

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Th, 43684. UB-6045
8° Ad = 54 L. VIII 24

Vnum neceſſarium

6

a 527

L. VIII. 24

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130017587227

[LN 843]

THE
PRAECI
NIS C
SIM

NIC

H

ἀνάγν

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Petra mea Christus.

Enchiridion THEOLOGICVM

PRAECIPVA VERAE RELIGIONIS CAPITA BREVITER ET SIMPLICITER EXPLICATA CONTINENS.

Autore NICOLAO HEMMINGIO.

Η ΒΙΒΛΟΣ ΤΩι ΕΝτυγχάνοντι.

ἀνάγνωθι γνῶθι, καὶ μὴ ἐπιγνοὺς οὐ μή ποτε καταγνοὺς.

J. Petrj. Rhod. March. 1608

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

MUSEUM
REM. FAESCH
BASIL.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

SERENISSI-MO AC ILLVSTRIS-SIMO PRINCIPI ET DOMINO, D. CHRISTIANO EIVS NOMINIS TERTIO DANIAE, NORVEGIAE, SLAVORVM ET GOTTORVM REGI, DVCI SLESVIGAE, HOLSATIAE, STORMARIAE ET DITMAR-SIAE, COMITI OLDENBVRGENSI ET DELMENHORSTENSI, DOMINO SVO CLE-MENTISSIMO.

DIVVS CHRYSOSTO-mus tres ſocietatis humanæ peſtes, ἀναρχίαν, ἀπείθειαν καὶ τυραννίδα numerat, quarum quæ pernicioſiſſima ſit, difficile dictu eſt. Nam ut ἀναρχίαν ſequitur ἀταξία & confuſio, ita tyrannidis comes eſt legum turbatio & peruerſio, maxima cum ſubditorum iniuria coniuncta, nec dici facile poteſt, an inobœdientia erga leges & magiſtratus iſtis beſtia ſit truculentior nec ne.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Has peſtes magiſtratus, pietate, ſapientia, ac potentia præditus, de republica cui præeſt ſolus ſubmouere poteſt. Sapientia enim leges ſuæ reipublicæ ſalutares ordinat, ſi quando nouis legibus opus eſſe uidebitur: potentia conſeruat & exequitur, ne eas potentiores, (ueluti maiores muſcæ Aranearum retia, quibus minores beſtiolæ inuoluuntur, perrumpant) aut uiolentia excutiant, aut ſophiſtica peruertant, Nam, ut recte inquit Menander, βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος: Pietate, quæ cum tyrannide ſtare nequit, prælucet ſubditis, ac in omni humanitatis officio eiſdem anteit: unde fit, ut quemadmodum ſubditi legem ut iuſtiſſimam uitæ normam intuentur, ita exemplum normæ principem ipſum ob oculos ſtatuentes, eiuſdem pietate tanquam ſtimulo ad omnia humanitatis officia incitentur. Perpulcrum enim ſinguli putant mores ſui principis uita exprimere, iuxta illud Claudiani:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Is igitur demum recte imperare nouit, qui ſibiipſi & ſuis affectibus imperat, ſeque totum componit ad normam iuſticiæ. Vnde recte monet Iuſtinus martyr, οἰακιστέον τὴν ἑαυτοῦ νῆα τὸν μὴ καταψευδόμενον τῆς κυβερνητικῆς. Ex quo fit ut talis princeps ἡγήτωρ καὶ κοσμήτωρ λαῶν iuſtiſſime & ſit & dicatur.

Cum autem iſta de peſtibus humanæ ſocietatis apud Diuum Chryſoſtomum lego, cogito de præſenti huius reipublicæ Danicæ ſtatu, ac gratias æterno Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti ago, quod te Sereniſſime Rex ἡγήτορα καὶ κοσμήτορα λαῶν, imo patrem patriæ habeamus. Qui, cum pietate & omni uirtutum officio tuis ſubditis antecedis, cum legibus rempublicam munis, cum ordinationibus corrigis, cumque uiris in aula tua (quæ pietatis quoddam theatrum uidetur) doctrina, religione, ſapientia, & rerum experientia præſtantibus ornas, facis ut tuæ ditiones in pace floreant, quæ ſane florerent magis,

niſi peccata noſtra tantum bonum impedirent.

Ea enim pietas tua eſt Sereniſſime Rex, ea induſtria, ea ſancta tua cura & ſolicitudo, ut non poſſit non florentiſſima eſſe reſpublica te gubernante, ſub cuius prudenti ac pio regimine tanquam ſub alis, cum ab externis hoſtibus qui corporibus noſtris & bonis externis inſidiantur, tum ab hæreticis qui animabus noſtris ac æternis bonis noſtris inſidias ponunt, tuti ſumus, id quod non ſolum læti experiuntur toti Tuæ Regiæ Maieſtatis ſubditi, uerum etiam pene terrarum orbi innotuit. Celebratur enim apud omnes nationes quanta ſit tua pietas, quam ſancta legum cura, quantus erga ſubditos amor, quanta denique omnium Regiarum uirtutum longe ſuauiſſima harmonia, ac iucundiſſimus concentus in tota tua uita, ueluti perſonet. Sed quid hic commemorare pergo? cuius oratio tuis uirtutibus uel numerandis ſatis eſſe nequeat,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

queat,tantum abeſt, ut eas quo id deceat modo deprædicare poſſim.

Hoc ſummum plurimarum ac heroicarum uirtutum decus Sereniſſime Rex me ſuperioribus annis permouit, ut libellum, cui de Methodis titulum feci, ſub auſpicijs tui nominis in lucem ederem, quem oblatum ſereno uultu & amanter,quod unice a me quæſitum erat, ſuſcepiſti, Neque enim erat alius cui iuſtius primitias meorum laborum offerrem, quam tibi Sereniſſime Rex, qui perinde atque ἤπιος πατὴρ huius Tuæ Regiæ Academiæ profeſſores in quorum numero & ego unus ſum, complecteris,liberalique ſtipendio alis, in hunc profecto finem, ut ſucceſſoribus tuis Eccleſiam, & in ea incorruptam doctrinam tradas.

Hiſce rationibus & hoc tempore editurus ἐγχειρίδιον capitum communium noſtræ religionis motus, exiſtimaui auſpicato fieri, ſi tibi Sereniſſime Rex, omnium literatorum hominum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

communi Mecœnati hoc ipſum Enchiridion dedicarem, in quo hoc ſum ſecutus conſilium, ut præcipua Chriſtianæ religionis capita cum definitionibus, diuiſionibus & axiomatis ſiue ſententijs quibusdam colligerem, ac iuuentuti proponerem, quo his inſtructa iuuentus cum maiori fructu abſoluta doctiſſimorum hominum noſtri ſæculi ſcripta, ac potiſſimum clariſſimi uiri mei Præceptoris Philippi Melanchthonis optime non ſolum de me, ſed etiam de tota Chriſtiana Eccleſia meriti, locos Theologicos & alia ſcripta eiuſdem legat, ex quibus (quod ingenue fateor) pleraq; quæ in hunc libellum congeſſi, depromta ſunt.

Porro de editione nunquam cogitaſſem, niſi me & amicorum quorundam conſilium, quod non erat contemnendum, & ſtudioſorum multorum petitio crebra ad editionem inuitaſſet. Conqueſti enim ſunt ſcripta exemplaria, quæ erant in manibus multorum

torum paſſim per regnum, adeo a ſe inuicem, (quemadmodum fieri conſueuit in libris qui ſæpius a feſtinantibus tranſcribuntur) diſcrepare, ut uix in una pagella concordare inueniantur.

Quapropter Sereniſſime Rex precor ut Tua Regia Maieſtas ſolita philanthropia & clementia hunc tui ſubditi laborem qualemcunque ſuſcipere & boni conſulere uelit, ac ſimul meminerit uere regium eſſe res a ſubditis oblatas non tam ex pondere quam ex offerentium affectu æſtimare. Vale felix & beatus anima & corpore Rex Sereniſſime, una cum ſereniſſima Regina noſtra, Domino Friderico Electo, Principe uere Heroico iuriſque & æquitatis amantiſſimo Domino Magno, Duce magnanimo, ac ſummo literarum fautore. Domino Ioanne Duce rebus magnis gerendis nato, tota familia ac Eccleſia domeſtica atque adeo cum omnibus ſubditis, regnis &

pro-

prouincijs. Deus Pater Domini noſtri IESV CHRISTI ſuo ſancto Spiritu Tuæ Regiæ Maieſtati perpetuo aſſit, Amen. Haffniæ. Calend. Octob. Anno Domini M. D. LVII.

Sereniſs. R. T. M.

deditiſs.

Nicolaus Hemmingius.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ AD LECTOREM.

PAVLVS Apoſtolus Timotheo ſcribens, hortatur ipſum, (1. cap. 4.) ut attendat lectioni, exhortationi, & doctrinæ, Et paulo poſt, Attende tibi ipſi, & doctrinæ, perſiſte in illis, hoc enim faciens, & te ipſum ſaluum facies, & eos qui te audiuerint. HAEC Pauli exhortatio ad nos quoque pertinet, quæ duo continet, PRIMVM quale nam ſit officium doctoris. DEINDE quis fructus ſequatur pie præſtitum officium. Iſta duo ſimul cogitemus ut poſterius ad maiorem uigilantiam & diligentiam nos excitet, ne laborũ magnitudine aut difficultate fracti, ueluti inertes milites torpeamus, ac abiectis huius ſanctæ militiæ armis terga uertamus hoſti, cuius hoc unicum ſtudium eſt, ut docentes & diſcentes, uel ab officio deterreat obiecta difficultatum mole: uel opinionibus phanaticis imbuat, ne de fontibus SALVATORIS ſalutarẽ aquam hauriamus. Quare noſtrũ erit officium fortiter aduerſario reſiſtere, ne Eccleſiam euertat, aut contaminet infinitis, quibus utitur, technis. Hoc autem officio rite tum fungi uidebimur, cum iuxta conſilium Apoſtoli attendemus lectioni, exhortationi, doctrinæ, quo Eccleſia CHRISTI nobiſcum, qui eius pars ſumus, ad ſalutem erudiatur.

VERVM quia iuuentus conſecrata ſacratiſſimæ theologiæ ſtudio, opus habet, ut de uera ſtudendi theologiæ ratione admoneatur: uolo paucis meum conſilium, quod etiam ſecutus ſum & ſequor, exponere. Niſi enim me ualde fallet opinio, multo citius liberalem in theologia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

doctrinam conſequetur, qui meis monitis auſcultauerit,
quam qui ſine certa ratione omniũ theologorũ uolumina
peruoluerit. Vt enim in cæteris diſciplinis methodica
docendi ac diſcendi ratione opus eſt, ita in omnium diſci
plinarũ regina, quam Theologiã appellamus, certam do
cendi et diſcendi rationem neceſſariã eſſe ſtatuendũ eſt.

PORRO ut conſilium meum clarius aperiam, omni-
um PRIMVM pium pectus ad lectionem ſcripturæ affe
rendum iudico. DEINDE liberalem in artibus & lin
guis (quantum quidem id fieri poteſt) doctrinam requi-
ro. Nam iſtis ueluti exoticis ſpolijs tabernaculum DEI
non parum ornatur. Sic inſtructo pio huius ſacratiſsimæ
militiæ tyroni conſilium meum impertio: quod ut meli-
us intelligatur, in quinq; partes diſtribuo, quarum PRI
MA eſt de principijs, quæ theologus futurus afferat ad
theologiæ ſtudium. SECVNDA eſt de diuiſione ſcri
pturæ, & ijs quæ in ſingulis partibus peculiariter ob-
ſeruanda ſunt. TERTIA eſt de recta interpretandi
ea, quæ obſcura uidentur, ratione. QVARTA eſt
de modo utendi ſcripturæ teſtimonijs ſine errore.
QVINTA & poſtrema continebit methodum concili-
ationis locorum, qui in ſpeciem antilogias efficere uiden
tur. HAS quinq; conſilij mei partes, eo quo propoſi-
tæ ſunt ordine, quam poſſum breuiſsime exponam.

PRIMA itaq; pars eſt de principijs, quæ theologus
futurus afferre debet ad theologiæ ſtudium. Quicun-
que itaq; cupit ſpiritus ſancti diſcipulus eſſe, & cum
fructu commodoque in ſchola Chriſti uerſari, quatuor
principia fixa & immota eum tenere oportet. Horum

PRI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

PRIMVM eſt, quod certo certius ſtatuere debet, unum eſſe uerum & æternum Deum, ac ethnicam πολυθεΐαν, execretur, cum Manichæorum deorum iugo. SECVNDVM, quod hic uerus Deus dederit mundo certum uerbum ſuæ uoluntatis infallibile teſtimonium. TERTIVM, quod hoc Verbum contineatur in Moſe, Prophe-ticis, & Apoſtolicis ſcriptis. QVARTVM, quod ut quicquid eſt præter hoc uerbum, nequaquam iudicabitur ad ſalutem neceſſarium: ita quicquid cum hoc uerbo pugnat, a quocunque tandem autore proficiſcatur, anathematis loco habendum ſit.

HORVM principiorum maximus ſane uſus eſt. PRIMVM enim monet, ut renunciata Græcorũ πολυθεΐα ad ipſum DEVM omnium bonorum fontem perennem reſpiciamus, eum agnoſcamus qualem ſe nobis uerbo & teſtimonio patefecit, eique ueris cultibus placere ſtudeamus, firma fiducia in eum recumbentes. SECVNDVM, reget noſtros affectus & actiones, ne cum ethnicis & Turcis a uera colendi DEVM ratione aberremus. TERTIVM, muniet nos contra diaboli inſidias, qui in locum uerbi DEI, uel humana ſomnia, uel reuelationes phanaticas hominibus, quo eos a DEO auertat, obtrudere conatur, qua ſane fraude perpetuo utitur. QVARTVM, ſecuros nos faciet, ut intrepide damnare audeamus omnium diabolorum & hominum commenta, quantumuis ſpecioſa fuerint, quando non habent facem cœleſtem ac uerbi DEI regulam infallibilem præeuntem. Breuiter hæc quatuor principia, recta nos ad fontem omnis boni ducent, abducent a ciſternis ſordidis, regent mentem, linguam, actiones, ne aſtutia ſatanæ, quod olim gnoſticis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

& aliis, hodie Anabaptiſtis, & Seruetianis, aliisq; hæ-
reticis accidit, in errores abducamur. ATQVE hæc de
prima mei conſilij parte dicta ſint.

SECVNDA pars eſt de diuiſione ſcripturæ, deq;
iis quæ peculiariter in ſingulis partibus obſeruãda ſunt.
Librorum diuiſionem omittam, quæ in principiis bibli-
orum tradi ſolet, unde eam petat & ediſcat theologiæ
ſtudioſus. Sed totius ſcripturæ diuiſionem proponam,
quæ commode poteſt diuidi trifariam, nempe in hiſtori
am, doctrinam rerum, & doctrinam ſignorum, in qua-
rum ſingulis quid præcipue ſpectandũ ſit, ſcire tyronem
theologiæ perutile eſt.

IN HISTORIA igitur ſex ſunt obſeruanda. PRI-
MVM ſeries annorum, cuius obſeruatio ad intelligendam
ſcripturam plurimum conducit. SECVNDVM, propa
gatio doctrinæ. TERTIVM, miraculorum uarietas,
quibus ueritas doctrinæ probatur. QVARTVM, ex-
terna Eccleſiæ forma & crux. QVINTVM, miranda
Eccleſiæ liberatio in uariis periculis. SEXTVM, exem-
pla prouidentiæ DEI, promiſſionum, comminationum,
lapſuum, pœnarum, pœnitentiæ, fidei, patientiæ, confeſ-
ſionis, aliarumque uirtutum. HAEC exempla obſer-
uata, & theſauro memoriæ recondita, ad præſentis Ec-
cleſiæ ſtatum accommodabit prudens doctor, ut inde
doctrinæ, admonitiones, conſolationes, comminationes
petantur, cum ad fidem piorum uitamque confirman-
dam, tum ad metum & terrorem impiis incutien-
dum.

IN doctrina RERVM quatuor potiſſimum ſpectan-
da

da, quorum PRIMVM *eſt obſeruatio præcipuorum capitum doctrinæ Eccleſiæ, quæ tametſi duo ſunt inter illa maxima, Lex & Euangelium, plura tamen ſunt, quæ illis ſubſeruiunt. Cuiuſmodi ſunt: Deus, Creatura, Homo, Peccatum, Gratia, Pœnitentia, Oratio &c. Qualia Philippus in ſuis locis enumerat, quorum tres ordines facit.* LOCOS *enim primi ordinis* πνευματικοὺς, *ſecundi* πολιτικοὺς, *tertij* παραδόσεις *uocat. Poſſunt & diſtingui in quatuor ordines, quorum* PRIMVS *eſſe poteſt, de ſpirituali* CHRISTI *regno.* SECVNDVS, *de generali uiuendi regula.* TERTIVS, *de Eccleſia & eius gubernatione.* QVARTVS, *de rebus politicis & œconomicis. His quatuor ordinibus locorum plurimi particulares loci ſubijciuntur, quos, quoniam a Græcis* κεφαλαῖα *dicuntur, ego capita uoco, de quibus ſuo loco plura.*

VBI *iam theologiæ tyro capita præcipua doctrinæ Eccleſiæ recitare nouit, debet* SECVNDO *loco ſingulorum claras definitiones ex ſcriptura extructas diſcere. Qui enim rei alicuius definitionem recte nouit, is ad omnem diſputationem & orationem de ea re fundamenta iecit.* TERTIO, *diuiſiones capitum ac rerum multiplicium obſeruentur ac diſcantur, in quibus uidendum, an ſcripturæ teſtimonijs, & non ingenioſis aſtutorum hominum technis nitantur. Diuiſiones enim eruditæ, rei naturam quaſi anatomia quadam facta clarius exhibent, multiplicia diſtinguunt, ſæpe ſophiſticorum fraudes detegunt, quare diuidendi artem callere futurum theologum ſummopere neceſſarium eſt.* QVARTO *loco, in doctrina rerum obſeruanda ſunt*

axiomata de ſingulis capitibus, ut ſententiæ Moſis, Prophetarum & Apoſtolorum, inter quas eas potiſsimum ſtudioſum theologiæ ediſcere uelim, ex quibus plurimæ hypotheſes extrui poſſunt, hoc eſt, quæ pluribus rebus probandis ſeruiunt. Talium ſententiarum theſaurus, ſiue diſputes, ſiue ſcribas, ſiue concioneris, fructum uberrimum affert. Hæc quatuor in Philoſophia etiam obſeruanda monent docti, quæ ego quoq; in hoc meo libello potiſsimum mihi propoſui.

IN doctrina SIGNORVM tria in genere obſeruanda. PRIMVM, ſint ne ſigna confirmantia doctrinam, quæ miracula uocamus, aut ſigna quæ pacta ſeu fœdera ſeu teſtamenta, ſcriptura & Eccleſia uocat. DEINDE, ad quam doctrinæ partem pertineant. TERTIO, quibus data ſint, & quam diu durare debeant. Quæ autem ſeorſum ſpectanda ſint in ſignis, quæ ſacramenta uocamus, dicam in capite de ſacramentis.

IAM TERTIA pars ſequitur, de recta interpretandi ratione, ea quæ obſcura ſunt. De qua re duo in uniuerſum dicam, quorum prius ſit de SCOPO & CONSILIO ſcriptoris. Debet enim omnis interpretatio ſcopo ſeruire. Quare interpretatio cum ſcopo pugnans, fugienda ut erronea. Paulus Roma:2. dicit. Non auditores ſed factores legis iuſtificari, quod torquent Papiſtæ contra ſcopum. Nam ibi Paulus illam Phariſaicam ſententiam impugnat. Eſt enim huius ſyllogiſmi maior: Soli factores legis iuſtificantur lege, Sed nulli ſunt tales. Proinde nulli iuſtificantur lege. POSTERIVS ſit de

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

de EXAMINE LOCI OBSCVRI, quod ſane hac methodo inſtitui poſſe puto. Obſcuritas omnis aut eſt in REBVS, aut in VERBIS, aut in VTRISQVE ſimul. Si in REBVS eſt obſcuritas, quinq; meo iudicio facienda ſunt.

PRIMVM periſtaſis examinanda eſt, unde ſæpe obſcuritas dicti lucem mutuatur. Vt Roman. 9. Sermonem abbreuiatum faciet dominus ſuper terram, ibi periſtaſis conuincit, dictum prophetiæ intelligendū eſſe de paucitate ſeu reliquijs Iudæorum, qui erant habendi pro uero populo. Hinc regula Rabinorum ſeruanda: Qui non aduertit quod ſupra & infra in ſcripturis ſcribitur, is peruertit uerba DEI uiuentis.

SECVNDO ſurſum & deorſum ſpectandum, ſurſum quidem ad analogiam fidei, cum qua conuenire debet omnis interpretatio, a qua ſi non aberras, etiamſi forte in interpretatione erratum ſit, minus periculoſus eſt error. Deorſum uero, hoc eſt, caueas ne quid abſurdi ſequatur ex interpretatione. Omnis enim interpretatio ex qua aliquid abſurdi ſequitur contra articulos fidei, aut legem moralem, aut aliquam claram Dei ordinationem, abſurdum in Theologia habendum eſt. Hoc quoq; præceptum obſeruandum in aliorum interpretationibus, ex quibus ſi aliquid falſi colligitur, repudiandæ ſunt. TERTIO quærendus eſt alius ſcripturæ locus, in quo eadem res tractatur, & conferendus cum obſcuro. Hæc collatio utiliſsima & ſumme neceſſaria eſt ijs, qui ſine errore uolunt uerſari in ſacro Dei uerbo.

QVARTO, ſi hoc parum ſuccedit, uideatur quas interpretationes recipere poſsit obſcurus locus, & ea

accommodanda, quæ congruit cum ſcopo & periſtaſi, ſiue illa ſit propria, ſiue figurata. QVINTO, ſi his uijs non ſuccedit, Eccleſiæ purioris teſtimonium conſulendum, cui acquieſcendum, niſi analogia fidei, aut contextus, aut aliqua abſurditas id impediat. Etſi autem inueniri poſſunt ſententiæ quædam inextricabiles, tamen quæ ſunt ad ſalutem prorſus neceſſaria, clarißime & ſine omni obſcuritate proponuntur.

AT ſi in VERBIS eſt obſcuritas, ea aut eſt in uerbis ſingulis, aut compoſitis. Verborum ſingulorum obſcuritas aut eſt propter RERVM PENVRIAM, aut propter formæ RERVM MVTATIONEM, aut propter VOCIS MVLTIPLEX ſignificatum. Si uel propter RERVM penuriam, uel propter formæ RERVM MVTATIONEM, aliqua obſcuritas obijcitur, antiquitates & hiſtoriæ, rerum deſcriptiones continentes, conſulendæ ſunt, ad quam rem mirifice conducit hiſtoria Ioſephi. Si propter uocis alicuius MVLTIPLEX ſignificatum, ambiguitas oritur, duo facito: PRIMVM inſtitue collationem cum alijs dictis non ambiguis, DEINDE uocis periſtaſin contemplare, ut in Paulo & Iacobo iuſtificandi uerbum diuerſimode accipiendum monet collatio & periſtaſis, quas confirmat fidei immota regula.

QVOD ſi in VERBIS compoſitis, hoc eſt, phraſibus fuerit obſcuritas, grammatica eius linguæ, unde dictum translatum eſt, adhibenda eſt in conſilium. DEINDE uidendum, an ſit proprie an figurate dictum. Nam ſi dictum proprie acceptum abſurditatem parit, quærenda eſt figura concinna, qua dictum quadrare periſtaſi & ſcopo poßit, ſeruata ſemper analogia fidei.

PORRO generale præceptum ſit antitheſcon collatio, cuius unum membrũ clarius, id quod obſcurius uidebatur, illuſtrat & exponit. Lex per Moſen data eſt, gratia & ueritas per IESVM CHRISTVM facta eſt. Hic quid per Moſen ſit intelligendum, patet ex oppoſitis uocibus. Opponitur enim Moſes gratiæ & ueritati. Gratia fauor Dei eſt, ueritas exhibita res promiſſa dicitur. Moſis igitur nomine maledictio & umbræ legis intelligun tur. Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Hic clarius eſt, quid gratiæ uocabulo intelligendum ſit, quam legis. Apertum eſt enim, gratiam ſignificare fauorem & remiſsionem peccatorum. Lex igitur iram Dei & maledictionem ſignificabit. Rom. 8. Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Hic Apoſtolus iuſtificationem opponit condemnationi, ſed clarius eſt, & extra contro uerſiam poſitum, quid ſit condemnare, nempe nocentem, iniuſtum & reum pronunciare. Quare iuſtificare erit abſoluere, ac innocentem iuſtumq; pronunciare. HACTENVS de interpretandi ratione.

SEQVITVR QVARTA pars, de modo utendi diuinis teſtimonijs ſine errore, de qua re hæc habeo. Neceſſarium eſt ijs, qui ſcripturarum teſtimonijs apte uti uolent, ut tria diligenter perpendant. PRIMVM obſeruent periſtaſin, hoc eſt, Quis, quid, quibus loquatur, quo loco, quo tempore, qua occaſione, quem in finem. DEINDE obſeruetur, quæ ſit argumenti & quæſtionis natura, ſitne hiſtoria, aut doctrina, aut ſignum. Nam ad hæc tria, ſupra dixi uniuerſam ſcripturam referri. TERTIO conſideretur, quam late quidque

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

pateat. Si hiſtoria eſt ſiue exemplum, conſiderandum eſt quid conueniat, aut diſconueniat, cum ijs rebus, quibus uolumus ea accommodare. NAM quæ a ſimilibus & comparatis argumenta petuntur, a comparatorum ſimilitudine & congruentia uim omnem ſuam mutuantur. Si doctrina eſt, deſpiciendum erit, generalis ne ſit, an ſpecialis, an ad omnes populos, aut ad certos duntaxat, & an ad ſingulos qui unius populi cenſentur, & an ad quæuis tempora extendi, aut ad certa quædam reſtringi debeat. Eadem de ſignis obſeruanda ſunt.

PRAETER hæc obſeruandum ex imitatione Pauli, quod ut uniuerſalia dicta accommodanda ſunt ad hypotheſes & indiuidua: ita particularia dicta ad uniuerſalia reuocari debeant. Mirum quoq; in modum conducit, dicta aperta & exempla dictorum coniungere. Id enim quod menti obijcitur in dictis, quodammodo ſenſibus in exemplis demonſtratur, unde mens concipit multo certiorem rei noticiam. Iuſticia eſt ex fide, dictum eſt. Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam, eſt exemplum. Vtrunq; coniunctum apertius docet, iuſticiam eſſe acceptationem, qua iuſticia imputatur credenti. His ſi iam tertium locum addideris, qui eſt Roman. 5. Sicut per unius inobœdientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per unius obœdientiam, nempe Chriſti, iuſti conſtituentur multi: materiam habebis definitionis iuſticiæ Chriſtianæ. Ex his enim quatuor uoces collige, iuſticiam, obœdientiam Chriſti, imputationem, fidem, unde iam plena definitio iuſticiæ

Chriſtianæ

Chriſtianæ colligitur, hoc modo: Iuſticia Chriſtiana eſt obœdientia Chriſti, imputata credenti.

EXTREMVM, quod ſuperius propoſui, fuit de ratione conciliandi locos inter ſeſe in ſpeciem repugnantes. Nulli enim loci ſcripturæ inter ſeſe re ipſa pugnare poſſunt, cum omnes habeant fundamentum, ueritatem Dei. Quare antinomia ſententiarum ſcripturæ noſtro reſpectu intelligenda eſt, qui ſæpe iudicio hallucinamur. Vt autem conciliatio locorum haberi poßit facilior, ὄργανον διακριτικόν antinomiarum, ex dialectica deſumtum, proponam, ac noſtro inſtituto accommodabo. Eſt autem ὄργανον διακριτικόν antinomiarum nullum aliud quam quod Dialectici tradunt, de legibus iuſtæ contradictionis: nimirum ut in omni contradictione ſeruentur hæ octo conditiones. 1. Vt ſit eadem utrinq; uocum ſignificatio. 2. Vt ſint eadem ſubiecta. 3. Vt ſint eadem obiecta. 4. Vt ſint eædem cauſſæ. 5. Vt ſit eadẽ relatio. 6. Vt ſit eadem comparatio. 7. Vt ſit idem modus, ſeu ut dicantur ὡσαύτως. 8. Vt ſit idem tempus ex utraq; parte. Vbi autem harum legum uel minima uiolatur, antilogia nulla relinquitur. Etſi autem hæc admonitio admodum attentis ſufficere uidetur, tamen ſigillatim de ſingulis his legibus copioſius dicam, quo commune ueritatis inquirendæ inſtrumentum inſtituto noſtro accommodetur facilius.

PRIMA lex eſt, ut eadem ſit ſignificatio utriuſq; partis contradictionis, alioqui minime erit contradictio. Hæc lex in has ſubiectas partes diuiditur, ut ſpectetur, an eadem ſit ſignificatio dictionis, phraſeos, locutionis, (quæ alias propria ſeruatur, alias figuratur) ſentẽtiæ et

dicti

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

dicti et modi ſignificãdi. Ecce quinq; primæ legis membra, quæ nũc exemplis conabor illuſtrare. Paulus dicit: Homo iuſtificatur ſine operibus legis. Iacobus ſcribit: Homo non iuſtificatur ſine operibus. Hic antilogia tollitur, cum oſtenditur non eſſe eadem ſignificatio dictionis, iuſtificãdi uerbi utrobiq;. Paulo enim ſignificat iuſtificari, abſolui a reatu, Iacobo uero declarari iuſtum. Caro & ſanguis regnũ Dei non poßidebunt, Qui uero crediderit, ſaluabitur. Hic phraſis ſoluit argumentum, nam phraſi Ebraica caro et ſanguis ſignificãt naturæ deprauationem, & quæ cum illa coniuncta ſunt. Oraturus intra in conclaue tuũ, clauſo poſt te oſtio: Domus mea domus orationis uocabitur. Dictum Chriſti prius uidetur uelle, ut in angulis & non in publico cœtu oremus, poſterius locum communem precibus deſtinatũ templum monſtrat. Sed non hic utrobiq; eſt eadem locutionis ſignificatio. Prior enim locutio metalepſi figuratur, poſterior propria eſt. Nam per ingreſſum in cõclaue, & clauſum oſtium tanquam ſymbolo quodam hypocriſin excludendam ab orationibus monet, quæ cum excluſa eſt, nullus non locus orationi aptus erit. Si oculus te offenderit effodito eum. Sed ad Col. læſio corporis prohibetur. Verum in priore loco non dictum, ſed ſententia retinenda eſt, quæ eſt abijcere quicquid nobis precioſum eſt, ſi nos a Chriſto abducat: poſterioris dictum cum ſententia congruit. Deus peccatores non exaudit, Deus Manaſſem peccatorem exaudiuit. Hic, diuerſus modus ſignificandi ſoluit antinomian. Alio enim modo ſunt peccatores, qui adhuc peccatis indulgent, ac uiuunt ſine pœnitentia: alio modo, qui iam emergunt a peccatis, agunt

pœniten-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

pœnitentiam, & cupiunt Deo ſuam in poſterum approbare uitam. Hos exaudit Deus iuxta ſuas promiſsiones, illos uero non.

SECVNDA lex contradictionis eſt, ut utrobiq; ſint eadem ſubiecta. Quædam enim renatis recte tribuuntur, uel adimuntur, quæ haud ita non renatis tribui uel non tribui poſſunt. Rurſus quædam magiſtratui conueniunt, quæ non ſine ſcelere ſubditis tribui poſſunt. Contingit interdum, ut quæ antitypo proprie competunt, typo nequaquam conueniant. Qui dederit hauſtum aquæ diſcipulo, nomine diſcipuli, non perdet mercedem ſuam. Hic merces promittitur liberali erga miniſtros Euangelij. Sed dictum tantum accommodari debet renatis. Luc. 6. Eſtote miſericordes. Deut: 19. Ne miſereberis, &c. Illud omnibus in genere, hoc ſoli magiſtratui dicitur, ut qui legem Dei & ſuæ politiæ in puniendis contumacibus ſequi debet. Salomoni promittitur regnum patris in perpetuum, qui erat typus Chriſti. Sed res hæc ſoli antitypo Chriſto congruit. Hæc obſeruatio multas antilogias dirimit.

TERTIA lex contradictionis eſſe debet, ut utrobique ſint eadem obiecta, nam hæc ſi diuerſa ſint, nulla erit contradictio. In præceptis meis ambulate, Lex non eſt iuſto poſita. Prior ſententia legem omnibus poſitam monet: poſterior, iuſto non eſſe poſitam clare enunciat. Sed obiecti uarietas tollit contradictionem. Omnibus enim lex poſita, quoad obœdientiam: at iuſtis non ad pœnam eſt poſita, id quod Pauli dictum uult.

QVARTA lex eſt, ut utriuſque partis in contradictione ſint eædem cauſſæ, quod potiſsimum ad efficientes

& fi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

& finales refero. Cauſſæ enim qualitatem factorum mirabiliter uariant. CHRISTVS dicit: Ego dico uobis, ne omnino iuretis. In Deuteronomio dicitur: Per nomen illius iurabis. Prius dictum uetat, ne ob quamlibet cauſſam, & quolibet modo iuremus, quemadmodum factitarunt tamen Iudæi, quos reuocat Dominus ad ſaniorem mentem. Poſterius requirit cultum & religionem iuriſiurandi in cauſſa neceſſaria, graui, ac faciente ad gloriam Dei. Idq; per nomen Dei, non per idola aut alias res, quæ non ſunt Deus.

QVINTA lex, ut utrobique ſit eadem relatio. Nam ſi monſtrari poteſt relationis diuerſitas, ſublata eſt antinomia. Paulus dicit: Si ſeruus uocaris, non ſit tibi cura. Idem alibi: Nolite fieri ſerui hominum. Sed hic non eſt relatio eadem. Nam in priori dicto iubemur dominis noſtris carnalibus parere, corporali obœdientia: in poſteriori præcipitur, ne hominibus, cultum præter & contra uerbum DEI proponentibus, obtemperemus.

SEXTA lex eſt, ut in contradictionibus ſit eadem comparatio. Verum hoc loco quintuplex comparatio eſt obſeruanda. I. Prima erit locorum, qui inter ſeſe diſsidere uidentur, comparatio cum ſuo contextu, argumento & ſcopo, unde ſæpe periſtaſis ſolutionem pugnæ facit. Paulus dicit: Factores legis iuſtificantur. Idem hoc dicit: Nemo lege iuſtificatur. Prior ſententia, collata cum ſuo ſcopo & contextu, uult oſtendere, ideo neminem iuſtum eſſe, quia nemo legem facit, id quod poſterior ſententia aperte pronunciat. II. Secunda comparatio erit locorum in ſpeciem pugnantium cum cogna-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cognatis. Hi duo loci: Tentauit Deus Abraham, Et: Deus neminem tentat, pugnare in ſpeciem uidentur. Sed quærantur loci utriq; cognati. Exodi 20. occurrit unus cognatus priori: nolite timere, ut enim tentaret uos DEVS, uenit, & ut terror illius eſſet in uobis, & non pereatis. Matthæi 4. occurrit locus poſteriori cognatus, ubi Diabolus Chriſtum tentans inquit: Si proſtratus adoraueris me, dabo tibi hæc omnia. Hic aperte conſpicitur, quod ſit quoddam tentationis genus, cuius finis eſt timor Dei, & ſalus tentati, quod DEO tribuitur, Et rurſus quoddam, cuius finis eſt, a DEO abducere, & ut abductus DIABOLO ſit ſubiectus, & hoc genus tentandi, diabolo tribuitur. Hinc iam ſoluitur antinomia. Deus tentauit Abraham, ut eum probatiorem redderet, & ardentiorem cultorem pietatis. Ita & nos & alios multos tentauit & tentat Deus. Deus autem nemine͂ tentat, ut a ſe deficiat, & ruat in idololatriam. Breuiter, tentatio Dei eſt probationis, Satanæ uero eſt ſeductionis. 1. Corinth. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem uero ſpiritus. Item: Hæc omnia operatur unus & idem ſpiritus, diſtribuens ſingulis, prout uult. Roman. 1. Vt impertiar, inquit Paulus, uobis aliquod donum ſpirituale. Hi duo loci, qui uidentur pugnare, conferantur cum tertio, qui eſt 1. Corint. 3. Quis igitur Apollo, quis Paulus? niſi miniſtri, per quos credidiſtis. Item: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dat. Item: Dei ſumus συνεργοί. Hic locus antilogiam ſoluendam ex cauſsis docet: Spiritus ut autor, Apoſtolus ut miniſter & organum, confert ſpiritualia dona. Ita ſolus ſpiritus dat, ſed per media diuinitus ordinata. III.

Tertia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Tertia comparatio eſt, qua alia comparatione ad Deum dicuntur, alia ad homines. Paulus fatetur, ſe irreprehenſibilem in lege uixiſſe. Rurſus conqueritur, ſe nihil boni poſſe agere. Vtrunq; recte dictum eſt, ſed diuerſa comparatione. Reſpectu enim hominum erat irreprehenſibilis, ac coram tribunali Dei agnouit uicioſæ carnis ſordes. IIII. Quarta comparatio eſt tantum ex altera parte locorum diſsidentium, cum altera pars citra omnem comparationem intelligi debeat. Si quis, inquit Chriſtus uenit ad me, nec odit patrem ſuum, non poteſt eſſe meus diſcipulus. At lex inquit: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Prius dictum comparate intelligendum eſt, nimirum quod tum demum relinquendi ſint parentes, ubi te a Chriſto & pietate auocare conantur. Poſterius uero dictum ſimpliciter ſine comparatione intelligendum, ut parentes iuxta legem Dei ames, eisq; exhibeas honorem debitum. V. Quinta comparatio eſt legum, de qua has regulas tenere utile eſt. PRIMA: Lex inferior cedit ſuperiori. SECVNDA: Lex tantum eos obligat, quibus eſt lata. TERTIA: Lex ſpecialis derogat generali. QVARTA: Lex perſonalis obligat tantum in genere facti.

SEPTIMA lex, Vt in contradictionis partibus ſit idem modus, & rei ſignificatæ, & dicentis. Si enim non fuerit idem modus, nulla eſt pugna. Qui diligit non peccat. Nemo eſt qui non peccet. Hic diuerſus rei ſignificatæ modus eſt: alius modus peccati eſt domiti, alius regnantis, ſeu alius domiti, alius obligantis ad pœnam. Ac modus dicentis eſt uarius, nam alius eſt modus præcipientis, alius promittentis, alius comminantis, alius narrantis,

rantis,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

rantis,alius imitantis alterius geſtus. Sed hæc paucis declaranda ſunt. In ſudore uultus tui ueſceris pane tuo. Hoc dictum arripuerunt quidam noſtro ſeculo, & inde neminem ſaluare poſſe, niſi qui manuum labore & ſeruili,uictum quæreret. Ex quo factum eſt,quod quidam relictis literis,agris cœperint dare operam, & rem ruſticam exercere. Sed ex eo decepti ſunt, quod præcipientis modo hæc dicta,& non comminantis pœnas intellexerunt. Ieremiæ 4. dicitur: Iurabis per nomen eius, in ueritate,in iudicio & iuſticia. Oſeæ 4. legitur: Neque iuraueritis,uiuit Dominus. Hic nulla pugna eſt, ubi monſtratur, Ieremiæ dictum promittentis modo, Oſeæ uero comminantis pronunciatum eſſe. Ieremias promittit ex ore Domini,quod uerus Iſrael ſit ueri Dei cultor futurus, quod iurandi forma, quæ eſt pars ueri cultus Dei,declarat. Oſeas uero minatur, quod populus rebellis ſit in idololatriam lapſurus, quod inde inſinuat, quod non ſint iuraturi: VIVIT DOMINVS,ſed iuraturi: BAAL ASTROTH, &c. Modus igitur iſta Prophetarum dicta conciliat. Paulus dicit: Nemo uos iudicet in cibo,aut potu,aut parte diei feſti. Rurſus: Ne attingas, ne guſtes, &c. Sed prius dictum eſt per modum præcipientis.Poſterius, per modum alterius uerba imitantis per mimeſin.

OCTAVA lex & ultima contradictionis reſtat, quæ monet uidendum,an ſit idem tempus. Hæc enim lex multas controuerſias diluit, unde illud: Diſcerne tempora,& concordabis ſcripturas. Alia enim ueteribus, alia nobis conuenient. Rurſus alia præſenti uitæ,alia futuræ. Hæc ſi confundis,magnæ ſequentur tenebræ in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

doctrina Eccleſiæ. In Geneſi dicitur: Maſculus cuius præputium non fuerit circumciſum, exterminabitur de populo ſuo. Paulus autem dicit: Si circumcidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Antilogiam ſoluit Tempus. Circumciſio enim habebat ſuum tempus, uſque ad Chriſtum exhibitum in certo populo. De illo tempore prius dictum intelligendum eſt. Sed poſterius dictum ad tempus reuelati Chriſti pertinet, quo Sacramenta ueteris legis ſunt abolita. HAEC de ORGANO diacritico tenere tyrones Theologiæ apprime neceſſarium puto, nec dubito antilogias diſſolui poſſe hoc inſtrumento, modo docte adhibeatur. Verum huc addam generale præceptũ, perpetuo huic organo adiungendum: QVOTIES offeruntur pugnãtia in ſpeciem dicta, diligenter uidendum, quodnam iſtorum cum uniuerſa ſcriptura & probatis exemplis conſentiat, quodq; diſſentiat: deinde adhibito diacritico organo, facile ex textu circumſtantiarum collatione deprehenditur, quemadmodum lex legitimæ contradictionis ſit uiolata. HACTENVS de modo Theologiæ ſtudendi dixi. Iam reſtat, ut de meo hoc opuſculo nonnihil dicam.

PRODEST tyronibus Theologiæ, præcipua ueræ religionis capita habere, breuiter & nude explicata, ac ueluti in certas claſſes diſtincta, ut poſtea prolixiora ſcripta, quæ continent iuſtas de ſingulis capitibus diſputationes, auidius legant, & intelligant exactius. Quemadmodum enim in cæteris diſciplinis utile eſt in principio, ſemotis diſputationum labyrinthis, ueras opiniones diſcentibus proponere, quibus præceptis, prolixiores diſputationes tempeſtiue ac utiliter proponi poſſunt: Ita in

ſacra-

ſacratiſsima Theologia commodum eſt, incipientibus nude ac breuiter ueras ſententias proponere, quas ubi diſcentes imbiberint, abſolutiora ſcripta & diſputationes non ſunt negligendæ. Quapropter conſtitui præcipua ueræ religionis capita colligere, ac breues ſingulorum capitum explicationes addere, amotis diſputationibus, in quarum locum pronunciata ſcripturæ magis inſignia, de ſingulis locis ſubſtituam.

CAETERVM *quia duo potiſsimum nobis ex ſcripturis petenda ſunt, quorum* PRIVS *eſt, recte ſentire:* POSTERIVS *recte agere (quibus* τὰ προτρεπτικὰ *ſeruiūt) ita inſtituam tractationem, ut ad* γνῶσιν & πράξιν *omnia referri uideantur. Idq; eo conſilio, ut his cognitis tyrones Theologiæ, ad ſacroſanctū illud opus* PHILIPPI MELANCHTHONIS, *uiri optime de Eccleſia Chriſti meriti, legendum accedant inſtructiores. Nam hic uir* θεοσεβέστατος, καὶ φιλαληθέστατος, *non ſolum tractandi ordine perſpicuus, & in diſputando contra ueræ religionis hoſtes ſincerus & acutus eſt: uerumetiam more Prophetico & Apoſtolico, ſubinde ex doctrinæ partibus extruit monitiones, reprehenſiones, minas, conſolationes, ut hoc pacto doctrinam lectori accommodet: ex quo accidit, ut ſacroſanctum illud opus excreuerit in iuſtum uolumen, quod opus tum demum maximo & inæſtimabili fructu, amantibus ueræ religionis proponi poteſt, ubi primum capita ipſa religionis, breuiter nudeque explicata imbiberint. Quapropter admonendos duxi ſtudioſos adoleſcentes, ut quemadmodum in alijs diſciplinis certo ordine a facilioribus ad ea quæ magis ardua ſunt progrediuntur, ſic quoq; in hoc ſanctiſsimo Theolo-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

giæ ſtudio, primum planas & perſpicuas ſententias diſcant, deinde ad altiora conſcendant. Ita futurum eſt, ut ſi ſpiritum Chriſti doctorem implorauerint, feliciter in hoc ſtudio uerſentur.

IAM de libri noſtri partitione nonnihil adijciendum eſt. Ipſum Deum, ſacræ ſcripturæ unicum autorem, uniuerſam religionis doctrinam, quam ipſe mundo reuelauit ac manifeſtauit, in quatuor ordines digeßiſſe manifeſtum eſt. Quorum PRIMVS ad fœdus gratiæ ſeu promißionem & regnum Chriſti ſpirituale pertinet. SECVNDVS communem formandæ uitæ regulam præſcribit. TERTIVS regimen Eccleſiaſticum continet. QVARTVS politicam uitam ac œconomicam inſtruit. Horum primus promißionis ſeu Euangelij titulo, reliqui tres Legis nomine ſignari ſolent, quoties intra ſe promißio ſeu Euangelium & Lex opponuntur. Alioqui Legis uocabulum hæc omnia continet. Nam ubi Latini interpretes, Legis, & Græci τοῦ νόμου uocem uſurpant, Ebræi THORA habent, quæ in genere doctrinam ſignificat, de quo plura alias. QVANQVAM autem reipublicæ Moſaicæ forma nos non obliget, tamen diſtinctio capitum doctrinæ etiamnum in Eccleſia neceſſario retinenda eſt. Nam PRIMVM tenenda eſt omnino doctrina de ſpirituali Chriſti regno, in quo ſolo ſalus & uita dominantur. DEINDE opus eſt generali uiuendi regula, ſecundum uoluntatem Dei, quæ regula in decalogo continetur. TERTIO loco, quia nullus cœtus ſine certo regimine diu incolumis conſiſtere poteſt, cœtus Eccleſiæ, hoc eſt, ciuium Chriſti, opus habet inſtitutis, iuxta quorum præſcriptum in externa Eccleſiæ ſo-

cietate

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cietate uiuendum eſt. POSTREMO, quia in hoc mundo tanquam in alieno regno peregrinatur, opus habet, ut recte de politico & œconomico ſtatu ex uerbo Domini erudiatur, ne uel contemnat has DEI ordinationes, uel abutatur in Dei contumeliam. DEINDE & hanc diſtinctionem cum ipſa diuini cultus ratio, tum finis hominis, efflagitare uidentur. Cultus enim Dei et finis conditionis humanæ naturæ, ad Deum glorificandum uera obœdientia referuntur. Verum quoniã Deus coli nequit, ab ijs, qui ſunt extra filium, neceſſaria eſt PRIMVM doctrina, per quam membra filij Dei conſtituimur, & regno Chriſti ſpirituali inauguramur. DEINDE, quia cultus Deo præſtandus eſt, & edendus fructus pœnitentiæ, non ſolum cum omnibus pijs in genere, uerumetiã in externo cœtu Eccleſiæ, & politica ſocietate, in quibus uiuimus, neceſſe eſt pro hac diuerſitate ſtatuũ religionis noſtræ capita diſtinguere: præſertim cum ipſum Deum diſtinctionis autorem habeamus, et cultus diuini ratio finisq; hominis eandẽ ſuo ſuffragio approbare uideãtur.

Sit ergo PRIMA claßis eorum capitum, quæ neceſſario ad promißionis doctrinam pertinent.

SECVNDA, doctrinam uitæ communem complectatur, cum locis affinibus.

TERTIA, Eccleſiæ regimen, & ea quæ illuc pertinent, contineat.

QVARTA & poſtrema claßis, politica & œconomica comprehendat. Harum claßium κεφαλαῖα, hoc eſt, capita ſubijciam, quo ueluti intra tranſennam totum hoc opus conſpiciendum pio lectori proponamus.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM PRIMAE CLASSIS.

1. Deus.
2. Creatio.
3. Prouidentia.
4. Homo.
5. Iuſticia originalis.
6. Liberum arbitrium.
7. Contingentia.
8. Peccatum.
9. Pœna peccati.
10. Verbum accuſans.
11. Euangelium.
12. Pœnitentia.
13. Iuſtificatio.
14. Ordo reparationis.
15. Regnum Chriſti.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM SECVNDAE CLASSIS.

1. Doctrina uitæ communis filiorum Dei.
2. Legitima ſpiritualis cultus Dei ratio.
3. Generalis doctrina bonorum operum.
4. Opera caritatis.
5. Vocatio cuiuſque.
6. Votum.

7. Con-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

7. Conſcientia.
8. Vetus homo & nouus homo.
9. Litera & ſpiritus.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM TERTIAE CLASSIS.

1. Prædeſtinatio.
2. Eccleſia.
3. Symbolum. In hoc capite multi loci explicantur, ut de nomine Ieſu, regno & ſacerdotio Chriſti, de natiuitate, conceptione, paſsione, reſurrectione, deſcenſu ad inferos, aſſumtione in cœlum, de remiſsione peccatorum. De Eccleſia, de iudicio, de reſurrectione generali. Quare eorum locorum non feci diſtincta capita, quia hæc communi, nempe ſymbolo, ſubijciuntur.
4. Oratio.
5. Doctrina Eccleſiæ.
6. Sacramentum.
7. Baptiſmus.
8. Cœna Domini.
9. Teſtamentum.
10. Ordo Eccleſiaſticus.
11. Poteſtas Eccleſiaſtica.
12. Autoritas Eccleſiaſtica.
13. Satisfactio.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

14. Libertas Chriſtiana.
15. Ceremoniæ.
16. Adiaphora.
17. Scandalum.
18. Crux.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM QVARTAE CLASSIS.

1. Magiſtratus.
2. Leges.
3. Iudicia.
4. Vindicta.
5. Zelus.
6. Contractus, ubi & de Vſura.
7. Dominium & ſeruitus.
8. Oeconomia.
9. Coniugium.
10. Patrium imperium.
11. Vſus diuitiarum.
12. Cura licita & illicita.
13. Perfectio Chriſtiana.

EX-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

EXPLICATIO CAPITVM PRIMAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DEVS.

DVPLEX de DEO hominum inſtitutio a regio Propheta Dauide nobis commendatur, Pſal. 19. VNIVERSALIS una, altera PECVLIARIS. Illa omnium hominum communis, hæc filiorum DEI propria exiſtit. Vtraque unde petenda ſit, explicandum eſt.

De VNIVERSALI itaq; cognitione DEI diſputat Paulus ad Rom. 1. ubi ſic inquit: Reuelatur enim ira Dei e cœlo, ſuper omnem impietatem, & iniuſticiam hominum, ueritatem Dei iniuſte detinentium. Quia quod cognoſcitur de Deo, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit. Siquidem inuiſibilia ipſius ex creatione mundi, operibus intellecta, conſpiciuntur: æternaque eius potentia & diuinitas, in hoc, ut ſint inexcuſabiles. HIS uerbis Paulus teſtatur, creaturam DEI, eſſe ueluti ſcholam quandam uniuerſalem, in qua in Dei notitia erudimur. Eſt enim tota creatura non ſolum teſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

monium de Deo,*quod ſit, uerum etiam ſpeculum quodam, in quo ſe quodammodo contemplandum nobis proponit.* Aeternitas *enim ex eo liquet, quod omnis creaturæ ſit conditor.* Potentia *cognoſcitur ex eo, quod tantam molem a ſe conditam, in ſua manu teneat, faciatq; ut omnia in ſe conſiſtant.* Sapientia *peruidetur ex ordine & diſpoſitione rerum.* Bonitas *relucet in conſeruatione & uſu rerum.* Iuſticia *in adminiſtratione, qua ſontes quidem punit, innocentes uero uindicat.* Miſericordia *inde cognoſcitur, quod tanta patientia tolerat hominum peruerſitatem.* Veritatis *commendatio eſt, quod ſit immutabilis.* Proinde *qui conceptam* Dei *noticiam habet, iam illi laudem debet æternitatis, potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, iuſticiæ, miſericordiæ, ueritatis, ac cæterarum uirtutum, quarum quædam ueſtigia, rebus a ſe conditis impreßit* Deus.

H*inc* Plato *duas definitiones extruxit, quarum prior eſt:* Θεός ἐστὶ ζῶον ἀθάνατον, αὐταρκές πρὸς εὐδαιμονίαν, *id eſt:* Deus *eſt uiuens immortale, cui nihil ad felicitatem deeſt.* Altera: Θεός ἐστιν οὐσία ἀΐδιος, τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως αἰτία, *id eſt,* Deus *eſt eſſentia æterna, cauſſa boni quod eſt in natura.*

Adijciamus et TERTIAM, *quam* Socrates *apud* Xenophontem *recitat, in hanc ſententiam:* Scito *(inquit)* Deum *tantum & talem eſſe, ut ſimul omnia uideat, & omnia audiat, & ubiq; aßit, ac ſimui omniũ rerum curã gerat. Atq; ita ipſa creatura ſatis euidentem demonſtrationem de* Deo *ſuppeditat, quantum quidem ad lucem* Dei *attinet, non quantum ad noſtram cæcitatem. Senſus enim noſter hic deficit, antequam aſſequatur, aut quis*

ſit,

ſit, aut qualis ſit Deus: id quod eleganter innuit Paulus Act.14.cũ dicit, Dominum in præteritis generationibus reliquiſſe gentes in ignorantia, neque tamen ſe reliquiſſe ἀμάρτυρον, id eſt, citra teſtimonium, quoniam dedit pluuias & ubertatem de cœlo.

Porro huius uniuerſalis cognitionis Dei uſus duplex eſt, PRIOR GENERALIS, qui ſe extendit ad omnes homines, nimirum ut ſint inexcuſabiles, ut qui nullam poßint afferre defenſionem in iudicium Dei, qui iure ſint damnabiles. Huius uſus meminit Paulus in ſupra citato loco, Roman.1.his uerbis: In hoc ut ſint inexcuſabiles. POSTERIOR uſus SPECIALIS eſt, de quo epiſtola ad Ebræos capite 11. loquitur, in hunc modum: Per fidem intelligimus perfecta fuiſſe ſæcula uerbo Dei. Hic fidei tribuit illud lumen, quod in mundi creatione uere proficiant homines in gloriam creatoris. Huc & illud Dauidis Pſalm.92.pertinet: Delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Hæc breuiter ſint dicta de uniuerſali Dei cognitione, eiuſq; uſu duplici. Nunc de altero genere cognitionis Dei dicendum eſt.

PECVLIARIS itaq; cognoſcendi Dei modus, duplici fundamento, nititur, nimirum Verbo & Teſtimonio, quod uerbo additum eſt. Talem enim Deum apprehendere oportet, qualem ſe per uerbum & teſtimonium patefecit, iuxta illud:

Eſſe Deum credas, quod de ſe prædicat ipſe.

VERBVM quidem intelligo, quod inde uſq; ab initio de cœlo ſonuit uarijs modis, ac tandẽ per filiũ, Ebr.1. TESTIMONIVM uero, uerbo adiectum duplex eſt.

Aut

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

AVT .n. Verbo CONFIRMANDO, ut uerum ratumq; a nobis habeatur, additũ eſt. Cuius generis in ueteri & nouo Teſtamento multa leguntur, ut in diluuio ſeruatio piorũ, ſubmerſio impij mundi: confuſio linguarum: mirabilis tranſitus populi Dei per medium aquæ, maris rubri & Iordanis: prolongatio dierum ad preces piorum: multæ exuſcitationes mortuorum: ſanationes miraculoſæ, & huius generis pene infinita. Hoc genus teſtimoniorum commendat ſuo populo Deus, Exodi 13. Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum in oculis tuis, ut lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Ad quod genus teſtimoniorum prouocat etiam Dominus apud Ioannem ubi inquit: cap. 10. Si mihi non creditis, credite operibus meis. AVT FIDVCIAM ex uerbo conceptam confirmat, ut, circumciſio & alia Sacramenta ueteris populi. Et in nouo teſtamento Baptiſmus & cœna Domini, fiduciæ promiſsionis teſtimonia & ſignacula ſunt. Hæc noticia Dei, quæ in uerbo & teſtimonio reſidet, ſola ſalutaris eſt. De qua Dominus Ioannis 17. ſic inquit: Hæc autem eſt æterna uita, ut cognoſcant te ſolum uerum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Per hanc enim renouamur (ut inquit Paulus) in imaginem Dei. COGNITIONIS uocabulum hoc loco ſynecdoche Ebraica, & noticiam & fiduciam conſequentem ſignificat.

POSTQVAM autem de duplici Dei cognitione in genere dictum eſt, nunc ea, quæ ad poſteriorem, hoc eſt, ad ſalutarem illam cognitionem Dei pertinent, in certa membra diſtinguamus & ordine explicemus. Conſtituantur autem hæc explicationis membra.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

PRIMVM. Deſcriptio Dei cum diſtinctione perſonarum. SECVNDVM. Teſtimonia de unitate eſſentiæ diuinæ: de trinitate perſonarum: de diuinitate filij & ſpiritus ſancti. TERTIVM. Diuinarum quarundam appellationum explicatio. QVARTVM. Proprietates perſonarum. QVINTVM. Varius modus ſcripturæ loquendi, de altera perſona in diuinitate. SEXTVM. Teſtimonia de proprietatibus Dei. SEPTIMVM. Quis ſit uſus, & ueræ noticiæ Dei praxis.

I.

DESCRIPTIO DEI CVM DISTINCTIONE PERSONARVM.

DESCRIPTIO autem Dei, in qua etiam diſtinctio perſonarum continetur, optima & commodiſſima eſt, quam Philippus in locis Theologicis recitat, his uerbis: Deus eſt eſſentia ſpiritualis, intelligens, æterna, uerax, pura, bona, iuſta, miſericors, liberrima, immenſæ potentiæ & ſapientiæ: Pater æternus, qui filium imaginem ſuam ab æterno genuit: & Filius imago patris coæterna: & Spiritus ſanctus, procedens a Patre & Filio, ſicut patefacta eſt diuinitas certo uerbo, quod pater æternus cum filio ac ſpiritu ſancto condiderit & ſeruet cœlum & terram, & omnes creaturas: & in genere humano condito ad imaginem ſuam, & certam obœdientiam, elegerit ſibi Eccleſiam, ut ab ea hæc una & uera diuinitas, patefacta certis teſtimonijs, & per uerbum traditum Prophetis & Apoſtolis, agnoſcatur, inuocetur & colatur, iuxta uerbum illud diuinitus traditum: & damnētur omnes cultus, qui fingunt alios Deos:

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

& hæc uera diuinitas in uita æterna celebretur. HAEC deſcriptio ex multis ſcripturæ locis collecta eſt, & conſtat quinq; principalibus partibus. PRIMVM, deſcribitur Deus abſolute. SECVNDO, relatiue, ubi perſonæ diuinitatis diſcernuntur et diſtinguuntur. TERTIO, ab effectu generali. QVARTO, ab effectu ſpirituali. QVINTO & ultimo loco finis patefactionis diuinæ additur.

II.

TESTIMONIA PROBANTIA VNVM ESSE DEVM.

Exodi 20. & Deuteron.5. Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis. Non habebis Deos alienos coram me.

Deuteron.6. Audi Iſrael, Iehoua Deus noſter, Iehoua unus eſt.

Pſal.18. Quis Deus præter Iehoua, & quis fortis præter Deum noſtrum?

Malachiæ 2. Nunquid non pater unus omnium noſtrum? Nunquid non Deus unus creauit nos?

1.Corinth.8. Scimus, quia nihil eſt idolum in mundo, & quod nullus eſt Deus, niſi unus.

1.Timoth.2. Vnus eſt Deus, unus etiam conciliator Dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS.

TESTIMONIA PROBANTIA TRES perſonas diuinitatis.

Geneſis 1. opus creationis tribus perſonis tribuitur. Deus dixit, & ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Hic clare habemus Deum, λόγον, & Spiritum ſanctum.

Pſal.

Pſal.33. Verbo Iehoua cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Matth.28. Euntes ergo docete omnes gentes, baptiſantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.

Matth.3. In baptiſmo Chriſti apparent perſonæ diſtinctæ Trinitatis. Pater ſonat hanc uocem: Hic eſt Filius meus dilectus. Filius ſtans in flumine conſpicitur. Spiritus ſanctus ſpecie uiſibili demittitur.

Ad Galat.4. Quoniam eſtis filij Dei, emiſit Deus ſpiritum filij ſui in corda ueſtra, clamantem: Abba pater.

1. Ioan.5. Tres ſunt qui teſtimonium perhibent in cœlo, Pater, λόγος, & Spiritus ſanctus: & hi tres unum ſunt.

2.Corinth.13. Gratia Domini IESV CHRISTI, & dilectio Dei, & communio Spiritus ſancti, ſit cum omnibus uobis.

TESTIMONIA PROBANTIA *diuinitatem filij.*

TESTIMONIA, *quibus diuina natura filij Dei comprobatur, ad quinq; capita reuocare ſoleo: quorum* PRIMVM *eſt apertum ſcripturæ pronunciatum.* SECVNDVM, *cultus Chriſto exhibendus.* TERTIVM, *opera Chriſti.* QVARTVM, *cõfeßio Eccleſiæ.* QVINTVM, *officium redemtionis. Hæc quinq; capita memoriæ iuuandæ gratia, his uerſiculis includo,*

Dictum, cultus, opus, confeßio, munera, quinq; hæc
Naturas Chriſti cognoſcendas tibi monſtrant.

DICTA

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

DICTA ſeu ſcripturæ pronunciata inter multa hæc ſunt illuſtria. Ieremiæ 23. Hoc eſt nomen, quod uocabunt eum Iehoua, iuſtificator noſter.

Pſalm. 68. Iehoua nomen illi, exultate in conſpectu eius.

Eſaiæ 9. Vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater æternitatis, princeps pacis.

Ioan. 1. In principio erat λόγος, & λόγος erat apud Deū, & Deus erat λόγος. Hic λόγος ſubiectū eſt, iuxta hanc regulam: Cum uerbū hyparcticon collocatur cum duobus nominatiuis, articulus ambiguitatē tollit. Nam is nominatiuus, qui habet adiectū articulum, propoſitionis ſubiectum eſt, ut, εἰσὶ αἰγύπτιοι οἱ κόλχοι. Hic de Colchis pronunciatur, quod ſint Aegyptij.

Rom. 9. Ex quibus eſt CHRISTVS, ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.

1. Ioan. 5. Et ſumus in uero, in filio eius, IESV Chriſto. Hic eſt uerus Deus, & uita æterna.

HVC quoq; teſtimonia omnia refero, in quibus naturalis & unigenitus Dei filius eſſe prædicatur.

SECVNDVM caput teſtimoniorum, quibus probatur diuinitas CHRISTI, eſt CVLTVS, qui ex Dei mandato illi exhibetur ab Angelis & hominibus.

Ebræos 1. Adorent eum omnes Angeli DEI. Hunc Paulus & Stephanus inuocant, & agnoſcunt καρδιογνώστην. Quare uerus & naturalis Deus eſt.

Hoc ipſum confirmat TERTIVM probationum caput, quod tribuit Chriſto OPERA ſoli DEO propria: creat, uiuificat, uerbo potentiæ ſuæ omnia portat, exaudit: quæ omnia ſunt ſolius diuinæ potentiæ.

QVARTVM caput eſt: CONFESSIO puræ & catholicæ Eccleſiæ, de qua in Symboli explicatione.

POSTREMVM membrum eſt MVNVS Mediatoris, quod non competit creaturæ puræ. Sed de hoc capite etiam in Symbolo dicam, ubi ſacerdotium CHRISTI ſum deſcripturus.

DE SPIRITV SANCTO.

SPIRITVS, cum de DEO prædicatur, accipitur dupliciter, nimirum ESSENTIALITER & PERSONALITER. Vt, cum dicitur: Pater, λόγος, & Spiritus ſanctus ſunt Deus & Spiritus, uocabulum ſpiritus eſſentialiter accipitur. PERSONALITER autem, cum pro tertia perſona in diuinitate accipitur, idq; per metonymiam, quia ſpirituales motus in cordibus hominum excitat, & illorum corda purificat, quod Epitheton, SANCTVS, etiam indicat.

TESTIMONIA PROBANTIA SPIRITVM Sanctum eſſe Deum.

Petrus (Act.5.) ad Ananiam dicit: Cur impleuit Satanas cor tuum, ut mentireris Spiritui ſancto? Et paulo poſt: Non es mentitus hominibus, ſed Deo.

Iob 33. Spiritus Dei fecit me, & ſpiraculum omnipotentis uiuificauit me. Hoc opus tantum diuinæ naturæ competit. Baſilius diuinitatem Spiritus ſancti hac demonſtratione aſtruit: Omnis creatura habet ſubſtantiam circumſcriptam. Spiritus ſanctus non habet ſubſtantiam circumſcriptam. Ergo Spiritus ſanctus non eſt creatura. Inuiſibilis enim creatura, etiamſi non circumſcribatur loco & finibus, tamen proprietate ſubſtantiæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

finitur. HVC pertinent etiam teſtimonia ſupra citata, de perſonarum trinitate.

III.

DIVINARVM QVARVNDAM APPELLATIONVM EXPLICATIO.

APPELLATIONES in diuinis diligenter obſeruandæ & diſcernendæ ſunt. Teneatur itaq; principio hæc diſtinctio: QVAEDAM appellationes conueniunt Deo ex omni æternitate: QVAEDAM ex tempore, idque creaturarum reſpectu, nam in Deum nullum omnino accidens cadit. Sed utrunq; genus plures recipit differentias. Nam quæ Deo attribuuntur ex omni æternitate appellationes, ſunt triplices. QVAEDAM enim ad ESSENTIAM pertinent: quædam PERSONARVM diſcrimina reſpiciunt: quædam COLLECTIVE Deo tribuuntur. Ad ESSENTIAM pertinent: Deus, bonus, ſapiens, omnipotens, caſtus, uerax, & huiuſmodi, quæ de Deo digne dicuntur. De hoc genere appellationum tenenda eſt regula, quod, quicquid de una perſona dicitur, reliquis poßit dignißime attribui. Vt enim Patrem recte Deum, Dominum, omnipotentem, iuſtum, intelligentem dicis, ita ea Filio & Spiritui ſancto uerißime attribuis. Sunt enim hæ appellationes Naturæ, hoc eſt, eſſentiæ diuinæ, communes propter æqualitatem æternitatis, magnitudinis, potentiæ trium perſonarum in una diuinitate. CVM autem audimus has uarias appellationes Deo tribui, non cogitabimus, in Deum accidentia cadere, aut Deum compoſitum eſſe, aut mutationibus obnoxium.

obnoxium. Nam hæ uariæ appellationes non diuerſitatem in eſſentia diuina notant, ſed unam eandemq; ſimpliciſsimam ſignificant, quæ has uarias ſortitur appellationes propter effectus in creaturis. Quare ſecundum eſſentiam non diſtinguuntur in Deo, iuſticia, ſapientia, fortitudo, miſericordia: ſed ſecundum effectus in creaturis.

At APPELLATIONES quæ ad perſonarum diſcrimina pertinent, longe aliter ſe habent. Non enim ſecundum eſſentiam dicuntur (tametſi realiter) ſed relatiue, ſicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus ſanctus ad utrunq;, ut qui ab utroq; procedit. Pater gignit, λόγος naſcitur, Spiritus ſanctus procedit. Hic non ſunt communes appellationes. Pater enim non eſt Filius, nec Spiritus ſanctus. Pater non naſcitur nec procedit. De proprietatibus paulo poſt plura dicemus.

COLLECTIVE Deo tribuuntur: Trinus, trinitas, τριαδικὸς, τριὰς. Vnde recte dixeris: Deus eſt trinus, Diuinitas eſt trinitas, ſi perſonas omnes complecteris diuinitatis.

POSTERIVS genus appellationum, quas dixi Deo ex tempore competere, eſt etiam in triplici diſcrimine. Nam quædam SIMPLICITER dicuntur, ut: Deus eſt incarnatus, λόγος eſt caro factus. Quædam RELATIVE, ſed dupliciter. Nam quædam ſunt communes tribus perſonis, ut, Dominus, creator, refugium, clypeus, &c. Aliæ ſeorſum ſingulis perſonis competunt, ut Pater mittit, Filius mittitur, ut aſſumat humanam naturam, Spiritus ſanctus in corda mittitur credentiũ, λόγος eſt ſacerdos, mediator. Quædam per SIMILITVDINEM

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

dicuntur, ut quæ ad paſsionem, ſitum, habitũ, locum, tempus referuntur, ut cum Deus *iraſci, furere, aſcendere, deſcendere, aures adhibere, uidere dicitur, eo ſchemate, quod* ἀνθρωποπάθειαν *nominant, ut cum membra, actiones & affectus hominum aut aliorum animalium,* Deo *tribuuntur.* MEMBRA, *ut oculi, aures, os, caput, alæ, cornua.* ACTIONES, *ſtare, ſedere, aſcendere, deſcendere.* AFFECTVS, *ira, furor, pœnitentia, miſericordia, zelus, &c.* Verum *hæc omnia comparate dicuntur, & per ſimilitudinem, qua creata diuinis quadam tenui umbra comparari poſſunt.*

Sed *rem uno atq; altero exemplo declarabo, ut in alijs ſtudioſi analogiam conſiderent.* OCVLI *tribuuntur* Deo, *quod omnia uideat ac circumluſtret, ut prudens paterfamilias in domo, unde pulchre oculorũ intuitu adumbratur diuina prouidentia.* AVRES *tribuuntur* Deo, *quoniam omnia audit, nihilq; ipſum latet, ſignificantq; modo clementiam, qua exaudit inuocantes: modo æquitatem, qua peccatores non audit.* ASCENDIT, *quando ſe a nobis ſubducit, ueluti noſtra non curans.* DESCENDIT, *quando ſe nobis accommodat, atq; inſigne aliquod opus ad noſtram utilitatem edit.* ALAE *cum tribuuntur* Deo, *ſignificatur diligens* Dei *prouidentia in fouendis ac defendendis pijs.* Ex *his facile erit de reliquis huius generis formulis iudicare, ne in anthropomorphitarum errorem incidamus, qui* Deum *reuera talibus membris præditum eſſe exiſtimarunt.*

NVNC *quarundam appellationum definitiones ſubijciam, quarum explicatio ualde neceſſaria eſt.* Primum *ergo differentiam inter* NATVRAM et PERSONAM *uidea-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

uideamus. Quoties NATVRAE uocabulo utitur Eccleſia in doctrina de diuinitate, ſignificat ipſam eſſentiam, quæ re uera eſt, in qua tres perſonæ ſubſiſtunt. Perſona unā rem indiuiduam naturæ ſeu eſſentiæ ſignificat, ſeu ut Philippus definit, PERSONA eſt ſubſiſtens uiuum, indiuiduum, incommunicabile, non ſuſtentatum ab alio, græce ὑφιστάμενον. Non ſuſtentatum ab alio, excludit diſputationes eorum, qui ut duas naturas in Chriſto, ita etiam duas perſonas, ſed falſo, docebant. Humana enim natura in Chriſto non habet rationem perſonæ per ſe, ſed dependet ſingulari ordine ad hanc diuinam perſonam, λόγον, ut ab ea ſuſtentetur & conſeruetur, & rationem perſonæ cum diuina natura accipiat. Vnde in Symbolo: Vt anima rationalis & caro unus eſt homo: ita Deus & homo unus eſt Chriſtus, non unitate naturæ, ſed unitate perſonæ. Breuiter, Natura dicitur quatenus eſt eſſentia quædam, Perſonæ uero quæ in ea eſſentia ſeu natura ſubſiſtunt. Vnde quia tres ſunt iuxta patefactionem diuinam ſubſiſtentiæ in diuina eſſentia, tres quoq; confitemur perſonas. Alia eſt enim perſona patris, alia filij, alia ſpiritus ſancti, ſed non eſt alia natura aut eſſentia Patris, quam Filij & Spiritus ſancti, quemadmodum impie docuerunt Ariani, ſed ut Pater eſt in filio & ſpiritu ſancto: ita filius in patre & ſpiritu ſancto, & ſpiritus ſanctus in Patre & Filio κατὰ περιχώρησιν, ut Græci loquūtur Theologi. Ita Chriſtiana fides eſt, nō confundere perſonarum trinitatē, nec diſcerpere naturæ unitatem.

Prima perſona dicitur PATER AETERNVS, quia habet filium æternum, qui λόγος dicitur, duplici reſpectu, primum reſpectu patris, quia cogitatione patris na-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſcitur: deinde reſpectu noſtri, quia profert Euangelium e ſinu patris, & nobis annunciat. Hic æternus λόγος ideo dicitur filius Patris, quia ab ipſo generatur ſecundum ueritatem naturæ, transfuſa Patris ſubſtantia in Filium. VERVM, cum dicitur filius de Patre naſci, cauendum eſt, ne rerum creatarum cogitatione & ſimilitudine initium ullum natiuitatis æternæ Chriſti, cum Arianis cogitemus. Nam Dei λόγος ante omne prorſus initium, hoc eſt, ſine aliquo ſuæ natiuitatis initio, de patris ſubſtantia genitus eſt, Deus de Deo, lumen de lumine, iuxta confeßionem catholicæ Eccleſiæ, quæ Filium ὁμοούσιον Patri confitetur, contra Arianorum dogma, quo tres naturæ ſtatuebantur, ut tres perſonæ.

PORRO quia Pater dicitur gignere, λόγος naſci, & Spiritus ſanctus procedere, tenenda eſt harum appellationum explicatio. GIGNERE eſt alium de ſua eſſentia gignere. Quare cum CREARE ſit aliquid ex nihilo facere, λόγος æternus Dei nequaquam creatus eſſe dicendus eſt. NASCI eſt a potentia cognoſcente, quia genitum eſt imago gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoſcens format imagines, & loquitur: ſic filius eſt æterni Patris imago, cogitatione genita, ab æterno communicata ipſi ſubſtantia, & oſtendens patrem in reuelatione Euangelij. PROCEDERE autem eſt a uoluntate, quia ſpiritus ſanctus eſt motor ſeu agitator.

PATRIS uocabulum duplicem relationem habet. Nunc enim relationem habet ad λόγον, & perſonam primam in diuinitate ſignificat: nunc ad homines refertur, eſtque commune toti Trinitati ab effectu erga homines,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

nes, ut cum dicimus, PATER NOSTER qui es in cœlis.

SPIRITVS quoq; nomen, nunc eſſentialiter & communiter prædicatur de tribus perſonis: nunc perſonaliter, & eſt tertia perſona in diuinitate, de qua re ſupra dictum eſt.

IIII.
DE PROPRIETATE PERSONARVM.

IN una eſſentia tres ſunt hypoſtaſes ſeu perſonæ, quæ a ſe inuicem proprietatibus duplicibus diſcernuntur, nempe interioribus & exterioribus. INTERIORES ſunt, gignere, naſci, procedere. Solus Pater gignit, ſolus Filius naſcitur, ſolus Spiritus ſanctus procedit. Sed inter naſci & procedere hoc eſt diſcrimen, quemadmodum & ſupra indicatum eſt: Naſci quidem eſt a potentia intelligente, quia Filius cogitatione naſcitur, & eſt imago Patris: Procedere autem eſt a uoluntate, quia Spiritus ſanctus eſt agitator ſeu amor ſubſtantialis, tanquam ignis amoris, quo Pater Filium complectitur, & Filius Patrem, imo quo poſtea Pater & Filius dulciſsimo complexu ſibi copulant Eccleſiam ſuam. PROPRIETATES exteriores a beneficijs erga Eccleſiam ſumtæ ſunt, ut mittere & mitti. Pater mittit, Filius mittitur, ut aſſumat carnem humanam & fiat uictima. Spiritus ſanctus mittitur in corda, ut in nobis accendat nouam lucem & iuſticiam.

V.
MODVS SCRIPTVRAE VARIVS LOQVENDI DE FILIO, altera perſona Trinitatis.

Scriptura uarijs modis de altera perſona in diuinitate, loquitur. PRIMVM *enim per ſynecdochen, cum humanitati attribuitur, quod eſt totius perſonæ, ut: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Et contra, cum diuinitati tribuitur, quod ſimiliter eſt totius perſonæ, ut cum Ieremias dicit: Ipſum Iehoua eſſe iuſtificatorem noſtrum. Eſt enim* IEHOVA *eſſentiæ diuinæ appellatio.* SECVNDO, *quædam attribuuntur per communicationem idiomatum, ſed in concreto. Hæc autem ut dextre intelligantur, uidendum primum, quid ſit idioma. Deinde quid communicatio idiomatum. Tum cur in concreto tantum recepta ſit hæc prædicatio.*

IDIOMA *itaque eſt proprietas uni naturæ conueniens, ut in homine, mentis idioma eſt, intelligere, ratiocinari, meditari: corporis idioma eſt, lacerari, tangi, conſpici, &c.*

COMMVNICATIO IDIOMATVM *eſt, cum idiomata, hoc eſt, proprietates unius naturæ, alteri communicantur, et tribuuntur in concreto, ſeu, communicatio idiomatum eſt prædicatio, in qua proprietas uni naturæ conueniens, perſonæ tribuitur in concreto, propter unionem hypoſtaticam. Quod autem in concreto id tantum fieri poßit, hæc eſt ratio: Abſtracta ſignificant naturas & formas, per ſe conſideratas, ut diuinitas & diuina natura, humanitas & humana natura. Concreta autem ipſa ſubiecta ſignificant cum naturis & formis, ut, homo non ſignificat humanitatem, ſed ὑφιστάμενον totum, in quo anima & corpus ſunt. In concreto igitur perſona intelligitur: in abſtracto, natura tantum.*

CVM *igitur loquimur de filio Dei, communicatio*

idiomatum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

idiomatum eſt forma loquendi, in qua proprietates unius naturæ alteri naturæ communicantur, propter unionem hypoſtaticam. In Chriſto idioma naturæ diuinæ eſt, eſſe omnipotentem, creatorem, ſcrutatorem cordium. Rurſus idioma humanæ naturæ eſt, edere, bibere, ligari, triſtari, crucifigi, mori. Verum hæc diuerſarum naturarum idiomata communicantur in concretis, hoc modo: Filius Mariæ eſt omnipotens, eſt creator, eſt ſcrutator cordium. Deus edit, bibit, fatigatus eſt, triſtatus eſt, crucifixus eſt, mortuus eſt. Sic uerbum eſt homo, Deus eſt homo, Chriſtus eſt Deus, Deus eſt natus ex uirgine. Deus acquiſiuit ſibi Eccleſiam ſuo ſanguine. Hæ propoſitiones ideo ſunt ueræ, quia naturæ, diuina & humana, unitæ ſunt unione hypoſtatica ſeu perſonali.

TERTIO, Quædam ſeorſum naturis tribuuntur, humanitati quidem, quæ eam ſolam attingunt, ut filius Mariæ creuit ſapientia & gratia coram Deo & hominibus: Diuinitati uero, quæ in illam ſolam competunt, ut, filius Dei eſt, per quem ſæcula ſunt condita.

QVARTO, Interdum prædicata conueniunt utrique naturæ in abſtracto, ut, Chriſtus uiuit in cœlo, quod utiq; conuenit Chriſto, ſecundum utramq; naturam, diuinam & humanam.

QVINTO, Quædam ita tribuuntur perſonæ, ut per ſe & ſeorſum neq; humanæ neq; diuinæ naturæ conueniant: qualia ſunt opera redemtionis, uidelicet, quod poteſtatem a patre acceperit, remittendi peccata, ſuſcitandi quos uelit, iuſticiam, ſanctitatem, ſalutem largiendi, quod iudex conſtitutus ſit uiuorum & mortuorum,

ut honoretur quemadmodum & pater, quod ſit lux mundi, paſtor bonus, ſacerdos, rex, mediator.

DISCERNENDAE *ſunt igitur appellationes, quæ naturarũ proprietates ſignificant, ab officij appellationibus.* Deus, *omnipotens, immortalis, ſunt appellationes ad diuinam naturam referendæ.* Homo, *paßibilis, uulneratus, mortuus, ſunt appellationes ad naturam humanam referendæ, (etſi omnis iniuria & paßio homini Chriſto illata, ad ipſum unigenitum & impaßibilem* Deum, *quadam ratione pertinet, quia diuina & humana natura unione hypoſtatica ſunt unitæ)* Sed *nomina officij, quæ ſunt,* Mediator, Redemtor, Saluator, Rex, Sacerdos, Paſtor, *competũt toti perſonæ, non alicui naturæ ſeorſum.*

PORRO *huius uarietatis diſtinctio non ſolum utilis eſt ad confutãdos hæreticos, uerumetiam pijs mentibus longe alium fructum affert.* Nam *ſub his uarijs formis loquendi, continetur, quicquid neceſſarium cognitu eſt de filio* Dei, *de quo præcipue quatuor neceſſario cognoſcenda ſunt.* I. *Primum, quod ſit uerus* Deus: *unde fides concipit fiduciam, quod poßit iuuare & defendere quos uelit, hoc eſt, ad ſe confugientes, ut qui non ſolum ſpiritu & ſacramentis, uerumetiam, naturæ ſocietate illis coniunctus eſt.* II. Deinde, *quod ſit uerus* Homo: *unde fides concipit fiduciam, quod uelit iuuare.* III. Tertium, *quod ſit una perſona, non confuſis naturis, ſed unitis hypoſtatica unione: unde fides* Deo *coniunctiorem ſe ſtatuit, quam ut ab eo abijciatur.* IIII. Poſtremo, *quod ſit rex & pontifex, breuiter, ſaluator in ſe credentium.* Et *hoc eſt fidei fundamentum.* TESTIMONIA *igitur* PRIMI *modi monent, ne officium redemtionis*

diſcer-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

diſcerpamus, ſed toti Chriſto tribuamus. Id quod adhuc QVINTVS modus clarius docet. SECVNDVS modus unionem hypoſtaticam ſeu unitatem perſonæ manifeſtat. Communio enim idiomatum euidenter oſtendit diſcrimen, inter hypoſtaticam ſeu perſonalem naturarum unionem in Chriſto, & ſocietatem ſeu auxilium Dei in alijs ſanctis. Ideo enim prædicata communicantur, quia eſt unum ὑφιστάμενον. TERTIVS modus diſtincte naturas Chriſti, nimirum ueram diuinitatem ac humanitatem comprobat.

Hic utile eſt admonere de modis præſentiæ diuinæ. Tametſi enim Deus ubique totus per ſuam ſimplicem eſſentiam eſt, iuxta illud, Cœlum & terram ego impleo: non tamen eodem modo ubiq; eſſe conuincitur. Nam quatuor ſunt gradus præſentiæ Dei. PRIMVS eſt præſentia conſeruationis, qua Deus omnibus creaturis adeſt, ita ut eas ſuſtentet, & conſeruet. SECVNDVS gradus eſt, quo beatis angelis & hominibus in gloria adeſt. TERTIVS, quo in hac uita renatis adeſt, ſuo ſpiritu & efficacia. QVARTVS, quo adeſt λόγῳ unione hypoſtatica inſeparabiliter.

VI.
TESTIMONIA DE PROPRIETATIBVS DEI, VNDE fides in ipſum ſtabilitur.

Exodi 34. Iehoua Iehoua, Deus miſericors & clemens, patiens, ac multæ miſerationis, & uerax, qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui aufers iniquitatem et ſcelera atq; peccata, nullusq; apud te per ſe innocens eſt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem.

PSAL. 86. Et tu Iehoua Deus, miſerator & miſericors, patiens & multæ miſericordiæ, & uerax.

IEREMIAE 23. Putas ne Deus e uicino ego ſum, dicit Dominus, & non Deus e longe? Si occultabitur uir in abſconditis, & ego non uidebo eum, dicit Dominus? Nunquid non cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus?

IEREMIAE 32. Fortiſsime, magne & potens. Iehoua exercituum nomen tibi, magnus conſilio, & incomprehenſibilis cogitatu, cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes uias filiorum Adam, ut reddas unicuique ſecundum uias ſuas, & ſecundum fructum adinuentionum eius.

VII.

DE VSV.

QVAE hactenus dicta ſunt, ad γνῶσιν pertinent. Nunc pauca ſubiungam de uſu & praxi. PRIMVM itaque formant hæc recte iudicium noſtrum de Deo, qui uult a nobis agnoſci talis, qualem ſe ſuo uerbo & teſtimonio patefecit. SECVNDO, hinc recte iudicare diſcimus de creatione, quæ eſt opus totius Trinitatis. TERTIO, recte ſentire de reparatione generis humani, quod etiam opus totius Trinitatis exiſtit, ſeruata tamen cuiuſq; perſonæ proprietate. QVARTO, articuli fidei noſtræ, hinc confirmantur, in quibus profitemur, nos credere in unum Deum, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus. QVINTO, erudiunt hæc nos ad ſolicite

ambu-

ambulandum coram Deo noſtro, in uero timore & fide. Eſt enim præcipuus finis noticiæ Dei, fiducia in ipſum. SEXTO, hæc faciunt ad recte inuocandum. Inuocatio enim dirigenda eſt in hunc ſolum Deum, qui eſt unus in ſubſtantia, & trinus in perſonis.

SECVNDVM CAPVT.

DE CREATIONE.

CREATIO proprie eſt primaria illa rerum productio ſiue formatio, qua Deus æternus Pater Domini noſtri IESV CHRISTI, una cum Filio æterno, & Spiritu ſancto, produxit ex nihilo, & formauit cœlum & terram, & contenta in illis, uiſibilia & inuiſibilia, ut ipſe agnoſcatur & colatur. Eſt enim creare proprie, aliquid ex nihilo facere. Ebraice BARA. Græcus, genus poſuit: ἐποίησε, fecit.

Vt autem maiori admiratione rerum creatarum teneamur, obſeruandum eſt præconium creaturarum Geneſis 1. ubi Moſes ita inquit: Viditq; Deus cuncta quæ fecerat, & ecce bona ualde. Hoc dictum PRIMVM monet, ut creaturas ſeparemus a deformitate, in naturam per peccatum introducta. Eſt enim peccatum eiusq; effectus non a Deo, ſed a Diabolo & homine, auertentibus ſe a Deo. DEINDE, cum res creatas ualde bonas eſſe audimus, tenendum eſt diſcrimen inter Deum, ſumme bonum, & res ab eo effectas. EST ENIM DEVS bonus cauſſa & origine, quæ bonitatis ratio rebus creatis minime competit. Quare Dominus in Euangelio pronunciat, Deum ſolum bonum eſſe, qui non aliunde ſuæ bo-

nitatis

nitatis rationem habet, ſed ipſe bonus eſt natura, cauſſa et origine. At res creatæ quadruplici de cauſſa bonæ prædicantur. Primum enim ex eo bonæ dicuntur, & ſunt, quia a Deo optimo ſunt conditæ. Secundo, quia Deo conditori placent. Tertio, quia ſunt ordinatæ ad bonos uſus. Quarto, quia ſingulæ in ſuo ordine Deo optimo ſeruire debent. Vnde Dauid Pſal. 148. hortatur totam uniuerſitatem rerum, ut Deum conditorem & ſaluatorem ſuum celebret. Et quanquam tota creatura Deum ſua quadam ratione celebrat, tamen præcipuum cultum a rationali creatura requirit. Quare Angeli & homines conditi erãt, ut eſſent templum Dei, & uera innocentia ſeruirent Deo. Hæc nos admoneant, quotieſcunq; hanc rerum machinam intuemur, ut ad Chriſtum reparatorem naturæ humanæ confugiamus, quo aliquando Deo in noſtro ordine rite ſeruire cum ſanctis Angelis poßimus.

Porro in creaturis ſpectentur hæc quatuor. Primum, ſpecierum pulcerrima uarietas. Secundum, facultatũ & uirium in rebus productis utilißima proprietas. Tertium, ordo creationis, & rerum productarum, iucundißimus. Quartum, finis principalis conditionis rerum. Hæc quatuor de multis magnis rebus nos admonent. Varietas enim ſpecierum, qua adeo pulcre rerũ gradus diſtinxit, commendat nobis opificis ſummam potentiam & ſapientiam. Proprietas & uis rebus inſita, bonitatem creatoris prædicat, ut qui ad certas utilitates res ſingulas condiderit. Ordo duplex conſideretur, Prior creationis, qui docet, omnia propter hominem condita. Vnde

commen-

commendat Deus nobis ſuam paternam prouidentiam, quod antequam naſceremur, proſpexerit nobis. POSTERIOR ordo eſt rerum creatarũ, quarum quatuor ſunt gradus. INFIMVS earum rerum, quæ ſunt tantũ, ut elementa, lapides, metalla, &c. PROXIMVS, rerũ quæ ſunt & uiuunt tantum, ut plantæ, herbæ, frutices. TERTIVS, rerum, quæ ſunt, uiuunt & ſentiunt, ut animalia bruta. SVMMVS rerum eſt, quæ non ſolum ſunt, uiuunt & ſentiunt, uerumetiam intelligunt. Hi gradus rerum hanc naturam ex primæua conditione & ordinatione DEI obtinent, ut inferiores gradus ſeruiant ſuperioribus, ſeruata cuiuſq; dignitate. Quare ut tres primi ordines ſeruiunt homini, ita quartus gradus ad unum Deum colendum referri deberet. Seruant enim ſuum ordinem uniuerſæ creaturæ, ſeruientes homini. Sed cum homo non ſeruit Deo, contra ſuam naturam facit, & inuertit ordinem naturæ rerum. Huius igitur ordinis conſideratio duarum rerum nos admonebit. PRIMVM enim, quæ ſit hominis excellentia, oſtendit. Excellit enim omnia, quæ infra ſuum ordinem collocata ſunt. DEINDE oſtendit, quo omnes hominis actiones referendæ ſint, nimirum ad Deum agnoſcendum & glorificandum, & ad perpetuam gratiarum actionem, reddendam Deo, qui in noſtrum bonum omnia condiderit.

POSTREMVM eorum quatuor, quæ ſpectanda ſunt in creaturis, eſt FINIS creaturarum, qui ex ordine earundem haud obſcure intelligi poteſt. Elementa enim et creaturæ primi ordinis ordinãtur ad alias creaturas digniores, ita ut ordo rerum trium graduũ ad hominẽ, hominis uero ſit ad Deum agnoſcendum & glorificandum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

dum. Hinc Salomon Prouerb. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Iehoua. Propter ſemetipſum, hoc eſt, ut ipſe ex iјs agnoſcatur, laudetur & glorificetur. Non enim res creauit, ut illis uteretur, quia nec illis nec noſtris bonis indiget. Pſalmo 16.

TESTIMONIA CREATIONIS.

Geneſis 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Lege hiſtoriam creationis primo & ſecundo capite Geneſeos.

Pſalm. 33. Verbo Iehoua cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Pſalmo eodem: Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt.

Pſalmo 18. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Prouerb. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Iehoua.

CAPVT III.

DE PROVIDENTIA DEI.

PROVIDENTIA Dei eſt non ſolum ipſa diuina ratio, qua is cuncta præterita & futura uidet & cognoſcit: ſed etiam adminiſtratio diuina, per quam Deus ſuſtentat, gubernat & moderatur omnia a ſe condita, in ſui nominis gloriam. SED HVIVS adminiſtrationis tres ſunt modi.

PRIMVS

PRIMVS eſt VNIVERSALIS PROVIDENTIAE, *qua dirigit* Deus *omnes creaturas, iuxta conditionem & proprietatē, quam ſingulis, dum formaret eas, dedit, & nunc eas ſua cura complectitur, ut ſtet incolumis naturæ ſtatus. Quare cum ſolem, lunam, ſtellas curſum ſuum conficere uideamus, exiſtimemus ipſa obœdire* Deo, *ipſius iuſſa exequi, neque id tantum, ſed* Dei *quoque manu gubernari, ferriq; omnia eius nutu.* Nec *prohibet hæc uniuerſalis* Dei *operatio, quo minus ſingulæ creaturæ, tum in cœlo, tum in terris, qualitatem & naturam ſuam retineant, propriamq; inclinationem ſequātur.* Vnde Auguſtinus *dicit,* DEVM *res conditas ſic adminiſtrare, ut eas proprijs motibus agere ſinat.* Nam *hoc ipſum eſt prouidentiæ* Dei, *ut non ſolum naturam, uerumetiam inclinationem modumq; naturæ agendi ſuſtentet.*

SECVNDVS *modus* SPECIALIS PROVIdentiæ *eſt, qua* Deus *moderatur omnia, & addicit creaturas in obſequium ſuum, ut maxime expedire & conducere ſibi uidetur.* Hac *pluuias, tonitrua, gelu, grandinem, ſiccitatem, tempeſtatem, ſerenitatem, abundantiā, famem, bellum, pacem, exilium &c. efficit, ut hæc ſint bonitatis, & iuſticiæ, & iudicij ſui inſtrumenta, prout nunc ſeruos ſuos iuuare, nunc ſontes punire, nunc pios caſtigare paterno affectu conſtituit, idq; iuxta promiſſiones ſuas & minas, non aliqua* Stoica *neceſſitate.* EST *autem hæc* REGVLA *inprimis tenenda, quod ſub diuinam prouidentiam non tantū cadant effectus futuri, ſed etiam ex quibus cauſſis, quo medio, quoq; ordine proueniant.* Fur *ſtrangulatur, idq; prouidentia diuina, quia furtum commiſit tali ſupplicio dignum, nequaquam ſtran-*

gulandus, ea uel ſimili cauſſa non præcedente: etſi interdum nobis cauſſæ talium ſuppliciorum occultæ ſunt. PROINDE in euentibus ad promiſsiones & minas diuinas, & non ad ſtoicam neceſsitatem reſpiciendum eſt.

TERTIVS modus eſt prouidentia peculiaris, qua Deus uiuit & regnat in Eccleſia Chriſti, erigit & fouet fideles, operatur uelle & perficere, inſpirat precandi affectum, efficit ut in præceptis ſuis ambulemus, iuxta ſuam promiſsionem, Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne ueſtra, & dabo uobis cor carneum, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea faciatis. Quatenus enim corrupti ſumus peccato originali, terræ ſiccæ & ſterili perſimiles ſumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptum eſt iudiciũ noſtrum, uoluntas noſtra Deo rebellis, ad malum procliuis et propenſa, deniq; tota noſtra natura uitioſa eſt. Quod cum ita ſit, ipſe Dominus peculiari cura reformat in nobis iudicium, operatur in nobis & uelle & perficere. Sed interim notandum eſt, nos a natura electionem & uoluntatẽ habere: ſed quia utraq; peccato deprauata eſt, Dominus eas ſua manu reformat, & e malis bonas facit. Quod igitur ad diſcernendum apti ſumus, quod uolumus, quod hoc uel illud facimus, id naturale Dei donum eſt. Quod uero nihil aliud poſſumus eligere, expetere aut facere, quam malum, id ex corruptione peccati eſt. Contra, quod bene operari cupimus, atq; exequendi poteſtate ſumus prædíti, id totum a gratia proficiſcitur, qua in meliorem uitam regenerati ſumus.

PORRO FINIS & VSVS prouidentiæ Dei nunc explicandi ſunt. FINIS itaq; duplex. PRIOR, ut nos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

totos Deo commendemus, eum timeamus, inuocemus, & prædicemus. POSTERIOR, *ut ſecure contemnamus, quicquid nobis mundus uel Satan minatur.* VSVS *autē ut conſpiciatur apertius, duæ obſeruandæ ſunt nobis diſtinctiones.* PRIOR, *quod tam in præteritum quam in futurum conſideranda ſit prouidentia Dei.* ALTERA, *quod Deus interdum cum ſuis medijs, interdum ſine medijs, nonnunquam etiam contra omnia media, ſuam prouidentiam exequitur. Si igitur ad tempus reſpicis præteritum, diuinæ prouidentiæ aſſcribes, quicquid uel proſperi uel aduerſi tibi contigit, ſed diuerſimode. Si enim quid proſperi contigit, habes occaſionem celebrādi Dei, idq; exemplo ſanctorū Patriarcharum, Regum, atq; adeo omnium piorū. Si quid aduerſi cōtigit, duo facies,* PRIMVM *cogita cū Iob: Sicut Domino placuit, ita factū eſt,* DEINDE *ante actæ uitæ ſubeat memoria, ut uel ex pœnis tibi inflictis peccata tua agnoſcas, ac emenderis, ita, ut cum Dauide dicere poßis: Bonum eſt mihi Domine, quod humiliaſti me. In tempus futurum hoc modo reputanda eſt prouidentia Dei, ut ſemper ad eius promißiones & minas intentus ſis, hinc ad Dei timorem, fidei, inuocationisq; profectum incitaberis. Non enim carnis torporem, ſed quietem fidei afferre nobis debet prouidentia Dei. Deinde etiam aduerſus crucis acerbitatem armaberis.* PORRO *ſi per media proſpicit tibi Dominus, accipe tanquam a manu Dei, & illi gratum te exhibe. Media autem, ut prouidentiæ Dei inſtrumenta, agnoſcito. Si abſque medijs, ut ſi ſine pane te in carcere ſuſtentaret, uerbo Domini hoc aſſcribendum eſt. Si contra media nobis prouidet Dominus, hoc eſt, cum nulla*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

obſtacula prouidentiam paternam impedire poſſunt, ut cum Dauid euectus eſt in regnum, Saule contra cum tota familia reclamante: cum Daniel in ſpelunca leonum liberatur, & tres uiri in camino Babylonico, habemus materiam prædicandi & celebrandi DEI. Hodie Eccleſia, uel inuitis inferorum portis, Dei prouidentia in hoc regno & alibi conſeruatur. Hæc ſi cogitaremus, non adeo ſacrilege abiecta fiducia in Deum, confugeremus ad humana præſidia, & in fauore pulueris & cineris ſpem poneremus, quam proteruiam non uno in loco ſcriptura maledictam pronunciat, Ieremiæ 17. Maledictus homo, qui ponit fiduciam in homine, & ponit carnem brachium ſuum.

TESTIMONIA PROVIDENTIAE VNIVERSALIS.

Pſal. 104. ſecundus qui incipit: Benedic anima mea Dominum: prædicat hanc uniuerſalem adminiſtrationem.

Paulus Act. 17. In ipſo enim uiuimus, mouemur & ſumus, id eſt, per ipſum datur, ſuſtentatur & fouetur uita noſtra.

Ebræ. 1. Ferens omnia uerbo potentiæ ſuæ.

Matth. 10. Nonne duo paſſeres aſſe ueneunt, & unus ex illis non cadit ſuper terram ſine patre ueſtro?

1. Timoth. 6. Qui uiuificat omnia.

TESTIMONIA PROVIDENTIAE SPECIALIS.

Pſal. 127. Niſi Dominus ædificauerit domum, fruſtra laborat qui ædificat eam.

Prouerb.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Prouerb.3.Egeſtas a Domino in domo impij, habitacula autem iuſtorum benedicentur.

Pſal.36.Homines & iumenta iuuabis Domine.

Huc Pſalmus 107.referendus eſt.

Huc refertur, quoties Dominus per Prophetas dicit, ſe tenebras & lucem, uitam & mortem immittere.

TESTIMONIA PECVLIARIS prouidentiæ, quæ eſt electorum.

Pſal.1.Nouit Dominus uiam iuſtorum.

Pſal.33. Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum.

Matt.10. Veſtri capilli capitis omnes numerati ſunt.

Huc Pſalmus 91. Qui habitas in adiutorio altiſsimi, totus referendus eſt. In hoc enim pulcherrime oſtenditur, quod Eccleſia Chriſti ſit ueluti theatrum prouidentiæ Dei.

CAPVT IIII.

HOMO.

HOMO eſt creatura Dei, conſtans corpore & anima rationali, ad imaginem Dei, cum libera uoluntate condita, præſesq; creaturarum inferiorum ordinum conſtituta, ut Deum in ſocietate agnoſcat & celebret. HAEC definitio ſumta ex ſecundo capite Geneſeos conuenit homini, ut creatus erat a Deo, dum erat adhuc in honore, ut Pſalmus 49. loquitur, hoc eſt, in ſtatu innocentiæ ante peccatum.

Scire autem oportet, quod Scriptura ſacra quadru-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

plicis ſtatus hominis meminit,quorum PRIMVS fuit ante peccatum,Gen.2. SECVNDVS ſub peccato. TERTIVS ſub gratia fœderis,Gen.3. & paßim in ſcripturis. In quo ſtatu ſoli ſunt ij,qui fœderis participes facti ſunt. QVARTVS ſtatus poſt hanc uitam,& is uariat. ANTE enim reſurrectionem, corpus in ſepulcro,anima pij in requie erit: POST reſurrectionem uero coniungentur animæ corporibus,ut uel requie æterna fruantur ſimul,uel pœnas luant ſuæ iniuſticiæ. Iuxta horum ſtatuum diuerſitatem, hominis conditio mirabiliter uariat. Quare breuiter admonebo,qualis nam ſit homo in diuerſis illis ſtatibus. IN primo igitur ſtatu,quem uocant ſtatum innocentiæ, qualis fuerit homo, ideo breuius dicam,quia poſtea rurſus repetendum eſt, ubi dicetur de iuſticia originali. Habuit itaq; homo in hoc primo ſtatu. 1.imaginem Dei. 2.integritatem. 3.εὐταξίαν omnium uirium. 4.uerbum.5.duplex ſacramentum,immortalitatis & probationis. SED hæc apertius declaranda ſunt, ac primum de imagine dicendum eſt.

I.

IMAGO itaq; quid ſit, non eſt obſcurum. Eſt enim rei alicuius expreßio ſeu repræſentatio. idq; tum in anima hominis,uidelicet in parte cognoſcente,tum extra animam. Cum enim mens humana cogitat aliquid,imaginem quandam rei ueluti pingit & delineat,ut quoties cogitat aliquis hominem notum abſentem, mente quaſi delineat corporis figuram,quam intuetur de abſente cogitans. Ad eundem modum pictor manu exprimit delineamenta corporis,cuius imaginem pingit, ut abſentis formam,quantum fieri poteſt, referat et repræſentet picta

imago.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

imago. Hanc eſſe propriam ſignificationem imaginis manifeſtum eſt, quam appellationem uerbum Dei accommodat æterno λόγῳ, deinde & homini, ac uocat imaginem Dei, quæ ipſum Deum repræſentat & refert.

SED hæc duplex eſt, naturalis nimirum & gratuita. NATVRALIS Dei imago in ſolo Chriſto eſt, et eſt duplex, eſſentialis, & per uirtutẽ. ESSENTIALIS eſt eiuſdem eſſentiæ cum Patre, unde et ὁμοούσιος dicitur coæterna et coæqualis. Vt enim in nobis cogitatio format imagines rerum, de quibus cogitamus: ita æternus Pater ſeſe ab æterno intuẽs et cogitans gignit imaginẽ ſui. Sed nos non transfundimus ſubſtantiam in imagines illas, in mente formatas, quæ re ipſa ſunt ſubitæ et euaneſcentes actiones. At Pater æternus ab æterno gignit imaginem, cõmunicata ipſi eſſentia. Hanc eſſentialẽ Dei imaginem, hoc eſt, Chriſtũ dominũ, epiſt. ad Ebr. uocat characterẽ ſubſtantiæ Patris, hoc eſt, imaginẽ ſubſtantialẽ, qua filius eſt ὁμοούσιος cũ pſona Patris. Vocatur & λόγος eadem ratione. Vt .n. imago in nobis cõcepta eſt λόγος, hoc eſt, uerbum mentale: ita Filius Dei λόγος eſt æterni Patris imago, ineffabili ratione cõmunicata eſſentia ab æterno. IMAGO Dei per gloriam uirtutis (quam epiſt. ad Ebr. ἀπαύγασμα gloriæ uocat) eſt, quæ refulget in Chriſto per operum diuinorũ uirtutẽ, unde et patris cœleſtis potentia glorioſa, & uoluntas paterna conſpicitur. Ita .n. ſe totum in Chriſto patefecit Deus, ut in ipſo immenſam ſuam bonitatem, ſapientiã, uirtutem ac φιλανθρωπίαν in ſolidum declarauerit. De hac imagine loquitur dominus Ioan. 14 Philippe qui uidet me, uidet & Patrem. Et quoniam uirtutis ſimilitudo (ut inquit Hilarius) non poteſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

eſſe diſsimilis naturæ, recte ex uirtutis ſimilitudine, eſſentiæ ſimilitudo concluditur. Virtus enim Chriſti præſentis diuinitatis uiſibilis eſt imago, qua Deus nobis, per ſe inuiſibilis, quodammodo redditur uiſibilis. Nec poteſt hæc uirtutis gloria Prophetis aut Apoſtolis tribui, qui diuina opera ediderunt. Non enim propria, ſed Chriſti uirtute & inuocatione id fecerunt, ad confirmandam Chriſti gloriam.

Porro IMAGO DEI per gratiam ea eſt, ſecundum quam primus homo factus & formatus fuit, iuxta illud: Faciamus hominem in imagine noſtra, ſecundum ſimilitudinem noſtram. Hæc imago in homine tripliciter conſiderari poteſt. PRIMVM, ratione ſubſtantiæ: DEINDE ratione donorum, quibus ornatus erat primus homo: TERTIO, ratione eminentiæ ſuper alias creaturas. AVGVSTINVS imaginem Dei, quæ ratione ſubſtantiæ ſpectatur, interpretatur hoc modo: Memoria in mente hominis ſignificat Patrem æternum gignentem Filium. Cogitatio ſignificat Filium, unde & λόγος æterni Patris dicitur. Voluntas Spiritum ſanctum ſignificat. Neq; dubium eſt, æterni Patris & Filij & Spiritus ſancti diſcrimina in humana mente eſſe adumbrata. Eſt mens quidem una ſimpliciſsima natura, ſed in ea ſunt iſtæ tres proprietates: Memoria, Cogitatio & Voluntas, quæ repræſentant tanquam obſcuræ quædam umbræ, perſonarum in diuinis diſcrimina.

Verum ſi ad DONA referas hanc Dei imaginem in homine, erit profecto imago Dei, conformitas & ſimilitudo, quæ Adamo erat cum Deo, qua iuſticiam & ſan-

ctitatem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ctitatem DEI quaſi in ſpeculo repræſentauit Adam. Vnde Paulus Epheſeos 4. Et induatis nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate ueritatis. Huius imaginis finis fuit, ut Adam cum ſua poſteritate in ſanctitate & iuſticia omnibus diebus ſeruiret Deo. Ratione ORDINIS ſeu EMINENTIAE ad alias creaturas, homo erat conditus ad imaginem Dei, ut qui DOMINVS omnium rerum inferiorum ordinum erat conſtitutus, quæ quidem imago non ad puritatem & ſanctitatem cordis, ſed ad externam ordinationem Dei pertinet. Vnde Paulus primo Corintheos undecimo, Virum imaginem & gloriam Dei docet. In eminentia enim, qua uir mulierem antecellit, gloria & imago Dei quodammodo conſpicitur, quemadmodum in omni principatu.

HAS TRES partes imaginis Dei eſſe non eſt dubium: quarum extremæ, hoc eſt, prima & ultima, iuxta quaſdam tenues umbras remanſerunt in homine poſt lapſum: ſed media pars prorſus inducta fuit per peccatum, ſed per Chriſtum in regeneratis indies reparatur & fit illuſtrior, quæ poſt reſurrectionem perficietur, quando non ſolum mente, corde, affectibus cõformes Chriſto erimus, uerumetiam corporibus, quod Paulus 1. Corinth. 15. & Philip. 3. docet.

II.

SECVNDVM, quod habuiſſe hominem in primo ſtatu dixi, eſt integritas, quæ fuit mentis, perfecte intelligentis & rectiſsime iudicantis, cordis iuſtiſsime & ordinatiſsime appetentis, & corporis promtiſsime exequẽtis, quæ mens perfecte iudicauit, & cor recte imperauit.

III.

TERTIO loco εὐταξίαν poſui, quæ omnium uirium pulcerrima harmonia extitit, qua mens nihil cogitauit, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum eſt, niſi quod Deo probabatur. Quæ harmonia mentis, corporis & cordis cum uoluntate Dei, ſummum hominis bonum fuit, ratione ſtatus hominis perfectiſsimi.

IIII.

SEQVITVR Verbum, quod & præceptum & comminationem continet. Præceptum: Ex omni arbore paradiſi comedes. Probibitionem: De arbore autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Hæc arbor homini exitialis fuit, non quidem ſua natura, nam bona Dei creatura erat: ſed propter mandatum Dei, quod uiolare nefas erat.

V.

POSTREMVM, quod poſui in ſtatu primo hominis, fuit ſacramentum immortalitatis. Quemadmodum enim arbor ſcientiæ boni & mali exitio fuit Adamo propter ipſius præuaricationem (erat enim illi a Deo commendatum, ut eſſet explorationis ſeu probationis ſacramentum quoddam) Ita ſi præcepto obtemperaſſet, fructus arboris uitæ ſacramentum fuiſſet illi immortalitatis, ac quaſi remedium, quo uita perpetuo conſeruanda eſſet. Hoc aperte indicat textus, cum dicit: Nunc ergo, ne forte mittat manum ſuam, & ſumat etiam de arbore uitæ, & comedat, & uiuat in æternum, emiſit eum Dominus Deus de horto Eden, ſeu paradiſo.

STATVS ſecundus hominis miſerrimus eſt, ſub peccato

cato

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cato & tyrannide Diaboli, qui qualis ſit, in VIII. cap. ubi de peccato agitur, manifeſtabitur.

TERTIVS ſtatus gratiæ eſt, In hoc imago Dei, per peccatum in ſecundo ſtatu deleta, inſtaurari incipit per Chriſtum, naturalem Dei imaginem. Quemadmodum enim creatio hominis fuit formatio ipſius ad imaginem Dei: ita ſane regeneratio piorum nihil aliud eſt, quam reformatio imaginis Dei in illis. In hoc igitur ſtatu lapſus homo dextera Dei erigitur, dum in Chriſtum credit. Vnde præclare Auguſtinus: Sed, quoniam (inquit) non ſicut ſponte homo cecidit, ita ſponte ſurgere poteſt, porrectam nobis deſuper dexteram Dei, id eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, firma fide teneamus.

DE QVARTO ſtatu hominis, qui eſt piorum quidem in gloria, hoc eſt, æterna beatitudine: impiorum uero in gehenna, dicam in fine ſymboli.

VSVS.

PORRO VSVS huius capitis eſt, ut agnito fine noſtræ conditionis, Chriſtum naturæ noſtræ & imaginis Dei in nobis reparatorem, firma fide teneamus, eiq; totis uiribus ſeruiamus, in ſanctitate & iuſticia uera. Nunc teſtimonia de primo tantum ſtatu hominis ſubijciam, quia de alijs commodius ſuis proprijs locis dicetur.

TESTIMONIA DE HOMINIS PRIMO ſtatu.

Geneſis. 1. Creauit DEVS hominem ad imaginem

& ſimilitudinem ſuam, ad imaginem Dei creauit eum, maſculum & fœminam creauit eos.

Geneſis 2. Formauit Dominus Deus hominem de puluere terræ, et inſpirauit in faciem eius ſpiraculum uitæ.

Pſal. 49. Homo cum in honore eſſet, non intellexit. Hic ſtatum innocentiæ honoris titulo ornat Dauid.

Eccleſiaſt. 7. Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus.

Sirac. 15. Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui.

Sirac. 17. Deus de terra creauit hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum. Sapien. 2. Deus creauit hominem in integritate, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit eum. Eſa. 43. Omnem uocatum in nomine meo, in gloria mea creaui eum, formaui eum, feci eum.

CAPVT V.
IVSTICIA ORIGINALIS.

Tametſi facile colligi poteſt ex ijs, quæ diximus de ſtatu hominis ante lapſum, quæ qualiſq; ſit iuſticia originalis: tamẽ utile eſt, tenere aliquã breuẽ deſcriptionem, qualis hæc eſſe poterit: IVSTICIA originalis eſt integritas naturæ humanæ, in qua refulget imago Dei, obœdientia, & εὐταξία omnium uirium, mentis, cordis, corporis, erga Deum, adeoque ipſa generis humani approbatio & acceptatio apud Deum.

In hac definitione duo complexus ſum, nimirũ materiale & formale iuſticiæ originalis. MATERIALE eſt integritas naturæ humanæ, lux mentis, uoluntatis conuerſio

uerſio ad Deum, cordis obœdientia, & εὐταξία omnium uirium in homine. FORMALE uero eſt ipſa approbatio & acceptatio hominis apud Deum. Deſcriptionis huius membra ex teſtimonijs ſupra commemoratis de ſtatu hominis confirmantur.

VSVS.

Vſus eſt, ut lapſum noſtrum ab hac iuſticia deploremus, ac totis uiribus anhelemus, ut eam per CHRISTVM recipiamus.

CAPVT VI.

LIBERVM ARBITRIVM.

MVLTI ſunt, cum ueterum, tum recentium acutæ & doctæ diſputationes de libero arbitrio, quas ut eo rectius intelligant adoleſcentes, primum exponam quædam uocabula, quorum cognitio faciat ad intelligendam rectius hanc doctrinam.

SEX ſunt in homine, quantum ad hoc negocium attinet, ſpectanda: Vita, Senſus, Appetitus, Ratio, Voluntas, Voluntatis libertas. VITA ipſa eſt internus & naturalis motus, uigens tantum intrinſecus. SENSVS, eſt uitalis in corpore motus, uigens etiam extrinſecus. APPETITVS, eſt naturalis uis in animante, mouendis auide ſenſibus attributa. RATIO, eſt facultas naturalis iudicandi res oblatas. VOLVNTAS, eſt motus naturalis, rationi, appetitui, & ſenſui præſidens. Hæc ſane quocunq; ſe inclinauerit, ſemper habet ratio-

nem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

nem comitem, & quodammodo pediſſequam, non quod ſemper ex ratione, ſed quod nunquam abſq; ratione moueatur, ita, ut multa faciat per ipſam contra ipſam, hoc eſt, quaſi per eius miniſterium contra eius conſilium & iudicium. Hinc illa uox Medeæ:

uideo meliora proboq;,
Deteriora ſequor.

Porro ratio uoluntati data eſt, ut inſtruat illam, non ut deſtruat: deſtrueret autē, ſi neceſsitatem ei ullam imponeret, quo minus libere pro arbitrio ſe uoluerit, ſiue in malum conſentiens, ſiue in bonum. Si horum alterutrum prohiberet ratio, uoluntas non eſſet uoluntas. Voluntas enim coacta proprie uoluntas dici nequit, licet ſerua ſit in non renatis. Iam unde ſit liberum arbitriū, ex prædictis colligendū eſt, nempe, quod ſit ſpontaneus ex uoluntatis libertate & rationis arbitrio, hoc eſt, iudicio conſenſus. Ratio enim non imperat uoluntati, ſed ut conſiliarius fidus iudicat, relinquens uoluntati imperandi munus. Ratio Medeæ uoluntati dictauit ϛοργὼ̀ erga prolem conſeruandam, quod iudicium etſi probauit uoluntas, tamen ut domina media ad imperandum elegit contrarium, idq; ſponte & libere.

Quare LIBERVM ARBITRIVM eſt facultas, qua uoluntas ſponte ſua, minime coacta eligit uel reſpuit quod ratio iudicat. Vt enim arbitrium, iudicium rationis, ita libertas uoluntatis inclinationem liberam in hoc uel illud monſtratum a ratione reſpicit. Hic certe libertas ſeruituti non opponitur, ſed neceſsitati ſeu coactioni, quæ nullo pacto ſine implicatione contradictionis cum uoluntate ſtare poteſt. Cum itaq; Theologi quidam libē

rum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

rum arbitrium oppugnant, non tollunt libertatem uoluntatis, quatenus ſua ſponte & uoluntario motu hoc eligit, uel illud reijcit: ſed quatenus ſerua eſſe negatur captiua ſub peccato. Hanc enim opinionem impugnant, non Stoicam ſtatuunt uoluntatis neceßitatem. Vnde fit, quod interdum non tam de rebus, quam de uocabulis certetur, dum alij libertatis uocabulũ opponunt neceßitati, alij ſeruituti. Si enim libertas neceßitati ſeu coactioni opponitur, uoluntatem tollit, qui eius libertatẽ eneruat. At ſi opponitur ſeruo, gratiæ hoſtis eſt, qui libertatem, quantũ ad iuſticiam ſpiritualem attinet, homini non renato uindicat. Atq; in hunc modum philoſophice fere inter Theologos diſputatur.

QVONIAM autem in quæſtione de libero arbitrio in Eccleſia quæritur (ni fallor, libenter enim me doctorum iudicio ſubijcio) ſimul de iudicio, uoluntate & uiribus hominum, in ijs præſtandis, quæ ad ſalutem animarum pertinent: deinde quia Græcorum uocabulum nimium arrogans eſt, quo non tantum uoluntatis ſpontaneus motus ad aliquid, ſed etiam uirium libera facultas ſignificatur: (Eſt autem uocabulum Græcis uſitatum in hac quæſtione αὐτεξούσιον, ſelffmegtighedt/ quaſi homo ex ſe haberet non ſolum eligendi facultatem, uerumetiam præſtandi uires, quemadmodum Pelagius ſomniauit) ſubijciam explicationem huius quæſtionis, quatenus liberum arbitrium etiã facultatem præſtandi, quæ uoluntas imperat, cõplectitur. Sitq; hæc definitio: LIBERVM ARBITRIVM eſt facultas rationis quidem ad malum bonumue diſcernendum, uoluntatis uero ad utrumuis eligendum, deniq; & uirium, ad utrumlibet præſtandum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

dam. Nam ut aliquid recte fiat uel geratur, requiritur PRIMVM iudicium ſanum, DEINDE uoluntas media ad imperandum, POSTREMO conatus ſeu uires quæ obſequium præſtant. Hinc ſequitur, illic demum eſſe liberum arbitrium, ubi iudicium ſanum eſt, uoluntas promta, uireſque ad agendum idoneæ. Quare cum hæc omnia in primo ſtatu hominis abſoluta & perfecta fuerint, ibi quoque liberum arbitrium fuiſſe minime impeditum, manifeſtum eſt.

VERVM cum de libero arbitrio quæritur, quæſtio eſt potiſsimum: AN HOMO poſt lapſum a ſuo primo ſtatu habeat liberum arbitrium nec ne? Vt ad hanc quæſtionem plane & ſine errore reſpondeatur, tria ſunt notanda. PRIMVM enim conſtituenda eſt regula ex ijs, quæ dicta ſunt. DEINDE diſtinguendi ſunt actionum gradus. TVM actionibus applicanda eſt regula.

REGVLA hæc eſt: Liberum arbitrium earum eſt rerum, quarum iudicium integrum exiſtit, uoluntas non impedita, & uires ſufficientes.

GRADVS actionum, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet, quatuor conſtituantur. PRIMVS GRADVS ſit actionum, quæ hominibus cum brutis magna ex parte communes ſunt, ut quæ pertinent ad conſeruationem naturæ ſeu indiuiduorum. Huius generis ſunt, educare, tueri natos, edere, bibere, ueſtire, ædificare, uigilare, dormire, ire, ſtare, ſedere, & id genus alia. SECVNDVS gradus actiones rationis complectitur, quarum aliæ ſunt communes, aliæ priuatæ: aliæ politicæ, aliæ œconomicæ. Huius generis ſunt, gerere magiſtratum, ſeruire, contractus exercere, colere agros,

exercere

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

exercere artificium, nauigare. TERTIVS gradus Eccleſiaſticorum operum eſt, quæ pertinent ad miniſterium conſeruandum, ut, docere uerbum, hac uel illa hora conuenire, audire uerbum, adminiſtrare Sacramenta, percipere Sacramenta, his uel illis ceremonijs uti. QVARTVS gradus diuina opera complectitur, ut, implere legem Dei, præſtare fidem, credere, recte orare, diligere inimicos. Breuiter eorum operum eſt hic gradus, quæ lege ſua Deus a nobis requirit, quod ad interiorem & ueram obœdientiam attinet.

HIS GRADIBVS actionum ita conſtitutis, non erit difficilis regulæ accommodatio. Quare pro diuerſitate horum graduum, ad quæſtionem ſic reſpondendum eſt: In PRIMO actionum gradu homo liberum arbitrium habet. Poteſt enim naturæ ſenſu actiones huius gradus diſcernere, poteſt etiam naturali impetu ad eas ferri, nec uires in hac parte adeo fractæ ſunt, quin obſequium appetitui præſtare poßint. In SECVNDO & TERTIO gradibus, impediuntur duabus rebus, tyrannide diaboli, & uirium imbecillitate, nec iudicium hic eſt tam integrum, nec uoluntas adeo alacris, ut in primo genere. Hinc illud Medeæ:

uideo meliora proboq;,
Deteriora ſequor.

Et experientia teſtatur, quam imbecilles ſint homines, etiam in his externis actionibus, & maxime in ijs, quæ uocationem uniuſcuiuſque attingunt, & ad diſciplinam pertinent. Quare hic agnoſcenda eſt cum imbecillitas noſtra, tum tyrannis diaboli: & orandus eſt Deus, ut nobis aßit, ac iuuet nos, nec ſinat diabolum in nos graſſari

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

pro ſua libidine. LIBERTATIS *autem in his tribus gradibus actionũ tres ſunt cauſſæ.* PRIMA, *ut ſit diſcrimen inter agens liberum, & agens non libere.* SECVNDA, *ut ſciamus* Deum *eſſe agens liberrimum.* Neque enim cauſſa effectu natura imbecillior, aut minus efficax eſt. Quare Stoicorum delirium de neceßitate dependentiæ primæ & ſecundarum cauſſarum (quo ſentiunt Deum nihil poſſe agere, niſi quatenus cient ſecundæ cauſſæ) eſt fugiendum & deteſtandum. TERTIA, *ut poſſit in ſocietate humana gubernatio aliqua eſſe.* Sunt enim DVO genera actionũ, quæ ad externam diſciplinam pertinent, eaq; relicta poſt deprauationem in uoluntate. Horum VNVM eſt δεσποτικὸν, quo uoluntas imperat locomotiuæ: ALTERVM προαιρετικὸν, cum uera & ſeria electione ſeu proæreſi, honeſtas actiones antefert uoluntas. Reſtat QVARTVS gradus actionum, in quo homo ſibi relictus, nihil plane poteſt, nullam omnino habet uoluntatis libertatem. Nam & iudicium decipitur, & uoluntas deficit, & uiribus deſtituimur. HOC PRIMVM confirmari poteſt Pauli dicto, qui poſt Dauidem ita inquit: Non eſt iuſtus, ne unus quidem, Non eſt qui intelligit (hic adimitur iudicium) Non eſt qui quærit Deum (oſtenditur uoluntatis auerſio) omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, (hic uires & conatus auferuntur) DEINDE Paulus 1.Corint.2. de iudicio ita inquit: ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Id eſt, Animalis homo non capit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. Rom.8. φρόνημα carnis, ſimultas eſt erga DEVM, nam legi DEI non ſubijcitur, nec enim poteſt. Hoc Pauli dictum clare docet, mentem, uoluntatem & affectus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

affectus hominis, quatenus ſibi relinquitur, aperte aduerſari DEO. φρόνημα enim genus eſt ad omnes actiones. Item Philipp. 2. Deus eſt, qui operatur in nobis & uelle & perficere, pro bona uoluntate. Item Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne ueſtra, & dabo uobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio ueſtri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis. Recte igitur de gradu operum Bernardus inquit: Si diſcernere uolumus (ſcilicet nobis relicti) inter bonum & malum, decipimur: ſi tentamus facere bonum, deficimus: ſi conamur reſiſtere malo, deijcimur & ſuperamur. Quemadmodum enim auicula pede alligata, uolare incipiens funiculo in terram detrahitur: ſic quoque mens hominis ad rerum cœleſtium actiones uolare contendens, ab affectibus retrahitur, niſi alis Chriſti ſubuehatur, hoc eſt, uerbo & Spiritu ſancto iuuetur.

VERUM hic monendi ſunt auditores, quod uocabulum LIBERTATIS in hac diſputatione non opponitur coactioni, ſed ſeruituti, ut ſupra dictum eſt. Libertas enim & ſeruitus inter ſe ita pugnant, ut qui alterum dixerit, alterum neget. Cum igitur Paulus Rom. 6. totum hominem, quatenus ſuæ naturæ relinquitur, dicit eſſe uenditum ſub peccato, nemo non uidet libertatem ſublatam eſſe, & in eius locum ſeruitutem ſucceßiſſe. Notandæ ſunt ergo hæ antitheſes, quod ut liberum arbitrium ſeruo, ita coactũ ſpontaneo aduerſatur, quas differentias breuiter definitionibus illuſtremus. LIBERA itaq; uoluntas eſt, quæ bonum & malum eligere habet in ſua poteſtate, qua ſpoliatum hominem ſuperiora teſtimonia teſtantur. SERVA, quæ propter corruptionem ſub mala-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

rum cupiditatum imperio captiua tenetur, ut nihil aliud quam malum eligere poßit, etiamſi id ſponte & libenter non externo motu impulſa faciat. Vnde Bernardus: Libera eſt uoluntas mala, quod mala: ſed ſeruilis eo ipſo, quod mala. Omnis enim qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. Hic Bernardus manifeſte liberum opponit coacto, non ſeruo. Seruum enim arbitrium ſtatuit, etſi liberum fateatur, quæ ſane ſtare ſimul non poſſunt, ſi liberum ſeruo opponeret. COACTA uoluntas eſt, quæ non ſponte ſua, non interiore electionis motu inclinatur huc uel illuc, ſed externo motu uiolenter fertur. Talis uoluntas nulla eſſe poteſt, cũ alterũ alteri repugnet. SPONTANEA coactæ opponitur, ultro enim ſe flectit, quocũq; ducitur, non autẽ trahitur aut rapitur inuita. Hanc concedimus homini, ut ſi quid mali faciat, ſibi & uoluntariæ ſuæ electioni imputare debeat, hæc ſpontanea uoluntas omnino a libera uoluntate, ſeu a libero arbitrio, diuerſa eſt. Non enim ſeruo opponitur, ſed coacto, ut iam demonſtratum eſt. CAETERVM quia nõ eodem ſignificatu accipitur libertatis uocabulum ab omnibus. (alij enim libertatem ſeruituti opponũt, ut Lutherus: alij coactioni, ut Bernardus, & multi alij) poteris breuiter ad quæſtionẽ, (Num homo habeat liberum arbitrium) hoc pacto reſpondere: Si liberum opponis coacto, uere hominis uoluntatem liberam pronuncio, nam uoluntas coacta, uoluntas non eſt, cedit enim uoluntati neceßitas. At ſi liberum ſeruo opponis, quod faciunt ſummi quique Theologi, Græci & Latini, diſtinguo inter externam diſciplinam, & iuſticiam ſpiritualem. In externa diſciplina uerbũ Dei & experientia teſtantur, homini aliquam libertatẽ eſſe re-

lictam.

lictam. At quia Chriſtus dicit: Sine me nihil poteſtis facere, & Paulus idem de ſe teſtatur, & infinita teſtimonia Scripturæ hoc ipſum conuincunt, dico uoluntatem liberandam eſſe per Chriſtum, & reformandam manu Dei, priuſquam ſpiritualem iuſticiam præſtare poßit.

DEINDE & hoc obſeruandum eſt, quod dum negamus iudicium, uoluntatem & uires ad bene agendum: non negamus has facultates ſimpliciter, & quantum ad ſubſtantiam pertinet, ſed quantum ad habitus. Iudicare enim, uelle & agere, naturæ ſunt. Verum quemadmodum inique iudicare, male uelle, & praue agere, corruptioni imputanda ſunt: ſic recte iudicare, bene uelle, & recte agere, gratiæ ſupernaturalis ſunt beneficia.

VSVS.

SED horum quis uſus? Non augebunt in nobis ſocordiam, ſed PRIMVM, quoniam ratio non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei, monemur hic, ut uerbum Dei audiamus, unde iudicium noſtrum corrigitur. DEINDE Spiritum ſanctum rogamus, ut ex corde lapideo carneum faciat, atq; uires ſuppeditet. Qua de re pulchre monet Auguſtinus, inquiens: O homo, in præceptione cognoſce, quid debeas habere: in correptione cognoſce, tuo te uicio non habere: in petitione cognoſce, unde accipias, quod uis habere. Ita futurum eſt, ut mens illuminata recte iudicet, cor reformatum manu Dei, uoluntarium efficiatur, & homo pro gratiæ menſura, quam accipit, conetur, & ad obſequium applicet ſuas facultates ſeu uires. Ex quibus relinquitur, præcipuas ſpiritualium actionum cauſſas eſſe, Verbum Dei, quo formatur iudi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cium: Spiritum ſanctum, quo reformatur cor: & uoluntatem ſpontaneam, uerbo Dei & Spiritui ſancto obſequentem.

TESTIMONIA, QVIBVS EVERTITVR LIBERVM ARbitrium, in negocijs ſalutis ſine gratia.

1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei.

Philip. 1. Qui cœpit in uobis opus bonum, uſq; in diem Ieſu Chriſti perficiet.

Philip. 2. Deus eſt, qui operatur in uobis, ut & uelitis & efficiatis, pro beneplacito.

Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere.

Item: Nemo uenit ad me, niſi quem Pater traxerit.

Rom. 8. Spiritus adiuuat infirmitates noſtras.

Gene. 8. Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt omni tempore.

Pſal. 13. Non eſt, qui faciat bonum, non eſt uſq; ad unum. Dominus de cœlo proſpexit, ſuper filios hominum, ut uideat, ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.

Roma. 7. Velle adiacet mihi: at ut faciam bonum, non reperio.

Prouerb. 16. Cor hominis diſponit uiam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius. Regenerati uoluntatem bonam habent ex gratia, ſed facultatem non habent, quæ exercitijs quidem creſcit, in uita uero beata perficietur.

CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

CAPVT VII.

CONTINGENTIA.

CONTINGENTIA eſt euentus eius rei, quæ habuit cauſſas, quæ ſua natura aliter agere poterant. Quanquam autem Deus ſuſtentet naturam, quemadmodum ſupra declaratum eſt, tamen naturæ agendi modum relinquit, & non tollit ſuo moderamine, ſed una cum natura ſuſtentat. Nunc autem ordinauit Deus, ut alia naturaliter agant, ut ignis: alia libera uoluntate & electione, ut homo. Quare dubium non eſt, quin multi effectus re uera ſint contingentes.

VT autem hæc res clarius percipiatur, notandum eſt, in natura duos eſſe cauſſarum gradus, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet. QVAEDAM enim cauſſæ ſunt neceſſariæ in ſe & in ordine ad effectus, ut motus cœli ad eclipſes, & alios effectus, qui ex motu orbium neceßitate phyſica eueniunt. Huiuſmodi effectus futuri, non quidem cõtingentes, ſed neceſſarij ſunt. ALIAE ſunt cauſſæ, quæ non ſunt neceſſariæ, ſaltem per comparationem ad effectus, ut eos neceſſario producant, imo poſſunt non producere eos. Atq; huius generis effectus ſunt futuri non neceſſarij ſed contingentes. Verum horum duplex eſt differentia. Nam quædam cauſſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt, qui effectus ſunt futuri non neceſſarij ſed contingentes, quia eorum cauſſæ ad producendos tales effectus determinatæ ſunt, qui effectus etiam ſunt contingentes, quia eorum cauſſæ poterant ſecus agere. Aliæ ſunt cauſſæ, quæ per ſe nullam habent determinationem, ad hunc uel illum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

effectum producendum, ſed promiſcue ſe habent ad utramlibet, ut uoluntas Dei angelorum & hominum. Hæc uoluntas cauſſa eſt contingentiæ, quia contigentia ſublata, nulla omnino uoluntas reliqua manet.

DEINDE contingentiam eſſe, confirmat ipſa Dei prouidentia. Deus enim ſuæ prouidentiæ ordinem per cauſſas inferiores exequitur. Ex quo ſequitur ordinem diuinæ prouidentiæ eſſe, ut alij effectus ſint neceſſarij, alij contingentes. Et quanquam recte dicitur: Secunda cauſſa non agit ſine prima: tamen ex eo non ſequitur, contingentiam tolli. Nam Deus non ſolum ſuſtentat cauſſam ſecundam, uerumetiam modum agendi, tametſi non iuuet contra ordinem ſuum ruentem.

PORRO duo teſtimoniorum genera hanc doctrinã confirmant. PRIVS, quod docet, Deum non eſſe cauſſam peccati, nec uelle peccatum. POSTERIVS, quod monſtrat, hominem ſpontanea uoluntate, alia præ alijs eligere & agere. Chriſtus, ſicuti ipſe teſtatur, poterat obtinere a Patre duodecim legiones angelorum, tamen non obtinet: & ſciebat Pater eum non oraturum, tamen poterat orare. Igitur fieri aliquid potuit, quod factum non eſt: neq; ſcientia Dei neceſſarias reddit omnes actiones, alioqui oporteret non ſolum Chriſtum, uerumetiam ipſum Patrem ſeruum eſſe ſuarum actionum, utpote qui ſciat, quid facturus ſit: ſed non ideo facturus eſt, quia ſcit: ſed ideo ſcit, quia facturus eſt, habetque liberrimam faciendi, & non faciendi poteſtatem.

VSVS.

Vſus

Vsvs doctrinæ huius eſt,ut Deum rogemus, ut noſtras mentes,uoluntates et corpora gubernet,ne ruamus contra ipſius ordinem. Deinde,ne Deo imputemus peccatum, neue quid tentemus, quod uel ipſius gloriam obſcuret,uel noſtram ſalutem impediat.

CAPVT VIII.

PECCATVM CVM SVIS DIFFERENTIIS.

Peccatvm in genere eſt inobœdientia aduerſus Deum,offendens Deum,maledicta & damnata a Deo. Hæc definitio ſumta eſt ex legis ſententia: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis,ut faciat ea.Sed inobœdientiæ uocabulum in Scriptura quatuor complectitur, defectum,corruptionem,inclinationem,& actionem. Peccati enim ratio in eo conſiſtit, ſi quid contra legem Dei uel exiſtit in nobis ut defectus & corruptio: uel proficiſcitur a nobis,ut inclinatio & actio. Hoc confirmatur Ioannis dicto, qui peccatum definit ἀνομίαν hoc eſt, quod eſt contra legem Dei. Complectitur autem hæc ἀνομία duo,nempe materiale & formale peccati. Materiale eſt defectus,corruptio, inclinatio, actio pugnans cum lege Dei. Formale eſt ipſe reatus. Nam & hic reatus in lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

AMBROSIVS fere eodem modo peccatum definit, dicens: Peccatum eſt diuinæ legis præuaricatio, & cœleſtium inobœdientia præceptorum. HAEC in genere de peccato dicta ſint, nunc eius differentias uideamus. Eſt autem duplex peccatum, ORIGINALE & ACTVALE. Ordine de utroq; dicendum eſt.

PECCATVM itaq; ORIGINALE eſt, cum corruptio humanæ naturæ propagata ab Adam, tum reatus, quo naſcētes propter Adæ lapſum rei ſunt iræ Dei, & mortis æternæ. Porro duo ſunt obſeruanda in peccato originis: Materiale & Formale. MATERIALE eſt corruptio ipſa, hoc eſt deformitas & ἀταξία omnium uirium in homine, hoc eſt, in mente defectus noticiæ Dei, & firmi aſſenſus de prouidentia, promißionibus & minis Dei. In uoluntate auerſio, hoc eſt, eſſe ſine metu, ſine fiducia ac dilectione Dei. In corde concupiſcentia & impetus contra ordinem diuinum. FORMALE uero peccati originalis eſt reatus ipſe, hoc eſt, ordinatum eſſe ad damnationem ſeu æternas pœnas. Natura enim, ut inquit Paulus, filij iræ ſumus. Breuiter, ut iuſticia originalis eſt integritas & approbatio: ita peccatum originis eſt corruptio & reatus.

CAETERVM, ut intelligamus, peccatum originis, totius hominis peruerſionem eſſe, PRIMVM uidebimus, quæ concurrant peccata in lapſu primorum parentum. DEINDE nomina eius, quibus in Scriptura appellatur, recenſebimus. In lapſu itaq; primorum parentum hæc grauißima delicta concurrunt. I. Dubitatio de uerbo Dei. II. Amißio fidei, cum non credunt Deo minanti pœnas. III. Curioſitas, diſceſſerunt enim a uer-

bo, &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

bo & quæſierunt alienam ſapientiam. IIII. *Superbia, quia uoluerunt magni fieri.* V. Contemtus Dei, *cum uiolarunt mandatum* Dei *contra conſcientiam.* VI. Apoſtaſia, *qua antefꝰrunt* Diabolum Deo. VII. Ingratitudo, *qua expellunt* Spiritum *ſanctum in ipſis habitantem.* VIII. Homicidium *ſui & totius poſteritatis.* Fuit *enim hic lapſus prima ianua omnium ſcelerum & miſeriarum poſteritatis.* Quare *nullo pacto extenuandum eſt peccatum originis, quod conflatum eſt ex tot horrendiſsimorum ſcelerum monſtris.*

IAM *uaria nomina, quibus* Scriptura *notat peccatum originis, uideamus, quorum præcipua hæc ſunt:* Concupiſcentia, *caro, uetus homo, lex peccati, inhabitans peccatum, rebellio, lex membrorum, interdum ſine addito peccatum.* CONCVPISCENTIA *ideo dicitur, quia in ea uim ſuam præcipue exerit.* Hæc *conſtat cum ignoratione & incredulitate mentis, tum omnium appetitionum atque uirium a* Deo *abalienatione.* Et *damnatur ultimo decalogi præcepto, in quo omnis peccandi procliuitas et motus damnatur, quemadmodum in ſuperioribus conſenſus omnis in peccatum prohibetur.*

CARNIS *nomen eo pertinet, ut ſciamus, omne quod nondum regeneratum eſt in nobis per gratiam, contaminatum eſſe, & ſua natura reum.* Huic *opponitur* Spiritus, *qui ſignificat regenerationis gratiam, ad* Galat. 5.

VETVS HOMO *correlatiue ad nouum hominem intelligi debet, de quibus in octauo capite ſecundæ* Claſſis *dicetur.* LEX PECCATI *ob imperium quod exercet in hominibus, dicitur.* Romanis *octauo:*

appel-

appellatur INHABITANS PECCATVM, quia in carne manet perpetuo uſq; ad mortem: quod tamen pro diuerſitate perſonarum uariat, ui & efficacia. Nam in non renatis manet materialiter & formaliter ſimul: in renatis materialiter tantum, modo uim peccati conſiderans. In illis efficax eſt in damnationem, ut quod ipſos reos peragat æternæ mortis: in his uero remiſſum eſt, quia ſublatus eſt reatus, & oppugnatur perpetua lucta ſpiritus ſeu noui hominis. Vel ut breuius dicatur, Peccatum originis in non renatis habitat & regnat ſimul: in renatis uero habitat tantum, & non regnat, propter gratiam fidei præualentem. REBELLIO uocatur ob perpetuum ſtudium rebellandi legi mentis, Roma. 7.

LEX MEMBRORVM dicitur, quia eſt concupiſcentia in membris ſita, & membra organa ſunt, per quæ exerit ſuam iniquitatem.

PECCATVM ſine addito, quia eſt ſcaturigo & fons omnium peccatorum. quemadmodum Paulus oſtendit his uerbis: Ne igitur regnet peccatum in mortali ueſtro corpore, ad obœdiendum ei in concupiſcentijs ſuis. Hoc breui dicto notantur tria peccatorum genera. PRIMVM eſt innata rebellio ſeu peccatum naturæ, quod hic generis appellatione notauit. SECVNDVM, praui motus erumpentes e peccato originis, quos nomine Concupiſcentiæ expreſsit. Hi motus, quando non accedit conſenſus, referendi ſunt ad peccatum originis, ut ad genus. TERTIVM genus peccati eſt conſenſus & proſecutio eius, ad quod praui motus ſollicitant. Atq; hoc tertium genus nouo reatu obſtringit homines. Eſt enim actuale peccatum.

Porro

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

PORRO de huius mali radice & cauſsis extat uerbum Geneſ.3. Sed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus, qui dixit ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus, ut non comederetis de omni arbore paradiſi? Cui reſpondit mulier: De fructu arborum, quæ ſunt in paradiſo, ueſcimur: de fructu uero arboris, quæ eſt in medio paradiſi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illum, ne forte moriamur. Dixit autem ſerpens ad mulierem, Nequaquam morte moriemini: ſcit enim Deus, quod in quocunque die comederitis ex ea, aperientur oculi ueſtri, & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum. Videns igitur mulier, quod bona eſſet arbor ad ueſcendum, & pulcra oculis, aſpectuq; delectabilis, & tulit de fructu eius, & comedit, deditq; uiro ſuo, qui comedit, & aperti ſunt oculi amborum.

DE propagatione autem huius mali ab Adam in poſteros, in eodem capite docetur. Et Paulus Roman. 5. fuſe explicat. Vt autem propagatio huius mali recte intelligatur, obſeruanda eſt hæc diſtinctio. ADAM conſideratur dupliciter. PRIMO ſimpliciter & ſine reſpectu ad poſteros, qua ratione nullus poſterorum peccator aut reus eſt Adæ delicto. SECVNDO conſideratur relatiue, quatenus eſt prima radix naturæ humanæ, & pater noſter. Hac quidem ratione, Adæ delicto rei ſunt omnes ab eo nati ſecundum naturæ curſum. Quemadmodum enim leproſi parentes generant leproſos filios, qui filij & lepra parentum & propria ſunt contaminati: ita & poſteri Adæ, cum primi parentis contagio infecti, tum proprio uicio commaculati ſunt & rei.

rei. Vnde Bernardus: Et graue quidem illud delictum originale, quod non ſolum perſonam inficit, ſed & naturam. Et paulo ſupra: Et originale quidem maximum illud delictum, quod a primo Adam contrahimus, in quo peccauimus omnes, pro quo moriemur uniuerſi, maximum plane, quod ſic totum non modo genus hominum, ſed & quemlibet ipſius generis occupat, ut non ſit qui euadat, non ſit uſque ad unum, a primo homine uſque ad nouiſsimum protenditur, & in ſingulis quoque a planta pedis uſque ad uerticem diffunditur hoc uenenum.

HINC liquet & illud, quod peccatum originis recte dici poſsit tum alienum, tum noſtrum proprium. ALIENVM quidem propterea, quod propagatione in nos deriuatur: PROPRIVM uero, quia eius maculis inuoluimur, contaminamur & rei ſumus. Patet & hoc ex dictis, peccatum originis nequaquam eſſe ſubſtantiam aut proprietatem naturæ, ſed aduenticiam qualitatem, qua natura humana deformata eſt, & rea iræ Dei & mortis æternæ. Ex his quoque manifeſtum eſt, quod cauſſa originalis peccati ſit diabolus, & uoluntas primorum parentum, quæ cum eſſet libera, ſeſe auertit a uerbo Dei, & non retinuit obœdientiam erga DEVM. Quoniam autem dona acceperant primi parentes, pro toto genere humano, & perſonæ eorum repræſentabant totam poſteritatem: fit rea poſteritas propter eorum lapſum: & quia ipſi amittunt prima dona, tales poſtea gignunt, quales ipſi ſunt, amiſsis donis.

HACTENVS de peccato hæreditario: nunc de eius fructu, hoc eſt, de ACTVALI PECCATO dicendum eſt, quod recte definitur eſſe cogitatum, dictum, factum, omiſſum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

omiſſum, pugnans cum lege Dei. Seu peccatum actuale eſt omnis actio, pugnans cum lege Dei, cum in mente, tum in uoluntate & corde, tum in membris externis. Huius differentiæ plurimæ recitantur a Theologis, quæ non a ſubſtantia & natura peccati, ſed ab alia atq; alia conſideratione ſeu reſpectu peccati ſumuntur, ex quibus præcipuas recitabo.

PRIMA DIVISIO.

PECCATORVM aliud eſt MORTALE, aliud VENIALE. Hanc diuiſionem ut dextre intelligamus, opus eſt aliqua declaratione. Peccare itaq; mortaliter eſt peccare iſtud peccatum, quod meritum infert mortis. Atq; id meritum mortis triplex eſt. PRIMVM irremiſsibile, ut blaſphemia in Spiritum ſanctum, Matth. 12. Marci 3. SECVNDVM meritum mortis eſt remiſsibile, quia etſi infert quidem meritum mortis, tamen remittitur, ſi iſtud plane deſinas peccare, alioqui minime. Tale meritum inferunt peccata illa, quibus obnoxij non poſſunt habere partem in regno Dei. Qualia recitat Paulus ad Galatas 5. & alibi. TERTIVM meritum mortis eſt, quod infert peccatum habitans in Sanctis, malaque eius deſideria quæ excitat, & impedimenta quæ affert molientibus pie uiuere. Huius generis peccata VENIALIA dicuntur, mortalia quidem ſua natura, morti enim per ſe obnoxios reddunt homines: uenialia tamen dicuntur ob ueniam, qua indulget propitius Pater ijs, qui contra hæc peccata fide luctantur. Ex his facile intelligi poteſt, peccatum mortale quidem eſſe actio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

actionem interiorem & exteriorem, pugnantem cum lege Dei, & factam contra conſcientiam : ueniale uero affectus pullulantes, & errores incidentes, quibus non aſſentiuntur Sancti, ſed repugnant.

SECVNDA DIVISIO.

Aliud peccatum eſt OMISSIONIS, aliud COMMISSIONIS. ILLVD, cum non facimus bonum quod facere debemus: HOC, quando perpetratur malum quod facere prohibemur, ſiue id cogitatu, ſiue dicto, ſiue facto fiat.

TERTIA DIVISIO.

Peccatorum aliud ex INFIRMITATE naſcitur, aliud ex IGNORANTIA uenit, aliud ex INDVSTRIA ſeu malicia erumpit. INFIRMITATIS peccata proprie dicuntur, quæ imbecillitate noſtra obrepunt, nobis inuitis & repugnantibus, ut, faſtidium in actionibus pijs: metus eundi in recte factis: cupiditas illicitarum rerum : ira ſubita, indigna tamen Chriſtiano: cogitationes uanæ temere oborientes : εὐτραπελία ſeu dicta nugatoria imprudentibus elapſa. Etenim in quo corde uera uerbi Dei fides manet, in eo nulla uoluntas peccati hærere & ſubſiſtere poterit. Nam qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet: & non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt. Ioan. 3.

IGNORANTIAE peccata, qualia ſint, ex partitione ignorantiæ intelligi poteſt, de qua conſule Epitomen Philoſophiæ moralis Philippi Melanchthonis. EX MALICIA duplex peccatum prouenit, VNVM directe pugnans

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

gnans contra gratiam, & eſt blaſphemia contra SPIRITVM SANCTVM, eaq; uel incoata uel conſummata: ALTERVM, non directe pugnans contra gratiam & Spiritum ſanctum, ut ſunt peculiares lapſus contra Decalogi præcepta, ut idololatria, furtum, homicidium, adulterium, & quælibet peculiaris transgreßio legis DEI.

CAETERVM, ut clarius intelligamus, quale ſit PECCATVM IN SPIRITVM SANCTVM, eius differentiæ colligendæ ſunt per locum a concreto ſiue a coniugatis: & uidendum, quales fuerint, quibus hoc peccatum a Domino obiectum eſt, id quod ex hiſtoria Euangelica colligere non eſt difficile. PHARISAEI enim, quos huius peccati reos peragit Dominus, PRIMVM erant prophetijs, doctrina Chriſti, & miraculis eiuſdem conuicti de ueritate Dei. SECVNDO ſcientes & uolentes uerbum cognitum odio habebant, eiq; rabioſe ſua obſtinatione renunciabant, tum tyrannide, ſophiſtica & hypocriſi oppugnabant uerbum agnitum. Hinc concluditur, quod peccatum in Spiritum ſit uoluntaria ueritatis euidenter cognitæ renunciatio & rebellio, ex odio ueritatis nata, coniuncta cum tyrannica, ſophiſtica & hypocritica oppugnatione. Hoc ideo in Spiritum ſanctum peculiariter dicitur, quia mens, uera noticia, Spiritus Dei beneficio illuſtrata, ſponte reluctatur Spiritui illuſtratori. QVONIAM autem digito non poſſumus demonſtrare, in quibus ſit hoc peccatum, debemus nos a poſteriori de ipſo iudicare. Nam ſi quis a lapſu reſurgit, inde colligemus, talem ab iſto peccato abfuiſſe, quamlibet alias grauiter peccarit. Atque hinc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

eſt,quod quidam Theologi hoc peccatum uocarunt, non quidem a ſubſtantia,ſed ab euentu, FINALEM IMPOENITENTIAM, *quia inde nos tantum iudicium ſumere debemus,quantum quidem ad homines attinet, in quibus eſt. Manaſſes multis annis rabioſe perſecutus eſt uerbum Dei, erectis abominandis idolis contra Dei præceptum. Verum quia poſtea pœnituit eum facti, & egit pœnitentiam,peccatum in Spiritum ſanctum nequaquam conſummauerat. Contra, Phariſæorum pars maior hoc peccato obſtricta erat,nam a lapſu non reſurrexit.*

QVARTA DIVISIO.

Peccatorum alia uoluntaria ſunt, alia inuoluntaria. VOLVNTARIA, *quæ deſtinato conſilio & propoſito ſcientes & uolentes homines perpetrant.* INVOLVNTARIA, *quibus pij reluctantur,ut ſunt caligo in mente, dubitatio, item multa peccata ignorantiæ & omiſſionis. Hanc diſtinctionem confirmat quintum caput Leuitici, in quo oblationes fieri iubebantur pro uoluntarijs & inuoluntarijs delictis.Item,Paulus inquit: Quod nolo malum, hoc facio.*

TESTIMONIA DE PECCATO ORIGINIS.

GENESIS 3. *hiſtoria lapſus primorum parentum recitatur, quemadmodum ſupra admonui,ubi cauſſæ ſignificantur duæ principales nimirum inuidia ſatanæ, et uoluntas hominis.*

Iob 14.Quis poterit facere mundum de immundo conceptum ſemine?

Prouer.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Prouerb. 20. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum a peccato.

Roman. 5. Quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum introiuit, ac per peccatum mors, & ſic in omnes homines mors peruaſit, quatenus omnes peccauerunt, id eſt, omnes rei ſumus & contaminati & inuoluti peccatis primorum parentum.

Ephe. 2. Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri.

TESTIMONIA, DE ACTVALIBVS.

3. Reg. 8. Non eſt homo, qui non peccet.

Pſal. 13. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.

Eccleſiaſt. 8. Ne deſpicias hominem auertentem ſe a peccato, neq; improperes ei, memento, quia omnes in corruptione ſumus.

Matt. 12. Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blaſphemiæ non remittetur. Et quicunque dixerit uerbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum non remittetur ei, neque in hoc ſæculo neque in futuro.

Marci 3. Amen dico uobis, omnia remittentur filijs hominum peccata & conuicia, quibuſcunque conuiciati fuerint. At qui dixerit conuicium in Spiritum ſanctum, non habet remiſsionem in æternum, ſed obnoxius eſt æterno iudicio.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

VSVS.

PORRO huius Capitis VSVS eſt, ut agnoſcamus noſtram immundiciem & peccatum, & omnem arrogantiam ſeponamus, ut uera humilitate ad Chriſtum peccatorum Propiciatorem confugiamus.

CAPVT IX.

POENA PECCATI.

PECCATVM originis habet pœnas multiplices, ſpirituales & corporales, temporales & æternas, quemadmodum capite 3. Geneſeos & multis alijs Scripturæ locis oſtenditur. Breuiter, mors & omnes calamitates generis humani, ſtipendia ſunt peccati originalis. Deinde actuale peccatum, quia homines nouo reatu obſtringit, nouas pœnas cumulat & adauget, quemadmodum totius mundi facies coarguit. IN POENIS autem obſeruentur tria: gradus, modus, & diſcrimen inter pœnas piorum & impiorum. GRADVS quidem quod aliæ pœnæ ſunt tantum: aliæ & peccata et pœnæ peccatorum. Rom. 1. ſex gradus recitantur eorum, quæ & peccata ſunt & pœnæ peccatorum. PRIMVS gradus eſt neglectus noticiæ Dei, qui eſt omnium peccatorum fons & ſcaturigo, pœnaq; contemtus patefactionis diuinæ. SECVNDVS excæcatio, id quod Paulus indicat non ſolum in citato loco, uerumetiam 2. Theſſal. 2. his uerbis grauiſsimis: Eo quod dilectionem ueritatis non habuerunt, ut ſalui fierent ipſi, propter hoc mittet ipſis DEVS efficaciam erroris ut ipſi credant mendacio.

Tertius,

TERTIVS excæcationis fructus eſt idololatria. QVARTVS, idololatriam ſequuntur horrenda flagicia, contaminantia corpus & animam. QVINTVS, hæc flagicia mente reproba puniuntur. Eſt autem mens ἀδόκιμος, quæ nihil recte probat, ſed peruerſe ſcelera pro uirtutibus amplectitur. SEXTVS, huius ſceleratæ & reprobæ mentis fructus eſt uniuerſalis iniuſticia, id eſt, omnis iniquitatis cumulus. Aliæ pœnæ ſunt tantum, quæ tantiſper gradatim creſcunt, donec reus pœnitentiam egerit. Deus enim idem ſcelus, nunc iactura rerum, nunc deſertione amicorum, nunc morbo, nunc exilio, nunc infamia punit, non ſecus atq; pater aliquis filiorum errata alijs atq; alijs pœnis punit, donec in uiam eos reuocauerit.

MODVS pœnarum Sap. 11. notatur, Per quæ peccat quis, per ea cruciatur: quæ regula ut plurimum uera eſt, tametſi interdum iudicio Dei ſingulari pœna commerita commutatur alia pœna.

DISCRIMEN inter pœnas piorum & impiorum, hoc eſt. Illos, tametſi affligit Deus, acceptos habet, atq; beneuolentiam erga ipſos ſuam retinet in medijs afflictionibus, imo efficit, ut inde euadant probatiores, atque ſint ipſi ſacrificium boni odoris: his uero, nimirum impijs, in exitium cadunt pœnæ. Nam temporariæ impiorum pœnæ æterni ſupplicij præludia ſunt. Sed de his plura infra in tertia Claſſe capite XVIII. dicentur.

CAPVT X.

VERBVM ACCVSANS ET DAMNANS.

HOMO in peccatum lapſus, uerbum accuſans & damnans audit ex ore Dei. Eſt autem VERBVM accuſans & damnans, Spiritus ſancti iudicium, quo reum peragit totum mundum peccati: quod ſane iudicium ipſe Spiritus ſanctus exequitur per miniſterium uerbi, ac ſtatim poſt lapſum hominem hoc iudicium Spiritus mundo patefactum eſt, & exercebitur, donec hic mundus ſteterit, uel inuitis inferorum portis.

PORRO duo ſunt genera hominum, qui hoc iudicio Spiritus ſancti arguuntur. QVIDAM enim ſerio tanguntur, uere humiliantur, ac ſponte iudicio, quo damnantur, ſubſcribunt. Atq; his ſalutare eſt Spiritus ſancti iudicium, ſi modo ad Chriſtum peccati expiatorem confugiunt. ALII etſi conuicti reatum non poſſunt effugere, nõ tamen uere ex animo humiliantur, nec cedunt iudicio Spiritus ſancti, quin potius ſubacti intus fremunt, & confuſi non deſinunt contumaciam et proteruiam alere. His maiori damnationi erit Spiritus iudicium.

SED quodnam eſt illud uerbum arguens? Hoc monſtratur & repetitur ſæpe in ſcripturis Moſis, Prophetarum & Apoſtolorum, cuius Epitome quædam eſt Decalogus, qui cum requirit dilectionem perfectam & perpetuam erga Deum & hominem, accuſat & damnat omnes, qui hanc obœdientiam non præſtant, iuxta illud: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Breuiter, omnes ſententiæ, quæ nos peccati conuincunt, huc pertinent.

TESTIMONIA VERBI DAMNANTIS ET ACCVſantis.

Gene. 3.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Geneſis 3. duplex iudicium Spiritus ſancti accuſantis & damnantis peccatum innuitur. VNVM *in conſcientia.* Nam cum *A*dam *peccaſſet, abſcondit ſe una cum uxore a facie* Domini. *Conſcientia enim peccati ſui confuſus, conſpectum* Dei *ferre nequiuit.* ALTERVM *per uerbum* Dei: *Vbi es tu? inquit.* Item: *Quis indicauit tibi, quod nudus eſſes, niſi quod de ipſa arbore, de qua præceperam tibi ne comederes, ex ipſa comediſti?*

Geneſis 4. *Nonne ſi bene egeris, recipies: ſin autem male, ſtatim in foribus tuis peccatum tuum aderit?*

Deut. 27. *Maledictus qui non permanſerit in ſermonibus legis huius.*

Pſal. 129. *Si iniquitates obſeruaueris* Domine, *Domine quis ſuſtinebit?*

Pſal. 142. *Et ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.*

Prouerb. 20. *Quis poteſt dicere:* Mundum *eſt cor meum, purus ſum a peccato?*

V S V S.

PORRO *uſus huius accuſantis & damnantis uerbi eſt, ut nos ſubſcribamus iudicio* Spiritus *ſancti, ut humiliemur conuicti, ut ad* Chriſtum *propiciatorem confugiamus, atq; abnegata omni impietate, iuſte, pie & honeſte uiuamus.*

CAPVT XI.

PROMISSIO REPARATIONIS SIVE EVANGELIVM.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

VERBVM promiſsionis primum Geneſis 3. his uerbis ore Dei proponitur: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum & ſemen illius: ipſum conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius. Hæc promiſsio multas doctrinas continet. PRIMVM enim de duobus regnis, longe diuerſiſsimis, nimirum de regno diaboli abolendo, & Chriſti erigendo, concionatur: DEINDE docet, quod hæc duo regna perpetuo ſibi inuicem aduerſabuntur: TERTIO, quod perpetua ſit futura perſecutio Eccleſiæ, donec in hac malicia ſub uexillis Chriſti Ducis in hoc mundo militauerit: QVARTO, quod tandem potitura ſit Eccleſia uictoria, & eluctetur ab omnibus perſecutoribus, idq; per ſemen mulieris, hoc eſt, per CHRISTVM, uictorem diaboli. Verum huius promiſsionis repetitiones plures legũtur in Moſe et in Prophetis, quales hæ ſunt.

Gene. 12. In te benedicentur uniuerſæ cognationes terræ.

Gene. 22. Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ.

Gene. 28. Et benedicentur in te, et in ſemine tuo, cuncti fines terræ.

ET quia id fieri non poteſt, niſi deſtructo ſatanæ regno, Ioannes id explicat, dicens: Chriſtus apparuit, ut deſtrueret opera diaboli.

HOC promiſsionis uerbo erecti ſunt iterum Adam & Eua, & firma fiducia in hunc promiſſum liberatorem ſe ſuſtentarunt, nec ignorare potuerunt, hũc liberatorem Deum eſſe, qui aſſumturus eſſet humanam naturam, in qua fieret uictima pro peccato, cuius rei admoneban

monebantur per ſacrificia diuinitus inſtituta. Nam quemadmodum diabolum inuictum fore ab omnibus creaturis ſciebant: ita promiſsionis uerbum, humanitatem ueram Liberatoris demonſtrauit. CAETERVM huius completæ promiſsionis uerbum ab Apoſtolis EVANGELIVM cœptum eſt appellari, de cuius uocis uaria ſignificatione PRIMVM dicam: DEINDE, quæ ſit ratio accommodationis ad doctrinam ſalutis oſtendam: TVM planam rei definitionem tradam: POSTREMO teſtimonia & uſum adiungam.

PROPRIE itaq; εὐαγγέλιον ſignificat, felix & fauſtum nuncium, qua ſignificatione apud Ariſtophanem in Equitibus accipitur, ubi ita inquit: εὐαγγέλια κἀγὼ φράσαι αὐτοῖς, id eſt, læta nuncia ipſis narraui, pro quo paulo ſupra dixerat, λόγους ἀγαθοὺς εὐαγγελίσασθαι, id eſt, bonos rumores nunciare. Atq; hæc nominis ratio eſt. SECVNDO, ſignificat præmium datum pro relatione fauſti nuncij, ut Odyſſeæ ξ. ubi his uerbis paſtorem ſenem alloquitur Vlyſſes:

εὐαγγέλιον δέ μοι ἔστω,
αὐτίκ᾽ ἐπεί κεν κεῖνος ἰὼν τὰ ἃ δώμαθ᾽ ἵκηται,
ἕσσαι με χλαῖνάν τε, χιτῶνά τε, εἵματα καλά.

hoc eſt, Euangelium mihi eſto ſtatim, ubi redierit ille, ut ueſtias me pulcris ueſtibus, chlæna & tunica. TERTIO ſignificat ſolenne ſacrificium pro accepto fauſto nuncio peractum. Hinc εὐαγγέλια θύειν, id eſt, ſacrificia ob lætum nuncium offerre. Atq; hæc ſunt ſignificata apud prophanos Scriptores. VERVM Apoſtoli propriam ſignificationem, primo loco poſitam, retinentes, accommodarunt ſuo doctrinæ generi κατ᾽ ἐξοχὴν. His enim

EVANGELIVM ſignificat ſolenne patefactæ in Chriſto gratiæ præconium, ſeu lætum nuncium de ſalute per Chriſtum parta credentibus. Deinde, quia eſt propria materia Euangelij CHRISTVS, Euangeliſtæ Euangelij nomen accommodarunt hiſtorijs, quæ CHRISTVM apparuiſſe in carne, docuiſſe, paſſum, mortuum, a morte reſuſcitatum, ac tandem in cœlum receptum fuiſſe narrant.

Porro DEFINITIO plana & perſpicua colligi poteſt ex uerbis Domini, Lucæ 24. Sic ſcriptum eſt, & ſic oportuit pati Chriſtum, & reſurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſsionem peccatorum in omnes gentes. Ex quibus colligitur, quod Euangelium ſit uniuerſalis prædicatio pœnitentiæ & remiſsionis peccatorum in nomine Chriſti. Sed addamus uberiorem, hoc modo: EVANGELIVM eſt doctrina diuinitus reuelata, in qua annunciatur liberatio a maledictione legis & ira Dei, & proclamatur remiſsio peccatorum, ſalus ac uita æterna credentibus in Filium, propter eiuſdem uictimam, ſecundum promiſsionem olim Patribus factam, ut perpetuo gloria bonitatis DEI prædicetur, utq; porro dignos fructus Euangelio edant homines per CHRISTVM liberati, tandemq; uita æterna fruantur. Hæc DEFINITIO multa membra habet. PRIMVM enim monet, quale ſit doctrinæ genus Euangelium: DEINDE, a quibus malis per Euangelium liberemur: TVM quid boni Euangelium afferat: POSTHAEC, quibus hæc bona contingant, nempe, credentibus. ADDITVR & de propria materia Euangelij, quæ eſt CHRISTVS cum ſuis bene-

beneficijs. POSTREMO fines adijciuntur. Ex his facile intelligi poteſt diſcrimen Legis & Euangelij. LEX enim promittit uitam facientibus legem: EVANGELIVM gratis offert ſalutem credentibus in Chriſtum. EST ENIM DONVM DEI VITA AETERNA PER IESVM CHRISTVM DOMINVM NOSTRVM, ad Roman.6.

TESTIMONIA DE EVANGELIO.

Ad Galat.3. Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

Matth.17. Hic eſt Filius meus dilectus, ἐν ᾧ εὐδόκησα, id eſt, in quo placatus ſum.

Luc. 24. Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat CHRISTVM pati & reſurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum, in omnes gentes.

Roman. 1. Euangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti.

Ioan.3. Qui credit in Filium, non peribit, ſed habebit uitam æternam.

Actor.13. Notum igitur ſit uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remiſſio peccatorum annunciatur, & ab omnibus, a quibus non potuiſtis per legem Moſis iuſtificari, per hunc omnis, qui credit, iuſtificatur.

2.Corint.5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, ut fieremus nos iuſticia Dei in ipſo.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Ad Titum 2. Apparuit ſalutaris gratia omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes omnem impietatem & mundana deſideria, ſobrie & iuſte & pie uiuamus in hoc ſæculo, expectantes beatam ſpem, & apparitionem gloriæ magni DEI & Saluatoris noſtri IESV CHRISTI, qui dedit ſeipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum peculiarem, ſectatorem bonorum operum.

VSVS.

VSVS huius doctrinæ eſt, ut diſcamus contemto mundo & caducis eius delicijs, incomparabile hoc bonum, quod offert Euangelium, toto cordis affectu appetere, oblatumq; complecti. Deinde ut in quauis afflictione ſolemur nos hoc læto de ſalute per CHRISTVM parta nuncio.

CAPVT XII.

POENITENTIA CVM SVIS PARTIBVS, CONTRITIONE ET FIDE.

TOTA doctrina ſuperior prorſus manet otioſa, niſi accedat pœnitentia, de qua recte & clare erudiri iuuentutem operæ precium eſt. Nam regeneratio, ſine qua nemo ſaluus fieri poteſt (quemadmodum Dominus docet Nicodemum, Ioan. 3.) in pœnitentia conſiſtit, quæ nihil aliud eſt, quam conuerſio hominis ad DEVM, ut ſit noua creatura, & iuxta eius uoluntatem uiuat. VERVM quia hæc definitio paulo obſcurior eſt, tradam

dam aliam: Poenitentia eſt uerus dolor de offenſa Dei, cum uoto ac ſpe ueniæ, & uoluntate ſingularique ſtudio, peccatū omne poſthac uitandi, Deoq; omnem uitam approbandi. Hi enim uere pœnitentiam agunt, qui corde dolent ob admiſſum peccatum, & confugiunt fide ad Chriſtum Mediatorem, ut accipiant remiſsionem peccatorum, & fructus dignos pœnitentiæ edunt. Ex his patet, tres eſſe partes pœnitentiæ: Contritionem, fidem, & novam oboedientiam. Quarum prima & ſecunda ſubſtantiales partes pœnitentiæ recte dicuntur, quibus neceſſario tertia pars, tanquam inſeparabilis proprietas, adijcitur. Cum igitur duas pœnitentiæ partes, Contritionem & Fidem, nominari audimus, partitio ſubſtantialis eſt: cum uero tres, hoc eſt, cum duabus ſuperioribus additur Noua obœdientia, ſciamus proprietatem neceſſariam adiungi, quæ a conuerſione integra & uera nequaquam auelli poteſt.

Porro, Contritio eſt ex agnitione peccati & ſenſu iræ Dei pauor conſcientiæ, fugaq; peccati. Et habet uera contritio quatuor proprietates ſeu effectus, in definitione enumeratos. Primum enim agnoſcit peccatum: Deinde agnoſcit iuſtam iram Dei & maledictionem ob peccatum: Tum ſerio dolet propter peccatum admiſſum: Postremo deteſtatur & abominatur peccatum.

Fides autem eſt noticia & aſſenſus promiſſæ & expetitæ miſericordiæ, & in eandem firma fiducia. Hæc Chriſtum Mediatorem & Interceſſorem apud Patrem agnoſcit, hæc ſtatuit peccatum remiſſum propter

Media-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Mediatorem, & iuſticiam Mediatoris ſibi imputari: hæc conſcientiam conſolatur cōtra terrores peccati & legis: hæc inuocat Deum, & nouam uitam incoat.

NOVA OBOEDIENTIA abſoluitur pietate erga Deum, caritate erga homines, ſanctimonia & puritate in tota uita, & diligentia in uocationis officio præſtanda. Has partes nouæ obœdientiæ coniungit Paulus ad Titum 2. cum dicit, ideo nos regeneratos eſſe, ut pie, iuſte & ſobrie uiuamus.

CAETERVM has eſſe partes conuerſionis hominis ad Deum, teſtimonijs & exemplis Scripturæ oſtendendum eſt. Marci 1. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Hic Pœnitentia pro Contritione uſurpatur. Paulus Roman. 6. ſimiliter aſtruit, duas eſſe partes præcipuas conuerſionis, nimirum Mortificationem & Viuificationem. MORTIFICATIO ipſa contritio eſt, ſeu animi dolor & terror ex agnitione peccati, ſeu ſenſu iudicij Dei conceptus. VIVIFICATIO in fide conſiſtit, eſt enim conſolatio, quæ ex fide naſcitur, Iuſtus enim ex fide uiuet. Hæc uita non poteſt conſiſtere, niſi accedat ſerium ſtudium innocenter uiuendi. Luc. 7. tres pœnitentiæ partes pulcre exprimuntur. LACRIMAE peccatricis mulieris ſunt teſtimonium pauoris conſcientiæ ob peccatum: DEINDE, quod accedit ad CHRISTVM, ſignificatur fiducia, quam de illo conceperat: POSTEA officium ſuum erga Chriſtum declarat, quare fidei fructus oſtenditur. SIMILE eſt latronis exemplum, qui peccatum agnoſcit ſuum, CHRISTVM ex fide inuocat, fructus edit fidei, inuocationem, gratitudinem erga DEVM, & dilectionem erga proximum.

Nam

Nam quod aberrantem ſocium admonet, caritatis fuit. DAVID a Nathan obiurgatus primum perterrefit, & uoce declarat ueram contritionem, dicens: Peccaui Domino. Deinde fide erigitur audita abſolutione: Dominus abſtulit peccatum tuum. Emendationem morum, ſeu nouam obœdientiam ſequens uita teſtabatur.

TESTIMONIA DE POENITENTIA.

Ierem. 3. Conuertimini filij reuertentes, & ſanabo auerſiones ueſtras.

Ieremiæ 31. Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum quaſi iuuenculus indomitus. Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Poſtquam enim conuertiſti me, egi pœnitentiam, & poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi fœmur meum.

Idem 36. Reuertatur unuſquiſque a uia ſua peßima, & propitius ero iniquitati & peccatis eorum.

Ezech. 18. Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus ueſtris, & nõ erit uobis in ruinam iniquitas. Proijcite a uobis omnes iniquitates ueſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite uobis cor nouum.

Ibidem. Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus Deus, reuertimini & uiuite.

Mar. 1. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.

IN his teſtimonijs aperte conſpicitur, quod conuerſio hominum ad DEVM: pœnitentia: pœnitentiam agere: pro eodem ſumatur. Locus ex Marco citatus conuincit, duas eſſe præcipuas & ſubſtantiales partes pœnitentiæ,

nitentiæ,quas ſequitur noua uita, quæ pars pœnitentiæ integralis dici poteſt. CAETERVM quia uocabula pœnitentiæ & fidei ſunt πολύσημα, pauca ſubiungam de uaria horum uocabulorum acceptione, ne ὁμωνυμία impediat nouitios. POENITENTIA itaq; duplex eſt, Legalis & Euangelica. LEGALIS eſt, qua peccator terretur ira Dei ob peccatum commiſſum, & in eo terrore conſtrictus hæret. Talis fuit pœnitentia Cain, Saul, Iudæ, qui in ſenſu iuſti iudicij Dei ob peccatum defecerunt: EVANGELICA pœnitentia dupliciter accipitur. Alias enim PRO TOTA CONVERSIONE, quæ conſtat Contritione, Fide, & Noua obœdientia, ſumitur, idq; quoties ſolum pœnitentiæ uocabulum ponitur,hoc eſt,ubi fidei uox non expreſſe additur, ut Act.2. Pœnitentiam agite, & baptizetur unuſquiſq; ueſtrum, Hic procul dubio non ſolum contritio,ſed etiam fides requiritur, adeoq; tota hominis conuerſio. Item, Matth. 3. Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Alias pro PRIMA CONVERSIONIS PARTE, nempe contritione capitur,nimirum cum fidei uocabulum expreſſe adiungitur,ut Act.10. Paulus dicit,ſe Iudæis ac Gentibus teſtificatum pœnitentiam & fidem in Ieſum Chriſtum. Et Marci 1. Quoniam impletum eſt tempus, & appropinquauit regnum Dei, pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primum hic theſaurum miſericordiæ Dei proponit Euangeliſta: deinde conuerſionem exigit,quæ pœnitentia & fide conſtat, ubi pœnitentiæ uocabulum pro parte tantum cõuerſionis ſumi manifeſtum eſt. Nec tamen hic excluditur fructus pœnitentiæ,noua obœdientia, quæ fidei ueræ perpetua comes exiſtit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Iam de uaria fidei acceptione paucula adijciamus. Fides itaq; in genere eſt ἔλεγχος ſeu certa aſſenſio, qua mens conuicta uerbo Dei, & teſtimonio uerbo addito, firmißime amplectitur uocem diuinam, de rebus non apparentibus. Seu ut breuius dicam, Fides generalis eſt certa perſuaſio de omni uerbo Dei. Cum igitur Deus duplex uerbum Eccleſiæ propoſuerit, Legem & Euangelium, quicunq; credit legem eſſe Dei uerbum, & perſuaſum habet, certas & firmas eſſe diuinæ legis promißiones & minas, uere credit. Ad eundem modum, quicunq; credit, Euangelium Chriſti Dei uerbum eſſe, & affirmat continere ueritatem Dei, uere credit, ac fidem habet, ſed nondum eam, qua coram Deo iuſticamur. Nam adhuc hiſtoriæ tantum fides, quæ ab obiecto diſcerni poteſt, ut illa legalis, hæc euangelica appelletur. Hæc fides communis eſſe poteſt pijs & impijs, diabolis & Chriſtianis. Quæ ſi non ulterius progrediatur, uere mortua, hoc eſt, inefficax fides eſt. Non enim uitam parit, ſed nunc territat, nunc ocioſa langueſcit. Verum ſi noticiæ hiſtoriæ, ſeu huic generali fidei accedit expetitio & fiducia miſericordiæ Dei, propter Chriſtum promiſſæ, mox noua fidei forma emergit, quæ uocatur Fides fiduciae, quam in hunc modum definire licet: Fides eſt noticia, aſſenſus & fiducia promiſſæ & expetitæ miſericordiæ ac ſalutis propter Chriſtum, ut ſupra dictum eſt. Hæc fides proprie eſt filiorum Dei, qua ſola in conſpectu Dei iuſtificantur credentes. Quare & Fides iuſtificans a ſua proprietate dici meretur. Quod autem fiducia in miſericordiam Dei propter Chriſtum, huius fidei forma eſt, his rationibus

H compro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

comprobatur. PRIMA, Chriſtus pronunciat credentes ſaluos. Sed iam manifeſtum eſt, noticia ſola neminem ſaluari, unde nemo non uidet, fidem iuſtificantem non tantum eſſe hiſtoriæ cognitionem. ALTERA, Paulus dicit: Corde creditur ad iuſticiam. Ergo fides eſt non tantum noticia hiſtoriæ, ſed etiam affectus. TERTIA, Paulus aperte uocat fidem ὑπόστασιν, hoc eſt, firmam fiduciam. Eſt enim ὑπόστασις militaris uox, qua ſignificatur certa fiducia aduerſus inſultus hoſtiles ſubſiſtendi, hoc eſt, ſuſtinendi & obtinendi uictoriam. Hinc tranſtulit Apoſtolus uocabulum ad fidei robur, quo luctatur fidelis contra omnia ſalutem ſuam oppugnantia, certa fiducia concepta de uictoria per Ieſum Chriſtum. Vnde fit, quod a Ioanne fides VICTORIA MVNDI dicatur. QVARTA, uſitatum eſt ſcripturæ, quod uerba ſignificantia noticiam, una etiam per metalepſin ſignificent motus animorum, noticiam conſequentes, ut, Nouit Dominus uiam iuſtorum. Hic uerbo noticiæ non ſolum noticia, ſed cura & approbatio ſignificatur. QVINTA, ſæpe fidei iuſtificanti uox πληροφορία adijcitur. Et Paulus cũ fide Eph. 3. πεποίθησιν coniungit, inquiens: In quo habemus audaciam acceſſumq; in fiducia per fidem. De hac fide fiduciæ loquitur Paulus in diſputationibus de iuſtificatione. De hac Dominus, quoties pronunciat homines fide ſaluatos: de cuius natura & proprietate Paulus Ro. 4. diſputat. HIS rationibus aperte redarguitur error Papiſtarum, qui clamitant fidem tantum eſſe noticiam & aſſenſum hiſtoriæ, cui tribuimus iuſtificationem.

SVNT præter iam commemoratas formas fidei adhuc aliæ. Eſt enim FIDES profeſſionis doctrinæ, quam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Paulus in Romanis laudat. Eſt FIDES OPERATIONIS *miraculorum, qua ornata erat primitiua* Eccleſia. Eſt FIDES REMVNERATIONIS *bonorum operum.* Fide *enim amplectimur, quicquid* Deus *promittit. Cum igitur* Deus *promittit remunerationem, neceſſe eſt hanc fide apprehendi, ſed extra cauſſam iuſtificationis. Nam cum de iuſtificatione agitur, fides in ſolam* Dei *miſericordiam propter* Chriſtum *promiſſam recumbit.* Sunt & *alia fidei diſcrimina, quæ non opus eſt hic recitare.* Porro *teſtimonia de fide iuſtificante in capite ſequenti de* Iuſtificatione *adijciam.*

CAPVT XIII.

IVSTIFICATIO.

DVO *ſunt, in quibus conſiſtit noſtra ſalus:* IVSTIFICATIO & GLORIFICATIO. ILLA *initium,* HAEC *ſalutis perfectio eſt.* De *illa priore ſalutis parte hic dicendum eſt.* PRIMVM *omnium uocabuli ſignificata enumerabo,* DEINDE, *quæ ſit iuſtificatio* Chriſtiana, & *in quibus conſiſtat, breuiſsime oſtendam.*

VERBVM *iuſtificandi, in* Scripturis *forenſe uerbum eſt, & ſignificat proprie ſecundum aliquem iudicare, cauſſamque alicuius ſiue bona ſiue mala ſit, comprobare,* Deut. 25. *Quem iuſtum eſſe perſpexerint, illum iuſtificent.* Prouerb. 17. *Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt uterq; apud* Deum.

Eſa.5. Qui iuſtificatis impium pro muneribus. SECVNDO, ab hac forenſi ſignificatione deductum eſt uocabulum ad genus, ut ſignificet in genere, approbare aliquem, & ut iuſtum agnoſcere & laudare, ſeu ſua ſententia iuſtum pronunciare, confiteri & agnoſcere, ut apud Lucam: Iuſtificarunt Deum, id eſt, iuſtum agnouerunt & confeſſi ſunt. Pſal.51. Tibi, tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, ut iuſtificeris in ſermonibus tuis. Item illud Domini: Lucæ 16. Vos iuſtificatis uos coram hominibus. TERTIO, a genere rurſus ad ſpeciem deflectit uocabulum iuſtificandi, & apoſtolico ſignificatu uſurpatur, pro eo quod eſt hominem a Deo propter mortem Filij ſui Domini noſtri IESV CHRISTI, condonatis peccatis, recipi in gratiam, adoptari in filium & hæredem uitæ æternæ. Vel, ut breuius dicam, Iuſtificari eſt abſolutum a reatu pro iuſto haberi, ut cum dicitur: Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. Et: Nos in Chriſtum Ieſum credidimus, ut iuſtificaremur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis, Rom.3. Gal.2. Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat, quis ille, qui condemnet: Rom.8. Item Rom.5 Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem & habemus acceſſum per fidem in gratiam hanc, in qua ſtamus et gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. QVARTO, nonnunquam iuſtificare eſt recte facientem laudare, & comprobare factum alicuius. In qua ſignificatione in epiſtola Iacobi accipitur. QVINTO, Apoc.22. proficere in iuſticia ſignificat, ut: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. ATQVE hæc ſunt uocis ſignificata ex quorum obſeruatione

tione non erit difficile diſcernere has ſcripturæ quatuor loquendi formas: Iuſtificari coram Deo, iuſtificari operibus, iuſtificari fide, iuſtificari coram hominibus. Is. n. IVSTIFICARI coram Deo dicitur ſimpliciter, qui iudicio Dei & cenſetur iuſtus, & acceptus eſt ob ſuam iuſticiam. Talis unicus Chriſtus inuentus eſt. In conſpectu tuo, inquit Dauid Pſal. 143. Non iuſtificabitur omnis uiuens. de omnibus natis ex corrupto ſemine, iuxta communem naturæ curſum loquitur. IVSTIFICATVR ex operibus qui ſuorum operum perfectione & integritate ſatisfacit legi Dei, adeoq; reſpondere poteſt Dei iudicio. Talem neminem mortalium eſſe docet Paulus, cũ inquit: Ex operib. legis non iuſtificabitur omnis caro. IVSTIFICATVR fide, qui operum iuſticia excluſus, Chriſti iuſticiam per fidem apprehendit, qua ueſtitus in Dei conſpectu non ut peccator, ſed tanquam iuſtus apparet, Ro. 3. & 4. Gal. 2. 3. 4. IVSTIFICATVR coram hominibus, cuius uitam & actiones approbant homines, quæ ſane iuſtificatio, iuſtificationis uitæ, quæ eſt ex fide, fructus eſſe debet. HIS iam fundamentis iactis non erit difficile, definitionem iuſtificationis Chriſtianæ colligere, in hunc modum: IVSTIFICATIO CHRISTIANA eſt credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio a peccato uel reatu, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad uitam æternam gratis propter Chriſtum. IN hac definitione quinq; ſunt: PRIMO loco Fidei fit mentio, qua recipiuntur oblata beneficia. Vnde Paulus, Iuſtificamur fide, &c. SECVNDO, abſolutio a peccato. Nam cum Deus iuſtificat impium, non facit ut impij iudices, qui impium hominẽ iuſtificant, cuius tamen impietas manet.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Sed Deus impietatem tollit remittendo peccatum, atque ita ex iniuſto fit iuſtus remiſſo peccato, iuxta illud Pſal. 31.Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. TERTIO loco ſequitur imputatio iuſticiæ Chriſti.Huius enim ſanguis, mors, paßio, reſurrectio, adeoq; tota obœdientia, materia & fundamentum eſt noſtræ iuſtificationis. Sed huius fundamenti ad terminum applicatio fit per fidem. Atq; hæc Paulus clarius adhuc oſtendit Rom. 5. cum inquit: Quemadmodum per inobœdientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: ſic etiam per obœdientiam unius, iuſti conſtituentur multi. Hic Paulus cum pronunciat nos Chriſti obœdientia conſtitui iuſtos, ſignificat Chriſtum, eo quod Patri ſatisfecerit, iuſticiam nobis comparaſſe. Vnde ſequitur, iuſticiæ qualitatem eſſe in Chriſto, ſed nobis imputari, quod illi proprium eſt. Nam ad eundem modum iuſti ſumus coram Deo, qualiter Chriſtus fuit peccator. Perſonam enim noſtram quodam modo ſuſcepit, ut reus noſtro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non proprijs, ſed alienis delictis,cum purus foret ipſe, immunis ab omni culpa,pœnaq; ſubiret nobis,non ſibi debitam. Ita nunc iuſti ſumus in ipſo, non quia operibus noſtris ſatisfaciamus iudicio Dei,ſed quoniam cenſemur iuſti iuſticia Chriſti, quam fide induimus, ut noſtra fiat. Huc præclara illa Pauli ſententia. 2. Cor.5. Eum qui non nouit peccatum,pro nobis peccatum fecit,ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.

QVARTO loco fit mentio accceptationis perſonæ ad uitam æternam, quemadmodum promißiones multæ oſtendunt: Qui credit in me, non peribit, ſed habebit uitam æternam: & huiuſmodi infinitæ.

Quinto

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

QVINTO loco additur, gratis quidem, ut omnia humana merita conticeſcant: propter Chriſtum uero, ut ſolum λύτρον unigeniti Filij Dei meritorium, adeo ingentis theſauri agnoſcatur. Atq; hæc ſit breuis definitionis ἀνάλυσις.

CAETERVM ut apertius hæc iuſtificationis doctrina intelligatur, duo addam. PRIMVM inſtituam antitheſin legis & Euangelij in his uocibus: iuſtificari, iuſtificatio, iuſticia, iuſtus: DEINDE ordines cauſarum in iuſtificatione hominis coram Deo concurrentium, recitabo. IVSTIFICARI itaq; legaliter eſt ab iniuſto iuſtum fieri, ob ſuam iuſticiam & legis impletionem, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis. Sed Euangelice iuſtificari eſt a reo non reum fieri, & ab iniuſto iuſtum ob alienam iuſticiam, nempe Chriſti, quemadmodum ſupra probatum eſt. EX hac collatione uerbi iuſtificandi ſecundum legem & Euangelium, tametſi non difficile eſt Dialectico, per locum coniugatorum, de reliquis tribus iudicare, tamen breuem declarationem adijciam. Iuſtificatio igitur legalis, eſt acceptatio hominis coram Deo, ob integritatem & perfectionem ſuæ obœdientiæ erga legem Dei. Sed Euangelica iuſtificatio, eſt acceptatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem obœdientiæ Chriſti erga Deum Patrem. IVSTICIA LEGIS eſt perfecta obœdientia erga legem Dei: ſed IVSTICIA EVANGELICA eſt poſſeſſio imputatæ iuſticiæ Chriſti, remiſſis peccatis. Seu, eſt obœdientia CHRISTI credenti imputata. Iuſtus legaliter eſt, qui iuſte agit iudicio LEGIS: ſed Euangelice iuſtus eſt, cui DEVS peccatum condonat, im-

putat iuſticam Filij, acceptat ad uitã æternam. PRAEterea tenendum et hoc eſt, quod qui credit in Chriſtũ, habeat duplicem iuſticiam. VNAM perfectam, qua coram Deo conſiſtit, nempe, Chriſti obœdientiam, quam Fide poßidet. ALTERAM in ſe, nempe incoatam obœdientiam, quæ prioris iuſticiæ fructus exiſtit, & hæc placet Deo propter fidem in Chriſtum, tametſi imperfecta eſt. TERTIAM autem iuſticiam, eamq; formalem & abſolutam, expectamus, iuxta illud: Spiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus.

NVNC de cauſarum ordinibus, quos docendi gratia his tribus quæſtionibus ſubijciam: Quis ſit IVSTIFICATOR, Quis iuſtificandi MODVS, Qui iuſtificationis FINES: PRIMA, Quemadmodum opus creationis totius Trinitatis eſt, ita etiam redemtionis ſeu iuſtificationis opus toti Trinitati aſſcribendum eſt, ſeruata tamen cuiuſq; perſonæ proprietate. Vt enim Deus Pater per λόγον mundum creauit, & per Spiritum ſanctum creata ſuſtentat & uiuificat: ita idem Pater per Filium lapſum genus humanum redemit, et per Spiritum ſanctum uiuificat & regenerat, ut ſuam dilectionem erga genus humanum declaret, ut miſerorum calamitatibus medeatur, ut deſtruat regnum ſatanæ, utq; ſuam gloriam mundo patefaciat. SECVNDA quæſtio fuit de modo iuſtificationis, qui in quatuor cernitur: In uictima filij, in uerbo Euangelij, in fide promißionis, & in ſacramentis. VICTIMAM filij Dei interuenire oportuit, per quam punitum eſt peccatum, ſecundum iuſticiam Dei, ut locus eſſet miſericordiæ. Nam ſi Deus ſine Filij uictima recepiſſet genus humanum in gratiam, iuſticiæ diuinæ dero-

gatum

gatum fuiſſet. Rurſus, ſi abſque miſericordia iuſtas pœnas ſumſiſſet de homine, miſericordiæ Dei nullus fuiſſet locus relictus. Vt igitur iuſticia Dei & eiuſdem miſericordia æquis gradibus ſtarent, ſapientia Dei conſilium inuenit, ut Filius ſe interponeret, ac per ipſius uictimam iuſticiæ & miſericordiæ Dei ſatisfieret. Secundo loco VERBVM EVANGELII poſui, per quod Deus offert mundo beneficium ſalutis in Filio. Tertio loco, hoc donum per Euangelium oblatum recipimus SOLA FIDE, quam Spiritus ſanctus, in uerbo efficax, operatur in audientibus, & meditantibus Euangelium. Hæc fides SACRAMENTIS augetur & confirmatur. TERTIA quæſtio fuit de finibus. Sunt autem Iuſtificationis fines quatuor, GLORIFICATIO Dei, DILECTIO proximi, VITA æterna, & GLORIA beatitudinis. HAEC cauſſarum diſtinctio a uulgo intelligi poteſt.

VERVM ſi διαλεκτικώτερον placet, eas diſtinguere licebit in hunc modum. IMPERANS cauſſa eſt, Deus Pater, qui habuit προηγούμενον quidem dilectionem paternam erga genus humanum, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum &c. προκαταρκτικὸν uero triplex, nimirum ſuæ gloriæ manifeſtationem: miſeriam generis humani: tyrannidem diaboli, hæc enim tria mouentia externa fuerunt. OBSEQVENS cauſſa eſt altera perſona, nempe Filius ipſe. Sic enim Pſal. 40. legitur, Vt facerem uoluntatem tuam Deus meus, uolui, & lex tua in medio cordis mei. EFFICIENS, CONSVMANS ſeu PERFICIENS eſt Spiritus ſanctus, hic enim intus naturam renouat & ſanctificat. Ad Tit. 3. Regeneratio &

renouatio Spiritui ſancto tribuuntur. Hæc etiam 2.Cor. 1. obſignatio noſtræ ſalutis dicitur. EFFICIENS INSTRVMENTALIS eſt duplex, EXHIBENS quidem ut uerbum, in quo efficax eſt Spiritus innouator. Item, Sacramentum quo non ſolum exhibetur, ſed etiam confirmatur donum exhibitū. Eſt enim Sacramentum pignus & teſtimonium applicationis. RECIPIENS uero ſola fides, hæc enim eſt ueluti manus, qua oblata gratia recipitur. MATERIALIS porro cauſſa eſt, cum legis impletio a Chriſto pro nobis præſtita, tum eiuſdem uictima, qua placauit Patrem, & ſatisfecit pro pœna commerita. Huc accedit reſurrectio, uictoria & triumphus ſuper peccato, morte & inferno. FORMALIS cauſſa eſt remiſsio ipſa, reatus, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad uitā æternam. Huic coniuncta eſt donatio Spiritus ſancti, & infuſio gratiæ, immutantis deprauatam naturam. FINES QVATVOR ſupra commemorati ſunt. IN HVNC modum diſcernere cauſarum, in iuſtificatione concurrentiū, ordines, & uidere quid peculiare ſinguli habeant, ualde utile eſt. Quamuis enim omnes enumeratæ cauſſæ coniunctæ ſunt, & concurrunt in iuſtificatione, ſtantq; inter ſe mutuis auxilijs: tamen ſingulæ cauſſæ proprium quiddam habent in ſuis actionibus, unde euenit, quod excluſiua particula SOLA proprie ac recte ſui ordinis cauſſa, ſi una tantum adeſt, accommodari poteſt, quæ non excludit cauſſas concurrentes, ſed tantum diſtinguit & diſcernit ordines cauſſarum iuſtificationis. Recte igitur dicitur: SOLA FIDES iuſtificat, quia ipſa unicum inſtrumentum eſt, & unica facultas in nobis, qua recipitur iuſticia Chriſti.

Ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Ad eundem modum de cæteris dici poteſt. Nam cum attenditur cauſſa efficiens, imperans, recte dicitur: Solus Deus iuſtificat. Si materia conſideratur, dici poteſt recte: Sola obœdientia Filij iuſtificat. Quare in hiſce formulis loquendi diligenter tacita reduplicatio conſideranda eſt, ut diſtincte intelligatur, qua ratione prædicatum ſubiecto tribuatur, ne confundamus cauſſas, & cauillationibus Oſiandri ſinamus nos in errores abduci.

Huc REGVLAS quaſdam adijciam, ex quibus peti poterunt ſolutiones argumentorum, quæ aduerſarij obijciunt contra ueram iuſtificationis doctrinam.

PRIMA, Duo ſunt ordines teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operibus, unus Legalis, Euangelicus alter. LEGALIS ordo aut concionatur de iuſtificatione legali coram Deo: aut de promiſſionibus legalibus: aut de minis, quæ intentantur legis transgreſſoribus. Quod autem legalis illa iuſtificatio, qua homo iuſtus a Deo approbatur propter legis impletionem, ſit homini impoſſibilis: docet Paulus Rom. 8. Quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem &c. Et Pſal. 130. teſtatur Dauid: Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Pſal. 143. Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Quoties igitur citantur loci legales, Scripturam primum oppone, deinde mentem Scripturæ declarabis. Nam illa teſtimonia iuſticiæ legalis primum docent, qualis nam iuſticia conſiſtat coram Dei tribunali, nempe plena & perfecta legis obœdientia : deinde noſtram maculam ponunt nobis ante oculos, qui peccatis adeo inuoluti ſumus,

quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

quod non poſſumus præſtare obœdientiam Deo iuxta ipſius legem. TERTIO, iſta teſtimonia nos commone faciunt,ut quæramus aliunde iuſticiam,niſi malimus perire,ac ita nos quodammodo ad Chriſtum mittunt, qui eſt legis perfectio, in iuſticiam omni credenti. Quarto, iſta teſtimonia admonent,ut nacti iuſticiam Chriſti,incipiamus nouam obœdientiam ſecundum legem præſtare, quam plene præſtabimus in æterna uita, ubi Deus erit omnia in omnibus. SECVNDVS ordo teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operibus, eſt EVANGELICVS, et continet teſtimonia,quorum ALIA pertinent ad cauſſas iuſtificationis, de quibus ſupra dictum eſt: ALIA ad nouam animi qualitatem iuſtificatorum,ut, Qui facit iuſticiam,iuſtus eſt: quo etiam regeneratio & ſanctificatio pertinent. ALIA ad externa ſigna & iudicia iuſtificatorum,ut, Zacharias & Elizabeth, Luc.1. erant iuſti ante Deum,incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini irreprehenſibiles ſeu ſine querela,id quod Græca uox ſonat proprie. ALIA ad remunerationem obœdientiæ, quæ nemini conferri poteſt,niſi prius fide iuſtifitato. Hinc Apoſtolus Ebræ. 11. dicit, Moſen reſpexiſſe ad remunerationem, quod ſane Sancti faciunt,ſed extra iuſtificationis cauſſam. ALIA ad compenſationem ærumnarum & calamitatum, quas ferunt pij in hoc mundo, Rom.8. ALIA ad comprobationem operis ex fide facti. Siquis huius ordinis teſtimonia confundit,& non diſcernit inter eum gradum, qui agit de cauſſis iuſtificationis,& ſequentes,qui ad iuſtificationis effectus referri debent, tota errat uia, & confundit legem cum Euangelio,imo Euangelium tollit,

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

& Chriſti gratiam negat. Quare hi ordines teſtimoniorum cum ſuis gradibus diligenter obſeruandi & diſtinguendi ſunt, ne in cauſſarum & effectuum confuſionem incidamus.

SECVNDA regula. In rebus aliud eſt ſubſtantia, aliud qualitas. Cum itaque diſputamus de iuſticia fidei, non diſputamus cõtra ſubſtantiam bonorum operum, ſed contra qualitatem, quam illis falſo tribuunt Sophiſtæ, qui bonis operibus contendunt iuſtificari homines iuſtificatione uitæ. Non igitur ſpoliamus homines operibus, ſed peruerſam fiduciam operum damnamus.

TERTIA, Aliud eſt diſputare, quid per ſe ualeant bona opera, aliud quo loco poſt ſtabilitam iuſticiam fidei habenda ſint. Si de operibus ſtatuendum eſt pro ſua dignitate, indigna ſunt, quæ in conſpectum Dei prodeant: ſed quatenus conſiderantur, ut ſequuntur iuſticiam fidei, non a ſuo merito æſtimationem habent, ſed a gratuita bonitate Dei recipientis opera propter perſonam. Hac ratione quæ fiunt a fidelibus bona opera, iuſta cenſentur, ac in iuſticiam imputantur.

QVARTA, Sententiæ de præmijs bonorum operum habent duplicem reſpectum. Aut enim ad non renatos, aut ad renatos referuntur. Si NON RENATIS accommodãtur, iudicium legis proponunt de præmijs bonorum operum, ſed conditio annexa eſt impoßibilis, nempe: Leuit. 18. Qui fecerit ea homo, uiuet in eis. Et, Iacob. 2. Qui in uno labitur, omnium reus eſt. At ſi RENATIS huiuſmodi ſententiæ accommodantur, tum tria perpendenda ſunt: PRIMVM, quod rigor legis ſit ipſis ſublatus, qui in tribus conſiſtit: quod obœdien-

tia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tia non placet niſi perfecta: QVOD *uita non promittitur, niſi legem facientibus:* QVOD *damnatio denunciatur tranſgreſſoribus uel in minimo.* DEINDE *perpendendum, quod perſona credens placet Deo, & eſt hæres uitæ æternæ.* TERTIO *ab hac credente perſona requirit Deus obœdientiam, & promittit mercedem, non ex debito ob qualitatem operis, ſed ex gratia propter paternam promiſſionem.*

QVINTA, *Cum iudicandum eſt de aliquo opere particulari, uel ex qualitate operis in ſe: uel ex qualitate perſonæ iudicandum eſt. Si ex* QVALITATE OPERIS *iudicandum eſt, nullum hominis opus ſatisfacit legi Dei, nec multiplex, nec ſimplex, ſiue particulare. Hoc enim non ſatisfacit legi Dei, quare nec inde iuſticia eſſe poteſt. Si ex* QVALITATE PERSONAE *de facto iudicandum eſt, tunc perſona operans aut fidem habet, aut non habet. Si* FIDEM HABET, *placet opus ſecundum legem Dei factum, & imputatur in iuſticiam, hoc eſt, cenſetur iuſtum, placet enim Deo propter perſonam: Sin autem* PERSONA, *faciens opus,* CARET FIDE, *nequaquam poteſt opus eius placere, donec oraculum illud Spiritus ſancti ſteterit: Quicquid non fit ex fide, eſt peccatum. Item: Arbor mala, non poteſt fructus bonos facere.*

SEXTA, *Iuſticia Euangelij non eſt proponenda impœnitentibus, ſed tantum requirenda eſt ab illis legis obœdientia, additis promiſſionibus & minis. Pœnitentibus ſolis, & agnoſcentibus ſuam commeritam damnationem, iuſticia Chriſti, quæ fide accipitur, eſt proponenda. Sic Chriſtus Matth. 19. Mar. 10. Lucæ 18. impœni-*

tenti

tenti proponit legem. Sed Lucæ 7. *pauenti ob peccatum,& confugienti ad ſe mulieri,proponit iuſticiam fidei,quæ eſt remißio peccatorum gratuita.*

SEPTIMA, *Alia teſtimonia ſunt* θετικὰ, *alia complectuntur perſonas.* ΘΕΤΙΚΑ *ſunt diſtinguenda per ſubiecta , nam inde germana interpretatio dependet.* Quod *itaq;* θετικῶς *ſonat,ad hypotheſes, hoc eſt,ad pios & impios transferendũ eſt,& ex ſexta regula petenda ſolutio.* Eleemo*ſyna liberat a morte,theticum eſt: quod ſi impijs accõmodatur,palam eſt, quod inde non liberantur a morte,proinde pijs applicandum,ſed ſi habent propiciatorem* Chriſtum,*qui eos a morte liberat.* Quare *figurate intelligendum eſt dictum :* Liberat a morte, *hoc eſt,a pœna temporali.* E*ſtq; metonymia.*

TESTIMONIA IVSTIFICATIONIS PER FIDEM.

ACT. 13. Notum *ſit igitur uobis uiri fratres, quod per hunc nobis remißio peccatorum annunciatur, & ab omnibus,a quibus non potuiſtis per legem* Moſi *iuſtificari,per hunc omnis,qui credit,iuſtificatur.*

ROM. 3. Qua*propter ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro,coram illo (id eſt, coram* Deo) Per *legem enim agnitio peccati.* Nunc *autem ſine lege iuſticia* Dei *manifeſtata eſt,teſtificata a lege et* Prophetis. Iu*ſticia autẽ* Dei *per fidem* Ieſu Chriſti *in omnes et ſuper omnes qui credunt in eum.* Non *enim eſt diſtinctio,* Omnes *enim peccauerũt,& deſtituũtur gloria* Dei *(qua poſſunt corã* Deo *gloriari)* Iuſtificati *gratis per gratiam ipſius,per redemtionẽ,quæ eſt in* Chriſto Ieſu,*quem pro*

poſuit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

poſuit Deus propiciatorium per fidem in ipſius ſanguine, ad oſtenſionem iuſticiæ ipſius, propter remiſsionem præteritorum delictorum, in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem iuſticiæ eius, præſenti tempore, ut ſit ipſe iuſtus & iuſtificans eum, qui eſt ex fide Ieſu Chriſti. Vbi ergo gloriatio? excluſa eſt. Per quam legem? operum? non, ſed per legem fidei. Arbitramur igitur fide iuſtificari hominem abſq; operibus legis. Hoc luculentum teſtimonium eſt, in quo pleræque cauſſæ, quas antea commemoraui, recitantur.

CVM hic ſæpius nominatur iuſticia Dei, recurramus ad cauſſas ſupra commemoratas, ac recte accommodemus. Deus enim eſt iuſticia noſtra effectiue, nam is credentibus iuſticiam Filij imputat, qua iuſti conſtituuntur. Rom. 5. Iuſtificati fide, pacem habemus erga Deum, per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM. Rom. 8. Nulla igitur nunc eſt condemnatio his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum Spiritum. Lex enim ſpiritus uitæ in Chriſto Ieſu liberauit me a lege peccati & mortis. Nam quod lex, eo quod infirmabatur per carnem, præſtare non potuit, hoc præſtitit Deus, miſſo Filio in ſimilitudine carnis peccati, & de peccato (humani generis) damnauit peccatum in carne (hoc eſt, ipſum fecit hoſtiam pro peccato) ut iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.

Ad Galat. 2. Scientes, quod non iuſtificetur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti, & nos in Ieſum Chriſtum credimus, ut iuſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis, propterea, quod non iuſtificabitur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

bitur ex operibus legis omnis caro. Eph. 2. *Gratia eſtis ſaluati per fidem, & hoc non ex uobis.* Dei *enim donum eſt, & non ex operibus, ne quis glorietur.*

VSVS.

Vsvs *præterea huius doctrinæ eſt, ut uerbo credentes fiducia ad* Chriſtum *confugiamus, quo iuſtificati ipſius iuſticia,* Deo *uerum cultum præſtemus, et expectemus promiſſam beatitudinis gloriam.*

CAPVT XIII.

ORDO REPARATIONIS.

Tametsi *hoc caput ex ſuperioribus intelligi poteſt, tamen aliquid de eo dicendum eſſe hoc loco iudico, ut in conſpectu habeamus breuiter ſignatum totius noſtræ reparationis myſterium, quod in quatuor partes diſtinguam.* Primvm *enim, qui ſint actionis diuinæ gradus in reparatione noſtri:* Deinde, *quis reparationis modus:* Tvm, *quod noſtrum officium, & quæ officij partes:* Postremo, *quæ ſit certitudo huius reparationis ſeu ſalutis noſtræ, dicam, idq; breuiſſime & clariſſime.*

Primam *itaq; partem de* gradibvs *actionis diuinæ in noſtri reparatione peragenda,* Paulus *clare docet his uerbis: Quos præſciuit, eos & prædeſtinauit conformes imaginis* Filij *ſui, ut ſit ipſe primogenitus inter multos fratres. Quos autem prædeſtinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, hos & glorificauit.* Hic Paulus

quinq; commemorat. PRIMVM enim præſciuit Deus, quos uellet in gratiam propter Chriſtum recipere. Vult autem omnes eos, qui fide ad Chriſtum confugiunt. Eſt enim promiſsio uniuerſalis. DEINDE ordinauit eoſdem ad uitam æternam conſequendam. TERTIO præſcientiam & electionem per uocationem, qua homines uocat per Euangelium, patefacit & reuelat. Hæc enim uocatio ſenſibile ſignum eſt prædeſtinationis diuinæ. QVARTO loco uocatos iuſtificat, hoc eſt, abſoluit a peccato, ueſtit Chriſti iuſticia, acceptat ad uitam æternam. POSTREMO glorificat ac donat æterna beatitudine iuſtificatos.

MODVS reparationis, ad Gal. 4. his uerbis deſcribitur: At ubi uenit plenitudo temporis, emiſit Deus Filium ſuum, natum ex muliere, factum ſub lege, ut eos, qui ſub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quia autem eſtis filij, emiſit Deus Spiritum Filij ſui in corda ueſtra, clamantem abba Pater. Ecce INITIVM SALVTIS noſtræ facit caritatem illam Patris cœleſtis immenſam, qua Filium ſuum dedit. DEINDE redemtionem noſtri factam per oblationem Chriſti aſſerit. TERTIO noſtri adoptionem innuit. QVARTO Spiritus ſancti in corda noſtra miſsionem memorat. QVINTO & ultimo inuocationem ſtatuit a Spiritu ſancto excitari.

OFFICIVM noſtrum in reparationis beneficio conſequendo Mat. 13. in quatuor partes diuiſum uidetur, quarum PRIMA eſt, oculis uidere, hoc eſt, noſtram miſeriam & damnationem intelligere. SECVNDA, audire uerbum, in quo remedium proponitur. TERTIA,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

TIA, uerbum amplecti, & ei aſſenſum præbere. POSTREMA conuerti ad Dominum uera pœnitentia.

IN certitudine de reparationis effectu tria ſunt ſpectanda, quod nam ſit ius Chriſtianorum ſalutis conſequendæ: quæ ſecuritas: quodq; diſcrimen inter pios et impios. IVS adeundi uitam æternam triplex habent pij, nimirum electionis, redemtionis & promißionis. SECVRITAS reſidet in caritate adoptionis, ueritate promißionis, & facultate præſtandi quod promißum eſt. DISCRIMEN piorum & impiorum tribus abſoluitur. Pij enim ab impijs differunt ELECTIONE apud Deum, DILECTIONE apud homines, & FIDVCIA cordis uniuſcuiuſq; apud ſe. Hæc reparationis doctrina perquam utilis & neceſſaria eſt, quæ merito nos excitare debet ad gratiarum actionem, ad acre uigilantiæ ſtudium, ad perpetuo degendam in pietate uitam.

CAPVT XV.

REGNVM CHRISTI.

REGNVM Chriſti triplex eſt, potentiæ: gratiæ: gloriæ. REGNVM POTENTIAE eſt, qua potenter dominatur omnibus creaturis, cum Patre & Spiritu ſancto. REGNVM GRATIAE eſt, de quo Dominus loquitur Luc. 17. et definitur a Paulo Rom. 14. eſſe iuſticia, pax & gaudiū in ſpiritu ſancto, in cuius regni ratione ſex potißimū ſunt conſideranda, PRIMVM

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ERECTIO: *Secundo,* PROPAGATIO: *Tertio,* CONSERVATIO: *Quarto,* PARTES: *Quinto,* DOMINIVM: *ſexto,* SERVITVS *regni huius monarchæ præſtanda.* ERIGITVR *autem hoc regnum ab ipſo* Deo, *quemadmodum* Pſal. 2. *docet, unde mens pia fiduciam concipiet, fore, ut hoc regnum non aboleatur ullis ſatanæ machinis. Inſtrumentum quo erigitur,* Verbum *eſt, eodem* Pſalmo *docente.* DEINDE *propagatur per uerbum & miniſtros* Euangelij, *iuxta dictum:* Ite in *mundum uniuerſum, & prædicate* Euangelium *omni creaturæ.* CONSERVATVR *ab eo, qui erexit, unde fiducia concipienda eſt de eius firmitudine & ſtabilitate contra portas inferorum.* PARTES *regni ſunt, iuſticia, pax, gaudium in* Spiritu *ſancto.* Hæc *non pompa mundana oſtenduntur, ſed in conſcientijs piorum ſentiuntur.* IVSTICIA *quidem non ſolum, qua iuſti ſumus coram* Deo *fide in* Chriſtum, *uerumetiam incoatio nouæ obœdientiæ, exiſtit.* PAX *conſcientiæ coram* Deo *placato per* Filium, *candorque omnis coram hominibus.* GAVDIVM, *conſcientiæ tranquillitas eſt, unde mens freta bonitate* Dei, *in omnibus aduerſis gloriatur in* Domino. DOMINIVM *unius* Chriſti *eſt, idq; ἀνυπεύθυνον.* Ille *enim ſolus in hoc regno dominatur, nec uicarium habet ullum, ſed miniſtrorum opera utitur ad propagandum ſuum regnum.* Reſtat SERVITVS *præſtanda huic* Regi, *quæ qualis ſit, oſtendit* Zacharias *in ſuo cantico, nimirum, quod oporteat huic* Regi *ſeruire in iuſticia et ſanctitate omnibus diebus uitæ noſtræ.* Et Pſal. 2. Seruite Domino *in timore, & exultate ei cum tremore.* Et Paulus Rom. 14. *exponit, unde proficiſci debeat hæc*

ſeruitus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſeruitus, nimirum ex corde pacato, hoc eſt, iuſticia, pace & gaudio Spiritus ſerenato. Nec cum hac ſeruitute pugnat libertas Chriſtiana. Chriſtiana enim ſeruitus non eſt ſeruorum iugum, ſed filiorum ſpontaneum obſequiū.

Cæterum REGNVM *Chriſti* GLORIOSVM *conſideratur dupliciter.* PRIMVM *quantum ad ipſum attinet Chriſtum* θεάνθρωπον, *qua ratione Chriſtus poſtquā ſurrexit a mortuis, glorioſe ſuum regnum occupauit, ſedens ad dexteram Patris in cœleſtibus.* DEINDE *quantum ad myſticum ipſius corpus attinet, conſideratur, qua ratione tum perficietur regnum Chriſti glorioſum, ubi reſuſcitatos mortuos adduxerit ad æternum Patrem. Tum enim in perpetua uita fruentur pij conſpectu Dei, & æternæ hæreditatis theſauro.*

TESTIMONIA NONNVLLA EXPLICATIONI IVNCTA SVNT.

VSVS.

VSVS *eſt, ut ſinamus Chriſtum uerbo & Spiritu ſancto in nobis dominari, & ut Pſalmus monet, erudiamur huius Regis diſciplina, ne quando iraſcatur, & abijciat nos in furore ſuo.*

FINIS I. CLASSIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

EXPLICATIO CAPITVM COMMVNIVM SECVNDAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DOCTRINA VITAE COMMVNIS FILIORVM DEI.

DOCTRINAE VITAE COMmunis filiorum Dei in decalogo tradita eſt. Continet enim DECALOGVS ueram uiuẽdi normam, ſecundum uoluntatem Dei eamq; perpetuam. Quare alia uiuendi ratio communis in nouo teſtamento quærenda non eſt, quam fuit in Eccleſia patriarcharum, ante Chriſtum exhibitum. VT autem hæc Decalogi doctrina rectius a tyronibus Theologiæ percipiatur, PRIMVM in genere, quæ in legis doctrina perpetuo conſideranda ſunt, dicam, DEINDE, quia præcepta Decalogi omnia ſunt ſynecdochica, inuentionis, et tractationis præceptorum decalogi methodum ſubijciam, tum breuem ſingulorũ præceptorũ explicationẽ declarandæ methodi cauſa adijciã.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

DE PRIMO.

QVAE SVNT ERGO IN LEGIS DO-
ctrina generatim conſideranda?

*Vt hanc quæſtionem dextre explicemus, quatuor ne-
ceſſario declaranda ſunt.* PRIMVM, *quid lex ſit,* SE-
CVNDVM, *an quiſquam legi ſatisfaciat:* TERTIVM,
quis ſit legis uſus: QVARTVM, *quatenus lex abroga-
ta ſit.*

QVID EST ERGO LEX?

PRIVSQVAM *definitionem legis, ut pro norma ui-
uendi communi accipitur, tradam: operæprecium eſſe
iudico, breuiter eius uaria ſignificata recenſere. Non e-
nim eodem modo in ſcripturis accipitur nomen legis.*

PRIMVM *itaq; totam cœleſtem doctrinam, hoc eſt,
omne uerbum Dei, quod ad nos docendos quocunq; modo
pertinet, complectitur. Vt in Pſalmis: Beatus qui nocte
dieq; meditatur legem Domini. Item: Lex Domini im-
maculata. Pſal. 1. & 19, &c.* HAEC *ſignificatio pro-
pria eſt Ebrææ uocis* THORA, *quæ a docendo nomen
habet, quam ut ſeptuaginta ſemper* νόμον, *ita latini per-
petuo legem interpretantur.* SECVNDO, *lex di-
citur reſpectu Prophetarum, ut Matth. 7. Hæc eſt Lex
& Prophetæ. Rom. 3. Teſtimonium habens a lege,
& Prophetis. Hic lex ſolum Moſen complectitur, cum
omnibus doctrinæ ipſius partibus, quæ ſunt quatuor, qua-
rum* PRIMA *hiſtoriam inde uſq; a creatione rerum ad
annum mundi 2454. texit.* SECVNDA, *fœdus gra-
tiæ, & promiſsionem* BENEDICTI SEMINIS
continet. TERTIA, *Doctrinam uitæ, eamque*

duplicem, complectitur. Nam ut communem omnibus uiuendi normam Decalogus: ita peculiarem populo Iſraelitico iudicia & ceremoniæ continent. QVARTA, Promiſsiones, & minas, præceptis uitæ additas, recenſet. Has igitur quatuor partes continet legis uocabulum, quando Prophetis, & Pſalmis opponitur. TERTIO, lex oppoſita Euangelio opera Decalogi ſignificat, ut in diſputationibus Paulinis, ubi Apoſtolus contendit, homines iuſtificari fide ſine lege, hoc eſt, ut ipſe interpretatur, abſq; operibus legis. QVARTO, lex oppoſita gratiæ, rigorem legis, hoc eſt, maledictionem, quam lex minatur tranſgreſſoribus, denotat. Vt in his dictis: Rom. 6. Non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Gal. 5. Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege. QVINTO, Lex oppoſita ueritati umbras & figuras ueteris teſtamenti de Chriſto abſq; omni dubio ſignat. Ioan. 1. Lex per Moſen data, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hic lex primum gratiæ opponitur, et ſignificat rigorem legis, ſeu maledictionem: deinde opponitur ueritati, & ſignificat legis umbras, quas euaneſcere oportuit adueniente luce, hoc eſt, ipſo Chriſto. SEXTO, lex imperium, Tyrannidem, uim impellentem (habet enim lex rationem præcipientis) notat. Vt in his dictis: Lex mortis, Lex peccati, Lex membrorum, Lex mentis, Lex ſpiritus. SEPTIMO, pro epitheto interdum ponitur lex, ut lex operum, lex fidei, hoc eſt, opera & fides. OCTAVO, Lex accipitur pro tota Moſis politia, cum regno, & ſacerdotio. Gal. 3. Sub lege cuſtodiebamur. Hæ uariæ acceptiones uocabuli legis ſynecdoche, metonymia et metalepſi facile intelligi poſſunt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Iam DEFINITIONEM legis, quæ norma uitæ eſt, uideamus. LEX eſt præceptio diuina, requirens ab omni homine perfectam, puram, & perpetuam obœdientiam erga Deum, quæ ut promittit uitam & ſalutem obœdientibus: ita mortem & damnationem minatur ijs, qui hanc obœdientiam non præſtant, donec fiat remiſsio per fiduciam Chriſti. HVIVS definitionis quatuor potiſsimum membra ſunt. PRIMVM de autore legis, nempe Deo, unde homo hæc colligit, quod autor legis habeat ius mandandi, & autoritatem, ut qui Dominus & Deus noſter exiſtit: quod habeat facultatem præmijs honorandi obſequentes, & puniendi contumaces, eſt enim omnipotens: quod ſimus obnoxij ad obœdiendum, ut creatura creatori, & ut ſubditi ſuo domino: quod nullus poſsit euadere pœnam, cum eam uelit iuſtus iudex infligere: oculi enim eius (Iob.34.) ſuper uias hominum, & omnes greſſus eorum conſiderat: non ſunt tenebræ, & non eſt umbra mortis, ut abſcondantur ibi, qui operantur iniquitatem: quod iuſta ſit lex, & perfecta uiuendi regula, eſt enim ut iuſtiſsimus, ita & ſapientiſsimus. SECVNDVM membrum eſt, de obœdientiæ qualitate: Deus enim non requirit obœdientiam legis pro noſtro modulo, ſed pro ſua iuſticia, nimirum perfectam, id eſt, omnium præceptorum Dei plenam obœdientiam. Qui enim in uno labitur, omnium reus eſt: puram, ut enim ipſe purus eſt, ita nihil niſi purum ei placere poteſt. Hinc illa ſæpius in ſcripturis repetita ſententia: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum: perpetuam, Vt enim Lex perpetuo obligat: ita obœdientia eius, niſi fuerit perpetua, non poteſt legislatori placere ex ſe. TER-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

TIVM membrum eſt, de uita & ſalute eorum, qui obtemperant, & de morte, & damnatione eorum, qui obœdientiam perfectam, puram, & perpetuam nõ præſtant. Sic enim Lex inquit: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Hoc ipſum docet generalis promiſsio, & comminatio primo Decalogi præcepto annexa: Ego ſum Iehoua Deus tuus, fortis, zelotes, uiſitans iniquitatem &c. QVARTVM eſt de reſtrictione, quæ continet dulciſsimam ἐπιείκειαν. Nam maledictio legis non perpetuo tenet obnoxios homines. Chriſtus enim uenit in hunc mundum, ut a maledictione legis redimeret credentes. Sed de hac re in prima claſſe dictum eſt.

AN QVISQVAM LEGI SATISFACERE POTEST?

NVLLVS omnino omnium qui nati ſunt ſecundum communem naturæ curſum, id quod perſpicuis demonſtrationibus confirmandum eſt, non ſolum propter impios, iuſticiarios, papiſtas: uerumetiã propter nos ipſos, ut cum uere humiliati fuerimus coram tribunali Dei, dulceſcat nobis Euangelij promiſsio. COLLIGAM igitur quinq; demonſtrationes euidentiſsimas. PRIMA ſumitur ab ipſa natura humana, quæ eſt impura, et contagione peccati fœdata. Qui enim fieri poteſt, ut ex natura impura, prodeat pura erga Deum obœdientia? Unde Propheta clamat, omnes noſtras iuſticias eſſe ueluti pannum menſtruatæ mulieris. Effectus enim indolem ſuæ cauſſæ refert. SECVNDA ſumitur ab experientia uniuer-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

uniuerſali omnium hominum. Omnes enim homines experiuntur, obœdientiam quam præſtant ſecundũ legem, habere quatuor conditiones, eaſq; cum lege Dei *pugnantes.* PRIMVM *enim temporanea eſt obœdientia, ſed lex* Dei *perpetuam requirit.* DEINDE *eſt contaminata: impurum enim cor eſt, unde obœdientia illa proficiſcitur.* TVM *imperfecta, non enim præſtatur iuxta exactam legis regulam.* POSTREMO *eſt fucata malis opinionibus. Quare ipſa experientia omnes homines reos clamat, nec minus certo de hac quæſtione per experientiam ſtatuere poſſumus, quam ſtatuimus eadem experientia conuicti ignem urere, aut aquam humidam eſſe.* TERTIA DEMONSTRATIO *ſumitur a Scripturæ pronunciatis: Scriptura enim pronunciat, nullum iuſtum eſſe, & ne unum quidem, Si iniquitatem obſeruaueris* Domine, *(inquit* Dauid *Pſal.130.)* Domine *quis ſuſtinebit? Huc primum, ſecundum, & tertium, capita ad* Romanos, *pertinent, & multa alia Scripturæ teſtimonia.* QVARTA *demonſtratio* Pauli *eſt ad* Gal. *2. ſumta a uictima* Filij Dei*: Si ex operibus (inquit) eſt iuſticia,* Chriſtus *fruſtra mortuus eſt. Cum igitur nemo, niſi prorſus ἄθεος, dicat,* CHRISTVM *fruſtra mortuum: relinquitur, ex operibus legis non eſſe iuſticiam, quæ profecto inde eſſet, ſi quiſquam legi ſatisfaceret, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis.* QVINTA *demonſtratio eſt ex iuſto iudicio* Dei *ſumta. Is enim neminem punit iniuſte. At conſtat, omnes homines morbis, morte, alijsq; calamitatibus obnoxios, idque* Dei *iudicio: quare reos eſſe omnes manifeſtum eſt.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

CVR igitur Deus (dicat aliquis) LEGEM IMPOSSIBILEM tulit? PRIMVM reſpondeo, Iuſtum eſſe, debitum exigere, etiamſi creditor ſciat, debitorem non eſſe ſoluendo. DEINDE, hac iuſta exactione Deus uult nos humiliare, mandando enim impoßibilia nō præuaricatores homines fecit, ſed humiles, ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat totus mundus Deo, atque ſciamus, quod non ex operibus iuſticiæ, quæ fecerimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam in Chriſto ſaluos nos fecit. Impoßibilitas itaq; legis nos debiti iuſti admonet, & ad Chriſtum compellit, legis impletorem.

TERTIA QVAESTIO DE VSV LEGIS FVIT, QVI TRIPLEX aßignari ſolet.

PRIMVS politicus eſt, qui conſiſtit in externa diſciplina, cuius cauſſas quatuor recitat Philippus, quos hoc uerſiculo complecti ſoleo:

Mandatum, pœnæ, pax publica, dux ad Ieſum.

PRIMVM externa obœdientia præſtanda eſt, propter mandatum Dei. DEINDE, propter uitandas pœnas. TVM publicæ tranquillitatis gratia. POSTREMVM, quia non poſſunt doceri Euangelium, qui externis delictis indulgent. SECVNDVS uſus eſt in conſcientia, nimirum, ut nos lex deducat in agnitionem peccati, quæ peccati agnitio pariet iuſtæ iræ Dei agnitionem, & propriæ maledictionis ſenſum ob peccatum, unde naſcetur uera contritio, & ſerium ſtudium quærendi Chriſtum, qui ſolus peccatum expiare, iratum Deum placare, &

& maledictionem legis tollere poteſt, iuxta illud: Chriſtus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, Galat. 3. Tertius uſus legis diuinæ eſt, ut ſit nobis perpetua uiuendi regula. Poſtquam enim fide iuſtificati ſumus, fructus fidei edendi ſunt, iuxta Decalogi præſcriptum, pro modo gratiæ nobis donatæ. Et tametſi legi perfectam obœdientiam præſtare nequimus, tamen nulla eſt nobis iam condemnatio, qui ſumus in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum: nec opera quæ ex fide facimus, etſi imperfecta ſunt, amplius impura cenſentur, ſed iuſta potius propter Chriſtum.

QVARTA SEQVITVR QVAESTIO, QVATENVS LEX ABROgata ſit.

Vt autem ad hanc quæſtionem recte reſpondeatur, obſeruanda eſt tripartita Legis diſtinctio. Eſt enim lex CEREMONIALIS, quæ tota cum Aaronico ſacerdotio abolita eſt. Eſt & lex IVDICIALIS, quæ ceſſante republica Moſis expirauit, ita ut non neceſſario ullum hominem obliget in ſpecie, niſi quatenus portio eius aliqua, aut pars eſt legis naturæ, ut lex contra inceſtas nuptias, Leuit. 18. aut a magiſtratu proponitur politico fine. Tertia legis ſpecies MORALIS eſt, cuius Epitome eſt ipſe Decalogus. In hac lege duo conſideranda ſunt. Primum ipſa doctrina in ſe, deinde rigor, & appendix legis. Quantum autem ad doctrinam attinet, decalogus eſt perpetua uoluntatis Dei regula, quæ nun-

quam abrogabitur: ſemper enim Deus obœdientiam legis, hoc eſt, dilectionem Dei, & proximi requirit. Sed quantum ad rigorem & appendicem legis attinet, credentibus etiam decalogus eſt abrogatus. Conſiſtit autem rigor legis in tribus. PRIMO, quod perfectam, puram, & perpetuam obœdientiam requirit: SECVNDO, quod non ſalutem & uitam promittit, niſi ijs, qui hanc obœdientiam præſtant: TERTIO, quod maledictioni ſubijcit omnes, qui non perfecte obtemperant. Ab hoc rigore legis liberatos eſſe credentes, docet Paulus perſpicue Galat. 3.

DE SECVNDO.

QVIA totus Decalogus eſt ſynecdochicus, operæprecium iudico me facturum, ſi ſtudioſis Theologiæ uiam quandam monſtrauero, quam ſecuti, poterunt, cum inuenire methodice ea, quæ præcipiuntur, & uetantur in ſingulis Decalogi præceptis, tum tractationem tenere, qua apte, quæ inuenerunt, diſponant & ordinent, unde & tertia utilitas ſequitur, aliorum explicationes recte intelligere.

INVENTIONIS igitur operum, mandatorum, & prohibitorum in Decalogo præcepta hæc ſint. I. Conſtituantur DVAE HYPOTHESES in ſingulis præceptis, eæque contrariæ in mandando, & uetando, quarum VNA uerbis expreſſa eſt, & aliquid imperat, aut prohibet: ALTERA ſit expreſſe contraria, hoc eſt, quæ prohibet quidem, ſi prior præcipit: & præcipit, ſi prior prohibet. Si enim hoc Deus præcipit, contrarium

trarium uetat: ſi hoc uetat, contrarium præcipit. Fieri *enim nõ poteſt, ut iuſtißimus legiſlator pugnantia ſimul imperet, & prohibeat.* Vt *quarti præcepti,* Honora *parentes* : Ne *inhonores parentes, hypotheſes ſunt: quarum prior uerbis expreſſa eſt, & præcipit aliquid, poſterior per regulam intelligitur, & prohibet contrariũ ei, quod mandatur.* II. *Hypotheſes præcepti ita ordinatæ, per* ἀνάλυσιν *ad ſuas* THESES *præcepti proprias transferantur, quæ propriæ theſes præcepti ſubiectæ eſſe debent communibus illis duabus, de dilectione* Dei *& proximi, ex quibus illarum ueritas oſtendenda eſt, ut theſes propriæ quarti præcepti hac analyſi inueniuntur.* Parentes *honorandi ſunt,* Parentes *ſunt ſuperiores,* Ergo *ſuperiores honorandi ſunt:* Parentes *non ſunt inhonorandi,* Parentes *ſunt ſuperiores,* Ergo *ſuperiores non ſunt inhonorandi.* Eadem *ratio in alijs quoq; obſeruabitur, atq; ita haud eſt difficile uidere, ut ſingulorum præceptorum duæ ſunt hypotheſes, ita duas eſſe theſes proprias, quæ inueniuntur (ut dictum eſt) analyſi.* III. *Partes* T*heſium analyſi quidem in ſignificata (ſi opus uidetur) diæreſi uero in* SVBIECTAS SPECIES *diuidantur, ut in propoſito exemplo* Honoris *uocabulum* ἀναλυτικῶς *in reuerentiam, obœdientiam & gratitudinem ſecetur, hæc enim in ſe continet honor:* Superioris *uox diæreſi diuidatur in priuatum, publicum, domeſticum.* IIII. HYPOTHESES EX THESIBVS *& ſubiectis earum partibus per* Syntheſin *extruantur, ut,* Superiores *honorandi ſunt,* Ergo *patresfamilias, pædagogi, patroni, atque adeo omnes, qui in aliqua eminentia exiſtunt*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

exiſtunt legitima, honorandi ſunt, hoc eſt, præſtanda ipſis reuerentia, obœdientia & gratitudo. Ad eundem modum Theſis prohibita in ſuas hypotheſes ſecabitur.

V. Quia omni actioni finis eſt propoſitus, FINIS cuiuslibet præcepti conſtituendus eſt, unde omnia ordinata ad finem, item cum fine coniuncta concludenda ſunt, ut quæ ſub idem præceptum cadant. Contra uero quicquid uel impedit finem, uel cum eo pugnat, prohibitum eodem præcepto ſciendum eſt. Cum igitur quarti præcepti (ut in eodem exemplo maneamus) finis ſit conſeruatio politiarum & œconomiarum, ſequitur hoc præcepto præcipi quicquid ad hunc finem facere uidetur, ut, parentum, liberorum, dominorum, ſeruorum officia, adeoq; cuiuſque honeſta uocatio & artificium. Breuiter omnia ſtudia & artes, quibus ornantur & iuuantur politiæ & œconomiæ. Sed contra prohiberi omnia, quæ cum his pugnant, ut deſidia in ſtudijs, ceſſatio in officio, corruptio ſtudiorum & artium, ocium, breuiter, quicquid impedit propoſitum finem.

DE inuentione hactenus, nunc TRACTATIONIS ORDO indicandus eſt. Videtur autem hic commodiſſimus. PRIMO loco opera quæ mandantur, ordine explicentur, ita ut primum genera ponantur ſeu theſes, deinde paulatim deſcendatur ad hypotheſes & exempla. SECVNDO loco per Antitheſin adijciantur quæ prohibita ſunt, ſimili ordine. TERTIO præmia & ſupplicia generalia omnium & propria ſingulorum præceptorum exponantur, adiectis exemplis. QVARTO examen conſcientiæ ad normam legis inſtituatur, & uſus adijciatur in carne, in ſpiritu, in fidelibus & infidelibus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

libus. IN *his omnibus obſcura definiantur, ambigua & multiplicia diſtinguantur, uera argumentis confirmentur, & falſa firma confutatione reijciantur.* Atque *hæc de inuentionis & tractationis* Methodo *dicta ſufficiant.*

DE TERTIO.

POSTQVAM *in genere diximus de lege, & quæ ſit inuentionis & tractationis* Methodus, *expoſuimus: adijciamus breuem* Decalogi *explicationem iuxta præſcriptum regularum, quas recenſui.* Id *autem ut fiat commodius* PRIMVM *recitabo uerba* Decalogi. DEINDE *generalem diſtinctionem.* TVM *illas duas communes* Theſes, *ad quas* Dominus Decalogum *reuocat, adijciam.* POSTREMO *ſingula præcepta (ut dixi) breuiſſime declarabo.*

DECALOGVS.

Et locutus eſt Deus omnia uerba hæc, dicens: Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis: Non habebis Deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile, aut ullam ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ eſt in terra deorſum, & quæ eſt in aquis ſub terra, Non adorabis ea, & non coles ea, quia ego Iehoua

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Deus tuus fortis zelotes uiſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens miſericordiam in millia, ijs qui diligunt me & cuſtodiunt præcepta mea.

Non aſſumes nomen Iehoua Dei tui inuanum, quoniam non habebit inſontem Iehoua eum, qui aſſumſerit nomen eius inuanum.

Memento diei Sabbati ad ſanctificandum eum. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum, ſeptimo autem die Sabbatum Iehoua Dei tui eſt, non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, & iumentum tuum & aduena tuus, qui eſt intra portas tuas, quoniam ſex diebus fecit Iehoua cœlum & terram, & mare & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit in die ſeptimo. Iccirco benedixit Dominus diei Sabbati, & ſanctificauit eum.

Honora patrem tuum & matrem tuam,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tuam, ut prolongētur dies tui ſuper terram, quam Iehoua Deus tuus dat tibi.

Non occides.

Non mœchaberis.

Non furaberis.

Non reſpondebis aduerſus proximum tuum teſtimonium falſum.

Non concupiſces domum proximi tui.

Non concupiſces uxorem proximi tui, non ſeruum eius, non ancillam eius, nec bouem eius, nec aſinum, nec omnia quæ ſunt proximi tui.

HOC *modo referuntur* Decalogi *præcepta*. Exo. 20. SED *in diſtinguendis præceptis & numerandis, nec ueteres* Theologi, *nec recentes conueniunt. Sunt enim qui faciunt quatuor præcepta primæ tabulæ, & ſex ſecundæ. Nam ut in prima tabula de non fabricandis idolis præceptum ſeparant a primo: ita in ſecunda coniungunt concupiſcentiæ uetitæ præcepta. Sunt rurſus qui tria tantum primæ tabulæ præcepta numerant: appendicem enim primi præcepti, faciunt præceptum de* Idolis *& ſeptem ſecundæ tabulæ. Nam concupiſcentiæ interdictum in* DVO *præcepta ſecant. Quid ergo ſentiendum? Magni autores ſunt utriuſque ſententiæ, quare in medio relinquo,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

nec multum refert quomodo diſtinguas, modo nihil excludas. Ego ſane ſi me recepta Eccleſiarum multarum conſuetudo non moueret, & de re tanta pronunciaturus eſſem, cum Nazianzeno & Ambroſio accederem priori ſententiæ, præſertim cum illa Deut. 5. comprobari uideatur, ſed contra receptam conſuetudinem noſtrarum Eccleſiarum diſtinctionem mutare nolo. Quare explicabo ordine præcepta, parum de diſtinctione ſollicitus.

QVOMODO VSITATE DIVIDITVR DECALOGVS?

DECALOGVS conſtat duabus tabulis quarum prior iuxta uſitatam diſtinctionem tria, poſterior ſeptem præcepta continet. Hæc diſtinctio eo pertinet, ut diſtinguamus inter obœdientiam erga Deum immediatam & mediatam. Nam tametſi totus decalogus in genere obœdientiam erga Deum præcipit: tamen ut prior tabula immediatam, ita poſterior mediatam obœdientiam eſflagitat. PORRO omnia hæc decem præcepta Dominus Matthæi 22. ad duas communes theſes reuocat, quarum prior: (Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, & ex tota anima tua) in ſe continet omnia præcepta primæ tabulæ, ut theſis communis ſuas hypotheſes. Poſterior: (Diliges proximum tuum ſicut teipſum) complectitur omnia poſterioris tabulæ præcepta.

HARVM communium theſium triplex uſus mihi uidetur: PRIMVM enim utile eſt totam uitæ doctrinam ſummatim comprehenſam habere, quo magis ſcopus om-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

nium actionum noſtrarum conſpici poßit. Ea autem doctrinæ ſumma in his theſibus incluſa eſt. DEINDE ex his theſibus facile eſt propoſito aliquo facto, mandatum ne ſit, an prohibitum uidere, etſi uerbis nequaquam expreſſum ſit, ut ſi de uſura quæratur, facile ex eo damnandum pronunciaueris, quia cum dilectione proximi pugnat, etiamſi ſtatim non uideas, eam quarto quinto & ſeptimo præcepto interdici. TVM in explicatione ſingulorum præceptorum magna eſt harum theſium utilitas. Nam inuenta alicuius præcepti theſis propria, cum ſua communi theſi conferenda eſt, uidendumque an in ea includatur, nec ne.

IAM ad præceptorum explicationem ueniamus, ubi primum procœmium legis occurrit examinandum. EST autem procœmium legis duplex. VNVM Moſis, quo populum attentum facit, & incitat ad audiendum ea, quæ Dominus eſt prolocuturus. ET LOCVTVS EST DEVS OMNIA VERBA HAEC. Hoc procœmium leuiter prætereundum non ſentio. Debent enim omnes ueri miniſtri uerbi, atq; adeo omnes Chriſtiani, hoc primum Theologiæ principium habere in conſpectu, nimirum, ut, an DOMINVS loquatur, attendant. Mens enim pia cupiens Deo uiuere, certa non eſt, donec intelligat ea quæ audit, hoc principio niti, uidelicet quod DOMINVS loquatur. Hinc eſt quod Prophetæ illud toties ingeminant: Hæc dicit Dominus. Os Domini locutum eſt. Hæc dicit Dominus Deus Zebaoth. Hæc dicit Deus Iſraël. Et ipſe filius Dei ſermonem patris ſe loqui teſtatur: Ob eandem cauſſam Paulus ubiq; titulum Apoſtoli obijcit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Diſcamus igitur cx hoc procœmio κριτήριον certum & indubitatum rei Theologicæ eſſe VERBVM DOMINI: ALTERVM procœmium Domini eſt: EGO SVM IEHOVA DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA AEGYPTI, DE DOMO SERVITVTIS: Hoc Domini procœmium duo continet. PRIMVM enim modum cognoſcendi Deum monſtrat, nimirum per uerbum & teſtimonium, uerbum eſt: Ego ſum Iehoua Deus tuus, Teſtimonium, Qui eduxi te de terra Aegypti. De hoc modo cognoſcendi Dei, ſupra in primo capite primæ claßis copioſe dictum eſt: DEINDE continet hoc Domini procœmium confirmationem triplicem autoritatis legis diuinæ. PRIMVM a poteſtate, qua ſibi ius imperij uendicat, cum dicit: Ego ſum Iehoua. Eſt enim hoc nomen Dei proprium, quo eſſentia, potentia & maieſtas ipſius ſignificatur, Potentia enim & maieſtas τῇ αὐτοφυείᾳ diuinæ neceſſario coniuncta ſunt. DEINDE, a promißione Dei, cum inquit: Deus tuus, & Dominus tuus. Eſt enim hæc relatio diligenter obſeruanda, & eſt ſenſus: uolo tuus Deus eſſe, & tu eris meus populus. TERTIAM a beneficio, cum inquit: Qui eduxi te de terra Aegypti, quo breui dicto totius hiſtoriæ, atq; adeo beneficiorum ſuorum admonet. Hæc nobis applicemus, ut beneficijs Dei moti ardentius ei cultum uerum præſtemus.

PRIMVM PRAECEPTVM.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

ANTI-

ANTITHESIS.

HABEBIS ME SOLVM DEVM.

VT autem intelligamus, quid hæ duæ hypotheſes in ſe contineant, primum tenendum eſt, quid ſit habere Deum. Habere autem Deum eſt ipſum corde amplecti, aliter enim haberi non poteſt. Amplecti Deum corde eſt eum ut Dominum timere, ut patrem diligere, ut ueraci credere, omniaq; bona ab eo ſperare per patientiam. Eſt ergo ſumma præcepti, quod requirat cordis obœdientiam erga Deum: finis, ut illum ſolum eum eſſe agnoſcamus, a quo omnia bona expectanda ſunt. IAM diſtribuamus opera mandata in primo præcepto, quorum PRIMVM eſt uerus timor Dei, quo Deum & eſſe agnoſcimus & omnipotentem creatorem conſeruatoremque omnium, & ſimul uindicem malorum ſtatuimus. SECVNDVM dilectio, qua proſequimur Deum quem timemus: TERTIVM fiducia in Deum, quem diligimus. QVARTVM ſpes in Deum in quem confidimus. Huic coniuncta eſt obœdientia in cruce ſeu patientia.

PORRO quicquid uero timori Dei, dilectioni, fiduciæ, ſpeiq; aduerſatur, hic prohibetur, ut timere, diligere ullas res ſine mandato Dei, fidere, ſperareq; in aliquid, quod non eſt Deus. Neq; enim aliud eſt habere Deos alienos, quam quicquam timere, diligere, in quicquam fidere & ſperare, præterquam in unum uerum Deum. QVIA autem huic præcepto nemo mortalium ſatisfacit, debet mens ſuam impuritatem hic contemplari, ac pœnam commeritam agnoſcere, quæ pœna generalis quidem eſt maledictio, ſpecialis uero, hominem ſibi ſuiſque concupiſcen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cupiſcentijs relinqui, donec in omne genus ſcelerum Dei deſertor ruat, Rom. 1. DEINDE præmium præcepti fauor Dei eſt, & miſericordia. Verum quia omnes promiſsiones in Chriſto Ieſu ſunt etiam & Amen, tum demum hæc legis præmia conſequemur, ubi ueſtiti Chriſti iuſticia in conſpectu Patris apparebimus.

Iam quis ſit huius præcepti VSVS oſtendendum eſt, ſicut tota lex ita hoc præceptum iram operatur. Vnde hæc colligamus. PRIMVM, quilibet hic agnoſcat peccatum ſuum: SECVNDO, agnitum peccatum odio habeat & fugiat: TERTIO, poſt odium peccati confugiat ad CHRISTVM peccati expiatorem. QVARTO nactus remiſsionem peccati redeat ad hoc præceptum, & incipiat nouam obœdientiã præſtare Deo. Hæc noua obœdientia, quamuis impura per ſe & imperfecta exiſtit: tamen propterea placet Deo, quia credens in Chriſtum iam placet ut filius, non propter ſuam ſed Chriſti iuſticiam: qua ueſtitus in conſpectu Dei iuſtus cẽſetur.

HIC VSVS conſiſtit iu examine conſcientiæ, ad legem Dei, tanquam ad lydium lapidem. & debet reliquis etiam præceptis omnibus accommodari.

APPENDIX PRIMI PRAECEPTI.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE.

Tametſi Nazianzeni ſententiam complector, qui hic ſecundum præceptum facit inquiens: μὴ ςήσῃς ἴνδαλμα κενὸν, καὶ ἄπνοον εἰκῶ: tamen nolo diſcedere a recepta conſuetudine Eccleſiarum noſtrarũ, præſertim cum res nihil uideatur habere incommodi, modo non excludatur

tur, quod Dominus incluſum eſſe uoluit. Porro ſenſus appendicis (ut ſic appelletur) eſt, ne externum cultum, quem Deo debemus, idolis tribuamus. In Deum enim blaſphema uox eſt eorum, qui dicunt: Nos ad honorem inuiſibilis Dei imaginem uiſibilem adoramus. Nam cum cultus Dei eſſe nequeat, niſi qui iuxta Dei uoluntatem fiat, quæ amentia eſt cultum Deo erigere contra ipſius interdictum? Ille dicit, Non facies tibi ſculptile neq; imaginem, puluis tamen & cinis, & magiſter idolorum ſenſus carnis, audet contradicere, facies utrunq;, idq; in templis Chriſtianis. An non templa Chriſtianorum erecta ſunt propter cultum Dei conſeruandum? Quid quæſo ad cultum Dei faciunt idola? Profecto nihil. In confeſſo enim eſt, cultum Dei duplicem eſſe: σέβασμα internum animi cultum, qui ex fide proficiſcitur, & externum προσκύνησιν, qui proprie λατρεία dicitur. Vtrunque impediunt & corrumpunt idola, ut quæ a uero Deo, qui in cœlis quærendus eſt, mentem auocant. Cum igitur templa Chriſtianorum erecta ſint propter cultum Dei conſeruandum, & idola eum corrumpant & impediant, quis quæſo locus in templo Dei relinquetur idolis? Si quis uſus pius idolorum eſſet in templis Chriſtianorum, profecto uel orantibus uel communicantibus, uel docentibus uel diſcentibus prodeſſent. An docentibus proſunt? Doctrina petenda eſt ex Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, Pius enim animus non acquieſcere debet, donec audiat: Hæc dicit Dominus. Quid iuuant diſcentes? Admiratio imaginum ſæpe tenet attonitos & impedit, quominus animus rebus quæ traduntur, adijciatur. An orantibus quid commodi afferunt? Mens orantis ad cœ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

lum erigi debet, id quod forma orandi a Domino præſcripta, monet: Pater noſter qui es in cœlis, unde aſpectus imaginum orantes auocat. Communicantibus forte commodant? nihil minus. Nam communicantes in cœna Dominica contemplari oportet CHRISTVM Dominum mortuum & reſuſcitatum pro peccatis noſtris, & noſtri iuſtificatione, & non uanis oblectari imaginum picturis. CVM igitur nullum uſum habeant imagines pium in templis Chriſtianorum, ſed magis pietati noceant, & pugnent ex diametro cum uoce DEI, Exodi 20. Leuit. 26. Deuterono. 5. & 27. Eſaiæ 44. 1. Ioan. 5. quis poteſt tam infandæ turpitudini patrocinari? niſi qui omnino uerbum DEI pro nihilo habeat. Sed habent, fateor, quædam refugia patroni idolorum. Dicunt enim libros idiotarum eſſe. Sed Eſaias capite 44. contra dicit, nullum idolorum uſum eſſe, Quis (inquit) ſculptile conflauit ad nihil utile. Aut igitur eradant hoc Eſaiæ teſtimonium ex Scriptura, aut uana & inutilia ſimulacra eſſe fateantur, Quare laicos & idiotas ad legem & teſtimonium cum Eſaia mittere oportuit, non ad ſculptilia & imagines. Non tamen inficias eo haud minimam idolorum cauſſam extitiſſe, quod cœperint in Papatu habere mutos ſacerdotes, qui cum non ſonarent ipſi uerbum Dei, ut ſcelus congeminarent, idola muta & uana erexerunt in contumeliam Dei. Verum, quia nunc ex Dei gratia in noſtris templis docetur purum uerbum DEI, defungantur idola iſto ſuo ficto munere, & dent locum uiuis imaginibus DEI. Quid? Si non licet imagines & idola habere in templis, neque in moneta, neque in libris ha-

bere

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

bere imagines licebit, neque monumenta & ſtatuas Ioſuæ, Samuelis, & aliorum erigere licuit? Reſpondeo, Non damno artem pingendi & ſculpendi, quam inter dona Dei pono, nec imaginem pingi, aut ſtatuas erigi ueto, ſcio enim iſta adiaphora eſſe, ſed uſum imaginum diſtinguo, qui eſt triplex, Typicus, Superſtitioſus & Politicus. TYPICVS quidem VSVS fuit Cherubim in templo Salomonis, & æneus ſerpens in deſerto, uerum nunc typus ceſſauit. Deinde habebant particulare præceptum de Cherubim erigendis, & æneo ſerpente. At nos Catholico præcepto obtemperare debemus: Cauete uobis ab idolis, 1. Corinth. 10. Hic Apoſtolus non modo idololatriam damnat, ſed præcipit, ut ab ipſis ſimulacris inſtrumentis idololatriæ caueant Chriſtiani: quo ſignificat, non poſſe integrum ac ſincerum cultum Dei retineri, ubi ſimulacra ſunt, adeo enim ingenita eſt nobis ſuperſtitio, ut minima quæq; occaſio contagione ſua nos inficiat. SVPERSTITIOSVS VSVS ſolus damnatur, qualis in templis eſt. Tametſi uero non omnes ſuperſtitioſe procumbunt coram imaginibus templicis: tamen quia rudioribus ſunt occaſio ruinæ & ſuperſtitionis: metuendum eſt, ne poſt hanc claram Euangelij lucem ſequantur tenebræ, unde in ſuperſtitionem ethnicam inſtrumentis adhuc in templis relictis facile incidant rudiores. Quare habenda eſt ratio eorum, quos Chriſtus ſuo ſanguine redemit, ne noſtris picturis & idolis eorum ſalutem euertamus. POLITICVS VSVS imaginum a nemine reprehendi iuſte poteſt, donec non transgrediatur iuſtos limites. Hic

uſus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

uſus politicus triplex eſt, hiſtoricus, ſymbolicus, & ornatus gratia adhibitus: HISTORICVM uoco, qui & ad intelligendas rectius rerum deſcriptiones, & ad memoriam rerum conſeruandam facit, qualis eſt picturarum in libris, & ſtatuarum quas erexerunt ſancti Patres. Hic uſus ſane ualde utilis eſt, quare nequaquam reprehendi debet. SYMBOLICVM imaginum uſum appello, qui nos de re, quæ imagine repræſentatur, admonet, politico fine, Vt imago in moneta Cæſaris admonebat Iudæos, quod & ipſius moneta eſſet, et quod Cæſari eſſent ſubiecti, unde Dominus (Matt. 22.) iubet eos reddere quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Hunc imaginum uſum nequaquam improbandum eſſe docet factum Chriſti, qui accepta moneta quæſiuit cuius imago eſſet, quam cum illis redderet, non præcepit ut abijcerent propter imaginem, quod ſane feciſſet, ſi iſte uſus fuiſſet illicitus. Imo ipſi Apoſtoli monetam cum hac imagine circunferebant: & de piſce exemtum nummũ cum imagine Cæſaris (nam alia moneta nõ recipiebatur pro tributo) Dominus in tributũ pro ſe et Petro ſoluit, Matth. 17. VSVS imaginũ ORNATVS GRATIA adhibitus eſt etiam politicus, qualis quia in templo Salomonis fuit ſine reprehenſione, non eſt cur reprehendatur, modo nihil habeat admiſtum periculi. VERVM ſi obijcitur, in templis poſſe eſſe hiſtoricum uſum. RESPONDEO, Sint tales imagines hiſtoricæ, quæ nec nunc uiuentibus ſint ſcandalo, nec ullum periculum afferre poßint poſteris noſtris. Præterea conferatur abominatio & multorum lapſus cum illo commodo, & uidebimus, grauiores eſſe cauſſas deſtruendi idola templica, quam

quam ea ferendi in templis. Prætendunt ornatum, Si illi ornatui adiunctum eſt ullum periculum, uel nunc uiuentibus, uel poſteris, ſit maledictus. Spiritus ſanctus Ezechielis 20. uocat idola abominationes oculorum, at puluis & cinis ea uocat ornamenta oculorum. Maledictus ſit ornatus, qui eſt offendiculo ueræ doctrinæ & membris Chriſti. Verus ornatus templorum utilis & Deo gratus eſt: Concio, Cantio, Oratio, Communio, & non quæ uel hæc impediunt uel uiciant. PRODVCVNT præterea in patrocinium ſuæ cauſſæ autoritatem ſanctorum Patrum, & longam conſuetudinem. Sed ſi Patrum autoritate nitendum eſt, ſucceſſoribus Apoſtolorum & omnibus patriarchis Eccleſiarum Græcarum, qui idolis templicis aduerſati ſunt, potius aſſurgendum eſt, quam poſterioribus. Nec conſuetudo obijcitur recte, cum mala conſuetudo nihil ſit aliud, quam erroris uetuſtas. Quapropter iudico, diabolo non eſſe credendum, qui in mundum idola inuexit, ut uerus cultus Dei corrumperetur: ſed potius contineamur intra terminos uerbi Dei, nec ſinamus nos Sophiſticis impoſturis a claro uerbo Dei abduci, etiamſi magnæ autoritatis uiri uideantur, qui ex carnis ſenſu aliud ſuadent & docent. QVOTIES igitur audimus uerbo Dei idololatriam damnari, ſciamus & omnia damnari, quæ ad eam erigendam, fouendamq; faciunt, qualia potiſſima ſunt idola & ſimulacra, quæ inſtrumenta ſunt idololatriæ, ex quibus idololatria nomen habet: quæ proprie externa ueneratio idoli alicuius eſt, etſi poſtea uocabulũ ad genus tranſlatum ſit, ſignificetq; omnem timorem, dilectionem, fiduciam, ſpem in id quod non eſt Deus. Vnde auaricia a diuo Pau

uo Pau

uo Paulo idololatria dicitur, quia in pecuniam ſuam ſpem collocat auarus, atque ita de alijs. Quid ergo pius paſtor faciet? PRIMVM cauebit, ne quid per ſeditionem faciat. DEINDE docebit ueram rationem cultus DEI. TERTIO obſeruabit an quiſquam abutatur relictis in templis ſimulacris, quod ſi ſenſerit, admonebit Magiſtratum ſui officij, ut Ezechiam imitentur. QVARTO, ornatum templorum, unde non eſt ſuperſtitionis periculum, improbare non debet, modo ſumtus non fiant inutiles, neglectis uiuis imaginibus Dei, qui ſunt pauperes. QVINTO, politicum uſum imaginum nullum uerbum Dei improbat. BREVITER, pius paſtor proſpiciens futuras tenebras, facile iudicabit ex quibus imaginibus ſit periculum. PORRO PROMISSIONES & MINAE, quæ attexuntur huic præcepto, ſunt generales, & habent annexam conditionem impletæ legis diuinæ, de quibus alias.

SECVNDVM PRAECEPTVM.

NON ASSVMES NOMEN IEHOVA DEI TVI INVANVM.

ANTITHESIS.

ASSVMES NOMEN IEHOVA DEI TVI LEGITIME ET RECTE.

ASSVMERE autem nomen Dei inuanum, eſt uſurpatio nominis Dei prophana. Mandatur igitur hic uera nominis Dei uſurpatio, cuius FINIS eſt, ut maieſtas nominis Dei inter hominnes habeatur ſacroſancta. Vt

igitur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

igitur quicquid facit nomen Dei *celebre inter homines, hic mandatur : ita quicquid prophanat nomen* Dei, & *facit ut non celebretur inter homines, hic prohibetur.* Hinc *collige opera huius præcepti.* PRIMVM, *inuocationem nominis* Dei. SECVNDVM, *gratiarum actionem.* TERTIVM, *prædicationem.* QVARTVM, *glorificationem.* QVINTVM, *confeßionem.* SEXTVM, *teſtificationem nominis* Dei, *ſeu cultum iuriſiurandi legitimi.* Hæc *omnia ut partes ſunt ueræ uſurpationis nominis diuini : ita ad præcepti finem legitime ordinantur.* PORRO, *quicquid cum his ſex partibus enumeratis pugnat, hic prohibetur, ut inuocatio ſanctorum, ſtrepitus labiorum, battbologia ſine fide, boatus templici, exorciſmi incantatorum, in orando tædium, nihil prorſus orare, uti* Dei *donis ſine gratiarum actione, fidem cælare, uel ob amicitiam, uel ob metum, abnegatio* Dei, *deprauatio* Scripturæ, *ſcandaloſa uita, hæreſis, ſchiſma, deieratio, execratio per nomen* Dei, *periurium, leuitas in iurando, temeraria uota.* Breuiter, *quicquid maieſtatem nominis* Dei *inter homines lædit* & *obſcurat.* NEC HVIC PRAECEPTO *quiſquam ſatisfacere poteſt, cuius ratio in primo expoſita eſt. Similiter* VSVS *præcepti idem ſtatuendus eſt cum uſu primi præcepti.*

TERTIVM PRAECEPTVM.

MEMENTO DIEI SABBATI VT SANCTIFICES EVM.

ANTITHESIS.

MEMENTO

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

MEMENTO DIEI SABBATI, NE PROPHANES IPSVM.

Eſt autem ſanctificare Sabbatum, quieſcere ab operibus noſtris, & regnum Dei meditari operibus a Deo inſtitutis, recolere beneficia Dei, diſcendæq; legi Dei uacare. Sanctificandi enim uocabulum monet, Sabbatum totum diuino cultui applicandum, & totum laudibus diuinis peragendum. FINIS igitur præcepti erit, animum, corpus, & omnes actiones Deo dicare, regnum Dei & eius beneficia meditari & propagare. AD HVNC FINEM pertinet. PRIMVM, ſeria uerbi DEI meditatio & tractatio. SECVNDO, uerus uſus ceremoniarum, quas primum Deus, deinde Eccleſia utiliter inſtituit. TERTIO, promotio pietatis pro uocatione. QVARTO, iuuare Eccleſiæ membra omni officiorum genere. QVAE cum his pugnant, prohibentur hoc præcepto, ut omnia impedientia meditationem uerbi, qualia ſunt, ſeruilia opera, quæ non habent coniunctum pietatis exercitium ſua natura. Nec huic præcepto quiſque ſatisfacere poteſt. PORRO præter generalem uſum, de quo admonui in primo præcepto, hoc in tertio peculiariter obſeruandum eſt: Tametſi autem ceremoniale eſt, quo ad ſpeciem, hoc eſt, certæ diei (ſeruata illa Iudæorum numeratione) obſeruationem, & ad Iudæos ſolos ſpectat, in memoriam creationis rerum inſtitutam: tamen in genere ad totum humanum genus pertinet. Vt autem hoc declaretur apertius, primum obſeruemus præcepta Dei duplicia eſſe, Catholica & particularia. CATHOLICA obligant omnes ex æquo, aut ad obœdientiam aut ad pœnam, quia ab omnibus &

bus &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

bus & ubiq; eorum conſeruatio requiritur. PARTICVLARIA, quæ non omnibus data ſunt, ſed uel uni genti aut uni homini. De his tres regulæ tenendæ ſunt. PRIMA, nullum præceptum adeo particulare eſt, quin aliquatenus ad omnes pertineat. SECVNDA, Quicquid externarum circumſtantiarum annexum eſt præceptis Dei particularibus, ut eſt locus, tempus, perſona, numerus, ordo, &c. reſecandum eſt, iiſq;, quibus ea particulariter mandata ſunt, relinquendum. TERTIA, Quicquid eſt fidei uel caritatis reliquum, id totum nobis applicandum eſt. Nullum enim præceptum Dei eſt, ex quo fidei & caritatis fructus percipi non poſſunt. Sic hoc præceptum Dei, de Sabbati obſeruatione, peculiariter datum eſt Iudæis, ſed aliquatenus tamen ad nos pertinet. Sunt enim tria in ueteri Sabbato. PRIMVM, Ceremoniale, quod totum Iudæis relinquendum eſt. SECVNDVM fidei. TERTIVM Caritatis, quæ duo ad omnes pertinent. Proinde VSVS legitimus Sabbati in his conſiſtit, ut beneficia Dei memoremus, gratiaſq; pro iis agamus, ut celebremus perpetuum Sabbatum, id eſt quietem a peccatis, ut ſanctam conuerſationem & uitam ſectemur, ut quieſcamus in Chriſto per patientiam, donec nos in ſui regni gloriam tranſtulerit Deus, ut remittamus opera familiæ in qualibet ſeptimana, uno die ad minimum. Hoc poſtremũ caritatis eſt, ſuperiora fidei.

QVARTVM PRAECEPTVM.

HONORA PATREM TVVM ET MATREM TVAM.

ANTITHESIS.

NE SINT TIBI INHONORI PARENTES.

HONORARE *autem parentes eſt, ipſis reuerentiam, obœdientiam & gratitudinem exhibere.* FINIS *præcepti eſt ſtatuum, quos Deus ordinauit conſeruatio, ordinauit autem politias & œconomias. Mandantur itaq; hoc præcepto omnia quæ ad politiarum & œconomiarum incolumitatem pertinent, ut ſunt officia mutua magiſtratus & ſubditorum, parentum & liberorum, miniſtrorum uerbi & auditorum, præceptorum & diſcipulorum, atque adeo omnium ſuperiorum & inferiorum, ſiue ſint priuati ſiue publici. Ex aduerſo omnia hic interdicuntur, quæ cum iſtis pugnant.* PORRO *in hoc & in ſequentibus præceptis obſeruandum eſt, quod obœdientia omnis incoanda ſit a primo præcepto, ſine quo nulla obœdientia cæterorum præceptorum placere poteſt. Quæſtiones, an quis præcepto huic ſatisfaciat, & quis ſit uſus, ex ſuperioribus notas relinquo. Verum promiſſio addita, uidetur nonnihil obſcura. Promittit enim prolongationem dierum obtemperantibus huic præcepto, cum tamen ſæpe pij erga parentes filij præmatura morte ſuccumbant. Sed hic obſeruanda utilis regula eſt: Quicquid nobis terreſtrium bonorum Deus promittit, ſub hac conditione accipiendum eſt, quatenus in bonum animæ noſtræ ſalutemque expedit: Vnde fit interdum, ut quo quiſque magis diligitur a Deo, eo citius eripiatur ex hac uita. Nam promiſſionis genus eſt, ut obœdienti bene ſit.*

PORRO *hoc loco quæſtionem breuiter tractabo, de*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

TERMINO VITAE cuiuslibet hominis. Sunt qui ſtatuunt Stoicam & fatalem neceßitatem termini uitæ cuiuslibet hominis, qui cum alios quoſdam locos, tum uero maxime illum qui eſt Iob. 14. adducunt: Breues dies hominis ſunt, & numerus menſium eius apud te eſt. Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Etſi autem hunc locum ideo reijcere poſſem, quia corruptus eſt in communi translatione (ita enim legi debet ex Ebræo: Si definiti ſunt dies eius, numerus menſium eius apud te eſt: Conſtituiſti terminos eius & non præteribit. ut ſit tantum una propoſitio hypothetica, cuius conſequens bis ponitur) tamen largimur illis, quod ſit ſenſus Prophetæ, Deum terminum uitæ cuiuslibet definire, quem nec anteuertere, nec præterire quiſquam poteſt: modo uicißim nobis concedant, ſtatui termini modum non ex neceßitate Stoica, ſed ex uerbo Dei claro & perſpicuo petendum eſſe. SED quem modum definiti termini præſcribit uerbum Dei? Verbum Dei nos mittit ad Dei prouidentiam, quæ in promißionibus & comminationibus diuinis fundatur. Debemus igitur in hac quæſtione promißiones & comminationes Dei cum utrarumque exemplis illuſtribus adhibere, in conſilium. PROMISSIONIS TESTIMONIA ſint hic pauca pro multis. Exodi 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, ut ſis longæuus ſuper terram, quam DOMINVS Deus tuus daturus eſt tibi. Prouerbiorum 9. Per me multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni uitæ. Prouerbiorum 10. Iuſticia liberabit a morte. Ibidem: Timor Domini apponet dies, & anni impiorum abbreuiabuntur. EXEMPLA

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

PROMISSIONVM ſunt multa. Deutero.9.cum Deus minaretur, quod populum contumacem uellet perdere, intercedit Moſes, & iuxta promißiones parcit pœnitentibus. Niniuitis interitus uoce Dei conſtitutus erat quadrageſimo die poſt inceptam concionem Ionæ, ſed pœnitentibus parcitur. 3. Regum 24. Dauid ſupplicat Deo, erecto altari, ut ceſſet interfectio. Notum eſt Ezechiæ exemplum Eſaiæ 38. TESTIMONIA COMMINATIONUM ſint hæc, Prouerb. 20. Qui maledicit patri & matri ſuæ, extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Pſal. 54. Viri ſanguinum non dimidiabunt dies ſuos. Leuit. 20. Dominus minatur flagicioſis exterminationem de populo ſuo, quæ exterminatio nihil aliud eſſe poteſt, quam abruptio termini uitæ propter ſcelera perpetrata. Harum COMMINATIONVM EXEMPLA ex pluribus hæc obſeruentur. Gene. 38. HER quia fuit nequam in conſpectu Domini, dicitur occiſus a Domino. Ibidem ONAN effundens ſemen in terram, ne ſuſcitaret fratri ſemen, occiditur a Domino. ACHAN propter ſpolium de anathemate, uoce Dei iubetur lapidari. Ex his teſtimonijs & exemplis manifeſtum eſt, quod Deus iuxta ſuas promißiones & minas uel abbreuiet, uel prolonget terminum uitæ, cuiuſque. Idem teſtatur Iacobus capite 5. qui ægrotos piorum precibus ſubleuari ſtatuit. Idem ſemper ſenſerunt omnes pij, qui ſuis precibus ſæpißime pijs principibus & doctoribus longiorem uitam impetrarunt.

HVC accedit firmißima contra Stoicos ratio: Si ineuitabilis fataliter eſt terminus uitæ, erit etiam culpa ineuitabilis, propter quam multi rapiuntur ad mortis ſup-

ſupplicium. Si culpa ineuitabilis eſt, reuera Deus peccati autor erit. Sed hoc uel dictu horrendum maxime eſt. Quare cum culpa non ſit ineuitabilis, neq; terminus uitæ erit fatalis. PRAETEREA iſta Stoica opinio uehementer nocet moribus, & pietatis exercitia tantum non impedit. Nam cum homines putant, euentus pendere ex fato, fiunt ſegniores. Proinde timeamus Deum, ac cogitantes de futuris euentibus, reſpiciamus ad eius promiſsiones & minas, orantes, ut ipſe nos ſuo Spiritu regat, quo ea agamus, quæ ipſi grata ſunt, utq; pro ſua miſericordia & clementia uelit nobiſcum agere.

DEINDE alia regula obſeruanda eſt in hoc præcepto, eatenus obœdiendum parentibus eſſe, ne lædatur erga Deum pietas, quæ primum gradum obtinet. Nam ſi ad Dei inſtitutum tanquam ad certam regulam, exigenda eſt filiorum ſubiectio, præpoſterum foret per eam ab ipſo Deo abduci.

TERTIA regula ſit hæc. Tametſi non eſt æqualis conditio ſuperiorum & inferiorum, tamen aliquod ius mutuum & analogum inter ipſos requiritur, quod ſicuti inferiores ſuperioribus obnoxios reddit, ita uiciſsim proportione habita, ſuperiores obſtringit inferioribus. Hæc proportio ſeu analogia ad legem caritatis exigenda eſt, quæ ſola uera eſt menſura in mutuis ſuperiorum & inferiorum, imo & parium officijs, de qua re poſtea in quarta claſſe dicetur.

QVINTVM PRAECEPTVM.

NON OCCIDES.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ANTITHESIS.

VITAM PROXIMI CONSERVABIS.

Vt enim læſio omnis proximi hic interdicitur: ita omnibus modis ipſum iuuare præcipitur. FINIS *præcepti, ut alter alterius incolumitatem quærat. Mandantur igitur omnes uirtutes quibus proximo commodamus, & quæ ab iniuria proximi nos reuocant, cuius generis ſunt: dilectio proximi ex animo, comitas, beneficentia, conuerſatio amica, clementia, adeſſe in quauis neceßitate. Contra prohibetur,* PRIMVM *externum homicidium.* DEINDE *maledicta, conuicia, ludibria, breuiter, omnia facta, quibus ullo pacto lædi poteſt perſona proximi. Item omnia cogitata, quibus male de proximo cogitamus. ſimiliter omnia dicta in proximum acerbiora. Porro parentum, præceptorum & magiſtratus officia nequaquam hoc præcepto tolluntur, ut quæ non ſolum in quarto præcepto præcipiuntur: (faciunt enim ad ſtatus a Deo ordinatos conſeruandos) uerumetiam præmijs peculiaribus a Deo ornantur, quemadmodum multa exempla ſcripturæ teſtantur.*

SEXTVM PRAECEPTVM.

NON MOECHABERIS.

ANTITHESIS.

CASTE VIVES.

Vt autem hic impuritas omnis animi & corporis interdicitur: ita præcipitur mentis & corporis puritas caſta, & caſtitas pura. FINIS *præcepti eſt, ut ho-*

mo

mo puritatem & caſtitatem ſui creatoris ſectetur. Mandantur igitur hic uirtutes caſtitatis & pudicitiæ, quales ſunt σωφροσύνη temperantia, ſobrietas, & quæcunq; faciunt ad caſtitatem conſeruandam, cum in matrimonio caſto, tum extra matrimonium. Contra prohibentur, externum adulterium, uagæ libidines, mollities, ſermones ſpurci, εὐτραπελία, id eſt, ſcurrilitas, intemperantia, ebrietas, laſciui geſtus, & quicquid hominem a caſtitate corporis & mentis auocare poteſt.

SEPTIMVM PRAECEPTVM.

NON FVRABERIS.

ANTITHESIS.

BONA PROXIMI PROMOVEBIS.

FINIS præcepti eſt, ut noſtra ſorte cõtenti unicuique quod ſuum eſt relinquamus. Mandantur igitur hic, iuſticia commutatiua præcipue, & omnes eius partes, & prohibentur, quicquid cum illa pugnat, ut expilationes, uſuræ, fraus, lances & pondera iniuſta.

2.Samu.15. ſpecies quædam furti indicatur, cum Abſolon furatus dicitur eſſe cor uirorum Iſraël: unde patet maximos fures eſſe eos, qui alienant animos ſubditorum a magiſtratu, auditorum a miniſtris uerbi, diſcipulorum a præceptoribus, ſeruorum a dominis, famulorum & ancillarum a patribusfamilias, liberorum a parentibus. Hoc genus furti recte diabolicum dixeris. Nam ut diabolus primorum parentum animos auertit a Deo: ita hi ueſtigijs paternis inſiſtentes, animos ab ijs, cum quibus coniuncti eſſe deberent, alienant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

OCTAVVM PRAECEPTVM.

NON RESPONDEBIS FALSVM TESTIMONIVM ADVERSVS PROXIMVM TVVM.

ANTITHESIS.

RESPONDEBIS PRO PROXIMO TVO VERVM TESTIMONIVM.

FINIS *præcepti eſt, ut ueritatem ſine fuco inter nos colamus. Mandantur itaq; in hoc præcepto, candor, ueritas, conſtantia in dictis, diligens ueritatis inquiſitio: commendantur artes, ueritatis miniſtræ. Contra prohibentur, falſum teſtimonium, calumniæ, mendacia, obtrectationes, malæ cordis ſuſpiciones de proximo, item* Sophiſtica, *& omnes deceptoriæ artes.*

NONVM ET DECIMVM PRAECEPTVM.

NON CONCVPISCES DOMVM PROXIMI TVI.

ANTITHESIS.

TOTO CORDE SIS PROXIMO CARVS ET VTILIS.

FINIS *præcepti eſt, ut omnem cupiditatem cum caritate pugnantem, ex animis excutiamus. Hæc duo præcepta diſcrimen faciunt inter legem humanam & diuinam,* HVMANA *tantum prohibet facta & dicta,* DIVINA *etiam concupiſcentiam inordinatam coercet.*

Tametſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Tametſi autem in ſuperioribus præceptis concupiſcentia etiam prohibetur: tamen hæc duo poſtrema non cenſenda ſunt inutilia aut fruſtra addita. Nam in illis prohibetur uoluntaria concupiſcentia, quæ eſt effectus eius concupiſcentiæ, quæ hic prohibetur. In ſuperioribus prohibetur actio interior & exterior, conſilia & deliberationes. In hiſce ultimis iſtorum omnium fons præcludi præcipitur. Illic actiua, hic paßiua concupiſcentia interdicitur. CAETERVM qui hæc duo præcepta diſtinguunt, nonum ad genus, decimum ad ſpecies referunt. Nonum, Non concupiſces domum proximi tui: hoc eſt, familiam & poſſeßionem proximi tui promoueto. Decimum, Non concupiſces uxorem eius, mandat ne quis ulla occaſione ſub ſpecie honeſta res alterius uelit ad ſe allicere.

QVOD autem nemo ſatisfaciat huic præcepto, his rationibus conuincitur. PRIMVM enim maſſa tota naturæ noſtræ corrupta eſt. Eſt enim prauum cor hominis ab adoleſcentia. SECVNDO uniuerſalis experientia in omnibus ſanctis, qui ingemiſcunt & dolent ſe impediri hoc malo, quo minus ea quæ uolunt bona faciant. Hinc Paulus Roman.7. exclamat: O me miſerum, quis me liberabit de corpore mortis huius? Debet proinde VSVS horum præceptorum perpetuus in animis noſtris hic eſſe, ut precemur Deum, ne hoc malum nobis imputet, ne compellamur, ut obtemperemus ei in ſuis concupiſcentijs: deniq; ut confugiamus ad Chriſtum pontificem, qui credentium in ſe peccata interna & externa ſuo precioſo ſanguine abluit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

SECVNDVM CAPVT.

LEGITIMA SPIRITVALIS CVLTVS DEI RATIO, ET EIVS PARTES.

SVPERIORI capite materiam cultus diuini explicauimus, nunc eius legitima ratio & partes exponendæ ſunt. Non enim omne opus præceptum, eſt cultus, niſi ex uera fide fiat, propter uerum finem. Nam qualitas operum non ſolum ex ratione præcepti, ſed ex cauſsis ſimul, efficiente & finali, cenſebitur. Vt igitur hanc doctrinam perſpicue teneamus, PRIMVM, regulam per quam probandus ſit uerus cultus Dei, DEINDE, fundamentū eiuſdem cultus, TVM, quidnam ſit cultus Dei, POSTREMO, quæ ſint eius formæ, tradam. His enim quatuor cognitis nihil reſtat, niſi ut mentem, cor, linguam & manus a Domino gubernari cupias, quo ipſi uerum cultum præſtare poſsis.

Sit itaq; hæc REGVLA GENERALIS, quod nullus cultus placeat Deo, niſi quem ipſe proprio uerbo inſtituit. Hanc regulam uox Dei apud Eſaiam, & Dominus in Euangelio confirmat: Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum, Paulus ad Coloſſenſ. 2. ἐθελοθρησκείας damnat. Idem pronunciat, Ebræ. 11. nihil placere Deo ſine fide. Cum igitur cultus placere debeat Deo, qui id fieri poteſt, ſi uerbo Domini non nitatur? Teneamus igitur hanc regulam, nec ſinamus nos ab ea auelli ulla ſophiſtica. HVIVS regulæ VSVS multiplex eſt. PRIMVM enim hac regula ſtabilitur autoritas

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tas legiſlatoris. Vbi enim in Republica liberum eſt unicuiq; condere leges, autoritatẽ ſupremi domini uileſcere neceſſe eſt. Hanc autoritatem ſibi uendicat Dominus in primo præcepto, dum inquit: Ego ſum Iehoua Deus tuus, &c. DEINDE liberat nos hæc regula ab errore Ethnico, Phariſaico & Papiſtico, ne cum illis ſine modo ſuperſtitiones & ἐθελοθρησκείας cumulemus, quorũ anteſignanus eſt Romanus pontifex, qui ſane Hieroboam apoſtaſia, Achab homicidijs & ſanguine piorum, Ieſabel crudelitate, Nabogodonoſor ſacrilegio, Iulianum fraudibus, Iudam proditorio oſculo ſuperat. Hactenus de regula.

FVNDAMENTVM cultus Dei ſequitur, quod fixum & certum tenere oportet. Eſt autem hoc fundamentum duplex, nimirum Cognitio Dei, & Cognitio noſtri, de quibus quia abunde dictum eſt in prima claſſe, hic breuius eadem attingemus. COGNITIONEM DEI conſequimur per uerbum & teſtimonium, quæ coniuncta docent nos, quod Deus ſit fons omnis uirtutis, iuſticiæ, ſapientiæ & ueritatis: quod Deo omnis gloria tribuenda ſit: quod Deus ad iuuandum ſit promptus ſua natura, quod idem uelit omnes ad ſe confugere in quouis periculo. Hanc Dei cognitionem eſſe fundamentum cultus Dei Eſaias 19. docet his uerbis: Cognoſcent Aegyptij Dominum in die illo, & facient ſacrificia & oblationem, uouebuntq; uota Domino, & reddent. COGNITIO NOSTRI ex trium rerum contemplatione petenda eſt, nimirum, ex fine creationis, ex uirium præſentium æſtimatione, & ex facilitate lapſus in peccatum. FINIS docet officium, quod eſt referre imaginem DEI in ſincera pietate, & iuſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cia uera. VIRES oſtendunt, quod officium debitum præſtare minime ualeamus. LAPSVS frequentes nos monent fragilitatis noſtræ, & peccati. Vnde admonemur, omnem gloriandi materiam abijcere, ut qui fracti uiribus, nihil ſine auxilio diuino efficere boni poſſumus, imo omni hora præcipites in noua peccata ferimur, niſi manu Dei conſeruemur. Sine hac noſtri cognitione nec pœnitentia, nec fides exiſtere poſſunt, ſine quibus nihil, quantumuis ſpecioſum Deo placere poteſt. Vbi hanc duplicem cognitionem Dei, & noſtri, probe tenuerimus, fundamentum ueri cultus Dei iactum eſt.

NVNC, quemadmodum propoſuimus, quid ſit cultus Dei uerus, definiamus. Eſt itaque CVLTVS DEI, opus mandatum a Deo, factum ex fide, in celebrationem gloriæ Dei principaliter. Verum ne hic impingamus, perutile diſcrimen cultus diuini hic eſt tenendum. Eſt enim duplex cultus Dei. VNVS eſt expiatorius, meritoriusq; per ſe, ALTER euchariſticus ſeu obœdientiæ, & nequaquam meritorius ſua natura. EXPIATORIVS & MERITORIVS per ſe eſt obœdientia Filij Dei, per quam ſatisfecit legi Dei, ac meruit omnibus uitam æternam, qui in ſe credunt. Quicunq; hunc honorem tribuunt alijs rebus, quam obœdientiæ Chriſti, contumelia afficiunt Filium Dei, qui ſolus expiatorium cultum præſtitit. CVLTVS DEI EVCHARISTICVS ſeu obœdientiæ omnium filiorum Dei eſt, qui per ſe non meretur quicquam, ſed ex gratia habet promiſsiones præſentis uitæ & futuræ. HIS ita conſtitutis, definitionem poſitam breuiter excutiamus. PRIMVM fit mentio materiæ cultus Dei, quæ eſt opus a Deo

man-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

mandatum. Quemadmodum enim in Republica ciuili, obœdientia erga magiſtratum eſt, uiuere ſecundum præſcriptum legum: ita in Eccleſia, ſeu regno Chriſti, cultus Dei æſtimandus eſt, qui uerbo, & lege Dei nobis præſcribitur, ſicuti regula ſupra tradita dilucide docet. SED quia non ſatis eſt ex ratione præcepti opus facere, niſi accedat fides, ideo additum eſt in definitione: factum ex fide. Eſt enim fides omnis operis boni effectrix. Sed cur ita? Cur fides adeo neceſſario requiritur? Quia opus nullum poteſt placere Deo, niſi prius perſona placeat. Placet autem perſona fide, hæc enim facit, ut errata nec nobis nec operibus noſtris imputentur, ſed quemadmodum nos iuſti ſumus per fidem, ita & opera noſtra per eandem fidem iuſta habentur. DEINDE fides facit ut uoluntarium ac promtum ſit obſequium, alioqui minime placeret. TERTIO fides monet, animi cultum & externam operationem, coniungenda eſſe, unde fit, quod tametſi opus interdum externum ſit, tamen quia ex fide factum eſt, ſpiritualis Dei cultus exiſtit. POSTREMO, hæc additio facit clarum diſcrimen inter cultum Dei uerum & falſum. Nam omnis cultus extra fidem, ſiue ſit a Deo mandatus ratione operis, ſiue a diabolo inuectus ſit, damnandus eſt, ſiquidem mera ſuperſtitio eſt. Hoc uerum eſſe confirmat ipſe Deus, Eſaiæ 1. Quo mihi (inquit) multitudo ſacrificiorum ueſtrorum? Nonnunquam abominationes uocat, Interdum dicit ſe ea ſacrificia non præcepiſſe. An non præcepit ea ſacrificia quæ damnat? præcepit quidem, ſed ut fierent ex fide. Superſtitio enim non ſolum ex re ipſa, ſed etiam ex animi affectione æſtimanda eſt. Dare

eleemo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

eleemoſynam, ſecundum rationem operis, eſt bonum, uerum ſi abſque fide fiat propter impium finem, abominatio coram Deo eſt. Quapropter Pauli conſilium ſequamur: Quicquid (inquit) feceritis, ex animo facite, tanquam Domino. Atque ita apparet, cur ex fide prodeat opus, quod cultus Dei eſſe debet. TERTIVM definitionis membrum fuit, quod opus tendere debeat in celebrationem gloriæ Dei. Quemadmodum enim ſuperius membrum docet, unde proficiſci debeat cultus Dei, ita hoc tertium in quem finem tendere debeat, manifeſtat, nimirum in celebrationem gloriæ Dei. Hoc quam uerum ſit, docet ipſa hominis creatio ac regeneratio. Omnem (dicit Dominus Eſaiæ 43.) qui inuocat nomen meum in gloriam meam, creaui eum, formaui eum, feci eum. Et Dominus apud Matthæum capite 5. Sic luceat lux ueſtra coram hominibus, ut uideant ueſtra bona opera, & glorificent patrem ueſtrum cœleſtem. Rectiſſime igitur Iulianum admonet Auguſtinus libro 4. capite 3. aduerſus Iulianum ſcripto inquiens: Noueris itaque, non officijs, ſed finibus a uicijs diſcernendas eſſe uirtutes. Officium autem eſt, quod faciendum eſt: finis uero, propter quod faciendum eſt. Cum itaque facit homo aliquid, ubi peccare non uidetur, ſed non propter hoc facit, propter quod facere debet: peccare conuincitur. SED quid eſt Deum GLORIFICARE? Eſt PRIMVM recte ſentire de natura DEI, maieſtate & ueneratione. DEINDE, tribuere ei omnem ſapientiam, miſericordiam & iuſticiam. TERTIO, illi obtemperare. QVARTO, alios noſtro exemplo ad illum agnoſcendum inuitare. Hanc gloriam ei eripi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

eripiunt, PRIMVM, qui de ipſius natura, maieſtate & ueneratione recte non ſentiunt. SECVNDO, qui ipſius uirtutes & beneficia non agnoſcunt. TERTIO, qui ſcelerate & flagitioſe contra ipſius mandatum uiuunt. QVARTO, qui ſuo exemplo alijs offendiculo ſunt, ut ad Deum uenire nequeant. QVINTO, qui uni Chriſto redemtionis gloriam non tribuunt. SEXTO, qui in rebus ad hanc uitam pertinentibus fortunæ, ſapientiæ & conſilijs ſuis, tribuunt ſucceſſum. Nam cum Dominus omnia hæc largiatur, ſpoliatur aliqua ſuæ gloriæ parte ab illis, qui hæc ad ipſum ſolum non referunt. Ille dixit: Gloriam meam alteri nō dabo. qui ergo ſibi gloriæ eius uel minimam portionem uendicat, ſacrilegus cenſendus eſt. Atq; hæc de definitione dicta ſufficiant.

NVNC ueniamus ad illud, quod poſtremo loco de cultus Dei uarijs generibus propoſuimus. In uniuerſum itaque cultus Dei duplex eſt. INTERNVS & EXTERNVS, utrunque Deus iure a nobis requirit. Nam quoad animam, creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, quoad corpus, omnes uires contulit & conſeruat. Nec pugnat hæc diſtinctio cum eo, quod ſupra dictum eſt, omnem cultum Dei ſpiritualem eſſe debere. Eſt enim cultus Dei ex cauſſa efficiente, obiecto & finali cauſſa cenſendus. Cum igitur omnis cultus Dei proficiſci debeat ex fide, quam ſpiritus operatur in gloriam Dei, qui ſpiritus eſt: recte ſpiritualis omnis cultus Dei uerus iudicabitur. Sed quid eſt INTERNVS Dei cultus? Eſt motus mentis, & cordis, congruens cū lege Dei. Quid EXTERNVS? Cum actio externa congruit cum lege & uoluntate Dei. Sed uterq; iuxta

duplicem

duplicem Decalogi tabulam diuidendus eſt. Nam ut prima tabula præcipit cultum Dei internum & externum, ita & ſecunda. Primæ tabulæ cultus internus & externus habet gradus ſupra in explicatione Decalogi commemoratos. Ex hoc cultu primæ tabulæ manat duplex cultus, internus & externus ſecundæ tabulæ. INTERNVS conſiſtit in affectu cordis erga proximum. EXTERNVS in operis declaratione. Paulus 1. Theſſal. capite 1. diuidit cultum Dei compendioſius adhuc, nimirum in affectus tres, & eorum effectus totidem. Affectus ſunt: Fides, Spes, & Caritas. Fidei tribuit ἔργον, Spei ὑπομονήν, Caritati κόπον. Atq; hæc dicta ſufficiant de legitima ratione cultus Dei, atq; eius partibus.

TERTIVM CAPVT.

GENERALIS DOCTRINA BONORVM OPERVM.

QVIA dictum eſt, bona opera eſſe cultum Dei, cum ex fide proficiſcuntur, propter uerum finem: addam generalem doctrinam, ad quam recurrendum erit, quoties operum bonorum quorumcunque fit mentio. Valde enim neceſſarium eſt, erudiri recte de bonorum operum ratione, ut ſciatur quo in loco habenda ſint. Papiſtæ grauiter peccant, a quibus bona opera humana, cauſis iuſtificationis annumerantur. Peccant & illi, qui, dum bona opera a cauſis iuſtificationis excludunt, minus frigide de obœdientia, Deo neceſſario præſtanda, docent:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

docent: ac ſi fides eſſe poſſet, ſine ſuis naturalibus proprietatibus: Cæterum ut clarius operum doctrinam generalem exponere liceat, eam totam ſex quæſtionibus ſubijciam.

1. *Quæ opera docenda & facienda ſint.*
2. *Quomodo fieri poßint.*
3. *Quomodo placeant* Deo.
4. *Quæ cauſſæ bonorum operum, curque promiſſiones ſint additæ bonis operibus.*
5. *Quoniam omnes homines habeant peccatum, quorum obœdientia placeat, & quorum non.*
6. *Cur ſcriptura bona opera mercedis honore dignetur.*

DE PRIMA.

CVM *quæritur, quæ opera facienda ſint, duo pendamus, qui* NOS *ſimus: quis* ILLE*, cui obœdientia per bona opera præſtanda eſt.* Cum NOS *intuemur, conſiderata noſtra corruptione, admonemur ne nos fingamus opera, quibus uolumus* Deum *colere.* Per nos *enim nequaquam intelligimus, quid uel placeat, uel diſpliceat* Deo. Vnde Dominus *pronunciat, ſe fruſtra coli mandatis & doctrinis hominum.* Hinc *certo ſtatuamus, opera, quantumuis ſpecioſa, excogitata ab hominibus, nequaquam poſſe boni rationem ueram habere. At ſi* Deum *intuemur, monemur reuerentiæ erga ipſum: unde fit, ut hoc ſolum ipſi placere cogitemus, quod ipſe nobis ſuo uerbo præſcribit.* Nam *is ſolus eſt legiſlator noſter.*

Vtrumq; complectitur Ezechiel 20.*capite, inquiens.* In *præceptis patrum ueſtrorum nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec idolis eorum polluamini.* Ego Dominus Deus *ueſter, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea cuſtodite & facite ea.* Hoc Dei *uerbum, regula nobis eſſe debet operum, quæ facienda ſunt, & tria continet.* PRIMVM, *quod* Deus *nolit opera ab ullo homine præſcribi, iuxta quæ coli debeat.* SECVNDVM, *quod ſua præcepta normam operum eſſe uelit unicam.* TERTIO, *quod addat huius rei grauißimam rationem, inquiens:* Ego *ſum* Dominus Deus *ueſter, quo dicto non ſolum ſibi ius uendicat legislatoris, ut qui ſolus autoritatem habeat ſuo populo præſcribendi uitæ leges, quod ſane ius adimere illi uidentur, qui nouos cultus ſine ipſius mandato excogitant: ſed etiam nos obligat ad obœdientiam, & ſe noſtrum* Deum & Dominum *eſſe pronunciat.* Hæc *coercere nos debent, ne temerario auſu nouos fingamus cultus.* Hæc *reuerentiam erga uerbum traditum augebunt, ut dicamus cum* Dauide Pſal. 119. Lucerna *pedibus meis uerbum tuum.* Vt *enim lucerna iter monſtrat in tenebris, ne impingamus: ita uox* Dei, *ne in uita per ignorantiam erremus, efficit.* Porro *ne quiſquam ad ignorantiæ excuſationem confugiat, edidit* Deus *uocem legis moralis, quam ſtupendis miraculis confirmauit, quam legem moralem uult communem uitæ regulam eſſe, quæ duobus capitibus, nempe dilectioni* Dei, *& dilectioni proximi ſubijcitur, de quibus ſupra dictum eſt.* Hic *tantum uolo reſponſum ad primam quæſtionem, nimirum, quod nulla opera bona cenſenda*

ſint,

ſint, niſi quæ a Deo præcepta ſunt. Quare ea ſola facienda, iuxta Ezechielis dictum.

DE SECVNDA.

POSTQVAM *mens pij hominis nouit, quæ opera ſint facienda, quærit quomodo fieri poßint. Ad quam quæſtionem ex duobus dictis petenda eſt reſponſio. Apoſtolus dicit Ebræos 11. Sine fide impoßibile eſt placere Deo. Et Chriſtus pronunciat: Sine me nihil poteſtis facere. Quare hæc ordine requiruntur ut fiant bona opera. 1. Cognitio Chriſti. 2. Fiducia Chriſti. 3. Viuificatio, qua nos Chriſtus per Euangelium uiuificat, & effundit in nos Spiritum ſanctum. Nulla enim dilectio, nulla obœdientia eſſe poteſt, niſi prius fide apprehenſa ſit miſericordia & reconciliatio propter mediatorem. In hac conſolatione diuinitas habitat in corde, quia æternus Pater per Filium conſolantem uoce Euangelij, uere eſt ibi efficax, & datur a Patre & Filio ſpiritus ſanctus, accendens lætitiam & inuocationem, iuxta dicta: Effundam ſpiritum gratiæ & precum, Zacha.12. Item: Ioan.14. Veniemus & manſionem apud eum faciemus. Item.2.Corinthios 3. Intuentes gloriam Domini transformamur ad eandem imaginem, id eſt, intuentes λόγον (qui eſt imago æterni Patris, & in conſolatione oſtendit præſentiam & bonitatem Dei,) efficimur ſimiles eius imaginis, ſpiritu ſancto accendente corda. Ita tunc filius eſt Emanuel, per eũ .n. nos diuinitas uiuificat, ꝓtegit, gubernat, geſtat nos, regit conſilia et euẽtus, ſicut dicit Io. 15. Ego ſum uitis, uos palmites, ſine me nihil*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

nihil poteſtis facere. Hæc dum cogitamus, accenditur inuocatio Dei, qua petimus præſentiam & gubernationem mediatoris in omnibus noſtris actionibus.

DE TERTIA.

POSTQVAM mens edocta eſt quomodo fieri poſſint bona opera, quærit præterea, quomodo placeant: Fruſtra enim fierent niſi placerent. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, ſed non utriuſque opus placet Deo, Quare hic recte quæritur, quomodo placeant bona opera? Ad quam quæſtionem in genere reſpondeo, quod placeant in conuerſis. Scipionis opera non placuerunt, quia non fuit conuerſus: at Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid. At hic tria ordine ſunt ſpectanda. PRIMVM ſtatuendum eſt de perſona, quod ſit fide reconciliata & iuſta propter Chriſtum gratis, non propter dignitatem perſonæ. Nam fide apprehenditur imputatio iuſticiæ, ſicut ſcriptum eſt, Gene. 15. Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam. DEINDE & hoc fatendum, quod perſona fide iuſtificata nondum legi ſatisfacere poteſt. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata, dubitationes, & malæ inclinationes, peccata ignorantiæ, omiſsionis, &c. Hæc immundicies deploranda eſt, & repugnandum dubitationibus & malis affectibus, & ſimul precandum ueris gemitibus cordis, ne Deus nobis has ſordes, quibus inuoluimur, imputet. TERTIO, Etſi has noſtras ſordes agnoſcimus, tamen ſimul ſtatuendum, quod & Deus poſtulat incoatam obœdientiam,

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

& quod placeat incoata hæc obœdientia Deo fide propter Chriſtum. Sic enim Petrus clare docet: 1. Pet.2. Offerte hoſtias ſpirituales acceptas Deo propter Chriſtum, qui & propiciator eſt, & nunc pro nobis interpellat. Non itaque placet obœdientia noſtra Deo propter ſuam dignitatem aut perfectionem, eſt enim per ſe indigna, ut prodeat in conſpectum Dei, nec ſatisfacit legi, ut dictum eſt, ſed placet propter perſonam reconciliatam, quæ propter Chriſtum ut iuſta habetur: ita etiam placet, etſi circumferat in carne peccatum & multas ſordes.

DE QVARTA.

Cvm conſtat, hominem nequaquam iuſtificari operibus, quæri etiam commode ſolet, quænam ſint bonorum operum cauſſæ? quibus homines ad bene operandum accendi & impelli debent. & numerari hic ſolent tres cauſſæ grauiſſimæ, quæ ſunt: neceſſitas, dignitas, præmium. Necessitas quintuplex ſtatui poteſt, nempe mandati, debiti, fidei retinendæ, uitationis pœnarum, & conuerſionis. Necessitas prima mandati eſt, quod Deus obœdientiam erga ſuam legem ſerio & ſeuere mandat: Leuit.18. In præceptis meis ambulate. Et Paulus 1. Theſſa. 4. Hæc eſt uoluntas Dei, ſanctificatio ueſtra. Secunda necessitas eſt debiti officij, de qua Paulus concionatur Roma. 8. Debitores ſumus Dei non carnis. Non enim ſumus noſtri iuris, ſed eius qui redemit nos ſuo ſanguine. Tertia necessitas eſt fidei retinendæ. Si quis, inquit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Paulus, 1. Tim. 5. ſuorum et maxime domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit, et infideli deterior eſt. Item 1. Timoth. 8. Milita militiam honeſtam habens fidem & bonam conſcientiam, quarum neutra retinetur ſine obœdientia. Tametſi uox illa immota ſit, Vita æterna donum Dei eſt: tamen & hoc certum eſt, contriſtari & excuti Spiritum ſanctum cum perpetrantur delicta contra conſcientiam. Quarta NECESSITAS eſt quæ POENAS uitari oportet, Propter iniquitates, inquit Dauid, Pſal. 39. corripis filios hominum. Quinta NECESSITAS eſt CONVERSIONIS. Viuo ego dicit Dominus, Ezech. 33. nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur impius a uia ſua & uiuat. Cum igitur fit conuerſio, ſimul uiuificatur homo fide per ſpiritum ſanctum. PRAETEREA coniuncta eſt conuerſioni regeneratio, quæ eſt incoatio nouæ uitæ, quæ eſt noua & æterna lux, ſapientia, iuſticia & renouatio imaginis Dei in nobis, quæ fit Deo ſe nobis communicante, cum filius uoce Euangelij conſolatur corda, & effundit in ea ſpiritum ſanctum. SECVNDAM cauſſam obœdientiæ præſtandæ ſeu bonorum operum dignitatem poſui. DIGNITAS eſt, quod homo conuerſus iam ſit filius Dei, iuxta illud Ioan. 1. Dedit poteſtatem, ut filij Dei fierent quotquot credunt in eum. Quanta dignitas eſt, quod credentes ſint templum ſpiritus DEI uiuentis? quod Chriſtus in ipſis habitet per fidem? quod Pater, Filius, & Spiritus ſanctus ad illos uenire? & in ijs manſionem facere uelint? quod Chriſti ſint membra? Iam perpende, quantum ſcelus ſit, filios Dei imaginem Satanæ referre: quantum periculum ſit, templum Dei ſatanæ fœ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tore conſpurcari: quam immane ſit, Deum e ſuo hoſpitio exturbari. Quare filios Dei decet imitari Patrem cœleſtem, qui dixit Leuit.19.et 20. Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Præterea ſumus uocati ad ſanctificationem, ut ſimus conciues regni Chriſti, in quo angeli caſtiſſimi miniſtrant Chriſto & Eccleſiæ.

PRAEMIVM TERTIA cauſſa eſt, hoc eſt, compenſatio patientiæ et obœdientiæ credentium. Hoc præmium non datur propter operis in ſe qualitatem ex debito, ſed propter promiſſionem ex gratia. Eſt autem hoc præmium multiplex, ſpirituale, corporale, perpetuum temporale. PORRO huic quæſtioni eſt & alia coniuncta, Cur Deus adiecerit promiſſiones bonis operibus, & ſunt potiſſimum quinq; cauſſæ. PRIMA, ut ſint teſtimonia prouidentiæ Dei, Vult enim ſciri Deus & bona orporalia res eſſe ab ipſo creatas, & non caſu ſpargi, ed ab ipſo Eccleſiæ dari & conſeruari, iuxta dictum eut.30. Ipſe eſt uita tua, & longitudo dierum tuorum, tem: Pſal.37. In diebus famis ſaturabuntur: Diuites guerunt & eſurierunt, timenti autem Dominum, non leerit ullum bonum, Item: Lucæ 2. Eſurientes impleit bonis, & diuites dimiſit inanes. SECVNDA, ut ſint teſtimonia, quod uelit Deus etiam in hac uita eruare Eccleſiam. Quare Paulus 1. Timotheos 4. inuit: PIETAS habet promiſſiones præſentis itæ & futuræ. Quia enim uult DEVS immenſa onitate colligere Eccleſiam, propter FILIVM mediatorem, tantiſper ſeruat hunc ordinem naturæ, fœcundat terram, ut alat ECCLESIAM in hac uita. Et cum propter Eccleſiam cæteros paſcat, nos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

præcipue gratos eſſe oportebat. TERTIA, quia uult Deus & neceßitatem corporalem eſſe commonefactionem de fide, inuocatione, ſpe & gratiarum actione: ideo promißiones edidit, & quidem uult hæc ipſa bona, fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione, fidem, ſpem, patientiam creſcere. QVARTA, Vt ſint commonefectiones de promißione gratiæ, quia fidem, quæ agnoſcit filium & accipit reconciliationem, oportet ſemper prælucere in petitione corporalium rerum, & quidem propter Filium cæteræ promißiones editæ & ratæ ſunt. Hæc omnia comprehenduntur in dicto Ioan. 16. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. QVINTA, quia Deus uult utrunq; ſciri, & ſubiectam eſſe Eccleſiam cruci, & inter ipſa pericula tamen mirabiliter ſeruari in hac uita, ut uniuerſa admiranda conſeruatio Eccleſiæ, & omnes mirandæ liberationes ſint teſtimonia præſentiæ Dei in Eccleſia, ut dicitur in numeris 14. Vt ſciant Aegyptij, quod tu Domine ſis in hoc populo, Ioſuæ 3. Scietis quod Dominus Deus uiuens in medio ueſtri ſit. 1. Regum 17. Vt ſciat omnis terra, quod ſit Deus Dominus in Iſraël. Eſa. 37. Et nunc Domine Deus noſter ſalua nos de manu Zenacherib, ut cognoſcant omnia regna terræ, quod tu ſolus ſis Dominus.

DE QVINTA.

Cum omnes homines habeant peccatum, recte quæritur, quorum obœdientia placeat, & quorum non. Ad quam quæſtionem breuiter reſpondeo. Peccata ſunt duplicia, QVAEDAM enim fiunt a ſcientibus & uolen-

uolentibus contra conſcientiam, qualia in conuerſis non ſunt. Nam ſi conuerſus labitur contra conſcientiam (ut Dauid adulterio & homicidio) excutit Spiritum ſanctum, abijcit fidem, & reus fit iræ Dei, & niſi agat rurſus pœnitentiam, ruit in æternam pœnam. Horrenda inſania eſt, dicere, tales retinere Spiritum ſanctum ac fidem, cum Paulus aperte dicat, Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis: talia facientes regnum Dei non poßidebunt. Præterea deficientes a fundamento, hoc eſt, aliquem articulum fidei abijcientes, ſiue eum intelligant, ſiue non intelligant, ſed decepti præſtigijs, hi quoq; deſinunt eſſe ſancti, & excuciunt Spiritum ſanctum, & fiunt rei æternæ iræ. Vt Arius, Fontinus, Manes, & ſimiles hæretici. QVAEDAM peccata fiunt non contra conſcientiam, ut caligo & dubitatio: multæ omißiones & uicioſi affectus, quibus malis ſancti repugnant, ne ruant contra conſcientiam, & credunt ea deleri per Filium Dei. Hæc caligo & immundicies in homine non exiſtimetur leue malum eſſe, propter quam dictum eſt: (Pſal. 143) Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Et tamen Filius Dei umbraculum eſt credentibus. Etſi igitur hæc immundicies eſt in ſanctis, tamen placent perſonæ propter Filium Dei, fide accipientes imputationem iuſticiæ, iuxta illud, Pſalm. 31. Beati quorum tecta ſunt peccata. Item: Pro hoc orabit te omnis Sanctus. Item: Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis, Roman. 8. Hæc peccata ſupra dixi nominari VENIALIA.

DE SEXTA.

Hic primum cauendum eſt, ne operum doctrinam cum cauſsis efficientibus iuſtificationis confundamus. Opera enim non ad cauſſas efficientes, ſed ad finales pertinent. Quare ne ſtudioſi hic hallucinentur, nonnulla huc adijcienda ſunt, & declaranda uocabula MERCEDIS & MERITI.

SCRIPTVRA uocat ſupplicia malis & præmia bonis operibus reddita Mercedis nomine, unde & Deus μιςαποδότης, hoc eſt, mercedis retributor dicitur, Ebræos 10. Sed ſciendum eſt, nomen MERCEDIS, quæ bonis rependitur operibus, uſurpari bifariam. ALIQVANDO enim ſignificat non DEBITVM, ſed plane gratuitum officij uel laboris alicuius debiti PRAEMIVM, ut cum paterfamilias filio ſuo uel ſeruo pollicetur & reddit aliquid non debiti præmij, pro officio diligenter quidem obito, ſed tamen debito. Debet enim filius & ſeruus ſuo patrifamilias, quæcunque ad eius gratiam & utilitatem poteſt, præſtare. His filijs & ſeruis, cum quæ debent, quamlibet diligenter perfecerint, ille non debet (teſte Domino Lucæ 17.) ne gratiam quidem, nedum mercedem: ALIQVANDO autem accipitur merces PRO COMPENSATIONE OFFICII aut laboris debita, ut Rom. 4. Operanti uero merces imputatur non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Talis merces a Deo nobis deberi non poteſt, nam nos filij & ſerui Dei ſumus, facti toti & refecti a Deo, & ab eius plane gratuita benignitate cuncta bona accipimus, in ipſo uiuimus, mouemur & ſumus. Quocirca debemus huic patri & Domino noſtro longe & plura & perfectiora officia, quam in hac uita unquam præſtemus.

Ac

Ac proinde quicquid Deus nobis mercedis rependit, id conſtat eum rependere nobis caritate & benignitate omnino gratuita, & non ex ullo aut debito aut condigno. Atque ita uocabulum mercedis accipitur dupliciter, generaliter & ſpecialiter. GENERALITER *quidem pro quauis laboris compenſatione:* SPECIALITER *uero alias pro debita, alias non debita compenſatione.* Porro MERERI *ſignificat operam uel laborem pro mercede præſtare, hoc eſt, facere aliquid quod non iure debes, pro quo tibi merces debetur. Iam nos nihil* Deo *omnino facere aut præſtare ualemus, quod ei non debeatur, aut propter quod ipſe nobis debere poſſit, præſtitæ ei operæ uel officij merito.* Proinde Scriptura *nuſquam dicit,* Sanctos *cum benefaciunt, aliquid mereri de* Deo, *ſed ſancti patres interdum* καταχρηστικῶς *hac uoce utuntur, pro eo quod eſt facere* Deo *aliquid gratum, cuique* Deus *mercedem rependet non debitam. Ita &* Meriti *nomen, ſi uſurpetur proprie, certum eſt ſignificare aliquod officium aut beneficium, cui merces debeatur, quod cum ſancti patres uſurpant, abutuntur eo pro operibus gratis* Deo, *& quæ ille gratuita mercede remuneratur.* Et Bernardus *clare dicit:* Noſtra *merita ſunt uia regni, non cauſſa regnandi, qua orationis forma excludit merita a cauſsis iuſtificationis, & ea tantum eſſe opera grata* Deo *quæ requirit a ſanctis. Quare tametſi præmia tribuuntur bonis operibus, tamen ipſa bona opera meritoria dici nequaquam poſſunt, niſi duriſsima catachreſi, a qua pijs omnino abſtinendum iudico.*

QVARTVM CAPVT.

OPERA CARITATIS.

QVONIAM in præcedenti capite de Bonis operibus dictum eſt, hoc loco uiſum eſt ſpeciem certam operum, quæ Caritatis nominantur, explicare, & quatuor tantum attingam, idq; breuiſsime. PRIMVM, quibus rationibus impelli debeat quiſque ad præſtanda proximo opera Caritatis: DEINDE diſcrimen operum caritatis ſignificandum eſt: TERTIO loco regulas ponam, ad quas opera præſtanda proximo erigenda ſunt: POSTREMO loco pauca teſtimonia de operibus caritatis colligam.

Quantum ad PRIMVM attinet, tria conſideranda ſunt: Efficiens cauſſa, Obiectum, & Finis. EFFICIENS prima eſt mandatum Dei, cui omnes creaturas obtemperare par eſt. SECVNDA eſt fides, quæ efficax eſt per caritatem. Hæc enim per uerbum iudicium format, cor excitat, atq; organa gubernat. TERTIA, Spiritus ſanctus, quo donat Chriſtus credentes, quo ducuntur, modo ſint ueri Chriſtiani.

OBIECTVM, eſt proximus noſtro opere & auxilio indigens, hic corde, ore & opere iuuandus eſt hoc nomine quod ſit proximus. Idq; PRIMVM ratione creationis. SECVNDO, ratione ſimilitudinis. TERTIO, ratione communis uitæ & humanæ ſocietatis: atq; hæc communia nobis ſunt, non ſolum cum Chriſtianis, uerumetiam cum omnibus in mundo hominibus, ethnicis

nicis & Iudæis. QVARTO, *ratione myſtici corporis.* QVINTO, *ratione regenerationis.* SEXTO, *ratione uocationis communis piorum, qua ad unitatem ſpiritus in uinculo pacis uocati ſumus,* Ephe. 4. SEPTIMO, *ratione futuræ gloriæ:* Atque *hæc quatuor poſtrema Chriſtianorum propria ſunt, quæ coniuncta merito nos ad præſtanda officia proximo incitare deberent, ſi uel mica fidei in nobis eſſet.*

FINIS *porro quadruplex eſt:* GLORIA Dei: SVBLEVATIO *indigentis proximi:* EXEMPLVM *& ædificatio aliorum:* PRAEMIVM: *ſed de his alibi plura.*

DISCRIMEN *operum proximo debitorum, quadruplex mihi uidetur aſsignari,* Lucæ 6. PRIMVM, *corde non iudicare perperam de proximo, ſed candide de ipſo ſentire, ſemperq; meliora de ipſo ſperare.* SECVNDVM, *ore non condemnare, ſed potius benigne de ipſo loqui, ac ſine calumnijs in meliorem partem omnia accipere.* Breuiter, *uoce quærere proximi honeſtum nomen ac incolumitatem.* TERTIVM, *indigenti adeſſe conſilio & opere.* CONSILIO, *quoties illum a recto aberrare uides:* OPERE *uero alias dando largius eleemoſynam, alias mutuando hilariter, etiamſi ſimile officium ab eo non expectes. Nam mutuare cum expectatione ſimilis officij uulgare officium eſt, etiam inter ethnicos & peccatores, qui nondum ſunt in familiam Chriſti per fidem uocati.*

REGVLAE *tres ſunt.* VERBVM, FIDES, CARITAS, *hæc enim tria modum præſtandi proximo officium facile docebunt hominem pium.* VERBVM:

Fontes tui deriuentur foras, tu autem Dominus eorum eſto. Hoc uerbum monet, ut non ita opes effundas, ut ipſe indigeas, ac ſtatum tuum honeſte non tuearis. FIDES membra communia eiuſdem corporis myſtici complecti non deſinit, CARITAS fidei ancillatur.

TESTIMONIA.

Lucæ 6. Eſtote miſericordes, ſicut pater ueſter miſericors eſt, nolite iudicare & non iudicabimini, nolite condemnare & non condemnabimini. Remittite & remittetur uobis, date & dabitur uobis. Hic Dominus quatuor complectitur, Præceptum, Exemplum, Diſcrimen operum caritatis, & Præmium.

Matth. 5. Petenti abs te dato, & cupientem mutuo accipere ne auerſeris.

Iob. 6. Iudicium abſque miſericordia erit ei, qui non præſtiterit miſericordiam.

Matth. 9. Miſericordiam uolo, & non ſacrificium.

Prouerb. 19. Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.

CAPVT QVINTVM.

VOCATIONIS OFFICII CVIVSQVE OPERA.

VALDE prolixam tractationem inſtituere oporteret, ſi ſingula officiorum genera nobis explicanda eſſent. Quare generalem tantum doctrinam, quæ particularibus officijs accommodabitur, tradam. Vocationem igitur uocamus uſitate alicuius officij ſeu operis per-

peragendi functionem legitimam, eamq; duplicem facimus, COMMVNEM & PERSONALEM. Illa omniū piorum communis: hæc propria ſingulorum eſt. Eſt ſiquidem COMMVNIS uocatio, qua ſumus per Euangelium euocati ex mundo, ut ſimus noua creatura, ſeu ſpirituales reges ſeu ſacerdotes. Quare regia officia & ſacerdotalia a nobis præſtanda ſunt, ut iuſticia induti ſimus, & in ſanctitate exultemus, perpetua laude Deū celebrantes, offerendo illi hoſtias placentes, PRIMVM ſpiritum contribulatum: SECVNDO, ſacrificiū iuſticiæ: TERTIO, ſacrificium laudis, ac uitulos labiorum, confitentium nomini eius: QVARTO, hoſtias beneficentiæ & communionis, quibus εὐαρεστεῖται, id eſt, oblectatur Deus, ſeu placemus Deo: QVINTO, hoſtiam rationalem propriorū corporum: Breuiter, omnem noſtrā obœdientiam, quam in hac communi noſtra uocatione præſtamus, iuxta ipſius uoluntatem, ſacrificij nomine dignatur Deus, idq; ob has cauſſas. PRIMVM, ut ſciamus noſtrā obœdientiam Deo placere. DEINDE, ut ſciamus Deū eam ſerio requirere. TERTIO, ut hiſce notis pij ab impijs diſcernantur. QVARTO, ut extet teſtimonium noſtræ erga Deum gratitudinis, unde ſacrificium Chriſtianorum εὐχαριστικὸν dicitur, qua appellatione diſtinguitur a ſacrificio quod ἱλαστικὸν uocatur, de quo in tertia communium capitum claſſe, ubi de morte & paſſione DOMINI agetur, dicendum erit. Porro REGIVM MVNVS, quod commune omnium piorum eſt, in eo conſiſtit, ut iam peccato & mundo dominemur, ac ſuperemus ea per fidem, quæ mundi uictoria eſt, ut quæ nos inſerit in CHRISTVM, qui ſolus eſt mundi uictor.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Hactenus de communi officio Chriſtianorum, nunc ad perſonalem uocationem ueniamus.

Est autem personalis vocatio, legitima functio officij alicuius, certæ perſonæ propria, ut uocatio ad imperandum, ad docendum, diſcendum, operandum. In hac requiruntur multa. Primvm, ut habeat uocatio uerbum Dei, non enim poteſt legitimum eſſe, de quo uerbum Dei non extat in genere ſaltem officij. Secvndvm, ut Fides & Caritas ſint actionum in uocatione Regulæ. Tertivm, perpetuo reſpiciendum eſt ad uerbum, unde conſolationem petes, ſi quid aduerſi obtigerit. Qvartvm, uocatio ad gloriam Dei, & utilitatem Reipub. in qua uiuis, referenda eſt. Qvintvm, cogitandum, nihil feliciter agi ſine Deo iuuante, nullum enim officium eſt, nullaq; uocatio, quæ non multum laboris & moleſtiæ habeat annexum, unde ſæpe in inuocationem Dei prorumpendum, ut ipſe difficultatem pro ſua bonitate mitiget.

TESTIMONIA VOCATIONIS.

1. Corint. 7. Vnuſquiſque in qua uocatione uocatus fuit, in ea permaneat.

Ad Epheſ. 4. Hortor ego uos uinctus in Domino, ut digne ambuletis in uocatione, qua uocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudine.

Rom. 13. Tanquam in die honeſte ambulemus.

SEXTVM CAPVT.

VOTVM.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

VOTVM promiſsio eſt ſpontanea quæ Deo fit. Et eſt duplex, COMMVNE & PARTICVLARE ſeu ſpeciale. COMMVNE Chriſtianorum uotum eſt promiſsio, qua in unius Dei, qui eſt Pater & Filius & Spiritus ſanctus, nomen inauguramur, pollicemurque nos illi omnem obœdientiam, ac renunciamus Diabolo eiuſq; operibus. Hoc uotum nuncupatum in baptiſmo, confeſsione & cœnæ Dominicæ ſumtione confirmatur, Eſtq; extra dubium, pium & ſanctum, ut quod habeat mandatum Dei & promiſsionem ſalutis. Sine hoc uoto nullus adultus ſaluari poteſt. PARTICVLARE ſeu PERSONALE ſeu SPECIALE uotum eſt, quod aliquis ſua ſponte Deo promittit, Hoc quia duplex eſt, pium & temerarium, opus eſt prudentia, ut alterum ab altero recte diſtinguas, quod ut fiat, quatuor nobis perpendenda ſunt. PRIMVM, quis ſit is, cui nuncupatur uotum: DEINDE qui nos, qui uouemus: TVM quæ res quam uouemus: POSTREMO, quo animo uotum nuncupatur.

QVIS EST, CVI VOTVM NVNCVPATVR?

DEVS qui damnat ſuo uerbo omnes ἐθελοθρησκεί-ας, qui clamitat: Fruſtra ſe coli mandatis hominum. Unde hæc Regula colligenda eſt, quod nihil omnino uouere liceat, niſi conſcientia prius ſtatuat ex uerbo Dei, placere Deo, cui nuncupatur uotum. Cum enim uotum ſit pars religioſæ inuocationis & confeſsionis Dei, fieri debet ſecundum uerbum ipſius.

QVI NOS QVI VOVEMVS?

HOMINES fragiles, Vnde monemur quod uotum non debeat pugnare cum uocatione noſtra.

QVAE RES QVAM VOVEMVS?

Hic tria ſunt perpendenda. PRIMVM, an res ſit poſſibilis, & in noſtra manu poſita, SECVNDVM, an genus uoti in communi uoto includatur,

TERTIVM an ne ingrati uideamur, contemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit utendas pro commoditate noſtra, cum gratiarum actione.

POSTREMVM, QVOD PROPOSVI SPECTANDVM EST, QVO ANImo quis uotum nuncupet.

Hic admonemur quo reſpiciat is, qui uouet: Debet autem reſpicere ad tempus PRAETERITVM & FVTVRVM. Si ad PRAETERITVM reſpicit, erit uotum aut exercitium pœnitentiæ, aut gratiarum actionis teſtimonium. Si ad FVTVRVM reſpicit, eo pertinebit uotum, ut uouentem cautiorem reddat, utque ſtimulis quibuſdam eum ad pietatis officia excitet.

PORRO omne uotum peccans contra has regulas ut impium, reſcindendum eſt, nullum enim uinculum eſſe poteſt, ubi quod homo confirmat, Deus abrogat. Sequenda igitur in temerarijs uotis Regula eſt: In malis promiſsis reſcinde fidem, In turpi uoto muta decretum, Malum quod promiſiſti (inquit Bernardus) non facias: quod incaute uouiſti, nō impleas. Impia eſt promiſsio quæ ſcelere

ſcelere adimpletur. Proinde Monachus qui uouet monachiſmum, aut ſacrificulus qui cœlibatum uouet, poteſt et debet bona conſcientia uotum ſuum reſcindere. PRIMVM enim ſuum monachiſmum & cœlibatum pro cultu æſtimat contra primam regulam. DEINDE quia temere nuncupantur ab ijs, quibus præſtādi facultas non eſt. POSTREMO, quia in uoto communi, ut in genere, non includuntur, imo potius pugnant. Aperte enim cum uoto communi pugnat, colere Deum mandatis hominum.

PORRO ERRORES Papiſtarum de uotis ſunt plurimi. PRIMVM enim uotum eſſe opus ſupererogationis dicunt. DEINDE, factum cum uoto magis meritorium eſſe, quam ſine uoto factum. TVM uoto matrimonium ſolui. PRAETEREA uotum eſſe opus conſilij, & non præcepti. Sed has nugas miſſas faciamus, quia tantum ſunt ocioſorum hominum ſomnia. Quare contra iſta omnia hæc teneatur demonſtratio: Nullum opus lege Dei comprehenſum eſt ſupererogationis, aut conſilij, nec liberum, ſed neceſſarium, quia ſcriptum eſt: Cum omnia feceritis quæ præcepta ſunt uobis, dicite, Inutiles ſerui ſumus, quod debuimus facere, fecimus. Lucæ 17. Nullum opus igitur Deo acceptum ſupererogationis aut conſilij eſt: nec liberum, ſed neceſſarium. Vnde relinquitur uotum lege Dei non præceptum ſaltem in genere facti, Deo minime placere. Omne igitur opus Deo acceptum lege Dei eſt comprehenſum, nihil enim placet Deo ſine fide. Item, Matthæi 15. Fruſtra me colunt mandatis hominum. Hac demonſtratione contenti ſimus relinquentes Papiſtis ſua de uotis deliria. Porro teſtimonia de uotis extāt plurima Leui. 27. Deu. 23. Baruch. 6. Nahū. 1.

CAPVT SEPTIMVM.

CONSCIENTIA.

QVIA ſæpius conſcientiæ facta eſt mentio, hic nonnulla de ea adijciam. Multa ſane & Philoſophi & Poëtæ de conſcientia bona & mala ſcribunt. Plato in politicorum primo conſcientiam bonam ἡδεῖαν γηροτρόφον uocat, Iuuenalis malam deſcribit inquiens:

Cur tamen hos tu
Euaſiſſe putas, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſæuo uerbere plectit.
Pœna autem uehemens & multo ſæuior illis.
Quas aut Sedigitus, grauis inuenit aut Radamanthus
Nocte dieq; ſuam geſtare in pectore teſtem.

Vtramque ſimul definit Ouidius, ut artifex, hiſce uerbis:

Conſcia mens ut cuiq; ſua eſt, ita concipit intra
Pectora, pro meritis ſpemq; metumq; ſuis.

Verum quia hæc Philoſophica & poetica doctrina de conſcientia, imperfecta & legalis eſt, fuſius de ea dicam, & quatuor ordine exponam. PRIMVM, definitionem generalem tradam, DEINDE regulas de factis indicabo, TERTIO, nonnulla de differentijs conſcientiæ bonæ & malæ adijciam, POSTREMO quæſtiones ſunt expediendæ tres.

Ex uerbis Pauli, Rom. 2. DEFINITIO generalis extrui poteſt: Oſtendunt, inquit, opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, conteſtante eorum conſcientia, & intra ſeſe rationibus excuſantibus aut accuſantibus. In hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Pauli dicto quatuor ſunt diligenter expendenda. PRIMVM dicit opus legis ſcriptum eſſe in cordibus eorum, hoc opus legis eſt diſcrimen honeſtorum & turpium. SECVNDO dicit eos hoc oſtendere. nam dum religionem inſtituunt, oſtendunt Deum colendum, dum puniunt turpia & iniuſta ſcelera, honeſtatem & iuſticiam colendam teſtantur. TERTIO prouocat ad internum teſtimonium conſcientiæ. QVARTO, qualis ſit ille teſtis definit, intra ſeſe λογισμῶν, hoc eſt, rationibus excuſantibus aut accuſantibus. Nam cum dicit in mentem uenire rationes, quibus gentes quod recte factum eſt defendunt, & quod male & turpiter factum eſt, accuſant & redarguunt, iuxta regulam operis legis cordibus inſcriptam: aperte definit conſcientiam eſſe naturalem quandam legis intelligentiam, quæ ut honeſte facta probat, ita turpiter commiſſa deteſtatur. Vel ut clarius forte dicatur, Conſcientia eſt iudicium mentis petitum ex lege, de facto, quod iudicium, ſequitur aut dolor aut trepidatio in corde. Conſtat itaq; conſcientia ſyllogiſmo practico & motu cordis, ſyllogiſmum practicum naturaliter comitante. Huius ſyllogiſmi practici maior eſt regula certa, huic regulæ cum accommodatur per rationem factam in minori, concluditur mentis iudicium, quod naturaliter ſequitur aut læticia aut trepidatio cordis. Hanc eſſe ueram conſcientiæ deſcriptionem, ipſa conſcientia in omnibus teſtari poteſt.

REGVLA autem triplex eſt una naturalis, legalis alia, tertia Euangelica. NATVRALIS regula συντήρησις dicitur, & eſt ſcintilla quædam legis naturæ, quæ aduerſatur uicijs & mala perpetrata continuo

arguit, ut, Deus colendus eſt, honeſta ſectanda, & turpia fugienda ſyntereſes ſunt. Quidam ideo hanc regulam hoc nomine appellari putant, quia pertinet ad conſeruationem hominis, ne ſe peccati maculis inuoluat. Ex hac regula Oedipus & Iocaſta mater ſic colligunt:

Turpiter facta ſunt ſupplicio digna.

Nos commiſimus turpiſsimum factum, nempe inceſtum nefandiſsimum.

Igitur nos ſumus ſcelerati, ac ſupplicio digni.

Hunc ſyllogiſmum tanta mentium trepidatio eſt ſecuta, quod non ſuſtinentes tam graue onus, ille oculos erueri, ne tantis maculis inuolutus aſpiceret hunc ſolem, hæc laqueo uitam finierit. Contra, Socrates accuſatus, ſe ita colligendo conſolatur.

Honeſte agere, ac benemeritum eſſe de republica, eſt glorioſum ac præmio dignum.

Ego honeſte egi.

Igitur non culpandus ſum, ſed gloria potius & præmio dignus, quod dum homines negant, dij immortales cumulate largientur.

Hanc collectionem lætitia quædam animi eſt ſecuta, qua leniuit præſentem dolorem. Sed quia lux Euangelij illi defuit, euentus non reſpondit, Nam ira Dei manet ſuper eos, qui non credunt in Filium. ALTERA REGVLA eſt lex Dei, quæ Decalogo continetur, cui etiam ſubijcio leges magiſtratus, cuius nos ſubditi ſumus, modo nihil præcipiant contra naturam aut ſcriptam Dei legem. Hæc regula ad duo capita refertur, ad obœdientiam erga Deum, & iuſticiam inter homines, Ex hac regula Saul ſic colligit: Aut Deo obœdiendum,

aut

aut pœnæ expectandæ, Ego Deo non obœdiui, ſed contra ipſius mandatum feci. Igitur Deus mihi iraſcitur, & infligit pœnas. Hunc ſyllogiſmum ſecuta eſt tanta trepidatio mentis, ut tandem deſperauerit. Verum Ioſeph in Aegypto ſolicitatus ad adulterium perpetrandum, & falſa dilatione coniectus in carcerem, ita ratiocinatur ex regula immota legis & uoluntatis Dei. Deo probantur honeſta facta, eisq; promiſit præmia. Ego honeſte feci, nolens aſſentiri impudicæ adulteræ, Igitur Deus tuebitur iuxta ſuam promiſsionem meam innocentiam. Hunc ſyllogiſmum ſecuta eſt læticia cordis, qua in carcere erexit animum, donec eum Deus liberauit, & ampliſsimo præmio donauit, propter ſeruatam caſtitatem. TERTIA REGVLA eſt ignota rationi ac legi, quæ eſt uox Euangelij de reconciliatione, & peccatorum remiſsione propter Chriſtum. Qui credit (inquit ueritas Ioan. 3.) in Filium, habet uitam æternam. Item: Ioël 2. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Ex hac regula Dauid commiſſo homicidio & adulterio ſic colligit. Deus promittit ueniam pœnitentibus & credentibus. Ego tantis peccatis contaminatus, doleo ob peccatum turpiter commiſſum, & in ipſum credo, Igitur Deus me recipiet in gratiam, etſi indignum, & multis enormibus peccatis contaminatum. Hunc ſyllogiſmum ſecuta eſt in corde Dauid tanta lætitia, quod non ſolum ſe reconciliatum Deo putauerit, uerum etiam inter eos numerauerit, quorum Deus peculiarem curam habeat. Sic Manaſſes, Petrus, Paulus ſe erexerunt.

CAETERVM quia conſcientia talis, ex regula Eu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

angelij ualde tenera eſt, nonnulla de eius certiſsimis ſignis ac ueluti fulcris dicam, ne quis (quod multi proh dolor faciunt) conſcientiam ſuam inquinatiſsimam pro purgata habeat. SVNT *itaque quatuor fulcra bonæ conſcientiæ, quorum* PRIMVM & *præcipuum eſt,* FIDVCIA CHRISTI, *qua ſtatuitur eſſe remiſſum peccatum, iuxta illud :* Beati *omnes qui confidunt in eo.* SECVNDVM, *eſt* BONVM PROPOSITVM *quo abijcitur peccandi uoluntas.* Q*ui enim in animo habet aliquando peccare, fidem quidem iactare poteſt, ſed ea prorſus uacuus eſt.* TERTIVM, *ardens* DESIDERIVM *uitam totam in poſterum approbandi* Deo *ueris cultibus, inuocatione, gratiarum actione, prædicatione Dei, dilectione erga omnes.* QVARTVM *fulcrum eſt* SANCTA *in cuiuſq; uocatione* CVRA, *Nam qui ſuos negligit (inquit* Paulus 1. Tim.5.) *abnegauit fidē, et eſt infideli deterior.* Hanc *conſcientiam* Clemens Alexandrinus *ſtramateon ſexto, pag.284. in* Florentinis *exemplaribus deſcribit in hanc ſententiam, inquiens :* Bona *conſcientia quam una uoce* εὐσυνειδησίαν *uocat) pietatem erga* DEVM & *iuſticiam erga homines tuetur, animam cogitationibus caſtis, uerecundis ſermonibus & iuſtis actionibus puram conſeruans.* Hoc *modo uirtute a* DOMINO *percepta, anima meditatur diuina, malum quidem nihil aliud quam inſcitiam, & actionem cum recta ratione pugnantem exiſtimans.* Pro *omnibus præterea* DEO *gratias agit, audiendo quæ iuſta ſunt, legendo diuina, quærendo uera, per oblationem ſanctam, per precationem beatam, laudans, celebrans, benedicens, pſallens.* Huiuſmodi *anima ne ad momentum*

mentum quidem temporis unquam a Deo auellitur. Ha-*ctenus uerba Clementis reddidi ut potui.* Et *profecto omnibus pijs conandum eſt, ut huiuſmodi ſuam eſſe conſcientiam uere affirmare poßint.*

TERTIO LOCO *propoſui de differentijs conſcientiæ, nam alias mala, alias bona dicitur.* Sed *utraque nunc uere nunc falſo ita nominatur.* Hic *primum obſeruandum, quod has differentias non ſumat conſcientia a iudicandi facultate, quæ naturale donum eſt, ideoq; in bonis numerandum, quod donum nunc* κριτήριον φυσικὸν, *nunc lux mentis, & dictamen rationis, nunc naturalis liber, nunc alijs nominibus dicitur.* Sed *has qualitates accipit ab his tribus: facto præterito, affectu cordis præſenti, & euentu futuro.* Nam *ſi mens ſibi conſcia recti facti eſt, lætatur & ſpem bonam fouet, (quæ* ἀγαθὴ γηροτρόφος *eſt, ut* Pindarus *ait) conſcientia bona dicitur.* Contra *ſi mens ſibi ſceleris conſcia eſt, trepidat, metuit pœnas, conſciētia mala dicitur.* Hinc *utriuſq; definitiões extruamus.* CONSCIENTIA BONA *eſt iucunda bene actæ uitæ recordatio, cum ſpe & expectatione læti euentus.* Seu, *eſt lætus & iucundus motus cordis, cum conſcientia recti facti coniunctus, propter quam copulam conſcientia dicitur & non ſcientia.* MALA *uero* CONSCIENTIA *eſt, mala ac crucians male actæ uitæ recordatio, cum metu pœnæ coniuncta.* Seu, *mala conſcientia eſt triſtis ac crucians motus cordis, cum ſcientia ſcelerati facinoris coniuncta.* PORRO *conſcientia bona falſo dicitur, cum regula facti putatur uera & non eſt, & factum congruit cum regula.* Mo-*nachus habet regulam de ſua* Miſſa *celebranda, quam*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cum celebrat habet conſcientiam quidem bonam, ſed falſo bonam. Contra, ſi negligit habet conſcientiam malam, ſed falſo malam.

Iam QVAESTIONES diluendæ reſtant. PRIMA an liceat gloriari ob bonam conſcientiam, ad quam Paulus reſpondet: Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimoniũ conſcientiæ noſtræ. At contra idem Paulus, 2.Cor.10. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Reſpondeo. Quilibet poteſt in ſuis recte factis gloriari, ſed non extra Dominum. Quare has tres exceptiones conſtituamus. PRIMVM, ut quicquid habemus boni, Deo feramus acceptum, nihil nobis arrogantes. DEINDE, ut retineamus illud fundamentum, in ſola miſericordia Dei ſitam eſſe noſtræ ſalutis fiduciam. TERTIO, ut in ſolo bonorum omniũ autore acquieſcamus. His iactis fundamentis, bona eſt, imo neceſſaria gloriatio uera in recte factis, quæ gloriatio non erit Thraſonicus faſtus, ſed approbatio conſcientiæ recte iudicantis. ALTERA QVAESTIO eſt, utrum erronea conſcientia obliget nec ne? Conſcientia erronea obligat ſic intelligendo, quod faciens contra, peccet: tamen quia illa obligatio nociua eſt, cum diuina lege homo ad contrarium obligatur, Deus obligationem quæ eſt per conſcientiam erroneam, non acceptat. Quicquid enim fit uel repugnante uel hæſitante uel errante conſcientia, peccatũ eſt. TERTIA quæſtio eſt, num ſatis ſit cuilibet homini conſciẽtia bona apud ſemetipſum? Auguſtinus reſpondet, duæ res ſunt, conſcientia et fama: Conſcientia neceſſaria eſt tibi, & fama proximo. Verum ſi conaris famæ conſulere quantum poteris, & nihil proficis, ſecurus eſto bona conſcientia apud Deum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

OCTAVVM CAPVT.

VETVS HOMO, ET NOVVS HOMO, EORVMQVE DIVERSA STVDIA.

VETVS HOMO & NOVVS homo metonymia Ebraica dicuntur, Nam ſubſtantiæ ſeu ſubiecti nomen pro adiuncto ponitur, & epitheta, diuerſa ſtudia innuunt. Dupliciter autem conſiderantur, alias enim ut inter ſe opponuntur, renatus & non renatus: expers fidei regniq; CHRISTI, & utriuſque conſors atque particeps: ille uetus, hic nouus homo dicitur. VETVS quidem, quia detinetur in ſuæ originis iniuſticia & peccato. NOVVS uero, quia iam a peccato abſolutus per fidem in CHRISTVM, regeneratus eſt, ut ſit noua creatura. DEFINITVR autem ad Epheſios quarto, NOVVS HOMO hoc modo: Qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate uera. Alias uetus homo & nouus non in diuerſis hominibus, ſed in eiſdem, hoc eſt, in regeneratis opponuntur. Vt enim PRIMO MODO nouus dicitur propter fidem, ita SECVNDO MODO nouus dicitur propter nouos fructus nouæ arboris, hoc eſt, propter nouam obœdientiam & uitam, quæ ſequitur fidei iuſtificationem. Quod autem in his, id eſt, regeneratis ſpiritu, opponitur, uetus homo dicitur. Vnde Paulus ueterem hominem interdum CARNIS uocabulo, & nouum SPIRITVS appellatione deſignat, idque duplici metonymia. PRIMVM enim Carnis & Spiritus uocabula, non pro ſub-

ſtantijs,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſtantijs, ſed pro qualitatibus uſurpat: DEINDE cauſſam pro effectu ſumit, nam ut caro, hoc eſt, carnis uicioſitas pro rebellione, ita ſpiritus pro motibus ſpiritualibus, qui excitantur per Spiritum ſanctum, accipitur. Verum EXTERNVS HOMO & INTERNVS alia dicuntur ratione. Eſt enim externus homo quicquid ad præſentem uitam ſpectat, 2. Corint. 4. Eſt autem duplex uita, terrena & cœleſtis. Vt igitur conſeruatio terrenæ uitæ, quæ non tantum ætatis flore, bona ualetudine, ſed opibus etiam, honoribus, amicitijs & alijs ſubſidijs continetur, exterior homo dicitur: ita interior homo, eſt conſeruatio cœleſtis uitæ. PORRO ueteris & noui hominis DIVERSA STVDIA ad Galat. 5. deſcribuntur. Et Sancti perpetuam luctam ueteris ac noui hominis in ſeipſis experiuntur, ut Paulus de ſeipſo teſtatur, Roman. 7. CAETERVM 1. Corinth. 15. eſt alia hominis diuiſio: homo PRIMVS TERRENVS Adam, SECVNDVS COELESTIS Chriſtus, quæ diuiſio pertinet non ad ſubſtantiam, ſed ad qualitatem & uim utriuſq;. Quemadmodum enim ab Adam habemus, ut uiuamus in hoc mundo tanquam rami a radice, ita Chriſtus nobis principium eſt & autor cœleſtis uitæ. HOC adijcere uolui propter Manichæos, qui perperam hæc epitheta ad ſubſtantiam retulerunt.

TESTIMONIA.

Ad Rom. 6. Verus ille homo noſter cum illo crucifixus eſt, ut aboleretur corpus peccati, ut ultra non ſeruiamus peccato.

Epheſ. 4. Deponite uos ſecundum priſtinam conuer

ſationem

ſationem ueterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris: Renouamini autem ſpiritu mentis ueſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum *creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate ueritatis.*

Coloſſen. 3. *Nolite mentiri inuicem, cum exueritis ueterem hominem cum membris ſuis, & indueritis nouum, qui renouatur in agnitionem* Dei *ſecundum imaginem eius qui creauit eum.*

CAPVT NONVM.

LITERA ET SPIRITVS.

QVIA *quid nouus & uetus homo ſit expoſuimus, non intempeſtiuum forte erit, nonnihil hic ad*icere de SPIRITV & LITERA. *Huius enim rei* ecta *explicatio geminum pariet nobis fructum:* PRI-ium *enim liberabit nos ab errore* Origenis & Papi*arum, qui has uoces ad interpretationem ſcripturæ re*erunt. *Nam grammaticum & literalem ſenſum inter*retantur *literam, quam dicunt occidere:* Allegoricum ero Spiritum, *quem dicunt uiuificare, quo ſane errore* ullus *peſtilentior eſſe poteſt. aperit enim non ſolum fe*eſtram *hæreticis omnibus, ad faciendum quodlibet ex* uolibet, *uerumetiam fidem extinguit, quæ ex gramma*ico *ſenſu & literali, concipitur & dependet.* DE-INDE & *hunc fructum percipiemus, quod magis ſimus* amaturi *uerbum* Dei, *cum illud nequaquam in tot* Pro*theos transformandum audiuerimus, & ſtatuerimus* Deum *clare & perſpicue per uerbum ſuum nobis loqui.*

PORRO

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

PORRO occaſionem iſtius erroris ſumſit Origenes ex dicto Pauli, 2.Corint.3. ubi ſic loquitur Apoſtolus: Qui nos fecit idoneos miniſtros, noui teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus. Nam litera quidem occidit, ſpiritus autem uiuificat. Hic quid per literam, & quid per ſpiritum ſignificetur, ambigitur. Verum ut ad huius rei noticiam pertingamus, primum quid Litera quidq; Spiritus in genere ſint, uidebimus, id quod ex collatione plurium locorum facile deprehenditur, Rom.7. Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in uetuſtate literæ. Rom.2. Circuncisio cordis in ſpiritu non litera. Ad Corinthios opponit ſpiritum Dei uiui tabulis lapideis. Ex his locis apertum eſt, per utrunq; ſignificari doctrinam & opus, ſed nomina illa differentias faciunt, ut litera quidem ſit doctrina uel opus inefficax ſine Spiritu ſancto, intus in corde efficaci: Spiritus uero ſit doctrina uel opus in cordibus uirtute ſpiritus Dei efficax: Non igitur hæc uocabula ad interpretationem pertinēt, ſed ad uim fructumq; referenda ſunt per metonymiam ſiue metalepſin. LITERA proinde erit doctrina tota Dei, ſcripta, lecta, intellecta, atq; adeo omne opus hominis ſine efficacia ſpiritus intus corda renouantis. Lex ergo eſt litera, ſimiliter Euangelium, item Sacramenta, & omne opus, quando illa ſola ſunt, ſine ſpiritus energia, & ſalutari in corde motu. Ita contra omnis doctrina, Lex, Euangelium, Sacramentum, opus, cum uiuo ſenſu cor penetrant, SPIRITVS ſunt, & non litera. Breuiter, cum inefficax manet aliquid, litera eſt, cum efficax eſt, ſpiritus nominatur.

SED quomodo hæc interpretatio congruit cum Pauli dicto: Litera occidit, Spiritus uiuificat? Si omnis do-

ctrina ſine ſpiritu eſt litera, occidit utiq;, quare prædicatio quoq; Euangelij uidetur occidere, quod dictu abſurdum uidetur. Reſpondeo. Nec Lex nec Euangelium ſimpliciter occidunt, ſed propter euentum mors & uita illis tribuuntur. Cum enim Lex auditur, & nō adigit hominem ad Chriſtum uiuificatorem, dicitur occidere propter talem euentum, nam is qui ſic legem audit, incurrit in mortem. Similiter cum Euangelium prædicatur, legitur, intelligitur, dicitur occidere, non quod ſit Euangelij occidere, ſed quia talis euentus eſt eorū, qui non credunt Euangelio prædicato. Atq; hoc eſt, quod dicit Simeon, Lucæ 2. Chriſtum eſſe poſitum multis in ruinam. Item: Qui non credit, ira Dei manet ſuper eum. Ioan. 3. SACRAMENTA itidem dicuntur occidere, non inſtitutoris conſilio, ſed ex euentu Sacramentis ſacrilege abutentium ſine fide & timore Dei. Atq; hæc ita intelligenda ſunt, cum Litera & Spiritus ſeorſum dicuntur de Lege, Euangelio, Sacramentis, Operibus. At ſi collationem inſtituis inter uetus & nouum teſtamentum, ſeu inter Legem & Euangelium, quemadmodum Paulus facit 2. Corint. 3. alio reſpectu dicuntur. Nam ubi ad hanc collationem uenitur, uere et congruenter dicitur, legis naturam eſſe, literaliter docere homines, ita ut ultra aures non penetret. Euangelij autem naturam eſſe ſpiritualiter docere, quia gratiæ Chriſti ſit inſtrumentū. Quatenus itaq; Lex & Euangelium opponuntur, dicitur illa Litera occidens, hoc Spiritus uiuificans, quia illius prædicatio ſine Chriſto mortua eſt, huius prædicatio uiuificum ſalutis miniſterium exiſtit.

SECVNDAE CLASSIS FINIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

EXPLICATIO CAPITVM TERTIAE CLASIS.

PRIMVM CAPVT.

PRAEDESTINATIO.

QVEMADMODVM doctrina prædeſtinationis longe utiliſsima eſt, modo rite ac ſobrie tractetur. (nam æterna Dei prædeſtinatio eſt fundamentum ac prima cauſſa bonorum omnium, quæ a Deo percipimus:) ita nullibi periculoſius erratur, qnam hic, ubi a uerbo tradito ad humanas cogitationes deflectimus. Quare conſiliũ Pauli in hac doctrina ſequamur, qui immenſam Dei bonitatem in ea conſiderandam proponit, ad gratiarum actionem incitat, inde petit ſalutis credentium certitudinem, per eamque omnia merita humana deſtruit. Hic enim uerus fons eſt, unde haurienda eſt diuinæ miſericordiæ cognitio. Hic os obſtruitur omnibus hominibus, ne quid ſibi arrogare auſint uel queant. Iccirco meminiſſe oportet finium huius doctrinæ, quos Paulus tradit, & quærendi non ſunt alij fines, præter & contra uerbum Dei in noſtri perniciem, quemadmodum multos fecis-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tos fеciſſe, proh dolor, manifeſtum eſt. Hæc præfanda
duxi, ut ſtudioſi non abhorreant ab hac doctrina, ſed de
ea forment iudicium ex Scriptura & uerbo Dei, non ex
humano cerebro.

Vt autem ordinem aliquem in huius myſterij explica-
tione teneamus, ſex excutienda proponam, quæ in præ-
deſtinationis doctrina, præcipua momenta uidentur.
PRIMVM enim regulas quaſdam tradam, quibus con-
firmabitur conſcientia, ne Stoicæ opinioni de prædeſti-
natione ſubſcribat. DEINDE quis ſit ordo in prædeſti-
nationis negocio dicam. TERTIO, unde iudicium de
prædeſtinatione ſit petendum, exponam. QVARTO,
prædeſtinationis definitionem ex prioribus capitibus
colligam. QVINTO, qualis ſit prædeſtinationis certi-
tudo, undeq; petenda ſit, oſtendam. POSTREMO loco
adijciam nonnihil de finibus & uſu prædeſtinationis.

REGVLAE itaque obſeruandæ hæ ſunt: PRIMA,
Nequaquam ex ratione, ſed ex ſolo uerbo Dei nobis pate
facto, iudicandum eſt de prædeſtinationis myſterio. Hæc
regula confirmatur ex eo, quod aliunde non ſit de uolun-
tate Dei iudicandum, quam ex uerbo. Regulæ uſus, ut ex-
cludas ex hoc negocio Stoicas de neceſſitate opiniones,
quibus tollitur contingentia, & læditur gloria Dei, pra
uiq; mores confirmantur, & Epicuriſmus inuehitur.

SECVNDA, Promiſſio gratiæ eſt uniuerſalis. Con-
firmatur regula multis teſtimonijs, Matth. 11. Venite ad
me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam
uos. Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum u-
nigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat,
ſed habeat uitam æternam. Ro. 13. Iuſticia Dei per fidem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes credentes. Rom. 10. Idem Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant eum. Rom. 11. Concluſit Deus omnes ſub inobœdientiam, ut omnium miſereatur. 1. Timoth. 2. Deus uult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis peruenire. Eſa. 53. Omnes nos quaſi oues errauimus, unuſquiſq; in uiam ſuam declinauit, & poſuit Dominus in eum iniquitatem omnium noſtrum. VSVS regulæ eſt, ut hanc uniuerſalem promißionem nobis accommodemus, ac iuxta mandatum Dei, Chriſtum induamus, qui omnes ad ſe uocat, & omnibus ſua beneficia gratis offert fide accipienda.

TERTIA, Non eſt προσωποληψία apud Deum. Hæc regula expreſſe traditur Rom. 2. Act. 10. Vere comperio, quod non ſit προσωπολήπτης Deus, ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſticiam, acceptus eſt ipſi. Eph. 6. Scientes, quod & illorum & ueſter Dominus eſt in cœlis, & προσωποληψία non eſt apud eum. Galat. 2. Perſonam hominis Deus non accipit. Deut. 10. Circumcidite præputium cordis ueſtri, & ceruicem ueſtram ne induretis amplius, quia Dominus Deus ueſter ipſe eſt Deus deorum, & Dominus dominantium, Deus magnus & potens & terribilis, qui perſonam non accipit, nec munera. VERVM ad huius regulæ declarationem nonnulla aſſcribam ex Commentarijs Philippi ad Romanos, qui ſic ait: Vſitate deſcribitur acceptio perſonarum eſſe, dare æqualia inæqualibus. Oritur autem ſententia prohibens προσωποληψίαν ex fontibus iuſticiæ. Iuſticia eſt æqualitas, ſed ordinata, ſecundum menſuram aliquam, ut, Iudex tunc eſt iuſtus, cum æqualiter menſuram

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

menſuram ſeruat, punit ſontes & defendit innocentes,
nec diſcedit a menſura propter alia accidentia in homi-
nibus, & contra hanc menſuram facere inæqualitas
eſt, quæ eſt iniuſta & tyrannis. Ideo cum dicitur:
Apud Deum non eſt acceptio perſonarum, tribuitur ei
laus iuſticiæ & æqualitas, cuius hæc menſura eſt: Vni-
uerſaliter iraſcitur Deus peccato in homine, uniuerſali-
ter & recipit omnes ad mediatorem confugientes. Hanc
menſuram ſuo ſapientiſsimo & iuſtiſsimo conſilio ſan-
xit, & uult immotam eſſe, Et fingere, quod non ſeruet
hanc æqualitatem, eſt tribuere ei προσωποληψίαν. Ideo
et Paulus inquit: Deus uult omnes homines ſaluos fieri.
HACTENVS Præceptor. VSVS regulæ eſt, ut ipſum
opponamus Stoicæ opinioni et imaginationi, quæ fingit
in Deo inæqualitatem eſſe, & conſolemur nos, quod De
us ſit æqualis, uelitq; omnes ad mediatorem confugientes
recipere ſine omni perſonarum acceptione.

QVARTA, in Deo non ſunt ponendæ contradicto-
riæ uoluntates. VSVS regulæ eſt, ne ſophiſtica ſina-
mus nobis auferri utiles ſententias, qualis illa Domini:
Matthæi undecimo, Venite ad me omnes, &c. Et illa:
Timoth. 2. Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Mat.
2. Ieruſalem Ieruſalem, quoties uolui congregare filios
tuos, quemadmodum congregat gallina pullos ſuos ſub
alas ſuas, & noluiſti. Hic Chriſto Domino tribuere
uel diuerſam a Patre uoluntatem, uel quod alia ſecreta
uoluntate uoluerit, quam uerbis ſe uoluiſſe oſtendit, hor-
renda in Deum blaſphemia eſt. Quare certo ſtatua-
mus, Deum uere id uelle, quod ſe ſua uoce uelle teſta-
tur. Cum dicit Paulus: Deus uult omnes homines

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſaluos fieri, Deum inconſtantiæ & mendacij arguit, quicunque Deum quorundam ſalutem nolle putat, quantum ſane ad conſilium creationis attinet. Quod autem quoſdam æterna morte punit, id fit, quia noluerunt Deo uolenti ipſorum ſalutem, obœdire.

QVINTA, Gratia ſuperat peccatum. Hæc regula Pauli eſt, cuius hic eſt VSVS, ne ob magnitudinem peccatorum deſperemus, ſed confugiamus ad illum, qui plenus gratia & ueritate eſt, ipſius enim ſacrificium ſufficiens eſt ad omnia quantũuis enormia peccata expianda.

SEXTA, ut in primo parente Adam lapſum eſt totum humanum genus: ita promiſsio data Adamo pertinet ad totam eius poſteritatem. Confirmatur regula promiſsionis uerbo: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes uiuificabuntur. Hoc non ſolum de reſurrectione, quæ eſt futura, intelligendum eſt, uerumetiam de ſalutari uiuificatione, in ijs, qui Chriſtum in hoc mundo poſsident. Regulæ itaq; VSVS eſt, ut porrectam nobis dextram Dei, hoc eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum apprehendamus firma fide, unde fiet, ut uita et iuſticia Chriſti donati promiſſam ſpem conſequamur.

SEPTIMA, Quia tamen uidemus multos ruere in æternam damnationem, tenenda eſt hæc regula: Deus non prædeſtinat quenquam hominem ad malum culpæ, ſed ad malum pœnæ, ſeu ſupplicium æternum propter culpam admiſſam ab omnibus ijs, qui non conuertuntur. Nam de ijs qui conuertuntur, eſt immota uoluntas Dei: Eze. 33. Viuo ego, nolo mortẽ peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Si igitur ad creationis conſiliũ reſpicimus,

*Deus nullum condidit ad æternum exitium. At ſi re-
ſpicimus euentum, multi ſunt ad exitium conditi. Pius
pater nullum filium generat ad patibulum, ſi conſilium
generantis ſpectatur: Verum ſi euentus ob maliciam fi-
lij, patris pio uoto non reſpondeat, dicitur pater filium
ad patibulum generaſſe. Ad eundem modum ſi creationis
conſilium conſideretur, neminem deſtinauit Deus certo
exitio. At ſi euentus ſpectatur, impium dicitur ad diem
malum creaſſe. Deus enim mortem non fecit, neque
lætatur in perditione uiuorum. Sed ut culpa ab homine,
ita iuſticia in Deo eſt, qui hominem non conuerſum ad
ſupplicium iuſtum, non ad aliquod opus iniuſtum, ad pœ-
nam, non ad culpam, ad punitionem, non ad transgreſſi-
onem, ad interitum, quem ira iuſti iudicis peccantibus
reddet, non ad interitum, quo in ſe iram Dei peccanti-
um iniquitas prouocauit, Dominus prædeſtinaſſe dicen-
dus eſt. Huius regulæ VSVS eſt, ut timeamus De-
um, ne prouocemus iram Dei noſtra ſecuritate & im-
pœnitenti corde, ac ita præter opinionem & expecta-
tionem incidamus in manus Dei uiuentis.*

*HAS regulas ideo huic doctrinæ præponere uolui,
quia non dubito eas plurimum doctrinæ & conſolatio-
nis continere, ne uel ſinamus nos ſophiſtica in opinio-
nes ſtoicas pertrahi, uel ſecuri reddamur aut languidi ad
apprehendendam gratiam omnibus oblatam, a qua
nemo excluditur, niſi qui ſe ipſum ſua excludit malicia
& diffidentia.*

*DE ORDINE ACTIONVM Dei in prædeſti-
nationis negocio Paulus eſt conſulendus, qui ponit quin-
que gradus actionum Dei in hac doctrina, quæ ſunt, præ-*

ſcientia, electio, uocatio, iuſtificatio, glorificatio. PRAESCIENTIA *præſcit Deus ſua futura facta.* ELECTIONE *ordinat & diſponit apud ſeſe quod eſt facturus.* VOCATIONE *inuitat quos antea præſciuit & elegit.* IVSTIFICATIONE *præſcitos, electos & uocatos a reatu abſoluit, & in filio unigenito caros habet.* GLORIFICATIONE, *iuſtificatos donat æternæ uitæ fruitione, quæ eſt fructus ultimus & meta prædeſtinationis.* Hæc confirmantur uerbis Pauli Rom. 8. Nouimus inquit, quod ijs, qui diligunt Deum, omnia ſimul cooperantur in bonum, ijs ſcilicet, qui iuxta propoſitum uocati ſunt ſancti, quoniam quos præſciuit, hos etiam prædeſtinauit conformes imaginis Filij ſui, ut ſit ipſe primogenitus inter multos fratres. Quos uero prædeſtinauit, eos & uocauit, & quos uocauit, eos etiam iuſtificauit, & quos iuſtificauit, eos etiam glorificauit. Nec alia huius rei cauſſa quærenda eſt, niſi ea, quam Paulus nouit, quæ eſt, εὐδοκία Dei in Chriſto Ieſu & philanthropia, quæ eſt ἕξις ἐνεργητικὴ τῶν ἀνθρώπων. Habitus benefaciendi hominibus.

Ex his etiam haud obſcure intelligi poteſt, quod TERTIO loco propoſui, Vnde uidelicet IVDICIVM de PRAEDESTINATIONE petendum ſit. Paulus enim certam regulam tradidit, nimirum hanc: Quos prædeſtinauit, hos & uocauit, ſentiens uocatos eſſe prædeſtinatos. Verum ut hoc rite intelligatur, ſex circumſtantiæ nobis ſpectandæ ſunt, quarum PRIMA: QVISNAM VOCET? Deus, cuius uocatio ut eſt gratuita, ita & ἀμεταμέλητος, hoc eſt, cuius eum non pœniteat, Rom. 11. Hic obiter obſeruandum, quod electionis uocabulum

&

& pro cauſſa & effectu ponitur in Scriptura. ALIQVANDO enim ſignificat eam electionem, qua ante initium mundi elegerat ſaluandos, hoc eſt, credentes in Chriſtum. ALIQVANDO huius electionis effectum, nimirum uocationem cum communem piorum, qua in filios Dei adoptantur, tum particularem, qua miniſtros uerbi ad prædicandi officium deſtinauerat. PORRO ELECTIO illa prior dicitur interdum per tropum LIBER VITAE. Liber autem Catalogum Ebraica conſuetudine ſignificat, ut Gen.3. Liber generationum Adam, id eſt, catalogus. Vnde liber uitæ eſt catalogus iuſtorum, qui præordinati ſunt ad uitam. Dicuntur autem PRAEORDINATI propter euentum, non quod Deus diues in omnes miſericordia & gratia, ullum ad certum interitum, ſi conſilium formationis reſpicis, fecit. Hunc catalogum Deus repoſitum apud ſe habet. Itaq; nihil aliud eſt liber uitæ, quam æternum Dei conſilium, in eius pectore definitum, quo nos adoptauit in filios, & ad uitam æternam deſtinauit in dilecto. Hunc librum Ezechiel cap.13. ſcripturam domus Iſraël appellat. Pſal.69. liber uiuentium dicitur. De hoc libro deleri dicuntur, qui fidem & confeßionem abijciunt. Cum iuſtis autem in hoc libro ſcribi dicuntur, qui fide ſe erigunt, & confugiunt ad mediatorem. Atq; hæc ratio loquendi de arcano Dei conſilio, ſeu æterna Dei electione, ſumta ab humana conſuetudine eſt, ad quam demittit ſe DOMINVS, ut aliquo modo percipiamus prædeſtinationis diuinæ doctrinam. SECVNDA circunſtantia, QVANDO VOCAT? Ab initio mundi, ſtatim poſt lapſum parentum noſtrorum, ipſe Dominus uocare cœpit,

& poſtea nonnunquam per angelos, interdum per Prophetas, poſtea per Filium & Apoſtolos, & hodie uocat omnes, quibus ex ſua bonitate Euangelium patefacit.

TERTIA circumſtantia, QVOS VOCAT? Omnes, ad quos ſuum Euangelium uenit. Omnes qui ſentiunt ſuum onus. Venite (inquit Matth. 11.) ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo uos. Item: Marci ultimo: Ite in mundum uniuerſum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Nam ut promißio & miſericordia Dei eſt uniuerſalis, ita etiam uocatio, ut ſupra dictum eſt. QVARTA circumſtantia: QVAE cauſſa uocationis eſt? Nulla alia quam εὐδοκία paterna, miſericordia, philanthropia & dilectio. Roma. 9. Ephe. 1. Et Ioan. 3. Huc accedit meritoria cauſſa, nempe λύτρον Filij, per quod uocati a reatu abſoluuntur, & donantur iuſticia Chriſti, in quo credentes ſibi caros reddidit Dominus, quos elegerat in ipſo ante conſtitutionem mundi. QVINTA circumſtantia: QVID REQVIRIT DOMINVS IN VOCATIS? Fidem & ſanctimoniam. Fide enim induimus Chriſtum, accipimus Spiritum ſanctum, quo obſignatur nobis electionis promißio. Sanctimonia uitæ eſt fidei indicium, ad quam ſanctimoniam electi ſumus. SEXTA circumſtantia: QVIS FINIS? Prædicatio gloriæ & gratiæ Dei, qua caros nos habuit in dilecto. Verum ſi extra uerbum iudicare uelis de hoc myſterio, hæc ſequentur incommoda. PRIMVM contemtus miniſterij uerbi, & exercitiorum pietatis. Hinc ſequitur impœnitentia & peccandi indulgentia, ac tandem deſperatio. Quare ſemotis carnis prophanis cogitationibus, quas ratio ingerit

ſæpe

ſæpe ſine uerbo, retineamus uniuerſalem ſalutis pro-
miſsionem, nimirum, quod omnis qui crediderit, ſal-
uus erit, quod omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſal-
uabitur. Iam ex ijs quæ dicta ſunt, colligi poteſt præ-
deſtinationis definitio in hunc modum:

PRAEDESTINATIO eſt electio, qua Deus æter-
no conſilio elegit ſaluandos ante creationem mundi in
Chriſto Ieſu, & ordinatio ſeu diſpenſatio diuina, qua or-
dinauit & uocauit, ordinat & uocat electos uoce Euan-
gelij, iuxta beneplacitum ſuum in adoptionem filiorum
Dei, per eundem Chriſtum, quem fide poßident, electionis
æternæ teſtimonium certißimum, Idq; ut in uera ſancti-
tate & puritate gloriam gratiæ Dei prædicent electi.
Hæc definitio ex ſuperioribus collecta eſt, & Epheſ. 1.
Paulino teſtimonio confirmatur. Verum ſi placet, bre-
uior definitio ſit hæc Auguſtini: PRAEDESTINA-
TIO eſt gratuitæ adoptionis præparatio, qua nos præ-
deſtinatos adoptauit in filios per Ieſum Chriſtum. Bre-
uius adhuc: PRAEDESTINATIO eſt diuinæ uolun-
tatis per gratiam electio. Fulgentius definit, ſempiter-
nam eſſe diſpoſitionem futuri operis Dei.

QVINTVM quod propoſui, fuit de CERTITVDI-
NE PRAEDESTINATIONIS, quantum ad ſingu-
los homines attinet, quæ nobis clarißime in Domino no-
ſtro Ieſu Chriſto patefit. Quemadmodum enim in ele-
ctione noſtri primas gratuito beneplacito Dei tribuere
oportet: ita rurſus ea ab effectibus proprijs nobis co-
gnoſcenda eſt. In hac certitudine aßignanda, periculo-
ſe a Sophiſtis erratur. Quare illorum ſententia omiſſa,
ex uerbo DOMINI colligam quatuor cauſſas, quarum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

PRIMA eſt, VOCATIO & communicatio miniſterij ſalutis,per uocalem prædicationem. Nihil enim periculoſius aut magis præpoſterũ eſt, quam omiſſa uocatione electionis noſtræ,certitudinẽ quærere in abſcondita Dei præſcientia,contra uerbum & uoluntatem Dei. Quare ex uocatione de hoc arcano iudicandũ eſt,iuxta conſiliũ Pauli ad Roman.8. Quos elegit,hos & uocauit,& contra: Quos uocauit,hos & elegit. Itaq; Paulus unicuique uult uocationem eſſe pro electionis teſtimonio. Eſt enim uocatio Dei fixa & rata,ut Deus ab ea diſcedere minime uelit. SECVNDA certitudinis cauſſa eſt SPIRITVS SANCTVS, intus operans fidem ad uocationis uerbum, certificans de promiſsis diuinis, & excitans ad Dei cultũ. Hoc comprobatur ad Epheſ.1. his uerbis. In quo & uos qui credidiſtis, obſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto,qui eſt arrabo hæreditatis noſtræ. TERTIA cauſſa certitudinis eſt NOVITAS uitæ, ſeu ſanctitas,ad quã electi ſumus. Neq; enim debent a ſe inuicem ſeparari ſanctitas uitæ et electio æterna. Sic enim docet Paulus ad Epheſ.1. Vt ſimus ſancti & irreprehenſibiles coram ipſo in dilectione. 2.Theſſ.2. Elegit uos Deus ab initio in ſalutem,per ſanctificationem Spiritus et fidem ueritatis. Et Petrus, (2.Pet.1.) Quapropter fratres operam date,ut per bona opera certam ueſtram uocationẽ & electionem faciatis. Hac enim nota electi ſe probant non fruſtra uocatos.ſi bona conſciẽtia,uitæ integritas fidei profeſsioni reſpondeat. Has tres cauſſas hoc ſequens Pauli teſtimonium continet: Qui uocauit uos per Euangelium noſtrum in acquiſitionẽ gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Hic uocatio, fides & ſanctificatio coniunguntur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tur. Hæc diligenter notanda ſunt, ne præterita uoluntatis Dei reuelatione, in qua acquieſcendum, feramur extra uerbum in profundũ labyrinthum. QVARTA certitudinis cauſſa, SACRAMENTA ſunt, uerbo uocationis addita. Sunt enim Sacramenta ut ſigilla gratiæ Dei, ita æternæ prædeſtinationis noſtræ certiſſima teſtimonia. HIS certitudinis cauſſis contenti ſimus, & cum timore & uera inuocatione expectemus promiſſam ſalutem, hæc ſpes nequaquam fallet nos. Eſt enim fundata in dilectione Dei, a qua nulla creatura nos poterit auellere.

POSTREMVM ſequitur de VSV & FINIBVS prædeſtinationis, quæ in quinque poſita ſunt. PRIMVM enim prædeſtinationis doctrina tollit opinionem meritorum humanorum. Qui enim fieri poteſt, ut ſua cauſſa effectus ſit prior? Nunc autem ſanctificatio effectus eſt prædeſtinationis, proinde fieri nequit, ut ex meritis æſtimetur electio. SECVNDO magnificere nos facit hæc doctrina miniſterium uerbi, per quod uocamur. Nam cum nos uocat DOMINVS, electionem ſuam confirmat. Sunt enim tres electionis gradus, PRAEDESTINATIO, DESIGNATIO AB VTERO, & VOCATIO, quæ eſt effectus & complementum utriuſque. Nam prædeſtinatione ante mundi initium elegit, Deſignatione ab utero elegit, cum nos in hunc finem edimur, ut in nobis quod ſtatuit, compleat: Vocatione adoptat in filios, quos elegit & deſignauit. Huc pertinet miniſterium uerbi, quo nobis tantus gratiæ theſaurus affertur. TERTIO, electio admonebit nos gratiarum actionis. Finis enim electionis noſtræ eſt, ut conſecrati Deo, ipſum

per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

per omnem uitam noſtram corde, ore & opere laudemus & celebremus. QVARTO, conſolabitur nos hæc doctrina ſub cruce. Quoties enim caſtigat nos Dominus, fiducia electionis animos erigere debemus, certi, quod qui uocauit, etiam liberet, quantumuis uel totus orbis collabi uideatur. QVINTO, quoties aliquid ſubitæ mutationis præter opinionem & ſpem noſtram ſuboritur, quoties audimus perſecutores Euangelij graſſari in pios, cum circunferuntur rumores de defectionibus regnorũ, prouinciarum, ciuitatum & magnorum hominum ab Euangelio, conſolemur nos hac electionis doctrina, ut ueniat nobis in mentem dictum Pauli: Firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſigillum hoc, Nouit DOMINVS qui ſunt ſui.

TESTIMONIA PRAEDESTINATIONIS.

Epheſ.1. Quemadmodum elegit nos in ipſo ante mundi creationem, ut eſſemus ſancti & inculpati in conſpectu ſuo per caritatem, qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Chriſtum Ieſum in ſeſe, ſecundum beneplacitum uoluntatis ſuæ, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, qua nos caros reddidit in dilecto.

Actor.13. Et crediderunt quotquot erant prædeſtinati ad uitam æternam.

Ioan.13. Ego ſcio, quos elegerim.

Ioan.10. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego noui eas, & me ſequuntur, & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manibus meis.

HVC

Hvc pertinent 9. 10. & 11. capita ad Romanos, in quibus cauendum, ne alienas a propoſito, ut plurimi faciunt, diſputationes ſectemur.

CAPVT SECVNDVM.

ECCLESIA.

Ecclesia Græca uox eſt, ab ἐκκαλεῖν, hoc eſt, euocando dicta, cuius uocis uſus apud Athenienſes fuit. Cœtus enim ciuium uoce præconis de reliqua turba euocatus ad audiendam ſententiam ſenatus, ἐκκλησία dicebatur. Hinc uocabulum Apoſtoli tranſtulerunt ad ſuum inſtitutum, propter ſimilitudinem. Eſt enim Eccleſia apoſtolico uſu cœtus hominum, uoce præconum uerbi euocatus e regno mundi, ad audiendam & recipiendam ſententiam Dei, de ſalute generi humano parta per Chriſtum Pontificem. Huius rei pulcerrimum exemplum in Abrahamo habemus, qui cum eſſet idololatra apud Caldæos, inde uoce Dei euocatus in terram Canaan, cui obtemperauit, & cultum iuxta eius uoluntatem præſtitit, & ſi in eadem terra non pauci impij & hypocritæ fuerunt. Hinc iam plenam definitionem elicere, non erit difficile, qualis hæc eſſe poterit: Ecclesia eſt cœtus hominum, euocatus e regno Satanæ, ut Chriſtum audiat, ſequatur, eiq; uero cultu ſeruiat, utq; huic Chriſto uero capiti ſuo ita adhæreat, ut ſuis membris coaleſcat, unumq; corpus conſtituat, ac tandem per eundem Chriſtum fruatur in cœlo perpetuo Dei & Angelorum conſortio. Breuius: Ecclesia eſt con-

gregatio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

gregatio membrorum Chriſti, id eſt, ſanctorum, qui credunt uere & obœdiunt Chriſto, cui in externa ſocietate hypocritæ & multi mali admiſti ſunt, iuxta parabolam de Zizanijs. Hæc ECCLESIA uarijs titulis ornatur in Scriptura. 1. Timot. 3. DOMVS DEI VIVENTIS dicitur, quia in medio noſtri, quos adoptionis gratia in filios recipit, habitat. Huius domus architectus eſt Chriſtus, Ebræ. 4. Et FVNDAMENTVM, 2. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id, quod poſitum eſt, qui eſt Chriſtus Ieſus. Sed quomodo rite ſuper Chriſtum ædificatur Eccleſia? Si ipſe ſolus ſtatuitur pro ſapientia, iuſticia, ſanctificatione, redemtione, ſatisfactione, purgatione, denique uita & gloria. COLVMNA ET FVNDAMENTVM VERITATIS, 2. Timot. 3. dicitur, quia ſuo miniſterio ueritatem propagat & tuetur pura Euangelij prædicatione. Vnde colligitur, illic non eſſe Eccleſiam, ubi ueritas ſepulta iacet, & horrendum in modum diruta, euerſa pedibus calcatur. Non dicitur columna ueritatis, quaſi ex ipſa ſimpliciter penderet, ſed hominum reſpectu. Suſtinet enim Eccleſia ueritatem, dum eam puram retinet & ſinceram, dum prædicatione tranſmittit ad poſteros, dum ſuo præconio ornat. Galat. 4. cœleſtis IERVSALEM & mater fidelium dicitur. Ieruſalem quidem cœleſtis, quia originem a cœleſti gratia trahit, & fide ſurſum habitat. πολίτευμα enim Eccleſiæ in cœlis eſt, Philippenſ. 3. MATER uero FIDELIVM dicitur Ieruſalem, quia ſemen uitæ incorruptibile apud ſe depoſitum habet, quo nos format, fouet in utero, edit in lucem, lacte & cibo procreatos alit. Quorum mater eſt Eccleſia,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cleſia, Deus pater eſt, qui per Eccleſiæ miniſterium filios ſibi generat & tollit. Vocatur & HAEREDITAS DOMINI, Pſal.2. 1.Pet.5. idq; ideo, quia Chriſto in peculium data eſt Eccleſia, cum reliquus mundus interim maneat in ſua cæcitate ſub regno Satanæ. Epheſ.1. CORPVS CHRISTI dicitur, cuius caput eſt Chriſtus, quia ſua plenitudine Eccleſiã abſoluit perficitq;, & quia capitis gloria membris cæteris communis eſt, monentur hac appellatione de glorificatione Eccleſiæ, quam habitura eſt una cũ capite ſuo Chriſto Domino. SVNT & aliæ APPELLATIONES Eccleſiæ, ut ſunt: Virgo, ſponſa, ciuitas murata, uinea, ager, meßis, regnum cælorum, regnum Chriſti. Has appellationes intelligere & excutere facile eſt, modo metaphoricæ hæ appellationes integris ſimilitudinibus reddantur.

DISTINGVITVR ECCLESIA in militantem & triumphantem, & definiunt MILITANTEM congregationem eſſe omnium fidelium ſub Chriſto rege in hoc mundo adhuc militantium contra diabolum, carnem, mundum. Huius Eccleſiæ arma ad Epheſ.6. recenſentur. TRIVMPHANTEM dicunt eam Eccleſiam, quæ parta uictoria per Chriſtum nunc in cælis cum beatis ſpiritibus triumphat, quæ olim poſt reſurrectionem plenum triumphum aget.

SED quare VNA dicitur, cum tot ſint cœtus diſperſi per orbem, quarum ſinguli Eccleſiæ titulum ſibi uendicant? Eccleſiæ VNITAS non conſiſtit in cohabitationibus, neque in externis ritibus aut ceremonijs, ſed in doctrinæ & fidei conſenſu. Nam in omnibus, qui in CHRISTVM uere credunt, unus eſt Spiritus, unus eſt

Domi-

Dominus, unum caput Chriſtus, una fides, una ſpes, unum baptiſma, unus Deus & Pater omnium, unusq; aduocatus & mediator IESVS CHRISTVS. Hinc eſt, quod toti Eccleſiæ dicitur ad Galat. 3. Omnes uos unus eſtis in CHRISTO IESV. Atque ob hanc cauſſam CATHOLICA etiam dicitur, Quia ubiq; & ſemper omnia Eccleſiæ Chriſti membra in ſpiritu, doctrina & fide conſentiunt. Id enim Catholicon uſu Eccleſiaſtico cœptum eſt appellari, quod in Eccleſia creditum eſt, ſemper, & ubiq;, & ab omnibus.

HINC naſcitur & alia eccleſiæ diuiſio, qua diuiditur in CATHOLICAM & PARTICVLAREM. Sed hæc pars eſt catholicæ Eccleſiæ.

PORRO ut Eccleſia conſtat, & fulcitur quatuor partibus, nimirum doctrina, ſacramentis, ceremonijs & diſciplina, de quibus ſuis locis dicetur: ita eiuſdem ſigna non fallacia ſunt hæc tria ſimul: 1. CONSENSVS in doctrina Euangelij incorrupta, ſcilicet, in fundamento. 2. LEGITIMVS uſus Sacramentorum. 3. OBOEDIENTIA miniſterio debita, iuxta Euangeliũ.

TESTIMONIA DE ECCLESIA.

Ebræ. 12. Acceßiſtis ad montem Sion, & ad ciuitatem Dei uiuentis, Ieruſalem cœleſtem, & ad innumerabilem Angelorum cœtum, & ad concionem primogenitorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & ad iudicem uniuerſorum Deum, & ad ſpiritus iuſtorum perfectorum.

Epheſ. 5. Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum expoſuit

expoſuit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbum uitæ.

Pſal.26. Vnam petij a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in Domini domo omnibus diebus uitæ meæ, ut uideam uoluntatem Domini, & uiſitem templum eius.

Pſal.83. Beati qui habitant in domo tua Domine.

Pſal.91. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri florebunt.

Pſal.35. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. Dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Pſal.121. Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem: & abundantia diligentibus te: propter domum Domini Dei noſtri quæſiui bona tibi.

Ebre.10. Non relinquentes congregationem noſtram.

1. Cor.1. Non ſint inter uos ſchiſmata, ſed ſitis coagmentati eadem doctrina & eadem uoluntate.

Matt.12. Qui non congregat mecum, diſpergit.

CAPVT III.

SYMBOLVM ET
TESSERA ECCLESIAE.

SYMBOLVM Eccleſiæ Chriſti nota quædam eſt, per quam a reliquo mundo diſcernitur Eccleſia. SEV, eſt profeſſio Chriſtianæ religionis. Quemadmodum enim ſymbolum militare, quod Latinis teſſera dicitur, eſt ſignum, quo ſocij ab hoſtibus & exploratoribus dignoſcuntur:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſcuntur: ita Symbolũ Eccleſiæ eſt teſſara militum Chriſti, id eſt, credentium, per quam ſe & uni Chriſto nomina dediſſe, & ab alijs omnibus in mundo ſectis diſſentire teſtantur. Hoc Chriſtianum Symbolum Irenæus traditionem apoſtolicam uocat, quia Apoſtoli putantur unanimi conſenſu articulos noſtræ fidei, qui Symboli apoſtolici nomine uſitate appellantur, collegiſſe & Eccleſiæ commendaſſe. Continet autem Symbolum præcipua capita totius religionis Chriſtianæ. Nam cauſſas noſtræ ſalutis optimo ordine enumerat. Orditur a primo fonte, & ita paulatim per gradus progreditur ad finem, qui eſt uita æterna, in qua perpetua quædam celebratio Dei uigebit. Verum ut nos certum quendam ordinem in explicatione teneamus, primum Symboli partitionem, deinde, quid in ſingulis partitionis membris quærendum ſit, obſeruemus.

PARTITIO SYMBOLI.

Quatuor ſunt ſymboli membra maxima. PRIMVM eſt de Deo Patre, & fide in ipſum. SECVNDVM de Deo Filio, & fide in eundem. TERTIVM de Spiritu ſancto, & fide in illum. QVARTVM & ultimũ eſt de effectu totius Trinitatis & fide oblata bona accipiente. Atq; ita Symbolum in uniuerſum duo requirit a Chriſtianis, primum VERAM NOTICIAM perſuaſionemq; doctrinæ. Deinde FIDEM, per quam acquieſcimus in Dei uerbo, & firmiter ſtatuimus nos uere accepturos, quæ Deus promittit.

Nam ſymbolum Chriſtianum non tantum eſt externa

quædam

quædam doctrinæ confeßio, ſed cordis ſeria fiducia in Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. CAETERVM in explicatione partium ſymboli hunc ordinem ſequi non erit inutile. PRIMVM hiſtoria conſideretur. SECVNDO, eius probatio ex uerbo Dei adjiciatur. TERTIO fides ipſa, quæ uerſatur circa doctrinam, qualis ſit, oſtendatur. QVARTO, quid fides inde colligere doctrinæ & conſolationis debeat.

PRIMVM MEMBRVM.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

Hic primum hiſtoria de Deo cognoſcenda eſt, quæ ad tria capita refertur, nimirum ad unitatem eſſentiæ diuinæ, perſonarum trinitatem, & diuinæ uirtutis efficaciam, de quibus in genere uide ea, quæ in prima Claſſe capite primo dicta ſunt. Hic ſolummodo ea exponam, quæ uerba ſymboli recenſent. Loquitur itaq; hoc membrum de Deo Patre, prima in diuinis perſona, atque ei tria tribuuntur. 1. Quod ſit PATER. 2. Quod ſit OMNIPOTENS. 3. Quod ſit CREATOR cœli & terræ. SECVNDO, huius hiſtoriæ confirmatio petatur ex primo, ſecundo & tertio capitibus primæ Claßis. TERTIO, cōſideretur qualis hic fides requiritur, nempe certa noticia huius hiſtoriæ de prima perſona in Trinitate, et fiducia in ipſam, quod uere talis ſit nobis, qualis hic deſcribitur, quod ſit Pater, qui nobis beneuelit, quod omnipotēs, qui poßit tueri & defendere eos, quos in ſuam tutelā recepit. Quarto, ut ex eo, ꝙ ſit Pater, colligamus ipſius paternā erga nos uoluntatē, qua uult nobis libēter adeſſe et

nos iuuare. Ita ex eo, quod ſit omnipotens, ſtatuamus illum & poſſe aduerſarios noſtros opprimere, & uelle potenter liberare nos ab omnibus malis. Hic quoq; fides meminerit, quare Deus ſit tibi Pater, nimirum propter Chriſtum, qui dedit poteſtatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Soli enim credentes adoptionis gloria gaudere poſſunt. Porro de creatione uide ſupra claſſe prima, capite ſecundo.

SECVNDVM MEMBRVM
DE FILIO DEI.

Et in Ieſum Chriſtum filium eius unicum, Dominum noſtrum, qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria uirgine, paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus. Deſcendit ad inferna: tertia die reſurrexit a mortuis: aſcendit ad cœlos: ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis: inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos.

PRIMVM hiſtoria Chriſti ad quatuor capita referri poteſt: ad diuinitatem, humanitatem, officium & fidem in ipſum. De primo & ultimo in prima claſſe dictum eſt, de duobus medijs hic dicendum eſt. Hiſtoria itaq; humanitatis Chriſti in ſex partes in ſymbolo ſecatur. PRIMA, eſt de conceptione & natiuitate Chriſti. SECVNDA, de paßione & morte. TERTIA, de deſcenſu ad inferos. QVARTA, de reſurrectione a mortuis, QVINTA, de aſcenſione in cœlum. SEXTA, de aduentu eius ad iudicium. De his ordine dicendum eſt, ubi prius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

rius huius ſecundæ perſonæ in diuinitate nomina & itulos explicauero, ex quibus diuinitas ipſius & officium intelligi poſſunt.

Primum uocatur IESVS. Hoc nomen Ebraicum eſt, Filio Dei in circumciſione impoſitum, idq; mandato Dei per angelum, Matth.1. Complectitur autem hoc nomen miro compendio, qualis ſit perſona Filius Dei, quale officium, adeoq; cur in hunc mundum uenerit. Nam primum hæc uox (IESVS) ſignificat, quod Filius Dei ab æterno a Patre genitus, ſit uerus Deus uerusq; homo, ac ſaluator populi ſui. Huius enim gratia aduenit in mundum, ut populum ſuum, hoc eſt, credentes, ab æterna morte & ira Dei liberatos, uita donaret æterna. Hoc ita eſſe, docetur multis Scripturæ teſtimonijs. Primum ex promißione ſeminis, 2. ex Euangelica hiſtoria. 3. ex pluribus locis ueteris & noui teſtamenti, quæ non eſt opus referre, præſertim cum in prima claſſe non pauca huius generis enumerata ſunt. Porro fides in hunc Ieſum θεάνθρωπον talis eſſe debet, qualis in unicum ſaluatorem, hoc eſt, certa, fixa, qualis hæmorrhouſæ, Iairi atq; aliorũ plurimorum, qui ad ipſum Dominum in ſua neceßitate tanquam ad unicam ſalutis anchoram, confugerunt. Porro, MEDITATIO FIDEI in his conſiſtit, PRIMVM, quotieſcunque hoc nomen nobis in mentem uenit, cogitabimus nos ſine hoc IESV extreme perditos eſſe. Nam ſi nobis ſaluator eſt datus, ſequitur profecto, quod ſine hoc ſaluatore hæreamus in damnatione, idque ob peccatum noſtrum. SECVNDO admoneamur hoc nomine, quod ſalus ab ipſo ſolo ſit petenda & expectanda. Nam ſi ſolus Filius eſt IESVS, hoc eſt, ſaluator relinquitur, nulla

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

opera, nulla merita, breuiter, nullam creaturam nos e damnatione commerita eximere poſſe. TERTIO opponendum eſt hoc nomen deſperationi, magnitudini peccati, indignitati, particularitati, potentiæ & uiribus diaboli. Nam cum hic Ieſus uerus ſit θεάνθρωπος, haud dubie poterit & uolet omnes ad ſe confugientes tueri & ſaluare. QVARTO, ſciamus hoc nomine compendium totius Euangelij contineri. Nam & admonet nos peccati noſtri, & monſtrat Filium Dei ſaluatorem, qui fide apprehendendus eſt, quemadmodum uerba ſymboli ſonant: Credo in Ieſum, &c.

SECVNDVS titulus, quem filio Dei tribuit, eſt CHRISTVS, qui ſane titulus modum ſalutis per Filium Dei partæ compendioſe monſtrat. Quemadmodum enim prior appellatio Filium Dei ſaluatorem eſſe monet, ita hæc, quomodo nobis ſit Saluator factus, indicat, nimirum eo, quod ſit Chriſtus noſter. Hæc enim appellatio metonymice ſignificat, quod Ieſus ſit Rex, Pontifex, & Propheta, qui ſuo regali ſacerdotio & doctrina ſuis ſalutem acquiſiuit.

SED QVOMODO REGIS NOMEN ILLI COMPETIT?

Etſi regnum Chriſti conſiderari poteſt tripliter, nam eius eſt triplex modus, quorum primus eſt POTENTIAE, ſecundus GRATIAE, tertius GLORIAE: tamen ſolummodo medij rationem habebo. Regis itaque nomen PRIMVM Chriſto competit, quia uendicauit ſibi regnum nempe Eccleſiam, quam inuaſerat Diabolus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

pſal.26. SECVNDO propter uictoriam, qua ſuperauit ſuperbum illum tenebrarum regem. TERTIO propter defenſionem, qua potenter omnes eos quos in ſuam tutelam ſuſcepit, hoc eſt, eos, qui ad ipſum confugiunt, qui ipſum Dominum ac Regem agnoſcunt, qui denique ipſi homagium præſtant fidele, defendit. Hic omnes ſui regni, hoc eſt, Eccleſiæ ciues ex fide in æternum beatos reddit. Atq; hæc breuiter de regio Chriſti officio.

CVR DICITVR SACERDOS?

Quia de ſacerdotio Chriſti nuper admodum a me diſputatum eſt, uolo eaſdem Hypotheſes huc aſſcribere, quæ ex diſputatione Apoſtoli ad Ebræos collectæ ſunt.

HYPOTHESES DE SACERDOTIO CHRISTI.

1.

QVoniam peccatores ſumus, reiq; mortis æternæ propter peccatum, aut æternum nobis fuit pereundum aut reconciliatio cū Deo offenſo ineunda erat.

2.

Verum quia reconciliatio ſine compenſatione iniuriæ Deo factæ, & ſine ſacerdote & mediatore fieri non potuit, Sacerdos neceſſarius erat, qui nobis Deum offenſum reconciliaret, facta ſimul iniuriæ compenſatione.

3.

Quoniam autem maior eſt ira Dei, quam ut eam ſuſtinere poſſet purus homo, & iuſticia Dei requirebat, ut aliquis in humano genere ſatisfaceret, λόγος Dei æter-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

nus aſſumſit humanam naturam, ut fieret mediator & ſacerdos, qui iram Dei placaret.

4.

Cæterum, quia in huius ſacerdotis noticia & fide noſtra reconciliatio cum Deo, et ſalus eſt poſita, pio ſtudio ratio ſacerdotij Chriſti quærenda eſt.

5.

Videtur autem mihi plana & perſpicua ſacerdotis noſtri Chriſti noticia referri poſſe ad quinq; capita, quæ ſunt: Conditio perſonæ, officium, teſtimonium, duratio & applicatio cum uſu.

6.

Conditio duplex conſideranda occurrit in perſona huius ſacerdotis, naturarum uidelicet & qualitatis.

7.

Conditio naturarum eſt, quod hic ſacerdos ſit Deus & homo, una perſona, alias enim mediator eſſe haud potuiſſet, Nam ut ſua diuinitate Patri, ita nobis humanæ naturæ ſocietate coniunctus eſt.

8.

Huius coniunctionis cauſſas Irenæus explicat hiſce uerbis: Oportebat mediatorem Dei & hominum propter ſuam ad utroſq; οἰκειότητα, in amicitiam & concordiam utroſq; reducere, & facere, ut Deus reciperet hominem, & homo reſtitueretur Deo.

9.

Conditio qualitatis noſtri ſacerdotis ab Apoſtolo explicatur, quod ſit ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus a peccatoribus, & excelſior cælis, qua unica oblatione perfungi poſſet ſuo ſacrificio.

10. Offi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

10.

Officij partes tres numerantur, docere ſuum populum, orare pro ipſo, ac offerre Deo oblationem pro peccatis populi ſui expiandis.

11.

Doctrina ipſius eſt Euangelij prædicatio, Interceſſio durat uſq; ad iudicium, Oblatio ſemel peracta, eſt in perpetuum efficax, & tanquam recens ſemper apparet in conſpectu Dei.

12.

Porro in oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quibus fides concipitur, fouetur & alitur, PRIMVM, quod Sacerdos & ſacrificium ſimul ſit ipſe Chriſtus θεάνθρωπος: DEINDE, quod Deo Patri obtulerit ſemetipſum per æternum Spiritum: TVM, quod pro humano genere reconciliando Patri cœleſti ſacrificium ſuum peregerit: POSTREMO, quod ſemel peracta uictima nunquam iteranda ſit. Nam una oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificandos.

13.

Porro quia ſacerdos omnis alicuius fœderis ſeu teſtamenti ſponſor & mediator exiſtit, Videndum neceſſario, qualenam ſit huius noſtri Sacerdotis fœdus.

14.

Tametſi autem multa in hoc fœdere concurrunt, tamen eius præcipua membra ſunt: obligatio mutua inter Deum & homines, ac fœderis confirmatio.

15.

Obligatio ex parte Dei eſt, quod Deus promittit ſe propitium fore iniquitatibus noſtris, fore Deum no-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſtrum (qui daturus ſit leges ſuas in mentem noſtram, & ſcripturus eaſdem in cordibus noſtris, idq; propter Filium, & ſacerdotem & hoſtiam, qui ſemper uiuit ad interpellandum pro nobis) adoptaturum nos in filios, donaturum Spiritu ſancto, & tandem in glorioſum Chriſti regnum nos introducturum.

16.

Obligatio ex parte hominis eſt, quod homo ſe uiciſſim committat fidei Dei, credat in ipſum, expectet bona promiſſa, ac ipſi ſuam uitam perpetuo approbare conetur. Chriſtus enim conſummatus omnibus obtemperantibus ſibi factus eſt autor ſalutis æternæ.

17.

Confirmatio fœderis huius effuſione ſanguinis Chriſti noſtri ſacerdotis facta eſt, in cuius rei teſtificationem & memoriam perpetuam, diuinitus in Eccleſia duo Sacramenta ordinata ſunt, Baptiſmus & Cœna Domini.

18.

Duratio ſacerdotij Chriſti typo, teſtimonio diuino, & uictimæ præſtantia, comprobatur.

19.

Typus quidem durationem figurat, Nam ſecundum ordinem Melchiſedech eſt ſacerdos conſtitutus, qui neq; initium dierum, neq; uitæ finem habens, aſſimulatus Filio Dei, manet ſacerdos in æternum.

20.

Teſtimonium Patris typum declarans eſt hoc: Iurauit Dominus & non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.

Præſtan-

21.

Præſtantia uictimæ eſt, quod ſemel ingreſſus Chri-ſtus in ſancta, ſatisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritq; redemtionem perpetuo duraturam, & nunc appareat uultui Dei pro nobis.

22.

Applicatio præterea ſacrificij Chriſti fit per fidem. Sic enim Paulus docet: Roman.3. Quem Deus conſtituit propitiatorem per fidem in ſanguine eius.

23.

Vt enim nobis ipſe Chriſtus ex mera gratia & phi-lanthropia ſua beneficia offert: ita nos uiciſſim oblatam gratiam cordis brachijs, hoc eſt, fide apprehendere & tenere debemus.

24.

Cum autem hanc gratiam fide poſſidemus, regales ſa-cerdotes conſtituimur, quibus incumbit, ut iuſticia & anctitate induti, hoſtias offeramus Deo gratas per Chri-ſtum, mediatorem unicum. Nam ut ipſe noſtras conſcien-tias ab operibus mortuis emundat: ita nos uiciſſim excuſ-ſo peccati iugo, Deo uiuenti ſeruire debemus.

25.

Ex ijs quæ hactenus dicta ſunt, (ut rem in anguſtius contraham) duas extruam definitiones, unam ſacerdo-tis Chriſti, alteram noui Teſtamenti cuius ſponſor eſt Chriſtus.

26.

Sacerdos itaque ſummus & uerus, eſt perſona una, Deus & homo Ieſus Chriſtus, mundus & purus ab omni peccato, amans hominum, ex decreto Dei Patris profe-

rens

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

rens Euangelium, offerens ſeipſum ſemel pro hominibus, & perſoluens λύτρον, & applicans ſua merita credentibus, in æternam redemtionem, pro quibus & interpellat apud Patrem.

27.

Nouum Teſtamentum eſt pactum Dei cum hominibus, ſancitum ſanguine Chriſti, in quo ut Deus promittit ſe ignoſciturum peccatis hominum propter Filium uictimam & Mediatorem: ita homo uiciſsim fidei Dei ſe committit, credit in Deum, cum promiſsione obœdientiæ erga ipſum.

28.

Ex his patet, non ſolum Leuiticos ſacerdotes typicos tantum fuiſſe, uerumetiam ſacrilegos eſſe Papiſtas, qui ſuum miſſaticum ſacrificium & hiſtrionicam ſaltationem mundo obtrudant, in contumeliam Chriſti ſacerdotis, ac ſi ſua unica & perfectiſsima uictima non feciſſet ſatis pro mundi peccatis. Porro de ueteri & nouo Teſtamento copioſius dicam infra. Huc de ſacerdotio Chriſtianorum nonnulla adijciam.

DE SACERDOTIO CHRISTIANORVM.

SVNT NE CHRISTIANI OMNES SACERDOTES?

Sunt profecto. Nam per communicationem omnis regeneratus aqua & ſpiritu, quemadmodum a Chriſto Chriſtianus appellatur, ita per eundem rex & ſacerdos conſtituitur. Hinc Petrus Chriſtianos regale ſacerdotium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tium nuncupat. Per Chriſtum enim habemus ius uerbum
Dei docendi, ſeruata cuiuſque uocatione. Habemus ius
inuocandi Deum, iuxta illud: Pſalm. 50. Inuoca me in die
tribulationis &c. Item: Ioan. 16. Quicquid petieritis
Patrem in nomine meo, dabit uobis. Habemus præterea
ius offerendi ſacrificium, ſed euchariſticon uel laudis:
Nam nemo mortalium ſacrificium propitiatorium offer
re poteſt. Is enim honos ſoli ſummo Pontifici Chriſto
Domino competit. Chriſtianorum enim ſacrificia ſupra
enumerata ſunt capite quinto ſecundæ claßis, ubi quinq;
genera recenſui: Spiritum contribulatum, Sacrificium
iuſticiæ, Sacrificium laudis ſeu uitulos labiorum confi-
entium nomini Dei, Hoſtias beneficentiæ & communi-
nis, Et hoſtiam rationalem propriorum corporum.
Aicheas interrogat, quid dignum Domino offerrent?
Huic reſpondetur: Indicabo tibi, o homo, quid ſit bo-
um, & quid Dominus requirat abs te. Vtiq; facere iu-
icium, & diligere miſericordiam, & humilem ambu-
are coram Deo tuo.

PORRO quantum ad illos attinet, quos hodie uulgo
acerdotes appellamus, ſciendum eſt quod triplici nomi-
e ita appellantur. PRIMVM, quia una cum alijs Chri
ſtianis inaugurati ſunt Chriſto, & ſacerdotes eatenus
ecte uocantur, quatenus uere Chriſtiani ſunt. DEIN-
DE imitatione populi Iſraëlitici, qui ſacerdotes appella
unt eos, qui in miniſterio uerbi & ſacrificijs legis occu
ati erant, atq; hic honos ſoli tribui Leuiticæ concedeba
ur. TERTIO, placuit ſanctis patribus, Apoſtolorum
ucceſſoribus, hoc auguſto titulo ſacerdotali eos ornare
præ alijs, qui uerbum Dei docent, adminiſtrant Sacra-
menta,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

menta, annunciant hominibus, ſola Chriſti ſacerdotis ſummi uictima deletum peccatum, mortem & damnationem. Veteres ſacerdotes legales animalia obtulerũt: ſed Apoſtoli & reliqui ſacerdotes Chriſti ſeu Euangelij, homines ipſos mactant, uiuumq; ſacrificium Deo per Euangelium offerunt. Paulus Apoſtolus hoc ſacrificio ſe functum teſtatur, cum gentes mactarit gladio Euangelij, ut fieret oblatio acceptabilis Deo, ſanctificata per Spiritum ſanctum, ad Rom. 15.

CAETERVM, ſacrificium papiſticum plane ſacrilegum eſt, non enim inſtitutum eſt, ut doceat Chriſtum, & mactet homines Deo, gladio Euangelij, ſed ut immolet Chriſtum pro uiuis & mortuis, ita contaminans & conculcans ſacrificium Chriſti. Qui Chriſtus, ſolo ſacerdotio æterna redemtione inuento, eſt functus. Ita enim cap. 10. ad Ebræos legimus: Hic autem unam pro peccatis offerens hoſtiam in ſempiternũ, ſedet ad dexteram Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius, una enim oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificandos, id eſt, eos qui ſanctificantur. Sacrilegi ergo ſunt ſacerdotes papiſtici, qui quod a Chriſto ſacerdote perfectum eſt in æternum, impudenter iterare audent.

SED CVR ADDIT SYMBOLVM, FILIVM EIVS VNICVM?

CVM Chriſtus nominatur Filius Dei, mens non imaginabitur generationem carnalem, ſed diuinam, non temporaneam, ſed æternam, qua Deus Pater ab æterno Filium genuit, unde Micheas capite 5. Ex te enim mihi egre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

egredietur, qui ſit Dominator in Iſraël, & egreſſus eius ab initio a diebus æternitatis. Hæc uox, Filius, diſtinguit perſonam Chriſti ſeu æterni λόγȣ a perſona Patris. Debemus igitur certo ſtatuere, quod Chriſtus & unigenitus & uere Dei Filius ſit, quod ſemper fuerit cum Patre, alia tamen perſona, quemadmodum Ioannes capite 1. teſtatur. QVOD autem additur, quod VNICVS ſit Filius Dei, diſtinctionis cauſſa additur. Nam neceſſe eſt hunc Filium ab adoptiuis diſtinguere. Solus enim Chriſtus eſt æternus & naturalis Dei Filius, eiuſdem potentiæ & eſſentiæ cum Patre. Alij autem ſunt filij adoptione, nimirum qui credunt in hunc unicum Filium Dei. Dedit enim poteſtatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Hic quia Filius Dei eſt, poteſt omnia quæ uult, uult autem omnia quæ ſunt in ſalutem animarum noſtrarum. In hoc ergo unico Dei Filio in omni tentatione hærendum eſt certa fiducia. Promiſit enim, ſe apud nos futurum uſque ad conſummationem ſeculi. Fides itaq; noſtra hunc fructum uberrimum haurire poteſt in omni afflictione. Nihil enim potentius eſt ad conſolandam afflictam conſcientiam, quam cogitare, nobis regem & ſacerdotem eſſe Filium Dei, qui hoc titulo unice oblectatur, ut Rex, Sacerdos & Saluator ad ſe confugientium dicatur. PRAETEREA Chriſtiani hunc Chriſtum agnoſcũt ſuum DOMINVM, idq; potiſsimum ob duas cauſſas. PRIMVM, iure creationis, gubernationis & prudentiæ. Etenim ut creator omnium eſt, ita Dominus, cuius nos ſubditos profitemur. DEINDE iure redemtionis, nos enim ſuo ſanguine redemit, 1. Corinth. 6. 1. Ioan. 1. Romanor. 4.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Tit.1. Sed de hac re infra copioſius. Atque in hunc modum tituli, quos Filio tribuit Symbolum, naturam et officium Chriſti aperte docent.

PRIMVS ARTICVLVS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE *conceptione & natiuitate.*

Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria uirgine.

In *conceptione & natiuitate* Domini *noſtri* IESV CHRISTI *circunſtantias ſex potiſsimũ conſideremus. Prima, quod ab Angelo annunciata ſit eius conceptio. 2. quod conceptus ſit de Spiritu ſancto. 3. quod natus ſit de Virgine. 4. quod ea uirgo fuerit deſponſata uiro. 5. quod ex proſapia Dauid fuerit illa uirgo. 6. quo tempore natus ſit Chriſtus.*

DE PRIMA.

Primvm *igitur ab Angelo annunciatur* Domini *conceptio, quia ſummum bonitatis diuinæ erga homines beneficium eſt natiuitas Chriſti. Voluit igitur* Deus *id Mariæ per Angelum nunciare, ut totus mundus ſciat, negocium diuinum eſſe & arduum. Hic Angelus Mariam primum ſalutat, deinde legationem ſuam exponit, tum obiecta carnis diluit, & ſigno certificat. Salutatio fauorem* Dei *uirgini annunciat, ut ſciat ſe* Deo *gratam eſſe, eique placere. 2. legatio exponit, quod ſit paritura* Dei *Filium, mundi Saluatorem. 3. obiecta carnis cum diluit, potentiam* Dei *nobis commendat, ut quãtumuis to-*

ta rerum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

a rerum natura contraria eſſe uideretur, tamen uoce Dei,et ſigno ei addito,firmiter nitendum ſit. Non enim ſt impoßibilis apud Deum ulla res.

DE SECVNDA.

DEINDE conceptus eſt de Spiritu ſancto, hoc eſt, ıon de ſubſtantia, ſed operatione & efficacia Spiritus ancti. Ita enim Angelus reſpondet Virgini: Spiritus anctus ſuperueniet in te,& uirtus altißimi obumbrabit e. Hinc Auguſtinus: Per gratiam Dei, ſeu potentiam Dei & operationem Spiritus ſancti, de carne Virginis ſſumtum eſt,quod uerbo eſt unitum. Idq; ideo ſi ex uiili ſemine fuiſſet, cum omnibus natis Adam immundus xtitiſſet. Quod autem ex carne natum eſt,caro,menacium,& uanitas, Ioan.3. Nunc autem per Chriſtum oortuit fieri gratiam & ueritatem. non igitur potuit e uiro concipi,ſed oportuit id fieri occulta quadam Dei irtute,quo ab omni peccato purus & ſanctus,nos quoq; urificaret & ſanctificaret, futurus Patri hoſtia ſancta & incontaminata. Deinde de Spiritu ſancto conceptus ſt,ut ſciamus, quicquid Filius loquitur, eſſe ipſißimam atris uoluntatem. Eſt enim Spiritus ſanctus amor Paris & Filij ſubſtantialis. Præterea, quia Spiritus ſantus eſt ſpiritus ſanctificationis & purificationis. Hic nim ex ſanguine quem purificauerat, Chriſti corpus dificauit & ſanctificauit, ut eſſet mundum & immune b omni peccato, ut ſupra quoq; dictum eſt.

DE TERTIA.

TERTIA circumſtantia eſt, quod natus ſit de Virgine. Hic primum obſeruemus uarias hominum in mun-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

dum propagationes, quæ quatuor ſunt. Prima ſolius Adam, qui ex humo creatus eſt, 2. ſolius Euæ, quæ ex Adæ coſta ædificata eſt, 3. ſolius Domini Chriſti, qui ex ſanguine uirginali, per operationem Spiritus ſancti, ſine uirili ſemine, natus eſt, 4. communis. Eſt .n. hominum omnium aliorum, qui ex ſeminis uirorum & mulierum coniunctione naſcuntur. Quod autem ex Virgine naſci debuerit, plures ſunt cauſſæ. PRIMA, ſi fuiſſet ex uiri et mulieris ſeminibus coniunctis natus, in peccatis fuiſſet conceptus & natus. Sed decuit eum, qui uenit ut tolleret peccatum, abſq; peccato eſſe. Conueniebat igitur, ut nouo quodam modo & conciperetur in Virgine, & naſceretur ex Virgine. SECVNDA cauſſa uaticinia fuerunt, Gene. 3. Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Gene. 49. Non auferetur ſceptrum de Iuda, donec ueniat Silo, hoc eſt, eius, ſcilicet mulieris, filius. Eſa. 7. Ecce uirgo pregnans pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel, id eſt, nobiſcum Deus, θεάνθρωπος & ſaluator. Nam idem hoc nomen ualet, quod Ieſus, quemadmodum ex ſupra dictis manifeſtum eſt. TERTIA cauſſa, ut eſſet ſignum ſpiritualis regenerationis, quæ non ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex Deo eſt, Ioan. 1. Vnde Auguſtinus: Oportebat caput noſtrum in ſigni miraculo ſecundum corpus naſci de uirgine, ut ſignificaret ſua membra de uirgine Eccleſia ſecundum ſpiritum naſcitura.

DE QVARTA.

QVARTA circumſtantia eſt, quod uirgo mater Domini fuerit uiro deſponſata, idq; ob quatuor cauſſas potiſſimum factum eſt. Prima, ut hac ratione commenda-

retur dignitas matrimonij, 2. ut conſuleretur pudicitiæ, famæ, & uitæ Virginis, 3. ut Ioſeph eſſet cuſtos Virginis & pueri nutricius, 4. ne hoſtes haberent quod obijcerent Chriſtianis, ac dicerent illorum Chriſtum illegitimum eſſe.

DE QVINTA.

QVINTA circumſtantia, quod ex proſapia Dauid fuerit Virgo orta, id duabus cauſsis eueniſſe uidetur. PRIMA propter oracula. Fuit enim prædictum, ut naſceretur de proſapia Dauid, id quod notiſsimum fuit non ſolum ipſis Scribis ac Phariſæis, ſed toti populo Iudaico, & externis principibus, qui præerant iſti populo. Fuit enim primum Abrahæ promiſſus, deinde, quod ex tribu Iuda eſſet oriundus. Tum iuratus eſt Dauidi Pſal. 132. Iurauit Dominus Dauid ueritatem, & non fruſtrabitur eum, de fructu uentris tui ponam ſuper ſedem tuam. SECVNDA, ut magis confirmaretur, hunc eſſe Meſsiam, quem ex Abrahæ Dauidisq; lumbis oracula legis et Prophetarum tanto tempore antea promiſerant.

DE SEXTA.

SEXTA circumſtantia eſt temporis, quo natus eſt Chriſtus, in quo primum oracula ſunt obſeruanda. Eſt enim natus regnante Auguſto, Luc. 2. Vnde Prophetia Iacob certificatur, qui Gene. 49. ita prædixerat: Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat Silo. Huc hebdomadæ Danielis pertinent, Daniel. 9. Vnde hæc temporis circumſtantia conuincit, hunc Filium uirginis uere eſſe Chriſtum. Nam eo tem-

pore eſt natus, quo dictum erat. Confirmatur igitur hinc fides in Chriſtum uerum Meſsiam, & confutantur Iudæi, qui excœcati ob ſuam maliciam, adhuc Chriſtum expectant, quem ſperant fore monarcham mundi.

HAE SEX circumſtantiæ, de quibus breuiſsime dixi, in hoc articulo diligenter ſunt conſiderandæ. Plurimum enim faciunt, tum ad hiſtoriam recte intelligendam, tum ad fiduciam concipiendam in hunc Filium, & fouendam.

PORRO Chriſtus Dominus ueniens in hunc mundum, reſpectum habuit ad quatuor potiſsimum. PRIMVM ad Patris uoluntatem, cui obœdiendum fuit. SECVNDO ad ſcripturas certificandas, & confirmandas. TERTIO ad genus humanum, quod ſua uictima erat liberaturus. QVARTO ad diabolum, ad quem ſuperandum uenit. Chriſtus enim apparuit (ut inquit Ioannes 1. Ioan. 3.) ut deſtrueret opera diaboli.

SECVNDA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE paſsione & morte.

Hæc pars hiſtoriæ Chriſti maxime admirandum opus continet, de paſsione & morte Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui paſſus & mortuus eſt propter peccata noſtra, quemadmodum plurima teſtimonia ueteris & noui Teſtamenti oſtendunt. Ipſius enim paſsio & mors ſacrificium propitiatorium eſt, quo Deus propitiatur, id eſt, pius et clemens redditur ijs, pro quibus ſacrificium peractum eſt. Vt autem doctrinam dominicæ paſsionis diſtinctius teneamus, PRIMVM dicam de ſacrificio propitiatorio,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

atorio, quid ſit, & quot ad illud requirantur. DEINDE cauſſas paßionis dominicæ breuiter attingam. TERTIO, effectus paßionis. QVARTO antitheſin adijciam. POSTREMO ueram meditandæ dominicæ paßionis rationem exponam.

QVID EST SACRIFICIVM PROPITIATORIVM, ET QVAE AD illud requiruntur?

SACRIFICIVM PROPITIATORIVM eſt opus placans iram Dei pro alijs, & ſatisfactorium pro culpa & pœna æterna. Sic enim inquit Dominus, Ioh. 17. Pro ijs ſanctifico meipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati in ueritate. Deinde conſtat ex ſcripturis, proprium fuiſſe officium Chriſti ſeipſum offerre, ſicut dicit Scriptura, Heb. 10. Ipſum unica oblatione ſanctificaſſe ſuos. Item, ſemel apparuiſſe per oblationem ſui. Hinc & quid ſit ſacrificium propitiatorium, & quod unicum ſit, nempe Ieſu Chriſti, apertißime colligitur. PORRO ad huius ſacrificij perfectionem quinq; requiruntur, 1. Deus, cui offerendum eſt. 2. ſacerdos, qui offert. 3. res quæ offertur. 4. res, pro qua offertur. 5. fœdus ſeu teſtamentum, Eſt enim omnis ſacerdos ſponſor fœderis alicuius. Hinc filius Dei eſt ſacerdos, qui ſeipſum obtulit Deo Patri pro genere humano liberando ab æterna morte.

QVAE SVNT CAVSSAE PASSIONIS DOMINI?

OBIECTVM mouens, προκαταρκτικὸν quod uocant, fuit calamitas humani generis, et tyrannis diaboli in ge-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

nus humanum. IMPELLENS CAVSSA interna fuit amor Dei Patris erga ſuam creaturam. Sic enim inquit Dominus Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret. OBSEQVENS CAVSSA, fuit ipſe Filius Dei, qui, ut inquit Paulus, uſq; ad mortem crucis obœdiens fuit Patri. Inſtrumenta fuerunt diabolus, Scribæ & Phariſæi, Pilatus & carnifices ipſi. FORMALIS CAVSSA fuit ipſa paßio, quæ petenda eſt ex hiſtoria euangelica, quæ diſtingui poteſt in quinq; actus ſeu membra, quæ his uerſibus continentur:

Hortus, Pontifices, Reges, Crux atq; ſepulcrum,
Hiſtoriæ paßi membra notanda Dei.

Harum ſingula membra plures habent articulos, de quibus euangelica hiſtoria conſulenda eſt. FINALES uero hæ ſunt, PRIMA, ut glorificetur Deus ob iuſticiam & miſericordiam. SECVNDA, ut ſaluetur genus humanum, quod peccato perditum fuit, quando hunc ſacerdotem fide apprehenderit. TERTIA, ut deſtrueret Chriſtus opera diaboli ſua morte. In hoc enim apparuit (ut inquit Ioannes) ut deſtruat opera diaboli. Has cauſſas omnes miro compendio complectitur Dominus Ioan. 3. ubi ita inquit: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat uitam æternam.

QVI SVNT EFFECTVS PASSIONIS DOMINI?

De iis tantum EFFECTIBVS breuiter attingam, qui ad humanam redemtionem pertinent, de quibus extant ſanctorum Patrum breues ſententiæ, quibus ſummam

nam fructus dominicæ paßionis complexi ſunt, qualis hæc eſt: Chriſtus paßione ſua uicit diabolum, quem li- gauit, infernum, quem ſpoliauit, mortem, quam ſupera- uit, mundum, quem contemſit, ſupplicium, quod detulit, cœlum, quod aperuit. Et Auguſtinus: Per redemtoris noſtri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad uitam, de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patri- am, de luctu ad gaudium, de terris ad cœleſte regnum uo- cati ſumus. Huiuſmodi quam plurimæ ſanctorum patrum ſententiæ de fructu paßionis dominicæ paßim leguntur. Sed ego breuiter quoſdam effectus colligam, ac eos nume- ris diſtinguam memoriæ gratia, additis teſtimonijs ex ſacra Scriptura.

PRIMVS, Deo præſtita eſt obœdientia, Philip. 2. Humiliauit ſemetipſum, factus obœdiens uſq; ad mortem, mortem autem crucis.

SECVNDVS, diabolus uictus. In hoc inquit Ioannes, apparuit filius Dei, ut deſtrueret opera diaboli. 1. Ioan. 3.

TERTIVS, homo a peccato ſaluatus eſt & iuſtifi- catus. Ecce, inquit Ioannes, agnus Dei, qui tollit peccata mundi. 2. Cor. 5. Eum, qui non nouit peccatum pro nobis fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.

QVARTVS, æquatio Iudæorum & gentium, aboli- ta inimicitia per mortem Chriſti. Ad Ephe. 2. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit ex utriſq; unum & interſtitium maceriæ ſoluens, inimicitias per carnem ſuam, legem mandatorum in decretis abolens, ut duos conderet in ſe- metipſo in unum nouum hominem, faciens pacem ut re- conciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem.

QVINTVS, mors abolita eſt, Oſeæ 13. Ero mors

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tua o mors, &c. morſus tuus ero inferne. Vita Chriſti (inquit Bernardus) uiuendi mihi regula extitit, mortis a morte redemtio. Breuiter: Chriſti hoſtia eſt λύτρον, quo Deus placatus, homo redemtus, Diabolus uictus, omnia in cœlo & in terra uni capiti Chriſto ſubiecta ſunt, Epheſ. 2.

Cum hoc ſacrificio & paßione pugnat, quicquid homines mali excogitant, pro ſatisfactione peccati, cuius generis ſunt, iuſticia operum, Miſſæ, indulgentiæ, inuocationes Sanctorum, fictum purgatorium, & huiuſmodi aliæ nugæ, quas excogitauerunt Monachi, in contumeliam crucis Chriſti. Nam ſi Chriſtus, ut Eſaias inquit, uulneratus eſt propter peccata noſtra, ſequitur, omnia illa ex diametro pugnare cum paßione Domini, quibus uolunt homines placatum ſibi Deum reddere. Nec poteſt maior contumelia Filio Dei fieri, quam ulli rei, prætérquã ipſius paßioni & morti tribuere redemtionis beneficium. Nec eſt ullum idololatriæ genus maius, quam hominis operibus tribuere ſatisfactionis gloriam, quod tamen totum Papiſticũ regnum ex inſtinctu Diaboli facit.

IN QVIBVS REBVS CONSISTIT VERAE DOMINICAE PASSIONIS MEDITATIO?

Meditatio Dominicæ paßionis utilis, ad ſex capita referri poteſt. PRIMVM ueniat nobis in mentem, quantam neceſſe ſit iram Dei fuiſſe ob peccatum, quæ non poterat placari, niſi morte unigeniti Filij Dei. SECVNDO cogitandum quam immenſa & imperueſtigabilis

bilis fuerit miſericordia Dei Patris, qui potius uoluit Fi-
lium ſuſtinere turpiſsimam mortem, quam genus huma-
num a ſe conditum, perdere. Hæc miſericordia multis
in locis ſacræ Scripturæ commendatur. TERTIO, co-
gitandum eſt etiam de ſummo & inenarrabili amore Fi-
lij Dei erga genus humanũ, uolentis in ſe deriuare iram
Patris, ac ſuſtinere tam ignominioſam mortem, idq; pro
ingratiſsimis hominibus. QVARTO, de applicatione
dominicæ paſsionis cogitandum eſt. Niſi enim nobis fide
applicetur, inanis quædam hiſtoriæ noticia manebit.
Quare fide ſtatuendum eſt, ipſum Deum pro TE mor-
tem ſubijſſe, quod cum feceris, paſsionis dominicæ factus
es particeps, uſq; adeo, ut tota obœdientia Chriſti tua ſit
iuſticia, qua ueſtitus non amplius ut peccator, ſed tan-
quam iuſtus in conſpectu Dei appareas, Roman. 6. Vnde
Bernardus: De remiſsione quidem peccatorum ualidiſ-
ſimum teneo argumentum, dominicam paſsionem. Vox
ſiquidem ſanguinis eius ualet plus quam ſanguinis Abel,
clamans in cordibus electorum remiſsionem peccatorum.
Traditus eſt enim propter peccata noſtra. Nec dubi-
to, quin potentior & efficatior ſit mors illius in bo-
num, quam peccata noſtra in malum. QVINTO,
admonebit nos paſsio DOMINI fortis piorum in hoc
mundo. Quemadmodum enim CHRISTVS eſt paſſus,
ita uult & reliquos pios pati, ut ſint conformes imagi-
nis Filij DEI. Ideo enim compatimur, ut una cum illo
glorificemur, Roman. 6. SEXTO, admonebit nos
paſsio DOMINI, uitæ in poſterum recte formandæ,
utque caueamus, ne rurſus uolentes DEVM peccatis
noſtris offendamus. De hoc membro uide Roman. 6.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Hinc enim ſumit Paulus argumentum exhortatorium ad piam & honeſtam uitam.

TERTIA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE SEPVLtura & deſcenſu ad inferos.

TYPVS ſepulturæ Chriſti fuit dies Sabbati, id eſt, quietis, unde prophetia Dauidis: Pſalm. 15. Et caro mea requieſcet in ſpe. Eſa. 11. Et erit ſepulcrum eius glorioſum. In horto ſepultum ideo ſancti Patres dicunt, quia primus homo in horto mortuus eſt.

SED CVR SEPVLTVS FVIT?

PRIMVM ad oſtendendum, quod uere fuit mortuus. 2. ut iter nobis præberet a ſepulcro ad uitam. 3. ut nos ſpiritualiter mortui a peccato, nunc quieſcamus a peccato, & deſideria peccati non faciamus. Sepulti (inquit Paulus Roman. 6.) ſumus cum ipſo per baptiſma in mortem, ut quemadmodum ipſe excitatus eſt a mortuis per gloriam Patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

SED CVR OPORTVIT DOMINVM AD INFEROS DESCENDERE?

Quemadmodum Chriſtus mortuus eſt, ne nos æterna morte moriamur: ita etiam ad inferos deſcendit, ne nos inferorum poteſtati ſubijciamur.

An

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

An non CHRISTI corpus iacuit in ſepulcro?
An non animam commendauerat Patri?
Quomodo ergo fuit apud inferos?

Auguſtinus reſpondet: Totus Filius fuit apud Patrem, totus in utero Virginis, totus in cœlo, totus in terra, totus in cruce, & totus in inferno. At ſi quis dixerit, ſecundum animam tantũ deſcendiſſe ad inferos, ipſius ſententiam nequaquam improbo, neque refert ſcire magnopere, quo modo ad inferos deſcenderit, modo uera fide teneatur, ipſum ab inferorum poteſtate nos liberaſſe.

QVARTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE REſurrectione ipſius.

HAEC QVARTA pars eſt de reſurrectione, quæ eſt ipſius uictoria & triumphus ſuper mortem & infernum. Nam hic Dominus ſe uerum Deũ eſſe declarat. 1. Virtute enim diuina ſurrexit. 2. hac reſurrectione meruit a ſuo Patre, ut omnia ſibi ſint ſubiecta, in cœlo & in terra. Breuiter, declarat ſe ſua reſurrectione eſſe benedictum illud ſemen, quod contriturum erat caput ſerpentis, hoc eſt, aboliturum regnum diaboli.

SED QVID COMMODI NOBIS EX CHRISTI RESVRRECTIONE ACCEDIT?

Meruit CHRISTVS nobis ſua glorioſa reſurrectione, dummodo in eum credamus, æternam iuſticiam & æternam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

æternam ſalutem. Vt enim obœdientia & morte ſua pro peccatis noſtris ſatisfecit, ita ſua reſurrectione iuſtificationem & uitam æternam acquiſiuit credentibus. Quemadmodum Paulus Rom. 4. miro compendio complexus eſt: Mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri, nimirum ut nobis ſuam iuſticiam impertiret. DEINDE, habemus fœdus bonæ conſcientiæ erga Deum per reſurrectionem Chriſti. TERTIO, Chriſti reſurrectio nos admonebit, ut reſurgamus non ſolum in extremo iudicio (Eſt enim reſurrectio Chriſti noſtræ reſurrectionis certiſſimum teſtimonium) uerumetiam in hoc mundo. Nam ut morientis, ſic & reſurgentis Chriſti membra debemus eſſe. QVARTO, reſurrectio Chriſti merito admonere deberet omnes Chriſtianos, intimi cuiuſdam amoris & fraternitatis erga ſe inuicem. Nam ita iuſſit Chriſtus reſurgens nunciari diſcipulis ſuis, Ioan. 20. Aſcendo ad Patrem meum, & ad Patrem ueſtrum, ad Deum meum, & ad Deum ueſtrum. Aut ſi apertius placet. 1. Primum eſt donum, quo iuſtificamur. 2. eſt uirtus, quæ in nos credentes transfunditur, ut poſſimus a uicijs reſurgere. 3. exemplum eſt & ſymbolum nouitatis uitæ. 4. eſt cauſſa noſtræ reſurrectionis, eiuſdemq; pignus.

QVINTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE ASCENſione in cœlum, & ſeſſione ad dexteram Patris.

IN HAC parte duo ſunt potiſſimum obſeruanda. PRIMVM mandatum Chriſti dicentis, Marc. ultimo: Euntes

Euntes in mundum uniuerſum, & prædicate Euangelium. Antea intra pomeria terræ Paleſtinæ docebatur manifeſte uerbum Dei: nunc iubet eos exire in omnem terram. Qua uoce declarat ſuam mortem, reſurrectionem & aſcenſionem efficacem eſſe in omnibus partibus & angulis mundi, non quibuſdam generoſis hominibus, ſed promiſcue omnibus ſuam gratiam offerens. Dicit enim: Proclamate. Quibus? Omni creaturæ, contra tentationem de particularitate, de prædeſtinatione, & de indignitate noſtra. Quid? Euangelium, hoc eſt, nouum nuncium, uidelicet, quod Chriſtus uictor & triumphator offerat omnibus credentibus remiſsionem peccatorum. Ita enim additur in mandato Domini: Qui crediderit & baptiſatus fuerit, ſaluus erit &c. ALTERVM, hoc loco obſeruandum eſt, ut ipſa Chriſti aſcenſio recte a nobis æſtimetur. Hic ſemel aſcendens in cœlum, adeptus eſt nobis & ſibi in perpetuum, ius & dignitatem manſionis cœleſtis. Huc Pſalm. 10. Huc dictum Pauli pertinet ad Epheſ. 4. Aſcendit ut omnia impleret, non ut abeſſet, ſed ut præſenti uirtute repleret cœlum & terram, ut eſſet nobiſcum, iuxta uerbum & promiſsionem ſuam, uſque ad conſummationem ſeculi. Eleuatus enim ſupra cœlos ſparſit ſuas uirtutes & bonitatis ſuæ radios, ultra & ſupra omnes fines terræ, & aperuit nobis uiam in cœlum, quæ per Adæ delictum & noſtrum occluſa erat. QVOD autem Symbolum adijcit, CHRISTVM SEDERE AD DEXTERAM PATRIS, ſignificat ipſius regnum ita ſtabilitum eſſe, ut fruſtra ſe illi opponant omnes inferorum portæ. DEINDE, ut habeamus apud Patrem præſentem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

aduocatum, quemadmodum Ioannes inquit, 1. Ioan. 1. VERVM ut breuiter totam rem complectar, Spiritus ſancti concionem de glorioſa Chriſti in cœlum aſcenſione adijciam. Ita enim Dauid & Paulus ex Spiritu concionantur, Pſal. 68. & Epheſ. 4. Aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dat dona hominibus. In hac concione tria ſunt. PRIMVM, teſtimonium aſcenſionis Chriſti. 2. Deſcriptio triumphi. Ipſe enim ut uictor captiuum ducit diabolum, infernum & mortem. 3. Liberalitas ipſius ac beneficentia erga homines, & potiſsimum erga Eccleſiam, cui largitur Spiritũ ſuum, & alia dona, quibus Eccleſia in hoc mundo conſeruatur.

PORRO, VSVS huius partis eſt, ut nos hic in terra uerſantes cogitemus conuerſationem noſtram ſeu politiam debere eſſe in cœlo. Vnde expectemus reuerſurum eſſe eum, qui aſcendit, ut iudicet omnem carnem, quemadmodum ſequenti parte dicetur.

SEXTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NIMIRVM DE ADuentu eius ad iudicium.

HAEC PARS horrenda eſt quidem impijs & Chriſti hoſtibus: Chriſtianis uero ſumme delectabilis, & in omni anguſtia ueluti ſacra anchora eſt. Nam cum audit pius oppreſſus in hoc mundo uarijs calamitatibus, iudicium extremum penes eum eſſe, qui dixit: Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo uos. Item: Ioan. 5. Qui credit in Filiũ, non guſtabit mortem in æternũ: concipit ſpem & fiduciam, ſe aliquan

aliquando cum ſumma gloria liberatum iri ab omnibus anguſtijs. Quomodo enim clementiſsimus Princeps perderet populum ſuum? Quomodo membra, ſua morte ſibi adiuncta, caput diſsiparet? Quomodo ſuos clientes aduocatus condemnaret? Quomodo IESVS non ſaluaret? Quomodo is, qui ſanguine ſuo precioſo, in patibulo crucis effuſo, nos ſibi aſſeruit, nunc in extremo periculo deſereret? cum hic Chriſtus rex & pontifex noſter iureiurando promiſit, ſe ſeruaturum omnes, qui ad ſe confugiunt, quantumuis enormibus peccatis obnoxij fuerint. HACTENVS de naturis, de perſona & officio CHRISTI dictum eſt. Vnde tota ſalutis noſtræ ſumma ac ſingulæ eius partes dependent. Quare cauendum eſt, ne uel minimam partem ſalutis noſtræ alio deriuemus. Si enim ſalus quæritur, ipſo nomine docemur, penes eum eſſe omnem ſalutem: Si alia quælibet dona quæruntur, in ipſo uncto rege & ſacerdote noſtro reperientur, qui ſedens ad dexteram Patris, dat dona hominibus: Si fortitudo, in eius dominio quæratur: Si puritas, in eius conceptione: Si indulgentia, in eius humanitate, qua factus eſt nobis per omnia ſimilis, excepto peccato, ut condoleſcere diſceret infirmitatibus noſtris: Si redemtio quæratur, in eius paſsione ſita eſt: Si abſolutio, in eius damnatione: Si maledictionis remiſsio, in eius cruce eſt: Si ſanctificatio, in eius ſacrificio: Si purgatio, in eius ſanguine eſt: Si mortificatio carnis, in eius ſepulcro: Si uitæ nouitas, in eius reſurrectione: Si immortalitas, in eadem: Si hæreditas regni cœleſtis, in cœli ingreſſu: Si præſidium, ſi ſecuritas, ſi bonorũ omnium copia & affluentia quæratur, in eius regno inuenientur: Si ſecura

indicij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

iudicij expectatio, in poteſtate iudicandi illi tradita eſt. Denique in ipſo theſauro omne genus bonorum cum ſint, inde ad ſacietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui uno Chriſto non contenti feruntur huc atque illuc, in ſpes uarias, certam uiam non tenent, ſed exciderunt ſalute.

TERTIVM MEMBRVM SYMBOLI.

Credo in Spiritum ſanctum.

TAMETSI *in primo primæ Claßis capite de Spiritu ſancto dictum eſt, hic tamen uerba Symboli explicanda ſunt. Hæc uerba Symboli tria nobis ſuggerunt cogitanda.* PRIMVM, *Quis, qualisq; ſit Spiritus ſanctus. 2. Quale ſit eius officium. 3. Qualis fides in Spiritum ſanctum requiratur.*

QVIS IGITVR QVALISQVE EST SPIRITVS SANCTVS?

Spiritus ſanctus eſt eiuſdem eſſentiæ cum Patre & Filio, ſed diſtincta ὑπόστασις, id eſt, perſona ab utroque Patre & Filio procedens, purificator, cum utroq; ſimul adorandus. Soli enim Deo tribuendus eſt diuinus cultus, qualis eſt fides. Hic cultus iuxta uerba Symboli Spiritui ſancto tribuendus eſt, proinde Spiritus ſanctus uere eſt Deus. Alia quæ huc pertinent ad declarationem diuinitatis Spiritus ſancti, petantur ex Symbolo Athanaſij.

QVALE EST OFFICIVM SPIRITVS SANCTI?

IN *hac*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

IN hac unica uoce ſanctitatis comprehenditur tan= quam in genere. Nam iccirco Spiritus dicitur, quia quic= quid eſt gratiæ Dei, id conſequimur, ſi per Spiritum ſan= ctum communicatur nobis. Verum quia hoc in genere quodammodo dictum obſcurius eſt, ſpeciatim ſeu per par tes quomodo per hunc Spiritum Dei ſanctificemur, oſten dam. Multis enim nominibus ſanctitatem nobis impartit. PRIMVM, quia eſt CLAVIS THESAVRORVM cœ leſtium. Is enim illuminat aciem mentis noſtræ, ut my= ſteria fidei intelligere ualeamus, quæ procul poſita ſunt a rationis captu. Animalis enim homo (ut inquit Paulus 1 Cor. 2.) non capit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Et Domi= nus Ioan. 16. dicit: Vbi Paracletus uenerit, ducet uos in omnem ueritatem. 2. Quia eſt ARRABO promiſsionis, ad Epheſeos primo. Eſt enim nobis tanquam arra, quam nobis donauerat in certitudinem futuræ hæreditatis. 3. Quia eſt SIGNACVLVM, quo certitudo diuinarum promiſsionum noſtris mentibus obſignatur. 4. Quia eſt MAGISTER VERITATIS, ducens nos in omnem ueritatem, purgantem mentes noſtras ab ignorantia, 5. Quia eſt AVTOR LVCIS, expellentis tenebras per peccatum inductas. 6. Quia FONS SAPIENTIAE & intelligentiæ eſt. 7. Quia eſt AQVA repurgans nos a prophanis ſordibus, in ſancta Dei templa nos conſe= crans, atq; ut germina iuſticiæ proferamus fœcundans. 8. Quia OLEVM & VNCTIO eſt, quo nobis uerum uitæ uigorem effundit. 9. Quia IGNIS eſt, excoquens & expurgans noſtræ conſcientiæ uicia, incendit corda noſtra amore iuſticiæ, ut aduerſus carnem indeſinenter pugnemus. Hæc aliaq; huiuſmodi Spiritus ſancti officia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

in Eccleſia elegantiſsime deſcribuntur in hymno: **Veni** *creator Spiritus.*

QVALIS FIDES IN SPIRITVM SANCTVM REQVIRITVR?

Fides in Spiritum ſanctum tria complecti debet. PRIMVM *agnoſcet, Spiritum ſanctum tertiam in diuinitate perſonam eſſe æqualem & conſubſtantialem Filio & Patri, quemadmodum deſcribitur in Symbolo Athanaſij.* DEINDE *officium Spiritus ſancti intuebitur fides.* POSTREMO *in eius bonitate niti & acquieſcere debebit, cauebitq́; ne impuritate et fœditate Spiritum ſanctum contriſtet & expellat homo.*

QVARTVM MEMBRVM SYMBOLI.

Sanctam Eccleſiam Catholicam: Sanctorum communionem: remiſsionem peccatorum: carnis reſurrectionem: & uitam æternam.

HOC *quartum membrum Symboli docet de effectu totius Trinitatis, & fide accipiente oblata beneficia. Hactenus enim ſymbolum de cauſſa efficiente & materia noſtræ ſalutis diſſeruit. Nunc autem, quo illa omnia beneficia Tinitatis, miſericordia Patris, uictima Filij, ſanctificatio Spiritus ſancti pertineant, adijcit. Nam hæc omnia beneficia ad Eccleſiam pertinent, quam dona-* tam

tam remiſsione peccatorum in extremo die excitabit, ac æterna gloria ornabit. Diuiditur autem hoc ſymboli mẽbrum in quinq; articulos, quos nunc ordine declarabo.

PRIMVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI NEMPE DE Ec- cleſia.

Tametſi ſupra quædam de Eccleſia dixi, tamen hic ſymboli uerba breuiter ſunt explicanda. In Symbolo Apoſtolico & Athanaſij quatuor potiſsimum huius ſanctæ Eccleſiæ conditiones numerantur. PRIMA, quod ſit una, SECVNDA, quod ſit ſancta, TERTIA, quod ſit catholica, QVARTA, quod ſit firma.

VNA ideo dicitur & credenda eſt, quia ut unicum Pontificem Ieſum Chriſtum agnoſcit, ita unicam regulam religionis, quæ conſiſtit in uera fide, ſpe & caritate, habet. Hanc Eccleſiæ unitatem conſeruat unus Spiritus per uerbum & Sacramenta. quo totum miniſterium uerbi referendum eſt. SANCTA credenda eſt, PRIMVM quia ſanguine Chriſti purgata eſt, iuxta illud 1. Ioannis primo. Et ſanguis IESV CHRISTI emundat nos ab omni iniquitate noſtra. 2. Quia ſpirituali unctione Eccleſiæ membra, hoc eſt, omnes credentes uncti ſunt, ut ſint Chriſtiani, hoc eſt, reges & ſacerdotes. Nam Chriſtus omnibus in ſe credentibus tribuit honorem ſpiritualium, regum & ſacerdotum. 3. Quia ipſa ſancta Trinitas habitat in Eccleſia, quemadmodum Chriſtus ipſe teſtatur in concione poſt cœnam ultimam: Qui diligit me, et mandata mea ſeruat, ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. 4. Inuocatione

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſanctificatur Eccleſia. Præterea CATHOLICA, hoc eſt, uniuerſalis eſt credenda. PRIMVM ratione loci. Non eſt Eccleſia alligata certo loco, certis regnis, certis prouincijs, ſed uniuerſalis ſeu catholica dicitur, quia ſparſa eſt per totum mundum. Sic enim Matthæi ultimo dicitur: Euntes in mundum uniuerſum. Qua re Papiſtarum error refutatur, qui Eccleſiam Romæ alligant, tanquam ibi eſſet ſedes ueræ Eccleſiæ. 2. Conditione hominum Eccleſia dicitur Catholica. Nullus enim reijcitur a cœtu Eccleſiæ, ſiue dominus ſiue ſeruus ſit, ſiue maſculus ſiue fœmina. Vnde deſtruitur error Iudæorum, qui putant Eccleſiam ſolam pertinere ad ſemen Abrahæ carnale. 3. Ratione temporis dicitur Catholica Eccleſia. Non enim durabit in mundo, ad aliquot centenos annos ut ſomniant Anabaptiſtæ, & uetus hæreſis, ſed durabit perpetuo in mundo, iuxta promiſsionem Chriſti, Matthæi ultimo: Ego ero uobiſcum uſque ad conſummationem ſæculi. Hoc ipſum docet pontificatus Chriſti, qui perpetuus eſt. 4. Ratione doctrinæ Catholica appellatur Eccleſia, nam in ipſa Eccleſia uniuerſaliter eadem doctrina, eadem religio perpetuo manet. Id eſt enim catholicum, quod ubiq;, ſemper & ab omnibus creditum eſt. POSTREMO credenda eſt FIRMA ECCLESIA, unde fides noſtra integrum (ut ita dicam) mare diuinarum conſolationum in omnibus tentationibus haurire poteſt. Hæc fides ſuſtentat trepidantem conſcientiam. Pia mens contra imbecillitatem carnis, contra rabiem Diaboli, contra furorem mundi, conſolabitur firmitudine huius Eccleſiæ, quæ uſq; adeo firma eſt, ut nulla uis aduerſus eam præualere poſsit. Portæ inferorum (inquit

(inquit Dominus Matth.16.) non præualebunt aduerſus eam, ac ſi dicat: Bellabunt aduerſus Eccleſiam inferorum poteſtates, ſed nequaquam aduerſus ipſam præualebunt aut expugnabunt. Ipſa enim Eccleſia uictrix erit per fidem, quæ FIDES VICTORIA EST MVNDI.

SECVNDVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE COMmunione Sanctorum.

SANCTORVM COMMVNIO eſt æqualis participatio omnium euangelicarum promiſsionum. Sicut enim in omnibus eſt unus Chriſtus, æquale precium & meritum redemtionis & ſalutis: ita omnibus una & eadem reconciliatio, redemtio, iuſticia, ſanctificatio, uita & ſalus. Paulus ad Epheſeos 4. hinc extruit exhortationem ad mutuam animorum concordiam. Quid enim magis conuenit, quam ut illi ſe proſequantur amore & beneuolentia, quibus tantus theſaurus cœleſtium bonorum exiſtit, præſertim cum ſint eiuſdem cœleſtis Patris filij dilecti, & eiuſdem corporis membra, & ad eandem beatitudinem uocentur? Pertinent & ad hoc, communia Eccleſiæ bona, quod credentes mutuis precibus ſubleuentur, quarum nequaquam ſunt participes, qui Eccleſiam deſerunt.

TERTIVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE REmiſsione peccatorum.

REMISSIO PECCATORVM *eſt præcipuum ornamentum Eccleſiæ, quo donatur a ſuo ſponſo Chriſto. Nam forma propria iuſtificationis Eccleſiæ & ſingulorum membrorum in Eccleſia, hic exprimitur, quæ eſt remiſsio peccatorum & imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio perſonæ credentis gratis propter Chriſtum.* SVNT *autem hic tria conſideranda.* PRIMVM, *quid Deus in homine inuenit ante iuſtificationem.* SECVNDO, *Quomodo Deus peccatum tollit.* TERTIO, *Qua ratione homo remiſsionis peccatorũ fit particeps.*

QVID ERGO INVENIT?

PECCATVM, *iram Dei, maledictionem, tyrannidem diaboli, rebellionem multiplicem, breuiter meritum æternæ mortis. Vnde nulla noſtra dignitas eſſe apparet, quæ mereri poterit fauorem Dei, aut tanti peccati remiſsionem. Omnes enim aberrauimus, nec eſt unus inuentus mundus a peccato, inter filios hominum, nec quiſquam debitum honorem Deo exhibuit.*

QVOMODO DEVS TOLLIT PECCATVM?

Tollit remittendo, id eſt, condonando pœnam commeritam, & largiendo iuſticiam alienam, nempe Chriſti. Quemadmodum per unius inobœdientiam totus mundus obnoxius eſt iræ Dei: ita per obœdientiam & iuſticiam unius Ieſu Chriſti multi conſt. ıentur iuſti. Sic enim Paulus multis in locis docet, 2. ad Corinth. 5. ita inquiens: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Proinde

iuſticia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

iuſticia Chriſtiana, qua remiſsionem peccatorum obtinent apud Deum, nihil aliud eſt, quam iuſticia & obœdientia Chriſti, imputata credentibus.

QVA RATIONE REMISSIONIS PECCATORUM FIT HOMO PARTICEPS?

FIDE. Sic enim ſymbolum habet: Credo remiſsionem peccatorum, id eſt, certo certius mihi perſuadeo, remiſsionem peccatorum mihi contingere propter uictimam Chriſti. Eſtq; hoc dictum ſymboli multis erroribus de iuſtificatione opponendum, nempe Turcorum, Iudæorum, Papiſtarum, hypocritarum, atq; adeo omnium, qui non ſola uictima Chriſti iuſtificari homines credentes exiſtimant. Deinde quiſq; exerceat hoc dictum quotidiana praxi, ut magis ac magis dulceſcat ſibi tam lætum Euangelium. Huc pertinet tanquam ad ſcopum totum uerbi miniſterium. Huc pertinent Sacramenta, quæ omnia eo referantur, ut hæc ſymboli pars radices agat in cordibus noſtris.

QVARTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE carnis reſurrectione.

Huius partis explicationem habes copioſiſsimam 1. ad Cor. 15. ubi Paulus diſſerit multis & ualidis argumentis de hoc articulo & uana eſſe oſtendit omnia, quæ in ſcripturis traduntur, niſi futura eſſet reſurrectio, quæ eſt fructus reſurrectionis CHRISTI. In hoc articulo

PRIMVM eſt conſideranda reſurgentium conditio. DEINDE uſus fidei reſurrectionis. CONDITIO eorum qui reſurgent, in uniuerſum eſt quadruplex. PRIMA, quod eiſdem corporibus reſurgemus, ita enim Paulus docet 1. ad Corinth.15. Item ad Philip.3. Item Iob cap.19. SECVNDA conditio eſt, quod corpora reſurgentium erunt incorruptibilia, bonorum quidem in gloria, malorum uero in pœna, 1. ad Corinth.15. TERTIA conditio eſt, quod boni & mali reſurgent cum integritate omnium partium corporis, ut in citato loco Paulus teſtatur. QVARTA conditio eſt, quod reſurgentes nunquam ſunt rurſus morituri.

PORRO, quantum ad BONOS attinet, quadruplex rurſus erit reſurgentium conditio. Prima CLARITAS, Matth.12. Secunda IMPASSIBILITAS, 1.Cor.15. Tertia AGILITAS, Sapien.3. Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Quarta, SVBTILITAS. Seminatur corpus, inquit Paulus, animale, ſurget corpus ſpirituale, non quod omnino ſit ſpiritus, ſed quia per omnia Spiritui ſubijciatur. CAETERVM, quantum ad MALOS attinet, reſurgentium conditio contraria erit conditioni beatorum.

VSVS.

VSVS præterea fidei reſurrectionis in his conſiſtit. PRIMVM, conſolabitur nos hæc fides in calamitatibus & iniurijs quibus obnoxium eſt hoc corpus, dum uiuimus. SECVNDO, hæc fides mitigabit triſticias, quas de mortuis concipimus. TERTIO, minuet timorem mortis, dum credimus meliorem uitam poſt hanc mortem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tem ſequuturam, ad Ebræos 2. Vt per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, & liberaret eos, qui per timorem mortis per totam uitam obnoxij erant ſeruituti. QVARTO, fides hæc reddit nos ſollicitos & alacres ad bene operandum, & bene merendum de ijs, cum quibus nobis futura eſt perpetua ſocietas in æterna uita. QVINTO, hæc fides retrahet nos a malo, ne contaminemus nobiliſsimam animam, & corpus ſanguine Chriſti conſecratum, quod corpus in illa perpetua ſanctitate uiuet, conuerſabitur cum Deo, Angelis, Patriarchis, adeoq; omnibus, qui hinc directa ad Deum mente diſceſſerint.

QVINTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE uita noſtra.

HIC articulus additur, ut ſignificet nos reſurrecturos, non ad calamitates aut momentaneas fortunas, ſed ad perpetuam beatitudinem. Quia autem Symbolum diſerte meminit æternæ uitæ, ſignificat aliam uitam propoſitam eſſe credentibus, quam quæ temporis interuallis aut diuturnitate interrumpitur. PORRO, Theologi ex Scriptura tria uitæ diſcrimina faciunt, ut PRIMA ſit VITA NATVRAE, qua boni & mali promiſcue in hoc mundo uiuunt. SECVNDA ſit GRATIAE, qua ſoli filij Dei in ſpirituali regno Chriſti in hoc mundo uiuunt. TERTIA VITA ſit GLORIAE, de qua hic articulus Symboli intelligendus eſt, qua uiuunt in æternum, qui credentes hinc diſcedunt.

Ad eundem modum ſecundum Scripturas triplicem eſſe mortem accipimus. Prima eſt, qua morimur peccatis, et Deo uiuimus. Beata profecto mors, quæ culpæ refuga, Domino debita, a mortali nos ſeparat, immortali nos conſecrat. Alia mors eſt uitæ exceſſus, qua mortuus eſt patriarcha Abraham, Dauid & alij plurimi, & ſepulti ſunt cum patribus ſuis. Hæc mors definitur eſſe diſſolutio corporis & animæ, uidelicet, cum anima nexu corporis liberatur. Tertia mors eſt, qua corpus & anima moriuntur, ut non ſentiant, ſed ut coniuncta perpetuis pœnis addicentur, & hæc aeterna mors uocatur. Poſſunt & alia diſcrimina uitæ & mortis aſsignari. Sed hæc præcipua ſunt.

VSVS.

Vsvs huius articuli eſt, qui & præcedentis. Nunc totum Symbolum contraham in compendium: Credo in Deum Patrem, qui me creauit. Credo in Ieſum Chriſtum, qui homo factus, ſua uictima ad Patris iuſſum me redemit. Credo in Spiritum ſanctum, qui me beneficiorum Chriſti participem reddit, ut aſſcriptus cœtui Sanctorum, & donatus remiſsione peccatorum, tandem a morte reſurgam ad uitam æternam, ad quam uitam nos perducat uictor mortis Dominus noſter Iesvs Christvs, Deus benedictus in ſæcula, Amen.

CAPVT QVARTVM.

ORATIO.

Qvia

QVIA proprium opus Eccleſiæ eſt ORATIO, oportune hoc loco de illa dicendum uidetur. Id autem ut diſtincte & methodice fiat, quinq; ordine nobis ſunt explicanda. PRIMVM, quænam in omni oratione neceſſario ſint ſpectanda. SECVNDO, quid & quotuplex ſit oratio. TERTIO, circunſtantiæ orationis externæ, temporis, loci, modi geſtusq; corporis. QVARTO, obiectiones quædam diluendæ. QVINTO, methodus ſeu regula enarrandi Orationem dominicam, cum eiuſdem ſuccincta declaratione.

DE PRIMO.

IN omni oratione quinq; neceſſario ſpectanda ſunt. 1. Affectus orantis. 2. Cauſſæ orationis. 3. Quis orandus. 4. Quo mediante ſit orandum. 5. Quid orandum. Hæc uno uelut intuitu contemplanda ſunt, Quæ memoriæ gratia hoc qualicunq; uerſu complector:

Affectus, Cauſſæ, Quis, Per quem, Quidq; petendum

AFFECTVS itaq; orantis huiuſmodi eſſe debet. 1. ut exuat omnem cogitationem gloriæ propriæ. 2. ut certa fide ad orandum incendatur animus. 3. ut uere inopiam ſuam ſentiat. 4. ut in uera pœnitentia ſe coram Domino proſternat. Nam qui uel tumet cogitatione propriæ gloriæ, uel fide uacat, uel non ſentit ſuam inopiam, uel de ſeria pœnitentia non cogitat, nequaquam inuocat uere & efficaciter.

CAVSAE INVOCATIONIS ſunt hæ. Prima MANDATVM DEI, quo ſerio a nobis hic cultus exigitur. Inuoca (inquit Pſalm. 15.) me in die tribulationis. Item: Lucæ 22. Orate ne intretis in tentationem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tationem. 2. PROMISSIO DEI promittentis ſe auditurum preces ad ſe clamantium. Quicquid (inquit Ioan. 16.) petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. 3. SENSVS NOSTRAE INOPIAE & crucis, cum totius Eccleſiæ, tum politiarum & œconomiarum. 4. VICTORIA ſuper tentationibus. Orate, inquit Dominus, ne intretis in tentationem. Non enim facile uel inſidijs diaboli, uel improbitate mundi, uel inſtigatione uicioſæ carnis ſuperabitur, qui ſerio & aſsidue orat. Hinc Salomon: Prouer. 18. Turris fortiſsima nomen Domini. 5. VT COR noſtrum orandi conſuetudine ad uerum Deo cultum præſtandum magis magisq; inflammetur. 6. EXEMPLVM cum Chriſti tum omnium Sanctorum, quorum præcipua cura in uita fuit, Deum ſerio inuocare.

HAE SVNT magnæ cauſſæ, quibus merito excitari deberemus ad ſeriam inuocationem: quam cum ſtatuere debeamus, Deum exaudire ubique & ubicunque ſumus, & in quouis periculo: admoneamur, ut nihil agamus cuius teſtem uereamur Deum, ut eius prouidentia omnia adminiſtrari cogitemus, utq; bonitatem paternam in Deo uolente exaudire meditemur, utq; Stoicam neceſſitatem deteſtemur. Nam ſi uerum eſſet Stoicum illud paradoxum, uanæ eſſent noſtræ preces, ut docte conuincit Chryſoſtomus in orationibus, περὶ τῆς εἱμαρμένης.

CAVSIS cognitis ſciendũ eſt etiam, quod SOLVS DEVS ſit inuocandus, qui eſt æternus Pater, Filius & Spiritus ſanctus, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis. Inuocare enim creaturas maxima idololatria eſt. Nam quod Deo debetur, ſacrilege illi aufertur, & creaturis

turis tribuitur. DEINDE *nulla alia, quam unius* Dei *inuocatio habet aut mandatum* Dei, *aut promiſsionem, aut exemplum in* Eccleſia *probatum.* Vnde *conſtat inuocationem creaturarum minime ex fide proficiſci.* Quare *talis inuocatio impia & ſacrilega iudicanda eſt.*

PORRO *quoniam peccatores non exaudit* Deus, *ſciendum eſt, quod noſtra merita, noſtram dignitatem aut opera noſtra coram* Deo *iactare non debeamus, quemadmodum* Chryſes & Agamemnon *apud* Homerum *fecerunt, &* Phariſæus *in* Euangelio. Sed *quod* NOMEN CHRISTI *unici* Mediatoris, *in omni oratione noſtra prætendere oporteat.* Sic *enim inquit* Chriſtus: Quicquid *petieritis* Patrem *in nomine meo, dabit uobis.* Quaſi *dicat:* Nequaquam *debetis ueſtra opera aut dignitatem iactare in conſpectu* Dei, *ſed* ME *nominabitis, & propter* ME *petetis.* SCIENDVM *autem hoc loco, quod* Chriſtus *duplici modo inuocari debeat,* PRIMO, *ut* Deus, *dator bonorum cum* Patre & Spiritu *ſancto.* DEINDE, *ut* Mediator & Interceſſor, *ut per ipſum exaudiamur, ac ut ipſe pro nobis ſit deprecator apud æternum* Patrem, *& ut ipſe perferat noſtros gemitus & preces ad æternum* Patrem, *iuxta dictum* Pſalmi 110. Tu *es ſacerdos in æternum.* Et Rom. 8. Qui *eſt ad dexteram* Dei *& interpellat pro nobis.* Et Ebræ. 7. Semper *uiuens, ut interpellet pro eis.*

POSTREMO *loco,* Quid *orandum ſit, ſcire oportet, quod duplici genere continetur.* Aut *enim ad gloriam* Dei, *aut utilitatem noſtram & commodum omnis refertur oratio.* PRO GLORIA DEI *perpetuo orandum eſt, idq; ſine conditione, tametſi modus non eſt*

Deo

Deo præſcribendus. Nam ſæpe quæ nos ipſius gloriæ minime intereſſe arbitrabamur, ad ipſius gloriæ illuſtrationem maxime faciunt. VERUM ſi ad NOSTRUM COMMODUM oratio referetur, tenendum eſt hoc diſcrimen, quod ALIA ad ſalutem animæ, ALIA ad præſentem uitam ſpectant. Illa ſine conditione petenda ſunt, quia habent promiſsionem immotam, Ioël. 2. & Roman. 10. Omnis qui inuocauerit nomen DOMINI, ſaluus erit. Debemus igitur certo ſtatuere, Deum uere uelle præſtare promiſſam ſalutem, quam tamen ſine intermiſsione petere debemus: hæc, id eſt, pertinentia ad præſentem uitam, petenda quidem ſunt, ſed cum conditione ſalutis noſtræ, & gloriæ Dei non impediendæ. Nam ſi tale quid petierimus imprudentes, Deus ut eſt bonus & amans noſtri, minime exaudiet, in ſpecie ſaltem eius rei quam proponimus, ſed aliquid melius largitur. Non enim fruſtra ex fide ſinit ſe inuocari.

DE SECUNDO.

ORATIO Chriſtiana nihil aliud eſt, quam explicatio cordis noſtri coram Deo, qua uel precamur, uel deprecamur aliquid, uel gratias pro acceptis beneficijs agimus. Paulus 1. Timoth. 2. quatuor orationis genera ponit. δέησιν, deprecationem, προσευχὴν, adorationem, ἔντευξιν, interceſsionem, εὐχαριστίαν, gratiarum actionem. Hæc genera in modum hunc diſcernenda ſunt. DEPRECATIO δέησις, eſt oratio, qua deprecamur mala a nobis & ab alijs. ADORATIO eſt oratio, qua petimus ſalutaria nobiſipſis. INTERCESSIO eſt

oratio,

oratio, qua petimus ſalutaria alijs. GRATIARVM ACTIO eſt oratio, qua & agnoſcimus beneficia Dei, & pro illis gratias agimus, pollicemurq; gratitudinem, cũ perpetua gloriæ Dei prædicatione. Ad hæc quatuor genera omnes omnium Prophetarum ac piorum preces referendæ ſunt, quarum omnium compendium eſt Dominica oratio.

DE TERTIO.

CIRCVNSTANTIAS Chriſtianæ orationis externas (nam de internis in primo partitionis membro dictum eſt) quinque hoc loco conſiderandas proponam. PRIMA ſit de tempore. 2. de loco. 3. de ordine orationis. 4. de geſtu corporis. 5. de mora.

DE TEMPORE ſciendum eſt, quod Paulus ſcribit 1. ad Theſſal. 5. Indeſinenter orate. Et Dominus Luc. 18. Oportet ſemper orare, & non deficere. Item Eccle. 18. Ne impediaris ſemper orare. Eſt enim oratio cultus, quem Deus uult eſſe perpetuum. Verum diſciplinæ gratia hæc tempora a pijs potiſſimum obſeruari ſolent. Matutinum cum ſurgis, deinde ante cibum ſumendum, & poſt cibum ſumtum. 3. cum cubitum eundum eſt. 4. medio quoq; tempore, quoties aut læta aut triſtia offeruntur. Nec pugnant hæc cum mandato Dei, iubentis ſemper orare, & non deficere. Omnia enim pia Chriſtianorum uota & ſuſpiria orationes ſunt, tametſi non ſemper in uerba erumpant.

DE LOCO præterea ſciendum eſt, quod nullo non loco ſit orandum. Si enim ſemper orandum eſt, aptus utique omnis locus erit orationi, ſiue ſis domi,

ſiue

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſiue foris, ſiue mari, ſiue terræ. Breuiter, ut ubiq; Deus eſt colendus, ita & inuocandus ubique exiſtit. At diſciplinæ gratia templum deſtinatum eſt communibus & ſolennibus precibus, ubi Eccleſia congregata communes neceßitates proponit, idq; multorum exemplo. QVID ergo eſt, quod dicit Dominus Matth. 6. Tu autem cum oraueris, intra in conclaue tuum, & clauſo oſtio adora Patrem tuum, qui eſt in occulto?. Hic ex ſigno affectum orantis exprimit. Dominus enim hoc loco taxat uicioſum affectum hypocritarum, nimirum inanem gloriam, quam quærebant ſuis orationibus, dum in publicũ egreßi orarent. Deinde ſententiam uerborum Domini hoc pacto colligito: Qui intrat in conclaue ſuum clauſo poſt ſe oſtio ſuo, non facit ibi quicquam, ut uideatur quod facit. Qui non facit ut uideatur, nequaquam facit inanis gloriæ & hypocriticæ oſtenſionis gratia. Ergo metalepſi Ebraica per ingreſſum in conclaue ſignificat Dominus, ab omni oratione hypocriſin, oſtentationem & inanem gloriam excludendam eſſe.

TERTIA circunſtantia orationis externa eſt, de ORDINE in oratione ſeruando. HIC ORDO conſiſtit in tribus: Compellatione, Propoſitione, & Confirmatione. COMPELLATIO excitat animum ad orandum. Hæc enim recitat mandata Dei & promißiones, quibus accenditur animus ad ardentius orandum. PROPOSITIO res enumerat petendas. Quamuis autem propoſitio in nulla oratione abeſſe poteſt, tamen propoſitionis ordo hic inter circunſtantias externas eſt numerandus. CONFIRMATIO promißionem gratitudinis & emendationis ut plurimum continet. Huius

ordinis

ordinis exempla a Philippo in locis Theologicis præſcriptæ formulæ precandi ſuppeditant.

QVARTA, circumſtantia orationis externa, eſt GESTVS CORPORIS, qui etſi nullis regulis aſtringitur, tamen honeſtum eſſe conuenit. Optimus orantis geſtus, omninoq; neceſſarius, eſt genua cordis flectere, quemadmodum Manaſſes fecit. Verum hic de corporis geſtu agitur, qui uarius commemoratur in Scriptura. Moſes manus in cœlum leuat, & Paulus monet, puras manus eſſe leuandas. Qui ſane geſtus liberorum eſt, qui parentibus manus porrigunt, cum aliquid impetrare uolunt, tanquam certi, quod ſtatim accepturi ſint petita. Quidam in genua procumbunt, quo geſtu humilis ſubiectio ſignificatur. Publicanus tundebat pectus, id quod fidei & ardori precantium ſeruit. Paulus uirum non uelato capite, mulierem uelato uultu orare iubet. Hi corporis geſtus tametſi liberi ſunt, ut externæ circumſtantiæ, tamen non ſunt contemnendi, ſed adhibendi pro ratione temporis & loci. Seruiunt enim rite formandis & excitandis affectibus.

QVINTA & poſtrema circumſtantia, eſt de MORA. Iudith capite 8. obiurgat ciues ſuos, quod dies quinque præfiniuerant Deo, intra quos opem ab ipſo expectarent, dicens: Qui eſtis uos, qui tentatis Deum? Poſuiſtis tempus miſerationis Dei. Abac. 2. Si moram fecerit Dominus, expecta eum, nam ueniens ueniet, & non tardabit.

DE QVARTA.

IAM ALIQVOT obiectiones, quibus uel orandi ſtudium prorſus extinguitur, uel negligentes alioqui fa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cere ſoleant carnales homines, refutandæ ſunt. Quidam, quia oratio eſt cordis potius quam oris, ut in Moſe cernimus, & Chriſtus confirmat Ioannis 4. ubi dicit, Deum ſpiritu & ueritate adorandum eſſe, indicant orationem Chriſtianorum fieri debere ſine uerborum expreſſione. Sed breuiter illis hoc ſit reſponſum, quod affectus cordis uerbis excitatur orantis. Et Chriſtus diſerte dicit Lucæ 11. Quando oraturi eſtis, DICITE: Pater noſter. Præterea innumera Sanctorum exempla, uoce orantium nobis Scriptura commendat.

SVNT rurſus Epicurei, qui ideo Deum inuocandum negant, quia ipſe nos amat & ſcit, quibus indigemus, etiam ſine noſtra oratione. Verum pios ſcire oportet, præferendum eſſe mandatum Dei omnibus cogitationibus, cum eo pugnantibus. Quanquam autem Deus nos amat, & ſcit optime quibus indigeamus, tamen orare præcipit, ut intelligamus, unde auxilia quærenda ſint in quauis afflictione, ut admoneamur noſtræ inopiæ & mendicitatis, ut ſtatuamus eum præſentem inſpectorem eſſe omnium actionum noſtrarum, utque ſciamus, quod quemadmodum pater filijs, ita ipſe orantibus uelit conferre, quæ petunt iuxta ipſius uoluntatem. Nec uult hunc ordinem ſuæ prouidentiæ a nobis contemni. Ipſius enim prouidentia eſt, omnibus afflictis, ſe in uera fide inuocantibus, opem ferre. SVNT quoque imbecilles, qui ſe indigniores putant, quam ut orare auſint, & maiores peccatores ſe agnoſcunt, quam ut impetrent quod petunt. At mandatum Dei indignitati, & promiſsiones uniuerſales peccatorum ſenſui opponere oportet. Scriptum eſt enim: INUOCA ME in die tribulationis. Item: Quicquid

quid petieritis Patrem *in nomine meo, dabit uobis.* Item: *Omnis qui inuocauerit nomen* Domini, *ſaluus erit.*

SVNT *præterea, qui tametſi orare audeant, tamen quia non ſtatim impetrant quod uolunt, deſpondent animum, & ſegniores ad orandum fiunt,* Interim *ignorant,* Deum Patris *affectum erga nos gerere, qui petita interdum non ideo negat, quia noſtras preces contemnit, ſed quia quæ petimus, nobis minime ſalutaria ſunt.* Nam *ut medicus peritus cum ægroto, ita* Deus *cum homine ſe inuocante agit, id quod perpulcre* Hieronymus *oſtendit his uerbis:* Et *quomodo (inquit) ſi ægrotus & æſtuans febribus aquam frigidam poſtulet, & dicat ad medicum:* Vim *patior, crucior, uror, exanimor, uſquequo medice clamabo, & non exaudies? & ſapientißimus medicus reſpondeat ei:* Scio *quo tempore dare debeam quod poſtulas, & non miſerebor modo, quia miſericordia crudelitas eſt & uoluntas tua contra te petit.* Ita *&* Deus *clementiæ ſuæ ſciens pondera atque menſuras, interdum non exaudit clamantem, ut eum probet, prouocet eum ad rogandum, & quaſi igne excoctum iuſtiorem & puriorem faciat.* Hæc Hieronymus. Auguſtinus *quoq; ait:* Sæpe *non exaudit ad uoluntatem, ut exaudiat ad ſalutem,* Idem: Si *non dat ad horam, exercet quærentem & non contemnit petentem.*

DVPLEX *præterea eſt* Deo *modus exaudiendi.* NVNC *enim apertum auxilium præbet,* NVNC *uirtute* Spiritus *ſancti aßiſtit, ne malis uicti deficiamus.* Viris *in* Babylonica *fornace, &* Danieli *obiecto leonibus, apertum auxilium præbuit:* Stephano *&* Laurentio *uirtute* Spiritus *ſui aſtitit, ne crucis acerbitate uicti* defice-

deficerent. Vtriuſque modi exempla multa recitat epiſtola ad Ebræos 11.

Qvidam præterito Deo, qui ſolus iuxta Scripturam eſt inuocandus, ex eo ſtabilire conantur inuocationem Sanctorum, quia putantur pro nobis in cœlo orare, ut nos hic in terris pro nobis inuicem orare debemus. Sed infirmo fundamento nituntur. Primvm enim ex dubijs non ſunt dogmata extruenda. Deinde, ſi conſtaret, Sanctos in cœlo pro nobis orare, tamen inde non ſequeretur, nos debere eos inuocare. Solus enim ſcrutator cordium eſt inuocandus. Quia uera oratio ex intimo cordis proficiſcitur, ut quæ potius eſt cordis affectus quam ſtrepitus oris. Quod autem alij pro alijs hic in terris orant & intercedunt, habent mandatum, promiſsionem, & probata piorum exempla, quibus omnibus deſtituitur mortuorum inuocatio. Deinde interceſsio ſeu oratio pro fratribus uiuentibus nititur ſolido fundamento, nempe Chriſto Ieſu, cuius merito preces noſtræ exaudiuntur pro fratribus. Deinde etiam hæc oratio pro fratribus mutuæ dilectionis certiſsimum argumentum eſt.

DE QVINTO.

Qvinto loco promiſi me methodum enarrandi Dominicam orationem, una cum ſuccincta eiuſdem orationis declaratione, traditurum, id quod breuiſsime nunc expediam. Inprimis itaq; hæ tres regulæ diligenter obſeruandæ ſunt. Prima, cuiuſq; precationis propoſitio reſoluenda eſt in ſuas partes, quæ methodo Didaſcalica ſimplici ſunt declarandæ, declaratæ coniungentur, & oratione exponendum, quid ualeant coniunctæ. Se-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

CVNDA, Quoties unum petimus, ſimul omnia precamur, & quæ ad illud unum conſequendum requiruntur, & quæ cum illo quod petimus coniuncta ſunt. Expetito enim fine, ſimul omnia expetuntur ordinata ad finem. Et cum aliqua natura coniuncta ſunt, & unum eorum dicitur, cætera tametſi non exprimuntur intelliguntur tamen: TERTIA, In ſingulis petitionibus Dominicæ precationis aliquid precamur, & aliquid deprecamur, unum quidem expreſſe, & alterum implicite, Quæ eodem modo iuxta ſuperiores regulas tractari poſſunt. His ita conſtitutis breuiſsime Dominicæ orationis explanationem ſubijciam, ut regularum uſum aliquo modo oſtendam.

COMPELLATIO.

PATER NOSTER QVI ES IN COELIS.

HAEC COMPELLATIO ſeu exordium non eſt temere prætereundum. Magnam enim doctrinam & conſolationem continet. Quanquam autem pie & recte dicitur, duo continere hanc compellationem, nimirum uoluntatem & facultatem, quæ in omni actione requiruntur. (Ex eo enim quod PATER eſt, paterno affectu præditus libenter opem ferre uult filijs ſe implorantibus. Et quoniam COELESTIS eſt Dominus, poteſt utiq; præſtare quæ uult, ut qui omnibus inferioribus poteſtatibus mundi & inferorum potentiſsime dominatur) tamen utile eſt, accuratius et diſtinctius proponere, quarum rerum orantem admoneat hoc exordiolum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

PRIMVM itaq; docet hoc exordium, quis ſit inuocandus, nempe DEVS, quem Patris nomine iubemur compellare. Non enim alium inuocare licet, quam eum, quem Dominus inuocandum præcipit. Obſeruandum autem, quod PATER hoc loco non unius perſonæ, ſed eſſentiæ nomen ſit. Omnis enim inuocatio quæ fit ad Deum, intelligitur complecti Patrem, Filium & Spiritum ſanctum. Deinde Filius duplici modo eſt inuocandus, primum cum Patre & Spiritu ſancto, ut Deus, dator omnium bonorum, deinde ut Mediator miſſus & intercedens. SECVNDO docet hoc exordium, quod uelit Deus libenter & ex animo exaudire inuocantes. Eſt enim Pater. Patris enim uocabulum uim promiſsionis continet & affectum Dei erga inuocantes. TERTIO, quod poſsit præſtare petita. Eſt enim cœleſtis Dominus, ut qui poſsit omnia in cœlo & in terra. Nam potentiæ & maieſtatis titulus eſt: Qui es in cœlis. QVARTO ſubindicat hæc compellatio, quinam debeant & poſsint uere orare, nempe filij Dei. Nam ſoli filij Dei Patrem compellare poſſunt. QVINTO, quod fides requiratur. Per hanc enim filij Dei conſtituimur. Dederat enim poteſtatem filios Dei fieri, quotquot credunt in nomen eius. SEXTO, per quem orandum ſit inſinuatur, nimirum per Filium Dei unigenitum. Si enim filij Dei ſumus, per illum quoq; & in ipſius nomine orare eſt neceſſe. Hinc illud: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. SEPTIMO & ultimo colligitur ex his omnibus diſcrimen inter Chriſtianorum, Turcarum, Iudæorum, & aliarum prophanarum gentium orationes. Nam Chriſtianorum preces ex fide

per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

per Chriſtum fiunt, aliorum autem minime. Atq; hæc ex connexis & coniunctis collecta eſſe manifeſtum eſt.

PRIMA PRECATIO.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

CVM NOMEN Dei ſit noticia, fama ac gloria Dei, & ſanctificare ſit non ſolum celebrare Deum, uerumetiam omnem nominis Dei prophanationem cauere, dicemus nomen Dei tum demum ſanctificari, cum Dei noticia, fama ac gloria ab hominibus celebratur, caueturq;, ne uel noticia Dei obſcuretur, uel fama ſileat, uel gloria ceſſet. Cæterum, quia Deus celebrari non uult niſi a credentibus, et fides non poteſt haberi ſine uerbo Dei, ſine publico miniſterio: Sequitur nos hac prima precatione precari, PRIMVM miniſterij uerbi conſeruationem, DEINDE noticiam Dei & uirtutem Dei, TERTIO fidem, QVARTO prædicationem nominis & famæ Dei, quæ prædicatio ſuperiorum finis eſt, QVINTO ut auertat Deus quicquid ſuperioribus ullo modo aduerſatur.

SECVNDA PRECATIO.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

Hic primum definiendum eſt regnum Dei. Deinde conſiderandæ partes, tum præſidia & adiuncta exponenda, quæ omnia hic precamur, & ſimul deprecamur, quæ cum his pugnant. Verum de his omnibus dictum eſt ſupra capite 15. primæ claſſis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

TERTIA PETITIO.

FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO ET IN TERRA.

Quia uoluntas Dei tum fit, cum ei obtemperemus, et facimus quod p̃cipit (iuxta illud Deut. 12. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino.) PRIMVM, hic petimus uerum intellectum uoluntatis Dei, DEINDE alacrem uoluntatem obtemperandi, TERTIO uires præſtandi, QVARTO, ut nos in Chriſto ſimus tanquam ſurculus in uite, QVINTO, ut ipſe nos ſuo Spiritu regat, SEXTO, ut ſinguli Deo in ſua uocatione ſeruiant, in iuſticia & ſanctitate, omnibus diebus uitæ ſuæ. Deprecamur autem quæ cum his pugnant.

QVARTA PRECATIO.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

Panis nomine non tantum intelligitur cibus & potus, uerumetiam quicquid ad ſuſtentationem noſtri in hac uita pertinet. Sed quia hæc haberi non poſſunt, ſine diligenti labore, adminiſtratione ciuili, legibus, diſciplina, pace, bona uoluntate, terræ fœcunditate, agricultura, omnia hæc ſimul precamur, & deprecamur quæ contraria ſunt.

QVINTA PETITIO.

DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Per debita intelligit potiſsimum quotidianos lapſus fidelium. Septies enim in die cadit iuſtus. De remiſsione peccati uide ſupra in Symbolo.

Porro appendix quomodo intelligenda ſit, quæ additur, docet parabola de debitore decem millia talentorum, Matth. 18. Simile eſt regnum cœlorum homini regi. Quemadmodum enim hic rex ſupplici ſeruo condonauit totum debitum, gratis ex mera liberalitate: ita Deus Pater confugientibus in uera pœnitentia ad Chriſtum, condonat gratis omnia debita, hoc eſt, peccata. Verum ſicut rex ille ſeruum illum ingratum & durum aduerſus conſeruos reuocat ad pœnam, & quod antea ſupplicanti condonauit, iam a contumaci ac duro in conſeruos repetit: ita Deus Pater poſtquam recepit gementes in gratiam, uult nos imitari ſuum exemplum benignitate erga proximum. Non igitur iſta appendix cauſſam remiſsionis continet, ſed effectum ſeu conſequens neceſſarium. Quare hæc appendix admoneat nos noſtri officij erga fratres, ut ipſis in nos peccantibus condonemus, idq; exemplo Patris cœleſtis. Quod ſi fecerimus, certum ſignum remiſsi noſtri peccati a Deo habebimus.

SEXTA PETITIO.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM.

Qvoniam tentatio perficitur (teſte Gregorio) tribus: Suggeſtione, delectatione, & conſenſu, precamur hac precatione, ne Deus ſinat nos MALIS SVGGESTIONIBVS impeti, PERVERSA DELE-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

CTATIONE *obrui, & CONSENSV in laqueos tentatoris incidere. Tametſi autem diabolus proprie Tentator dicitur, ut qui fallendi & decipiendi gratia in perniciem tentati tentat, tamen Deus tentare dicitur probationis gratia in bonum tentati. Sicuti de Abraham dicitur Gen. 22. de qua re ſupra in* ὑπομονήσει.

SEPTIMA PETITIO.

SED LIBERA NOS A MALO.

HAEC *generalis petitio eſt, qua deprecamur omnia nobis ullo pacto nocentia. In malo enim, ut in genere, continetur quicquid ſaluti noſtræ aduerſatur, ut ærumnæ huius uitæ, peccata, tyrannis diaboli, perſecutiones. Breuiter, quicquid uel Eccleſiæ ſeu regno Chriſti ſpirituali, uel politico ſtatui, uel œconomijs impedimento & damno eſt.*

AMEN.

Particula AMEN, *ut uotum & admonitio ſeu confirmatio eſt.* VOTVM *quidem, quo optamus, ut uere exaudiamur, & uere fiant quæ petimus.* ADMONITIO *uero, ut uere ſtatuamus, nos exauditos propter Chriſtum Mediatorem. Vberiorem explanationem petant ſtudioſi aliunde. Hic tantũ uolui inuentionem iuxta regulas præſcriptas aliquo modo oſtendere.*

PORRO, *ſi quis tractationis ordinem requirit, hic ſane ordo minime incommodus eſſe uidetur, ſi de ſingulis precationibus quatuor proponantur.* PRIMVM *res expreſſa uerbis nominatim.* SECVNDO, *enumeratio*

corum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

eorum, quæ ad rem expreſſam uerbis neceſſario requiruntur & ordinantur. TERTIO, quæ cum re coniuncta ſunt uerbis expreſſa. QVARTO, pugnantia.

CAPVT QVINTVM.

DOCTRINA ECCLESIAE.

HOC fixum mente tenendum eſt, quod DOCTRINA ECCLESIAE CHRISTI alia non ſit, quã quæ in Lege, Prophetis, Euangelicis hiſtorijs & Epiſtolis Apoſtolicis traditur. Ad Legem enim & teſtimonium mittit Eſaias. Chriſtus dicit: Ioan. 8. Oues meæ uocem meam audiunt. Item: Lucæ 16. Habent Moſen & Prophetas, illos audiant. Verum quia multa ſunt in Scriptura, non omnibus obuia, accedunt piorum interpretationes, quæ tanquam lucem obſcurioribus locis afferunt. At ne nos ſinamus a fonte aquæ uitæ abduci ad ciſternas & puteos contritos, qui continere aquam non ualent, tenendum eſt diſcrimen inter dicta interpretum. Non enim quiduis a quolibet uel ſanctiſſimo patre dictum, eiuſdem ponderis & autoritatis in Eccleſia Chriſti eſſe debet.

SVNT itaque dicta Patrum in triplici diſcrimine. QVAEDAM enim demonſtrata ſunt, QVAEDAM probabilia, ſed præter Scripturam, & QVAEDAM enunciata contra Scripturam & analogiam fidei. DEMONSTRATA uoco, quæ ex apertis Scripturæ teſtimonijs, & immotis axiomatibus euidenti conſequentia

collecta

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

collecta ſunt. Cuius generis ſunt Symbolum Apoſtolicum, Nicenum, Athanaſij, Chryſoſtomi, Gregorij, Ambroſij &c. Nam hæc immota conſequentia ex uerbo Dei collecta ſunt. De his tenenda eſt regula, quod pondus & autoritatem non habeant ab hominibus, ſed ab ipſo uerbo Dei, unde fluxiſſe demonſtrantur. Quare non minoris apud nos autoritatis eſſe debet hoc genus dictorũ Patrum, quam ipſiſsima uox Dei de cœlo ad nos allata. PROXIMVM genus dictorum eſt eorum, quæ etſi apposite & ſapienter dicta ſunt, attamen demonſtratione ex uerbo Dei carent. Huius generis dicta tantiſper magnificere oportet, propter reuerentiam ſanctorum Patrum, donec trahantur in malam conſequentiam ab hoſtibus ſanæ doctrinæ. Sancti patres ſæpe Satisfactionis ac Meriti mentionem faciunt, non ſtricte uocum proprijs ſignificationibus inhærentes, ſed eas abuſiue propter aliquam alluſionem transferentes ad ſuum propoſitum. Quare ſi quis contra mentem Patrum huiuſmodi dictis abuti uelit aduerſus doctrinæ ſinceritatem, nos non debemus ſinere Patrum dicta præferri apertæ Scripturæ. POSTREMVM genus eſt eorum, quæ enunciata ſunt contra Scripturam & analogiam fidei, ex incogitantia quadam, unde facile homines labuntur in errores. Sed hic regula Ambroſij ſequenda eſt, qui libro primo Officiorum ſic inquit: Nos noua omnia, quæ Chriſtus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia CHRISTVS eſt. Si igitur Chriſtus non docuit quæ docemus, & nos id deteſtabile iudicemus. Hanc regulam confirmat præceptum Domini dicentis: Mar. 8. Cauete a fermento Phariſæorum, hoc eſt, a corruptione doctrinæ. Item:

Matth.

Matth.7. Cauete a falſis Prophetis. Et Paulus inquit: Gal.1. Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema ſit.

PRAETEREA & hoc in Eccleſiæ doctrina cauendum, ne inutilibus quæſtionibus inuoluamur, quemadmodum a ſententionarijs factum eſſe uidemus, qui innumeras inutiles quæſtiones proponunt, probant, improbant, ac tanquam pilam inter ſe iaciunt. Vnde fit, ut neceſſaria Eccleſiæ doctrina neglecta iaceat, & moles commentariorum & inutilium quæſtionum Eccleſiæ Chriſti obtrudatur. Quare nos qui Chriſti diſcipuli eſſe uolumus & gloriamur, ſequamur uerbum Dei tanquam lucernam ueram, quæ ſola a tenebris ignorantiæ ad lucem ueræ noticiæ Dei nos adducere poteſt. Et alienis periculis admoniti ſimus, ne omiſſo uiuo fonte quæramus ciſternas, ac ita paulatim in errores priſtinos recidamus.

PRAETEREA & hoc admonendum duxi, quod in tractatione & illuſtratione ſcripturæ uti liceat triplici probandi genere. NVNC enim Scripturæ apertis axiomatis, NVNC ratiocinatione, eaq; directa & indirecta, NVNC exemplis approbatis. Hoc triplici genere uſus eſt ipſe Dominus non raro, Paulus frequentiſsime, ac alij Apoſtoli. quibus probandi rationibus nos pronunciata Patrum adijcere poſſumus, ſed hac ratione, ſi habeamus præeuntem lucernam Dei.

IAM multa addi poſſent de autoritate, dignitate, neceſsitate ac utilitate doctrinæ Eccleſiæ, ſed iſtis tanquam apertis omiſsis, nonnulla de certitudine adijciam, ut contra furores Mahometicos ac Atheiſmum prophanorum hominum, Epicuriſmum, Romaniſmum, atque adeo aduerſus omnem aſtutiam ac uerſutiam diabolorum & hominum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

num, quibus ad fallendum utuntur, mentes noſtras muniamus, ac certi de doctrina Eccleſiæ eam auidius diſcamus, moresq; noſtros iuxta normam ipſius formemus.

Gloriantur Philoſophi de ſuæ doctrinæ certitudine, iactant ſua κριτήρια, demonſtrationes proferunt, Vniuerſalem experientiam prædicant, ordinis intellectum (per quem ignota rimantur, adhibita amuſsi philoſophica, ut uocant) extollunt. Fateor certe, iſtas certitudinis cauſſas non eſſe contemnendas, imo tanquam dona Dei ſuſcipiendas, attamen ſi cum certitudine rei Theologicæ iſta philoſophica conferantur, apparebit, multis nominibus, doctrinæ Eccleſiæ certitudinem demonſtrationibus philoſophicis præponendam eſſe. Sed PRIMVM de doctrinæ Eccleſiæ certitudine dicam. DEINDE nonnihil de collatione doctrinæ Eccleſiæ & Philoſophicæ adijciam.

CERTITVDO itaque DOCTRINAE ECCLESIAE ſolo Teſtimonio nititur, quod eſt duplex, externum & internum, de utroq; ordine dicendum eſt. EXTERNVM Teſtimonium uoco, quod in ſenſus incurrit, quod uerbum cœleſte confirmat tanquam firmiſsimum ſigillum. Verum hoc habet ſex partes. Nimirum patefactionem diuinam, miraculorum uarietatem, prophetiarum firmitudinem, conſenſum ueræ Eccleſiæ perpetuum, tanti temporis durationem, ac cruentam plurimorũ Martyrum confeſsionem. Verum hæc paulo apertius declaranda ac diſtinguenda ſunt.

PRIMA igitur pars externi teſtimonij eſt patefactio diuina, per quam ipſe Deus de ſua arcana ſede procedens, ſe olim ſanctis Patribus patefecit, & ſuum uerbum eis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

eis tradidit ac commendauit. Quanquam autem Dominus ſæpe apparuiſſe legitur, tamen paucas eius apparitiones recitabo, in quibus ſummam doctrinæ Eccleſiæ proponit, inculcat, repetit & illuſtrat. Primum itaque apparuit Adamo poſt lapſum, Geneſ. 3. & doctrinam legis & Euangelij primus ſua uoce tradidit, pœnas inflixit ob peccatum. Ab hac doctrina uera Eccleſia Dei nunquam deficit, ſed perpetuo eandem amauit, retinuit & propagauit. Deinde apparuit Noë, ac facto confirmauit doctrinam Legis & Euangelij, dum impœnitentes quidem diluuio perdidit, Noë uero cum ſua familia ex gratia promiſſionis clementer liberauit. Poſt diluuium ut doctrinam, fere hominum malicia collapſam, erigeret, apparuit Abrahamo decies, Eius filio Iſaac bis, nepoti Iacob ſexies, in quibus apparitionibus eadem doctrina eſt propoſita, & promiſſionis uerbum clarius illuſtratũ eſt. Iuſtificationis quoq; doctrina in Abrahamo certiſſimo typo expreſſa eſt apertius. Poſt hæc in Aegypto Moſi apparuit, eandemq; doctrinã repetijt & confirmauit, facto declaraturus, quid inter cœtum, uerbum ſuum amplectentem, & reliquum mundum intereſſet. Præterea multis Prophetis idem uerbum in uiſionibus & ſomnijs apparens commendauit. In nouo quoque Teſtamento idem Deus ſuum uerbum ſonuit de cœlo, & proprio ore nobis Chriſtum doctorem commendauit, dicens: Lucæ 3. & 9. Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, HVNC AVDITE. Ac ſi dicat: Olim promiſi, Semen mulieris deſtructurum caput ſerpentis, & reparatorem generis humani ſublata legis maledictione. Ecce hic adeſt, eum audite, in eum

credite,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

credite,quibus uita & ſalus cordi eſt, in hoc enim mihi complacui,& reconciliatus ſum mundo per ipſum. Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, una cum Angelorũ concionibus & reuelationibus, noſtræ infirmitati ſeruire debent, ac confirmabunt noſtros animos, ne credamus impoſturis diaboli,qui cum omnibus Sophiſtis & Mahometiſtis,prophanisq; gentibus in hoc totus incumbit, ut nos ab iſto uerbo,tot apparitionibus Dei nobis mandato, abſtrahat,quemadmodum noſtros parentes a uerbo uitæ,quod acceperant,abſtraxit.

SECVNDA PARS EXTERNI TESTIMONII eſt uarietas miraculorum,quæ miracula ſunt quædam extra ordinaria opera Dei, quibus tanquam ſigillis firmiſsimis uerbum ſuum, hoc eſt, Legem & Euangelium quatuor millibus annorum confirmauit, qualia ſunt plurima,cum in ueteri,tum in nouo Teſtamento. Veteris Teſtamenti miracula in hæc tempora commode diſtingui poſſunt: Vt primo loco conſiderentur,quæ ante diluuium contigerunt, ſecundo, quæ in diluuio, tertio, quæ poſt diluuium, quarto, quæ in Aegypto, quinto, quæ in exitu ab Aegypto, ſexto, quæ in monte Synai, dum Lex promulgebatur, ſeptimo, quæ quadraginta annos in deſerto, octauo, quæ ſub Ioſua, nono, quæ ſub Iudicibus, decimo, quæ ſub Regibus, undecimo, quæ ſub captiuitate populi in Chaldæa, duodecimo, quæ reliquo tempore uſque ad Chriſtum ſub uarijs ducibus. Sed ex his pauca exempli gratia referamus. ANTE DILVVIUM itaque duo inſignia occurrunt. PRIMVM in oblatione Abel & Cain, ubi Dominus aperto teſtimonio confirmauit Legem & Euangelium, non re-

ſpexit

ſpexit ad Cain, ſed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit lege damnatus: hic pius propter fidem in promiſſum ſemen. Vnde primum reſpexit ad Abel, deinde ad munus ſeu ſacrificium eius, quod propter offerentis fidem placuit. SECVNDVM in Enoch, quem Dominus e conſortio hominum ſuſtulit in cœlum, unde doctrinam Euangelij confirmat de uictoria ſuper regno Satanæ. IN DILVVIO duo quoque ſunt præcipua. VNVM miraculoſa pœna ob peccatum iuxta legis doctrinam. ALTERA admiranda liberatio credentium iuxta promiſſionis uerbum. Ita Cataclyſmus mundi, obſignatio eſt utriuſque doctrinæ Eccleſiæ, nimirum legis & Euangelij. POST DILVVIVM primum occurrit confuſio linguarum, in ædificatione turris Babylonis. Hac minæ in contumaces confirmantur. Deinde partus aniculæ Saræ ſterilis per Angelum annunciatus. Pugna Iacob cum Angelo. Scala extenſa in cœlum uiſa ab eodem, promiſſionis gratia certitudini ſeruiunt. IN AEGYPTO ardet rubus, ſed incolumis manet. Virga in colubrum uertitur, urgente Moſe mandatum DOMINI de exitu populi, decem mirabilia ſigna eduntur, quæ his uerſibus complecti ſoleo:

Sanguis, Rana, Cinips, cum Muſca, Peſtis & Vlcus,
Grando, Locuſt' Tenebræ, Natorum mors inimica.

Hæc omnia clare teſtantur, Deum iuxta legis minas punire contumaces, & rurſus iuxta gratiæ promiſſionem ſuos tueri. IN EXITV ab Aegypto, ut miraculoſa maris exiccatio, per quam liberantur Ebræi, promiſſæ gratiæ teſtimonium eſt: ita ſubmerſio Pharaonis cum ſuo exercitu, legis diuinæ eſt ſigillum. Deinde eo-

dem pertinet miraculum columnæ nubis per diem, & columnæ ignis per noctem, qua ſuum populum Dominus in itinere direxit. IN MONTE Synai multis miraculis doctrina legis confirmatur, ac lapideis tabulis inſcribitur, ibi fulgura, tonitrua, miraculoſum ieiunium Moſis, colloquium Dei cum Moſe, teſtantur legis doctrinam uere a Deo profectam eſſe. TEMPORE XL. annorum, quibus populus in deſerto permanſit, plurima ſunt miracula edita, quibus utraque doctrinæ pars confirmata eſt. Legis doctrina confirmatur miraculoſa pœna Choræ, Dathan & Abyron, cum eorum ſocijs, quos terra aperto ore abſorpſit. Deinde thurificantes contra legem ignis de cœlo abſumſit, inobœdientes ſerpentibus percutiuntur, &c. Euangelium quoq; ex altera parte confirmant miraculoſa beneficia Dei. Aqua de petra nat, & comitatur populum quocunque proficiſcitur. Man de cœlo datur, unde tot millia hominum aluntur quadraginta annis. Aſpectus ænei ſerpentis erecti ex mandato Domini, quo ſanantur percuſsi a dipſadibus. Veſtimenta ac calcei tot hominum tanto tempore non teruntur. SVB IOSVA Duce primum occurrit tranſitus per medium Iordanis, ſtante aqua ab una parte inſtar muri, & defluente ab altera. Ciuitatis Hiericho ſepteno circuitu, & uoce tubarum iuxta uocem Domini euerſio. Prolongatus dies pugnantibus Ebræis contra Gabaon. Lapides de cœlo demiſsi, quibus occiſi ſunt hoſtes populi Dei. His omnibus confirmari utrunq; doctrinæ caput nemo non uidet. SVB DVCIBVS etſi plurima contigerunt miracula, duo tamen præ alijs ſunt inſignia. Vellus Gideonis, et fortitudo Samſonis utrumque

que ueritatis diuinæ ſigillum eſt. TEMPORIBVS REGVM Elias & Eliſeus miraculis plurimis claruerunt, quibus utramque doctrinæ partem Dominus mirabiliter confirmauit. Helias excitat mortuum. Hoſtiam perfuſam aqua impetrato miraculoſe igne de cœlo accendit, in teſtimonium doctrinæ ſuæ. Ad preces eiuſdem tribus annis non pluit, quo petente pluuiam, nubes ſtatim denſantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, ſiccus tranſit, & ignito curru in cœlum tollitur, Eliſeus ſanat aquas peßimas & ſteriles, ditat mulierem oleo, ſuſcitat mortuum, ſanat Naaman Syrum a lepra. Sunt & alia miracula temporibus Regum edita, confirmantia Eccleſiæ doctrinam, quæ breuitatis cauſa omitto. SVB CAPTIVITATE populi in Chaldæa, hæc ſunt præcipua: Miraculoſa liberatio trium uirorum, qui propter confeßionem doctrinæ Eccleſiæ in ardentem fornacem coniecti ſunt. Ignis enim imperio creatoris ceßit, & non læſit, quos Dominus illæſos in teſtimonium ſuæ doctrinæ uoluit. Miraculoſa defenſio Danielis, coniecti in lacum, ut deuoraretur a leonibus, eo quod nollet abijcere doctrinam eccleſiæ, & idola prophana loco ueri Dei colere. MIRACVLA ſub Ducibus uſque ad Chriſtum poſt transmigrationem Babylonicam fuerunt non pauca. Sed præcipuum eſt, quod Deus populum adeo exiguum, tot perſecutionibus fractum, contra adeo potentes Reges & principes defenderit, ut firmum ſtaret uaticinium Iacob de expectatione gentium ſeu aduentu Meßiæ. PORRO NOVI TESTAMENTI miracula plurima ſunt, quorum præcipua capita commemorabo. Primum occurrit ſte-

rilis aniculæ partus, deinde Virginis, uterque ab Angelo annunciatus, non ſine doctrinæ Eccleſiæ commendatione & confirmatione. Sequuntur angelorum conciones, Magorum ſtella, facta Chriſti diuina, eaque plurima, ut ſanationes ægrotorum, ſuſcitationes mortuorum, &c. apparitiones in monte, reſurrectio Chriſti. Et multa alia, quæ referuntur in Euangelica hiſtoria, quibus omnibus accidit ueluti regia quædam obſignatio, uiſibilis donatio Spiritus ſancti quinquageſimo die poſt reſurrectionem Domini. EODEM pertinent miracula Apoſtolorum, quibus doctrina confirmata eſt in primitiua Eccleſia. HVNC eſſe uerum miraculorum VSVM ſequentia teſtimonia confirmant. Exod. 13. Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum in oculis tuis, ut lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Num. 14. Vſquequo non credent mihi in cunctis ſignis quæ feci in medio eorum? Ioan. 8. Si mihi non creditis, credite operibus meis. 3. Regum 17. Vidua excitato filio dixit: Nunc ſcio, quod uir Dei es tu, & uerbum Domini in ore tuo uerum eſt. Atque hæc de miraculis & de ſecunda parte externi teſtimonij.

TERTIA pars externi teſtimonij, prophetarum obſeruatio & ueritas eſt. Cuius generis ſunt, prophetia Iacob de regno Iuda & aduentu Chriſti. Prophetia Balaam de Chriſto ſub imagine ſtellæ. Vaticinium Eſaiæ de Virginis partu. Danielis prædictio de quatuor Monarchijs, de hebdomadibus, de tempore aduentus Chriſti, de eius morte æternoq; regno. Hæ prædictiones omnes ſcopum habuerunt Chriſtum Dominum, qui legis maledictionem tolleret, ut æternam iuſticiam donaret cre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

dentibus, quemadmodum Eſaias & Daniel clare concionantur. Vnde apparet has prædictiones eidem doctrinæ Eccleſiæ teſtimonium præbere, quam Deus ab initio ſua uoce propoſuit, ac miraculis confirmauit. Sciamus igitur uaticinia prophetica eſſe quædam doctrinæ Eccleſiaſticæ ſignacula.

QVARTA PARS externi teſtimonij eſt conſenſus Moſis, Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, ac catholicæ totius Eccleſiæ in doctrina, cultu & uita. Nam hi omnes legem & promiſſiones urgent, ac alij alijs clarius exponunt.

QVINTA PARS externi teſtimonij eſt ipſa duratio Eccleſiæ, ac doctrinæ legis & Euangelij. Nam ſi hæc ex hominibus fuiſſet, aut etiam ex diabolo, nequaquam tot annis perduraſſet aduerſus tot tyrannorum inſultus, tot hæreticorum ſectas, tot ſophiſtarum technas, quibus mundus ſe oppoſuerat Eccleſiæ & doctrinæ cœleſti. Atque adeo uerum eſſe oſtenditur, quod Dominus promiſit Mat. 16. Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam. Huc quoq; pertinet dictum Gamalielis Act. 5. Si ex hominibus eſt opus hoc, diſſoluetur.

SEXTA PARS externi teſtimonij, eſt cruenta confeſſio tot martyrum, inde uſq; ab Abel ad Chriſtum Dominum, & ab ipſo in hunc uſq; diem. Nam tanta & tam atrocia ſupplicia nequaquam ſubijſſent pro incerta & erronea doctrina. Nec hoc teſtimonij genus infringit, quod multi enthuſiaſmo quodam inſtigati, non dubitarunt pro erroribus ſuis confirmandis mortem oppetere. Nam deſtituti fuerunt ſuperioribus teſtimonijs, quæ ſemper tanquam regula adhibenda ſunt, ut diſcernatur in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ter ueros martyres & enthuſiaſmo concitatos à diabolo, ad oppugnandam ueritatem. Hactenus de externo teſtimonio, quo confirmatur doctrina Eccleſiæ.

INTERNVM teſtimonium unicum eſt, nimirum arrabo ſeu pignus Spiritus ſancti, quo obſignatur uerbum in cordibus fidelium. De hoc interno teſtimonio concionatur Paulus 1. Corinth. 1. & 5. Ad Epheſ. 1, &c. Hæc teſtimonia quæ ſunt cauſſæ certitudinis in cœleſti doctrina, ſi conferuntur cum philoſophica certitudine, plurimum excellent. Omnia enim in Philoſophia lumini rationis & ſenſibus ſubijciuntur. Verum hic lumen Dei, imo ipſe Deus eſt, qui ſuam doctrinam proponit & confirmat. Philoſophia κριτηρίοις, quibuſdam mentis facultatibus nititur. Sed hic Spiritus ſanctus doctrinam confirmat atq; obſignat, adeo, ut nihil certius pio cordi haberi poßit, quam hæc ſpiritus obſignatio. Valeant igitur prophani homines, qui certitudinem rei theologicæ in tertium locum poſt ſcientiam reijciunt, et fere cum εἰκασίᾳ coniungunt. Atq; hactenus de doctrina Eccleſiæ.

CAPVT VI.

SACRAMENTVM.

PRIVSQVAM ad tractationem Sacramentorum noui Teſtamenti deſcendam, pauca dicenda ſunt de inſtitutione & ratione Sacramentorum, & cur uoce hac Sacramenti uſa ſit Eccleſia. Hæc enim nos deducent in ueram Sacramentorum noticiam, ut nulla nobis amplius relinquatur hæſitandi occaſio. Vt itaque inſtitutionem

tionem intelligamus, obſeruandum eſt, quod Deus ſemper, & antequam homo lapſus eſt ab innocentiæ ſtatu, & poſtquam ipſi uiſum eſt, genus humanum peccato ſuaque culpa perditum reparare: conſueuerit ſuam uoluntatem homini patefacere duabus rebus, nimirum uerbo, & ſigno uerbo addito, ut ita hominum ſaluti conſuleret. SIGNA autem duplicia ſunt adiecta uerbo. NAM ALIA confirmabant certitudinem uerbi, de quibus dictum eſt in præſentis Claßis quinto capite: ALIA FVERVNT fauoris Dei obſignationes & ſigilla, de quo genere hic nobis eſt ſermo.

CVM homo adhuc eſſet in ſtatu innocentiæ, accepit uerbum, cui ſi obtemperaſſet, in æternum beatus uixiſſet. VERBO adiecit Deus duplex ſignum ſeu Sacramentum, alterum IMMORTALITATIS, quod ſignum a fine dictum eſt: alterum PROBATIONIS, quod ſignum ſcientiæ boni & mali, ab euentu eſt nominatum. Poſt lapſum propoſuit uerbum reconciliationis, quod Semen mulieris ſemel contriturum eſſet caput ſerpentis, hoc eſt, deſtructurum opera diaboli, adducta iuſticia ſempiterna. Huic uerbo adiecit ſignum, nempe ritum ſacrificandi, quæ uiſibilis quædam concio erat de uenturo Meßia. Deinde cum Noë locutus eſt Dominus, promißioni ſignum fœderis addidit arcum cœleſtem. Abrahamo poſtea promißionem ſeminis propoſuit uerbo, ſed ſignum adiecit Circunciſionem, quæ eſſet ueluti uiſibile promißionis uerbum, quod durauit uſque dum CHRISTVS uenit iuxta promißionis uerbum. Moſi quoq; data Lege, & facta promißione, commendauit ſigna externa uaria, quibus POPVLVS admoneretur de

promiſſionibus diuinis. Eodem prorſus modo Chriſtus, poſtquam de cœlo aduenißet, confirmaſſetq; promiſſionis doctrinam, ſigna & teſtimonia ſuo uerbo, numero quidem pauciſſima, ſed ſignificatione maxima, ut Baptiſmum & Cœnam, adiecit, quæ eſſent ueluti aſpectabiles quædam noui fœderis per ſanguinem Chriſti ſanciti conciones. Hæc ſigna cum ueteris tum noui Teſtamenti, propterea, quod aliud continebant, quam foris apparebat, Orientalis Eccleſia μυστήρια, occidentalis, hoc eſt, Latina, Sacramenta appellauit.

His ita de inſtitutione Sacramentorum dictis, ratio Sacramentorum plenius tradenda eſt. Hanc rationem ut inueſtigemus, certius proponenda ſunt nobis aliquot particularia Sacramenta, unde generalem definitionem extruemus. Proponemus itaque in medium circunciſionem, cui noſter Baptiſmus ſucceſſit, deinde agnum Phaſe, cui cœna Domini ſubſtituta eſt. IN CIRCVNCISIONE itaque PRIMVM uox Domini inſtituentis, & mandatum occurrit. Dicit enim DOMINVS: Cuſtodies pactum meum. ET OPVS COMMENDATVM externum, quod in oculos & ſenſus incurrit. TERTIO promiſſionis uerbum additur: Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. QVARTO, requirit ab Abraham fidem in promiſſionem. OMNIS ENIM PROMISSIO DEI FIDE ACCIPIENDA EST. Similiter agnus Phaſe PRIMO mandatum Dei habuit. SECVNDO externa & uiſibilis erat commeſtio, certo ritu celebrata. TERTIO additum erat promiſſionis uerbum, quod DEVS in ſuam fidem reciperet iſtum populum, cuius pro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

mißionis ueluti uiſibilis concio quædam erat commeſtio agni. QVARTO, requirebat Deus a populo, ut ſe ſuæ fidei committeret, expectaretq; promiſſa bona. Hæc quatuor ſimiliter concurrunt in aſperſione ſanguinis, atque adeo omnibus reliquis ſignis, a Deo inſtitutis, ut teſtentur de ipſius fauore erga homines, quarum unum ſi ſuſtuleris, non erit plena Sacramenti ratio. Ex his iam extruemus generalem Sacramenti definitionem in hunc modum:

SACRAMENTVM eſt ſignum uiſibile, mandatum & inſtitutum a Deo, quo ut Deus ſuam teſtatur erga homines promißionem de reconciliatione humani generis: ita homines uiciſsim ſuam erga Deum fidem profitentur. Hæc plana, perſpicua, & immota definitio Sacramenti eſt, adeo ut quicquid hanc definitionem non recipiat, rationem Sacramenti tueri non poßit, modo cum Eccleſia ueteri de Sacramentis loqui placet. EX QVO etiam conficitur, duo tantum eſſe noui Teſtamenti Sacramenta, nimirum BAPTISMVM & COENAM DOMINI. Ex his quoque planum eſſe iudico, quod prudentiſsimo conſilio ſancti Patres talibus ſignis Sacramenti nomen dederunt. Nam ut externam rem oculis cernebant, ita rem Sacramentis contentam, & ſignificatam, oculis fidei contemplabantur. Vnde Sacramentum definierunt actionem externam, habentem ſpiritualem contemplationem, & Latinis in genere Sacramentum eſt pignus promißionis. Sed quia hoc pignus alias fit uerbis tantum, ut iuſiurandum, alias rebus, uidelicet, cum ſigna quaſi pignora adduntur promißionibus: hoc ſignificatu transferunt Sacramenti nomen ad ſigna ſacra noui Teſtamenti.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſtamenti. VERVM, priuſquam accedamus ad explicationem Sacramentorum noui Teſtamenti, hic quoque obſeruatione dignum eſt, quod ſigna gratiæ ſeu Sacramenta diuinitus ordinata, ſymbolica ſunt, nam habent quandam analogiam ad rem inuiſibilem, quam continent & ſignificant, præterquam quod ſint ſigna gratiæ & externa fiduciæ erga Deum & profeßionis teſtimonia. Quare Circunciſio non eſt tantum ſignum gratiæ, ut externa nota, qua populus Dei diſcernebatur ab impio mundo: ſed erat etiam ſymbolum ſeu ſignum per comparationem, quam habet cum re ſignata, docens Abraham & eius poſteros. Docebat enim Circunciſio, humanam naturam eſſe immundam, ideoq; mundandam. Deinde quia erat in membro genitali, docebat de futuro Semine, qui eſſet naturam humanam ſuo ſanguine ab omni peccato & macula mundaturus. Atq; ita tria ſunt in ſignis ſpectanda. PRIMVM, quod ſint ſigna gratiæ. DEINDE, quod ſint teſſeræ profeßionis. TERTIO, quod ſua analogia nos doceant. Vnde Auguſtinus: Si Sacramenta earum rerum, quarum ſunt Sacramenta, comparationem non haberent, Sacramenta non eſſent.

POSTQVAM autem hæc in genere de Sacramentis dicta ſunt, accedamus ad explanationem Sacramentorum noui Teſtamenti, quæ ſunt, Baptiſmus & Cœna Domini: in quibus illa quatuor inſunt, quæ ſupra dixi ad Sacramentorum rationem pertinere, quæ ſimul complectar in definitione: SACRAMENTVM noui Teſtamenti eſt ſignum uiſibile, diuinitus mandatum & inſtitutum, promißioni in Euangelio traditæ additæ, ut ſit teſti-

teſtimonium exhibitæ promiſsionis gratiæ, & applicatæ ijs, qui Sacramentis utuntur, fideq; promiſsionem gratiæ amplectuntur. Hæc definitio meminit mandati, ſigni externi, fauoris Dei, ac fidei intuentis in fauorem Dei ſeu promiſsionem gratiæ. Poterit & hoc modo definiri: SACRAMENTVM NOVI TESTAMENTI eſt ceremonia & actio a Chriſto inſtituta, in qua adhibito promiſsionis uerbo, ſub uiſibili re, inuiſibile donum & gratia offertur, & obſignatur credentibus. Hanc definitionem perſpicuam & propriam eſſe non dubito. Nam omnia complectitur, quæ ad Sacramentorum noui Teſtamenti ſubſtantiam requiri uidentur. Quæ ut apertius a ſtudioſis conſpiciantur, breuiter ea retexam, ac in membra quatuor diſtribuam. PRIMVM eſt inſtitutor & autor Sacramentorum noui Teſtamenti. SECVNDVM promiſsionis uerbum & mandatum ſeu inſtitutio. Eſt enim uerbum promiſsionis ueluti uita Sacramenti. TERTIVM, ſignum ſeu elementum ſeu ſymbolum una cum re, quæ cum his iuncta eſt. Non enim ſenſus noſtros ludit Deus uanis ſimulacris, ſed ut uerax eſt, ita ueraciter complet ſuam promiſsionem, cuius teſtimonium eſt externum ſignum ſeu elementum ſeu ſymbolum. Nam hæc tria uocabula, etſi eandem rem in hac doctrina ſignificant, ratione tamen differre uidentur. SIGNVM enim habet relationem ad rem ſignatam. ELEMENTVM dicitur, quia eſt res corporea & ſenſibilis, in oculos & ſenſus incurrens. SYMBOLVM propter analogiam et comparationē ſigni, ad rem ſignatam. In re itaq; externa tria concurrũt. PRIMVM res illa externa, & ſignũ, & teſtimoniũ gratiæ. DEINDE

eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

eſt nota profeßionis. TERTIO eſt ſymbolum, hoc eſt, ſignum comparatione quadam docens nos uirtutem Chriſti & noſtrum officium, ſicuti poſtea rurſus dicetur. QVARTVM eſt fides, qua uerbum promißionis apprehenditur. Hæc quatuor membra ſupra in definitionis complexum incluſi, quæ ideo diſtinctius propoſui, ut poſtea commodius ſingulis noui Teſtamenti Sacramentis accommodari poßint.

Sunt autem noui Teſtamenti Sacramenta duo tantum, nimirum BAPTISMVS & COENA DOMINICA, ut ſupra oſtenſum eſt. Illo in familiam Chriſti recipimur, ideoq; initiale Sacramentum noui Teſtamenti dici poteſt, ut Circunciſio initiale erat ueteris populi Sacramentum. Hoc recepti confirmamur & alimur. Quare Sacramentum commemorationis ex uerbis Cœnæ poteſt appellari. HAS enim duas ceremonias ſolus Dominus (penes quem unicum ius eſt Sacramenta in Eccleſia inſtituendi & ordinandi) inſtituit & ordinauit. Tametſi autem multæ ſunt promißiones in nouo Teſtamento, qualis eſt illa: Amen amen dico uobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo &c. tamen aliud eſt, ſolis uerbis promißionem confirmare, aliud uerbis ac elementis, ſeu ſymbolis uiſibilibus ſimul, quod profecto ad Sacramenti plenam rationem requiritur. Quare cum nulla alia externa ſigna adiecerit Dominus ſuis promißionibus quam illa duo, nempe, Baptiſmum & ſacram Cœnam, recte duo tantum noui Teſtamenti Sacramenta numerantur, quæ quomodo a Sacramentis ueteris Teſtamenti diſtinguenda ſint, breuiter explicandum eſt.

Sunt autem tres differentiæ præcipuæ, quarum PRI

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

MA à temporis circunſtantia petitur. VETERA enim illa prænunciarunt rem futuram, NOVA ſignificant rem exhibitam. Hæc differentia confirmatur etiam Auguſtini teſtimonio, qui ſic inquit: Lex & Prophetæ, ſacramenta habebant rem futuram pronuncianti. Noſtri uero temporis ſacramenta, ueniſſe conteſtantur, quod illa uenturum prædicabant. SECVNDA differentia ſumitur à diuerſitate ſignorum. Sacramenta (inquit Auguſtinus) Iudæorum, in ſignis à noſtris ſunt diuerſa. Vetera enim ſigna, ut Circuncisio, oblationes uariæ, ſanguis &c. abolita ſunt, quia typus fuerunt uenturi, quibus Baptiſmus & Cœna dominica ſubrogata ſunt, ut quæ Chriſtum exhibitum oſtendunt. TERTIA differentia ſumitur à numero, ſignificatione & uirtute. Sic enim inquit Auguſtinus de Sacramentis loquens: Noſtra numero pauciora, ſignificatione auguſtiora, uirtute præſtantiora. Nec hoc pugnat cum dicto Pauli, 1. Cor. 10. dicentis, omnes eandem ſpiritualem eſcam comediſſe. Nam Paulus de ſpirituali uirtute & fructu loquitur, qui plane ſimilis eſt in utriuſq; Teſtamenti Sacramentis. Vt enim idem eſt Chriſtus utriuſque Teſtamenti: ita idem Spiritus Chriſti, qui in illis & in nobis eſt efficax.

CAPVT SEPTIMVM.

BAPTISMVS.

GRAECA uox βάπτω, tingo & lauo ſignificat. Hinc deducitur aliud uerbum βαπτίζω, quod ſignificat immergo, intingo, abluo. Hinc uerbale nomen βαπτισμὸς,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

βαπτισμός. Iem βάπτισμα, hoc eſt, immerſio, ablutio, intinctio, lotio, quo nomine ſæpe uſi ſunt Euangeliſtæ, atq; hæc eſt nominis ratio.

Rei definitio hæc ſit: BAPTISMVS eſt Sacramentum noui Teſtamenti, inſtitutum diuinitus per miniſterium Ioannis, conſtans ablutione hominis per aquam, cum uerborum pronunciatione, iuxta inſtitutionem Chriſti, non ſolum ad obſignandam ablutionem hominis a peccato per ſanguinem Chriſti: uerumetiam ad figurandam regenerationem, quæ mortificatione carnis, & uiuificatione Spiritus perficitur. Aut ſi mauis breuius in hunc modum: BAPTISMVS eſt Sacramentum ablutionis peccatorum per mortem Chriſti, & nouæ regenerationis. PORRO DVPLICIS BAPTISMI meminit Scriptura, nimirum Aquæ & Spiritus. Illo recipimur in externum Eccleſiæ cœtum, hoc in internam ſeu ſpiritualem Eccleſiam & conſortium Chriſti, nec tamen alter ab altero ſeparandus eſt. Externus enim interni teſtimonium eſt, hoc eſt, Aquæ baptiſmus, pignus eſt ſpiritualis baptiſmi, & internæ ablutionis. CAETERVM, ut omnia clarius conſpiciantur, quatuor illa, quorum ſuperius memini, in hoc Sacramento quæramus, & quid fructus ex ſingulis fides percipiat, uideamus.

PRIMVM itaque de inſtitutione huius Sacramenti uidendum eſt. Tameſi autem Ioannes miniſterium Baptiſmi incoauit, tamen ex Euangelica hiſtoria conſtat, Ioannem uerbo Dei uocatum ad baptizandum & prædicandum pœnitentiam. DEINDE, Chriſtus ſuos diſcipulos ad docendum & baptizandum poſt ſuam reſurrectionem miſit hoc mandato: Mar. ult. Ite in mundum uniuer-

uniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Habes mandatum, habes inſtitutionem. IN HAC INSTITVTIONE multa concurrunt meditanda. PRIMVM, inſtitutoris maieſtas. SECVNDO, unde uis & efficacia Baptiſmi. TERTIO, uniuerſale mandatum. QVARTO, qualis inauguratio ſit Baptiſmus. Primum MAIESTAS INSTITVTORIS CHRISTI, merito nos in admirationem & reuerentiam excitare debet. Magnum enim eſſe neceſſe eſt, quod prius de cœlo uerbo ſuo præcepit, poſtea exemplo confirmauit, deinde ipſe baptiſmũ recepit, figuram imminentis ſuæ mortis, ſepulturæ, reſurrectionis, cõmunionis corporis ſui nobiſcum. Poſtremo reſuſcitatus diſcipulis iniunxit baptizandi munus, ac eundem baptiſmũ ſuæ Eccleſiæ commendauit, ut interim ſileam plurimos huius ſacroſancti lauacri typos fuiſſe, ut diluuiũ, mare rubrum, Iordanis tranſitus, lotionem Naaman Syri leproſi in Iordane, piſcinam probaticam &c. EX HIS omnibus hunc FRVCTVM fides colligere debet, quod hæc actio uere exhibeat quod figurat. Vult enim Chriſtus hoc ſignum non inane ſymbolum eſſe, ſed quod ſimul offerat reconciliationem baptizato, ſiue infans fuerit ab Eccleſia oblatus, ſiue adultus fidem in promiſsionis uerbum profeſſus. Quantum enim ad adultos & rationis compotes attinet, fidei baptiſmi profeſsio requiritur, ſine qua nec ſymbolum externum nec uerbum efficax eſt. SECVNDO, Vis & efficacia baptiſmi non dependent a miniſtro

baptiſ-

baptiſante, ſed a Chriſto purgante, & abluente nos per lauacrum in uerbo uitæ, ad Epheſ. 5. Nullum igitur diſcrimen baptiſmi externi facit perſonarum diuerſitas, Nam miniſtri tantum externam ceremoniam adhibent ex mandato Chriſti. Chriſtus ipſe, iuxta promiſsiones, uere ijs, qui baptizantur, adeſt, & efficaciter abluit animæ maculas, quantum quidem ad reatum coram Deo attinet. Hinc fides noſtra diſcat non intueri baptiſantis miniſtri dignitatem, ſed inſtitutionem Chriſti, quia ipſe & non alius purgat. TERTIO, Vniuerſale mandatum eſt, ut baptizentur omnes gentes, unde fides fructum geminum colligat. PRIMVM, quod infantes citra ſacrilegium excludi non poſsint a baptiſmo. DEINDE, quod Dominus uere uelit ſalutem omnium hominum. Quorſum enim attineret pignus gratiæ offerre, niſi cum pignore rem promiſſam exhibere uellet. Externus igitur baptiſmus ſi inefficax manet, id non Chriſti, ſed hominum culpa, fieri neceſſe eſt. QVARTO, Inauguratio noſtri per baptiſmum eſt ſignificata his uerbis: Baptiſantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Hæc uerba PRIMVM teſtantur, baptiſatos a Patre cœleſti recipi in gratiam. DEINDE, Filij beneficia ipſis donari & applicari, TVM, Spiritum ſanctum promitti, imo infundi, qui ipſos regat & ſanctificet. Vnde fides noſtra confirmari debet in hunc unum Deum, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus, in cuius nomine ideo inauguramur, ut illum uera pœnitentia, fide, inuocatione colamus, abnegatis omni iniuſticia & iniquitate.

DEINDE VERBVM PROMISSIONIS additum baptiſmo eſt hoc: Quiſquis crediderit & baptiſatus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſatus fuerit, ſaluus erit. Quemadmodum autem omnis promiſsio Dei, ita hæc fide accipienda eſt, & firmiter ſtatuendum, quod Deus uere præſtet quod baptiſmus obſignat. Nec tamen hoc promiſsionis uerbum arcet infantes a baptiſmo, qui ſub generali mandato continentur. Nam fidei profeſsionem in adultis requirit, quales fuerunt præcipue, qui ſub initium Eccleſiæ naſcentis, poſt Chriſtum paſſum & glorificatum, baptizabantur. Vt enim Circunciſio non ſolum fuit adultis ſignum gratiæ cæleſtis, uerum etiam infantibus: ita baptiſmus utriuſque ſalutaris eſt. Nam ut efficax fuit Spiritus ſanctus in utero Elizabeth, matris Ioannis Baptiſtæ, ad infundendam infanti in mundum nondum edito, gratiam: ſic idem Spiritus ſanctus ex bonitate mera, peculiari ratione regenerat infantes ab Eccleſia ſibi oblatos, cum ipſe Dominus iuſſerit ad ſe infantes adduci, & illorum eſſe regnum cælorum pronunciauerit. Huc & illa Abrahamo facta promiſsio accedit: Ero Deus tuus & ſeminis tui. Gene. 17. VERVM inter Chriſtianorum & gentilium pueros hoc eſt diſcrimen, Tametſi utroſq; oblatos ab Eccleſia, in gratiam Dei iuxta promiſsionis uerbum, recipi non eſt dubitandum: tamen ſi ſine baptiſmo diſceſſerint utriq;, infidelium quidem pueri Dei iudicio relinquendi ſunt, fidelium uero infantes promiſsionis huius, (Ero Deus tuus & ſeminis tui) uere participes ſunt. Nam in illa promiſsione etiam Chriſtianorum infantes includi non dubito. Et ut pueris Iudæorum nihil nocuit, ſi obierint ante octauum diem ſine Circunciſione, ad eundem modum nec Chriſtianorum infantibus obfuturum pie credendum eſt, ſi ſubita morte præuenti bap-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tiſmatis lauacro non abluantur. At dices, renaſcentiam eſſe neceſſariam ad ſalutem, iuxta illud Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non introibit in regnum cœlorum. Reſpondeo: RENASCENTIA eſt res ſpiritualis, quæ peragitur ALIAS uirtualiter tantum, ſine externo ſymbolo, ut Ebræorum pueri præuenti morte ante octauum diem uere participes erant benedictionis promiſſæ: Ero Deus tuus & ſeminis tui in æternum. Ac ita uirtualiter regenerati ſunt ſine externo ſigno. Ad eundem modum Chriſtianorum infantes, qui morte præuenti diſcedunt, conſortes ſunt promiſsionis eiuſdem. ALIAS uirtualiter & actualiter (ut loquitur Bernardus) ſimul, nempe, cum externum ſymbolum accedit. Quare Auguſtini ſententiam hic amplector, qui dicit: Sed tum impletur inuiſibiliter, cum myſterium baptiſmi non contemtus religionis, ſed articulus neceſsitatis excludit. Et Bernardus: Voluntas pro facto imputatur, ubi factum excludit neceſsitas.

SIGNVM EXTERNVM eſt aqua, immerſio ſeu ablutio hominis, atque adeo tota illa uiſibilis actio cum pronunciatione uerborum. Hæc actio cum repræſentet ipſius ſanctæ trinitatis arcanam actionem circa hominem, qui baptizatur, merito ſumma cum reuerentia & religione celebrari deberet, ſine nugis iſtis, quas addiderunt Papiſtæ, ut ſunt, ceroma ſacrum, ſaliua, ſal, exorciſmus aquæ, adiuratio Satanæ, &c. quæ omnia maculant quodammodo hanc diuinam actionem, quæ fidem, pietatem, & inuocationem Dei, obœdientiam inſtitutionis Chriſti requirit. PORRO in hoc ſacro baptiſmo triplex eſt ſignum. 1. teſtimonium gratiæ exhibitæ & appli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

applicatæ. 2. teſſera & nota profeßionis. 3. ſymbolum quadam comparatione nos docens de uirtute Chriſti & noſtro officio. VIRTVS Chriſti ita docetur baptiſmo, quod quemadmodum aqua abluitur corpus externum: ita ſanguine Chriſti ſpiritualiter, ſed uere abluitur conſcientia baptizati a mortuis operibus. Hæc ueritas cum externo ſigno coniuncta eſt. Chriſtus itaque hominem, qui baptizatur, recipit in Eccleſiam, abluit a peccato, Spiritus ſancti gratia regenerat, ut iam ſit noua creatura ciuiſque regni Chriſti, Deo ſeruiens, cui iam fidem dederat, & in cuius gratiam & tutelam receptus eſt. VNDE Petrus definit baptiſmum non eſſe depoſitionem ſordium carnis, ſed ſtipulationem bonæ conſcientiæ cum Deo, per reſurrectionem Chriſti. Ex quo diſcrimen colligitur, inter fideles habentes ſignum, ac infideles, qui de externo ſigno gloriantur, uacui ueritatis propter ſuam incredulitatem. Nam ut Paulus Rom. 2. negat Circuncisionem literæ ualere ſine circunciſione Spiritus: ita Petrus ſtatuit de baptiſmo, non ſufficere nudam & externam carnis ablutionem, niſi accedat bonæ conſcientiæ ſtipulatio, quæ eſt mutui fœderis conſenſus. Vt enim Deus uerbo & Sacramento baptizato promittit gratiam: ita conſcientia baptizati promiſſam & oblatam gratiam fide, qua ſtatuit Ieſum Chriſtum uere pro ſe mortuum & reſuſcitatum eſſe, accipiet, alioqui pedibus gratiam conculcare uideatur. Si igitur ueritas ſigno non reſpondeat, culpa eſt gratiam Dei abijcientis.

CAETERVM, quomodo noſtrum officium nos doceat baptiſmus, eleganter a Paulo explicatur Roman. 6.

 his

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

his uerbis: An ignoratis, quod quicunque baptiſati ſumus in Chriſto Ieſu, in mortem eius baptiſati ſumus? Conſepulti igitur ſumus cum ipſo per baptiſmum in mortem, ut quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis per gloriam Patris, ſic & nos in nouitate uitæ ambulemus. Vnde relinquitur, figurari hac externa actione, nos peccato contaminatos ueniſſe ad Baptiſmum, ſed per baptiſmum in ſanguine CHRISTI ablui, Chriſtum induere, ac reddi participes mortis, ſepulturæ ac reſurrectionis ipſius. Vt enim mortis communicatio figuratur per immerſionem in aquam, & ſepulturæ per moram ſub aqua: ita reſurrectionis communicatio per extractionem ex aqua repræſentatur. Breuiter, ſpiritualem renaſcentiam figurat baptiſmus, quæ conſtat mortificatione & uiuificatione. Nam ut corpus eius, qui baptizatur, immergitur in aquam: ita morti addicitur uetus homo, ut crucifigatur cum ſuis concupiſcentijs, quod fit contritione & abnegatione ſui. Et ut ex aqua homo baptiſatus eleuatur & eximitur: ita nouus homo uiuificabitur, id quod uera fide fit, & obœdientia noua declaratur.

Ex his obſcurum eſſe haud poteſt, quæ ſit uera & pia meditatio huius ſanctiſſimi lauacri, quod nos per totam uitam conſolabitur. PRIMVM enim ſtatuere oportet, hunc baptiſmum ſacramentum eſſe noſtræ cum Deo reconciliationis. DEINDE baptiſmo admonebimur, quod hæc reconciliatio ſit facta per ſanguinem, & mortem et ſepulturam ac reſurrectionem Chriſti. TERTIO admonebimur mortificationis carnis & uiuificationis ſpiritus, adeoq; perpetuæ in hoc mundo pœnitentiæ, &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

futuræ cum Chriſto, quem induimus per baptiſmum glorificationis. QVARTO admonebimur, quod regenerationis beneficium ſit donum totius Trinitatis, in cuius nomine baptizamur, ut ipſi adhæreamus, ipſum inuocemus ac colamus per totam uitam. HAEC ſi uere meditati fuerimus, iuxtaque ea uitam inſtituerimus, legem ſeruamus baptiſmi. Sin minus, noſter externus baptiſmus in ſordes nobis uertitur, idque propria noſtra culpa, qui noſtra fœditate ſacroſanctum Baptiſma commaculamus.

ADDAM huc nonnihil de modo baptiſmi. Video enim quoſdam non parum offendi, cum alij totos infantes in aquam immergunt alij aſpergunt aquam in capita infantum. Hi mihi uidentur offendi re ualde exigua.

TENEATVR ITAQVE HAEC REGVLA:

Baptizare omnes iuſsit Dominus, ſed modum baptizandi liberum reliquit. CHRISTVS mandauit baptizare, id eſt, tingere, mundare, madefacere, quod baptiſmi nomen ſonat, nihil adijciens de tingendi, mundandi ſeu madefaciendi modo, neque explicans, corpus ne totum, an ipſius partem aliquam ablui uellet.

DEINDE, ut ſanguine fœderis totus populus aſperſus fuiſſe dicitur, quia in omnes aſpergi conſueuerat: ita totus madefactus, mundatus intelligitur, cum membrum aliquod tantum madefactum, tinctum ſiue mundatum eſt. Iſta legalis aſperſio fuit figura ſanguinis Chriſti (quo aſperguntur conſcientiæ) & baptiſmi noſtri.

DEINDE, cum uis emundandi animos non proficiſcitur

citur ex aqua, perinde eſt, ſiue totum corpus,ſiue pars aliqua,ut caput,abluatur. Satis igitur fuerit,ſi obſeruetur ſpiritualis baptiſmi ſignificatio. QVOD autem baptizare non ſignificat totum hominem immergere in aquam,ex capite ſeptimo Marci, & undecimo Lucæ facile colligitur, illic reuerſi a foro non comedunt niſi prius baptizati. Hic miratur Phariſæus, quod Chriſtus non baptizatus accumbat menſæ.

CAPVT VIII.

COENA DOMINI.

COENA DOMINI eſt ſacramentum noſtræ per uictimam Chriſti redemtionis,ab ipſo Chriſto inſtitutum, in quo cum pane & uino uere & realiter exhibetur & recipitur corpus & ſanguis Domini, ut ſit confirmatio noui teſtamenti, hoc eſt,fœderis gratiæ & remiſsionis peccatorum, ut ſit recordatio immolationis corporis & ſanguinis Chriſti in cruce pro nobis traditi & effuſi. Hæc definitio ex ipſis cœnæ uerbis deſumta eſt, quare labefactari non poteſt. Et quanquam ex hac breui definitione intelligi poteſt, quid ſit de hoc ſacramento pie ſtatuendum: tamen breuiter iſta quatuor attingam quæ ſupra in omni ſacramento conſideranda admonui.

De INSTITVTORE eadem hic perpende quæ ſupra de Baptiſmi inſtitutore enumeraui. In inſtitutione ſunt hæ potiſsimum circunſtantiæ: Tempus, locus, perſonæ,mandatum,res,executio mandati,finis. Quæ omnia ex contextu ſunt aperta. Matth.26. Marci 14. Lucæ 22.

1. Corint.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

1.Corinth.11. In hac ipſa inſtitutione uerbum ipſum promiſsionis clare expreſſum eſt. Promittit corpus & ſanguinem, mandat diſcipulis ut edant porrectum corpus, & ſanguinem porrectum bibant. Iubet annunciari mortem ſuam quoties hæc cœna celebratur.

EXTERNVM SYMBOLVM eſt panis uerus, & uinum uerum, non mutatis ſubſtantijs naturarum, ſed ueraciter manentibus, iuxta uerba Pauli: 1.Corint.10. Panem quem frangimus. Et Gelaſius ait: certe ſacramenta quæ ſumimus, corporis & ſanguinis Domini, diuina res eſt, propter quod & per eadem diuinæ efficimur participes naturæ, & tamen eſſe non deſinit ſubſtantia uel natura panis & uini. VERITAS cum SIGNO externo coniuncta eſt, quæ eſt gratia remiſsionis peccatorum, & obſignatio noui fœderis per ipſum uerum corpus & ſanguinem Domini. Vt enim cum uiſibili columba in baptiſmo Domini, & flatu Chriſti dicentis, Ioan. 20. (Accipite ſpiritum ſanctum,) & cum linguis flammeis in die Pentecoſtes uere aderat Spiritus ſanctus: ita firmiter credendum eſt, quod uere & eſſentialiter & realiter aſsit Chriſtus in cœna totus. Neque enim dicendus eſt adeſſe ficte aut ſimulate aut tropice, ſed uere ac proprie, id quod uerba Domini conuincunt: (Quod datur pro uobis, Qui effunditur pro uobis) quæ uerba omnem ambiguitatem tollunt. Quare nullus tropus eſt in uerbis ſingulis, nec in pane nec in uino, nec in corpore aut ſanguine, nec in uerbo Eſt, quo uerbo ſignificatur nexus prædicati cum ſubiecto ſimpliciter, ut propria natura utriuſq; ſymboli & rei, maneat ac exhibeatur communicantibus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Verum ſi de prædicandi modo quæris, ſcito non eſſe philoſophicum, ſed ſacramentalem & diuinum, quales ſunt iſti: Columba erat Spiritus ſanctus: Flatus Chriſti dicentis, accipite, eſt Spiritus ſanctus, linguæ diſſectæ ſunt Spiritus ſanctus. In his prædicationibus naturarum ueritas manet, præſertim in duabus poſterioribus, & ſub appellationibus rerum uiſibilium & ſenſibilium, res inuiſibilis intelligenda manifeſtatur, quæ certo adeſt & ueraciter cum rebus ſenſibilibus. Proinde SACRAMENTALIS PRAEDICATIO eſt, cum ſubiecti natura manet, quæ uocabulo ſignificatur, & per illud prædicati ueritas, quæ eſt inuiſibilis, præſens cum ſubiuncta re adeſſe creditur. Si quis igitur ſynecdochen dicat, non errat. Nec hoc pugnat cum eo, quod ſupra dixi, nullum tropum eſſe in uerbis ſingulis, proprie enim & Panis & Vinum, & Corpus & Sanguis, & uerbum Eſt accipiuntur, ſed quia non oculis apparet corpus & ſanguis, quæ uere aſſunt, adeſſe per externa ſigna intelliguntur. Cum enim panis eſt corpus, uinũ eſt ſanguis, ſub appellationibus panis & uini intelliguntur res inuiſibiles, corpus & ſanguis Domini, quæ certo & ueraciter aſſunt, & cum pane & uino manu miniſtri porriguntur dignis & indignis. Hæc ſobrie de modo prædicandi ſacramentali dicta ſufficiant.

Analogia panis ad corpus Chriſti, & uini ad ſanguinem Chriſti hæc eſt: Quemadmodum panis uim habet ad nutrienda corpora, ut præſens uita conſeruari poßit: ita corpus Domini uim habet ad ſpiritualiter nutriendas animas noſtras. Et ut uinum reficit uires, & exhilarat corda hominum: ita Domini ſanguis reficit

& exhilarat animas noſtras. Ac propterea duo coniunguntur Symbola, nimirum panis & uinum, ut ſciamus Chriſtum non ſolum cibum nobis eſſe, uerumetiam potum, nec alibi quam in eo ſolo ullam ſpiritualis uitæ partem quæramus. Paulus 1. Corint. 10. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Domini eſt? Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini eſt? Vnus panis, unum corpus ſumus omnes qui de pane uno & de uno calice participamus. His uerbis ſignificat Paulus, & nos Chriſto coniungi ac incorporari per hoc Sacramentum, & inter nos effici unum corpus, cuius caput eſt Chriſtus, ſeu ut inquit Athanaſius: Quemadmodum corpus illud unitum eſt, ita nos per panem hunc ei copulamur. Cæterum clarioris explicationis gratia, nonnulla adijciam de uarijs appellationibus huius Cœnæ, de rerum in ea coniunctione & de ſalutari eiuſdem meditatione.

IN COENAE doctrina utitur Eccleſia uarijs appellationibus, ut eius cognitio ſit familiarior, & uſus illuſtrior. Panis & uinum ELEMENTA dicuntur, propterea quod ſint res corporeæ & ſenſibiles, incurrentes in ſenſus, ſeu quia ſunt ueluti materia ſacramenti, cuius forma eſt quod uerbo adijcitur. Conſtat enim quodlibet Sacramentum materia & forma, hoc eſt quod dicit Auguſtinus: Accedit uerbum ad elementum, & fit Sacramentum. SACRAMENTVM autem dicitur hæc Cœna, quod ſub rebus terrenis & ſenſibilibus, cœleſtis res & inuiſibilis, fidei oculis proponitur. SIGNI appellatio relationem ad ſignandam rem, non quidem abſentem, ſed uere præſentem indicat. SYMBOLVM quo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

que dicitur, propter ſpiritualem fructum, qui ex eo percipitur, hoc eſt, propter comparationem rerum terrenarum ad res cœleſtes. Vt enim panis & uinum externũ hominem refocillant & exhilarant in hoc mundo: ita corpus & ſanguis Domini alunt, refocillant, & exhilarant internum hominem in regno Chriſti ad uitam æternam. Hinc Auguſtinus: Niſi Sacramenta haberent comparationem earum rerum, quarum ſunt Sacramenta, Sacramenta non eſſent. AGAPE quoq; nomen Græcis fuit uſitatum, propterea quod requirat mutuam inter communicantes dilectionem, qua eiuſdem corporis myſtici membra, mutua præſtando officia ſe inuicem fouent. SYNAXIS appellatur PRIMVM, quia conſociationem animorũ communicantium requirit, DEINDE, quia eſt publica multorum in unum congregatorum cœna, non unius ſacrificuli tantum, TERTIO, quia nunquam conuocabatur olim Eccleſia ſine cõmunione corporis & ſanguinis Domini. EVCHARISTIA dicitur, propter gratiarum actionem, ſine qua hoc Sacramentum cœnæ celebrari nequit. OBLATIO appellatur, tum propter donationes quæ fiebant in uſus pauperum & miniſtrorum, tum quia cœna offerebatur communicantibus a miniſtris Eccleſiæ. HOSTIA quoq; dicitur, propter preces quæ offerebantur Deo, & quia memoria eſt hoſtiæ Chriſti, ſemel peractæ pro nobis in cruce, unde & memoria mortis Domini dicitur ab Euangeliſtis. Eandem ob cauſſam SACRIFICIVM quoque dicebatur. Sed Papiſtæ corruptores cœnæ, aliam rationem commenti ſunt, nimirũ quod ideo ſacrificium dicitur hæc ſacra cœna, quod in Miſſa offeratur a ſacrificulo filius Dei

in ho-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

in hoſtiam & ſacrificium propitiatorium pro uiuis & mortuis. Sed hanc erroneam opinionem confutat Epiſtola ad Ebræos. Porro ex iſto papiſtico errore, de ſacrificio, ortus eſt & alius error, de eleuatione & uentilatione panis & uini in cœna. Poſtquam enim in ueteri Teſtamento ſacrificia quædam fuiſſe, quæ eleuabantur ſurſum & uentilabantur ſeu mouebantur certo geſtu, antequã igni cremarentur animaduerterunt: cacozelia Aaronica theruma & thenupha, hoc eſt, eleuationem ac uentilationem panis & uini in Miſſatico ſuo ſacrificio inſtituerũt, ut uel iſto pacto ſacrificium eſſe oſtenderent. Verum cum iam rectius edocta Eccleſia Chriſti, nouerit cœnam ſacramentum eſſe, & non ſacrificiũ proprie loquendo, debet iſtam Aaronicam eleuationem & uentilationem ſiue mouendam abolere, ac ſacra Chriſti cœna uti, ſine peregrinis ceremonijs quæ Aaronicam cacozeliam, & papiſticam impietatem redolent. Græci totam actionem ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ uocant, idq; propter adminiſtrationem cœnæ. Si quæ ſunt aliæ uoces quibus appellata eſt hæc Cœna, facile uel ex parte aliqua cœnæ, uel ex actione, uel fine & uſu dijudicari poſſunt. Originem uocabuli MISSAE ipſi Papiſtæ ignorarunt multis ſeculis. Polydorus Virgilius ad Ebraicam originem, Miſſam reuocat, nam Miſſa Ebræis oblationem ſignificat: Verũ ſanior eſt eorum opinio, qui ab euentu hoc nomen cœpiſſe cœnam dicunt, nimirum quod Miſſa, hoc eſt, remiſsio peccatorũ annunciaretur in cœna, unde claudunt cœnam his uerbis conſolationis: Ite miſſa eſt, hoc eſt, remiſsio eſt. Hæc ratio nominis nihil habet incõmodi, imo de uero uſu cœnæ communicantes commonefacit.

PORRO

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

PORRO tria ſunt ueluti paria rerum diuerſißimarum in Cœna Domini. PRIMVM, externum uerbum & internum uerbum. Cum enim uerbum externum ſonat in auribus, æternus λόγος mentis aures ferit, ut quod in auribus ſonat extrinſecus, intrinſecus corde percipiatur. SECVNDO, homo externus & homo internus. TERTIO, uiſibilis panis & uiſibile uinum, quibus ueraciter aſſunt corpus inuiſibile & inuiſibilis ſanguis. In his tribus obſeruanda eſt diſpenſatio diuina. Verbum externum & elementum deſtinantur externo homini. Verbum internum & corpus ſanguisq; ad hominem internum pertinent. Vt igitur homo externus capit auribus corporis uocale uerbum, & ſumit uiſibile elementum ore corporis: ita homo internus internum uerbum & corpus ſanguinemq; Domini percipit. Et quemadmodum corpus externum hominis pane & uino paſcitur: ita internus homo uero corpore & uero ſanguine Chriſti (quæ ineffabili modo uere ſacra in Cœna aſſunt) paſcitur ad uitam æternam.

PORRO uera MEDITATIO in his conſiſtit membris: PRIMVM cum accedis ad ſacram hanc Cœnam, certo ſtatuens iuxta promißionem Chriſti adeſſe uerum corpus & uerum ſanguinem Domini: de peccato tuo, propter quod mortuus eſt Chriſtus, cogita. SECVNDO, cogita de uictima corporis & ſanguinis Chriſti, peracta ad redimendum te a iure peccati. TERTIO, hæc uictima admonere te debet, de magnitudine iræ Dei aduerſus peccatũ, de inenarrabili miſericordia Dei recipientis te in gratiam, de amore Filij Dei intercedentis pro te, & deriuantis in ſe iram Dei. QVARTO,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

TO, pœnitentia quidem accendetur cogitatione peccati & magnitudinis iræ Dei in peccatores, fides uero cogitatione miſericordiæ & amoris Filij Dei & uictimæ peractæ. QVINTO, hæc fides confirmabitur ſacramento tantæ rei, dum eleuata mente, fide conſideras in hac ſacra Cœna, agnum Dei. Eſt enim hæc cœna quædam contemplatio, & ueluti ſpeculum in quo Chriſtum crucifixum & reſuſcitatum contemplaris. Hinc, qualem probationem requirit Paulus facile intelligitur, nimirum ut unuſquiſque ſe probet, utrum pœnitentia & fides uere ſentiantur. SEXTO, hanc fidem confirmatam Sacramento, ſequi debet, gratiarumactio, mutua dilectio, adeoq; nouitas uitæ, ne quid facias quod indignum ſit corpore Chriſti, cui incorporatus es (modo uere credis) per hanc ſacratiſsimam Cœnam.

CAPVT NONVM.

TESTAMENTVM.

TESTAMENTVM uſu Scripturæ eſt fœdus ſeu pactum inter Deum & homines, in quo ut Deus homini aliquid promittit, ita homo in Deum promittentem fiducia promiſsionis recumbit, fidemq; ſuam teſtimonio fœderis alit confirmatq;. Hæc definitio generalis collecta eſt ex capite Geneſ. 17. Exodi 24. Ioſuæ 24. Ieremiæ 31. Ebræ. 8. Teſtamentum ſane, ſi quis rationem nominis quærit, dictum, quia uoluntatis Dei teſtimonium quoddam exiſtit. PORRO in omni teſtamento inter Deum & homines tria concurrunt, promiſsionis uerbum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

uerbum, fides promiſsionis, ac eiuſdem externa teſtificatio & teſtimonium, unde etiam fit ut Synecdoche Ebræis uſitatiſsima, ſingula horum trium Teſtamenti nomen accipiant. Gal.3. pro promiſsione. Pſal.10. pro fide & obœdientia hominis erga Deum. Gen.17. Actor.8. pro promiſsionis externo teſtimonio Teſtamenti uox uſurpatur, Huius uarietatis obſeruatio diſcrimen ueteris & noui Teſtamenti illuſtrius & facilius reddet. VT IGITVR ſimplicius habeatur diſcrimen ueteris & noui Teſtamenti, promiſsionum uarietas eſt ſpectanda, quarum QVAEDAM ad reconciliationẽ cum Deo, QVAEDAM ad terrena cõmoda referuntur. Omnes promiſsiones de reconciliatione, ubicunq; leguntur, ad nouum Teſtamentum quo Deus recõciliationem & nouam uitam promittit, pertinent. Contra, legales promiſsiones quibus patribus ſe obſtrinxit, imo totus mundus legi naturæ obſtrictus eſt, præterea quoq; promiſsiones terræ Paleſtinæ, cum ſignis & ſacramentis, uetus teſtamentum dicuntur. Promiſsiones itaq; has ſi conſideras, illuſtre erit diſcrimẽ ueteris & noui Teſtamenti. Vt uetus ſit Teſtamentum, quod promiſsiones legales & terrenas, nouum autẽ quod Euangelicas & cœleſtes habet. Pro differentia promiſſionum uariat & fides. CAETERVM ſi ſigna reſpicis, hoc diſcrimẽ ex Epiſtola ad Ebræos colligitur, quod ea ſigna quæ uenturũ Chriſtũ ſignificabant ueteris, quæ uero exhibitum, noui ſint fœderis ſeu teſtamenti. Vnde Chriſtus: Hic Calix eſt nouum teſtamentũ in meo ſanguine. Porro ſi omnia, hoc eſt, promiſsionem, fidem & ſigna, complecti ſimul uelis definitionibus, ad hunc modum diſcernere inter uetus & nouum teſtamentum licebit.

VETVS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

VETVS TESTAMENTVM eſt pactum, ſancitum ſanguine animalium, quo obligatus fuit uetus populus ad legem & totam politiam Moſaicam, ut in ea politia conſeruaretur & propagaretur promiſsio de uenturo ſemine. Teſtamentũ quidem dictum, ut autor eſt ſcriptor ad Ebræos, eo quod fœdus erat ſanguine animaliũ & uictimis confirmatum. Vetus uero propterea quod antiquandum & abolendum erat, ac potiſsimum ad ueteris populi pædagogiam pertinebat uſque ad aduentũ Chriſti, unde Ambroſius: Teſtamentum dicitur, quoniam ſanguine dedicatum eſt, Vetus in typo, Nouum in ueritate.

NOVVM TESTAMENTVM eſt fœdus, ſancitum ſanguine Chriſti de remiſsione peccatorũ & reconciliatione promiſſa omnibus gentibus et populis credentibus in Chriſtum crucifixum. Hoc Teſtamentum quidem dicitur eo, quod ſanguine & morte filij Dei ſancitum & confirmatum eſt. Nouum uero, cum quia ueteri ſucceſsit, tum quia ad nouum hominem & regeneratum pertinet, eſtq; nouæ cuiuſdam iuſticiæ & uitæ æternæ teſtimonium. HAEC DVO teſtamenta tametſi ab uno Deo profecta ſunt, & in eundem ſcopum, nempe CHRISTVM, tendunt: tamen quinq; differentijs differunt, quas his uerſiculis complexus ſum:

Tempore, ſubiecto, reſpectu, fine, figura,
Tu uetus atq; nouum fœdera bina ſeca.

TEMPORE quidem differunt, quia uetus tempore antecedit inſtaurationem naturæ incoatam. Eſt autem triplex Tempus noui Teſtamenti, nimirum promiſsionis, exhibitionis & completionis. PROMISSIO facta eſt primis parentibus, qua omnes patriarchæ & electi

inde

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

inde uſque ab initio ſe ſuſtentarunt, ac hoc promiſſo fœdere ſalutem conſecuti ſunt, quotquot promiſsioni fœderis crediderunt. EXHIBITIO facta eſt, dum Chriſtus ſanguinem fudit in ara crucis, quo hoc nouum Teſtamentum confirmauit, quod paulo antea ſacratiſsima Cœna commendauerat. COMPLETIO erit æternæ uitæ poſſeſsio & fruitio, quam hic fide expectamus, ſed poſtea reipſa poſsidebimus, abolita morte & reſuſcitatis corporibus.

DEINDE ſubiecto differunt. Vetus enim proprie ad ueterem hominem, nouum ad nouum hominem pertinet, quemadmodum ſupra dictum eſt.

RESPECTV quoque differunt, Vetus carnem, nouum ſpiritum ipſum reſpicit. Sic pij ueteris Teſtamenti, etſi iuxta carnem ueteri Teſtamento ſubijciebantur, tamen ſecundum ſpiritum noui fœderis erant participes.

FINE quoque differunt, quia Vetus pædagogia quædam erat in Chriſtum, Nouum gratiæ Chriſti communicatio.

POSTREMO differunt in hoc quoque, quod Vetus illud ceremoniarum inuolucris erat inuolutum. Nouum ipſam ueritatem ſine umbris continet. HAEC de ueteri & nouo Teſtamento ideo breuius dixi, quia copioſe omnia explicantur in locis Theologicis Philippi.

TESTIMONIA DE TESTAMENTO VTROQVE.

Ieremiæ 31. & Ebræ. 8. Ecce dies uenient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum

domum Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorum, in die apprehendentis me manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipſi non manſerunt in teſtamẽto meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc eſt teſtamentum quod diſponam domui Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, in corda eorum inſcribam eas, & ero eis in Deum, & illi erunt mihi in populum. Nequaquam docebunt unuſquiſq; ciuem ſuum, & unuſquiſque fratrem ſuum dicens: noſce Dominum. Quia omnes ſcient me, a paruo eorum uſque ad magnum eorum, quia propitius ero iniquitatibus peccatorum eorum, et iniquitatum eorum nequaquã meminero amplius.

Iudith. 9. Memento Domine teſtamenti tui, & da uerbum tuum in ore meo.

Pſal. 88. Neq; prophanabo teſtamentum meum, neq; quæ procedunt de ore meo, faciam irrita.

Pſal. 24. Vniuerſa uia Domini miſericordia et ueritas requirentibus teſtamentum eius.

Pſal. 77. Non cuſtodierunt teſtamentum Dei, & in præceptis eius noluerunt ambulare.

Daniel. 3. Ne diſsipes teſtamentum tuum.

Zacha. 9. Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti uinctos tuos de lacu.

Act. 7. Dedit ei teſtamentum circunciſionis.

CAPVT X.

DE ORDINE ECCLESIASTICO.

QVONIAM Spiritus ſanctus in omnibus rebus ordinem requirit & amat, certaque ratione omnia facit: non eſt exiſtimandum, quod regnum Chriſti omnium pulcerrimum, citra ordinem adminiſtrari uelit. Quare uidendum, qualis ſit legitimus ordo Eccleſiæ, & in quibus rebus conſiſtat.

PRIMVM igitur in Eccleſia, ſeu in regno Chriſti, præſidet unus Monarcha IESVS CHRISTVS, qui a Deo Patre acceptum regnum ſuo ſpiritu uerboq; gubernat. Hic Monarcha eſt ἀνυπεύθυνος ſolus, ſuæ enim adminiſtrationis nemini rationem reddere cogitur aut obnoxius eſt. Eſt enim ſupremns, imo ſolus ſui regni gubernator, id quod plurima teſtimonia ſcripturæ conuincunt. Pſalmus 2. Dominus dixit ad me, &c. Et Pſal. 72. Deus iudicium tuum regi da, &c. Zacha. 9. Lucæ 1. Ioan. 17. Regnum huius Monarchæ eſt ipſa Eccleſia, id eſt, omnes qui huic regi dederunt nomina. Hoc regnum pulcerrima ſymmetria cohæret, ut unum corpus conſtituat, Quemadmodum Paulus docet ad Epheſ. 2. & 4. Eſt enim Eccleſia cœtus hominum, qui in Chriſto rege ſuo renati, & de carne & oßibus eius facti, Domino ipſi capiti ſuo ſic adhærent, & inuicem ita ſunt coniuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiuſq; fidei menſura, pro donorum ſpiritus ſancti uarietate, pro uocationum coaptatione ac ueluti connexione, ut unum corpus, quemadmodum dixi conſtituant, ut eodem omnes ſpiritu uiuant & agantur, ut ſinguli ſuum proprium munus habeant, & donum, quo commoda & incrementa uniuerſi corporis pro ſe quiſq; efficiat & promoueat, nullum enim membrum in hoc corpore poteſt eſſe ocioſum, aut non aliquid communi

ni

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ni corpori conferre, cum animata ſint omnia, ac uiuant ſpiritu Chriſti, & in hoc ipſum uaria ſecundum datam gratiam dona huius ſpiritus habeant, unde & caritate mutua inter ſe indies magis magiſque coaleſcunt. An non hic pulcerrimus ordo eſt? Quæ harmonia concinnior? quæ aptior diſpoſitio? Vnus enim Monarcha uni regno, adeo iuſta connexione ſociato, donisque uarijs ornato præſidet. Nec impedit hanc pulcerrimam harmoniam, quod in particularibus cœtibus huius Eccleſiæ Catholicæ admixti ſunt hypocritæ, multi infirmi, multi nomine tantum Chriſtiani, ſed reuera rabioſi canes. Nam Catholica Eccceſia non æſtimanda eſt ab ipſis ſordibus, ſed a ſua propria natura & indole.

PRAETEREA *cum hic cœtus uerbo Dei regitur, duo ſunt in eo genera hominum, nimirum uerbi præcones & eorum auditores, qui non ſecus atq; patres & filij ſe inuicem uenerantur & colunt. Verum in miniſtris magna eſt diuerſitas. Quanquam enim poteſtas omnium eadem eſt miniſtrorum, quantum ad ſpiritualem iurisdictionem attinet (de externa enim diſciplina ſuo loco dicendum eſt) tamen diſpares dignitatis ordines & gradus ſunt, idq; partim iure diuino, partim Eccleſiæ approbatione. Chriſtus ipſe aſcendens in altum dat dona hominibus Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Doctores, Paſtores. Epheſ. 4. Hi omnes eiuſdem ſane poteſtatis ſunt, ſed dignitatis & functionis minime. Apoſtoli enim, Euangeliſtæ, Prophetæ, Doctores et Paſtores eorundẽ myſteriorum Dei œconomi erant, eandem doctrinam proponebant, eadem poteſtate ſpirituali uſi ſunt: attamẽ Paulus gradu dignitatis & ordine Timotheo & Tito erat*

ſuperior. Timotheus gradu & ordine excelluit reliquos Epheſinæ urbis presbyteros, & Titus Cretenſibus præerat. Hæc prælatura in tribus uidetur mihi poſita: In donorum excellentia, laborum magnitudine, & uocationis diuerſitate. Sic Paulus Timotheo præferebatur donis, laboribus uocatione. Idem Paulus Barnabæ fortaßis donis & laboribus æqualis fuit, ſed uocatione ipſo ſuperior erat. Hæc prælatura erat non dominij, ſed miniſterij. Qui maior eſt ueſtrum (inquit Dominus Mat. 20.) ſit omnium miniſter.

Eccleſia, cui Dominus poteſtatem dedit in ædificationem, ordinem miniſteriorum inſtituit pro commodo ſuo. ut omnia ſint rite ordinata ad inſtaurationem corporis Chriſti. Hinc Eccleſia prior ſecuta tempora Apoſtolorum, alios Patriarchas, quorum erat curare, ut Epiſcopi cuiuſq; dioceſis rite eligerentur, & ordinarentur, ut ſuum munus Epiſcopi ſinguli probe adminiſtrarent, ut cuiq; ſuus clerus & ſua plebs in his quæ Domini ſunt pie obſequerentur. Alios choripiſcopos (coadiutores nimirum epiſcoporum, quos hodie præpoſitos appellamus) alios Paſtores & Catechetas. Hæc fuit purioris Eccleſiæ ordinatio. SED poſtea paulatim uicia & ſuperſtitiones irrepſerunt, donec prorſus Apoſtolorum & ueteris Eccleſiæ ordinatio interijt. Nam in regno Papæ poſt corruptionem doctrinæ, monſtroſa quædam Eccleſiæ œconomia inuenta eſt, idque aſtu Satanæ, ut ita paulatim regnum Chriſti inuaderetur & deuaſtaretur. Quanquam autem principium non fuit adeo malum, tamen paulatim res in deterius commutata eſt, donec tyrannide Papæ fere ſit Chriſti Eccleſia oppreſſa.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

preſſa. In hac œconomia, PRIMVM ordinem miniſteriorum faciunt ſacramentum, præter uerbum Dei. DEINDE Chriſma κακοζηλία Aronica adhibent, & raſuras contra conſuetudinem Apoſtolicæ & purioris Eccleſiæ, tum ordines eccleſiaſticos ſeptem numerant, ut primus Ianitorum ſit, 2. Lectorum. 3. Exorciſtarum. 4. Acolutorum. 5. Subdiaconorum. 6. Diaconorum, poſtremus Presbyterorum, quorum plures gradus fecerunt. Alios enim uocarunt Epiſcopos, alios Archiepiſcopos, Metropolitanos, Parochos, Antiſtites & Præſides. Deinde his gradibus non contenti, fecerunt tres patriarchas: Romanum, Antiochenum, & Alexandrinum. Verum temporis progreſſu, inter hos quem maximum uoluerunt Papam appellarunt, quem Papam monarcham Eccleſiæ creauit impius Phocas Imperator, qui ſanctiſſimum Mauritium obtruncauit cum uxore & liberis. Ex eo tempore inuaſerunt Romani pontifices Eccleſiam, & uſurparunt ſibi ius utriuſq; gladij, ut uocant, & ita regnum antichriſti erectum eſt, quod initium a libidine dominandi ſumſit.

SED quid hic antichriſtus facit? deſtitutus eſt ſcripturæ aperto teſtimonio, ideo confugit ad allegoriam. Nam eo quod Lucæ 22. fiat mentio duorum gladiorum, & Chriſtus dicat, eos ſufficere: inde inferunt adulatores Papæ, utrumq; gladium, nimirum uerbum Dei, ac politicam adminiſtrationem (ut illi quidem interpretantur) penes Papam reſidere. Sed iſtius dicti occaſio uidenda eſt. Chriſtus dixit: Qui non habet gladium emat. An hic incitat ſuos ad arma? Nequaquam. Debebant igitur interpretationem iſtius loci quæſiuiſſe, non pu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

gnantem cum Domini *mente aut regni eius conditione.* Notum *eſt omnibus, qui in ſacris literis uel leuiter uerſati ſunt, metonymiam frequentem eſſe in ſcripturis, qua res per ſignum deſignatur.* Cum *igitur* Chriſtus *dicit:* Qui *non habet gladium emat, certe nolebat ſuos ad arma incitare, ſed belli tempus inſtare ſignificabat.* Vnde *patet, errare uehementer* Papiſtas*, qui ex dicto* Chriſti *reſpondentis diſcipulis dicentibus,* Ecce *duo gladij hic,* Satis *eſt, extruunt* Papæ *tyrannidem.* Nec *ualet ulla allegoria ad confirmanda dogmata, niſi habeat præeuntem ſcripturam.* Præterea *illa allegoria ex diametro pugnat cum regno* Chriſti*, quod eſt ſpirituale, cuius arma etiam ſpiritualia eſſe docet* Paulus 1. Corinth. 10. Huc *accedit quod* Dominus *apud* Lucam *miniſterium uerbi ab officio* Principum *ſeparat, huic dominationem relinquens, illi prorſus adimens.* Reges*, inquit,* Lucæ 22. *gentium dominantur ipſis, uos autem non ſic.* Inde *enim ortus erat ſermo, quod inter ſe* Apoſtoli *contenderent, quis inter eos maior eſſet futurus, ac ueluti rector aliorum in regno* Chriſti. Vt *eiuſmodi ambitio tolleretur, monet regnum ſuum ſpirituale eſſe, non in mundana celſitudine poſitum, non in pompa aut dominatione, ſed omnem miniſtrorum ſuorum eminentiam in hoc conſtitutam eſſe, ut ſeruiant.* Cum *ergo hoc loco dicat* Dominus, Apoſtolos *& miniſtros* Eccleſiæ Regibus *non fore ſimiles, nempe ut dominentur, ſummæ impietatis eſt & impudentiæ, quod* Papa *ſibi contra interdictum* CHRISTI*, regiam autoritatem & poteſtatem uendicet.* Verum *ut tegat uulpem immanis ille* ψυχοτύραννος*, ouina pelle ſe texit, ac ſeruum ſeruorum* Dei *ſe appellare cœpit.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cœpit. Sed factum ipſius & tyrannis ſecus docet. PORRO ex huius pſychotyranni officina prodierunt cardinales et infinita Monachorum agmina, quibus horrendis modis Eccleſiam Chriſti iſta beſtia uaſtauit & fere oppreßit.

Contra huius beſtiæ tyrannidem ſubinde Dominus excitauit pios, & doctos uiros, qui tyrannidem Papæ uoce, ſcripto & ſanguine oppugnarunt, & poſtremum in hac ætate beatum Lutherum in Germania excitauit, qui regnum Papæ potenti ſpiritu inuaſit, errores reuelauit, concionibus & ſcriptis confutauit, & Eccleſiam iuxta Apoſtolicam obſeruationem, & purioris Eccleſiæ exemplum reformauit. Nam cum uideret totum mundum & Papatum conſpiraſſe contra & aduerſus Euangelium Chriſti, ipſe ſpiritu Dei auctus ſe mundo oppoſuit: & ueritatis uiam alijs monſtrauit. Vnde & noſtra Eccleſia emendata, purum Euangelium Chriſti amplectitur, ordinat miniſtros utiles Eccleſiæ, inſiſtit ueſtigijs Apoſtolorum & primitiuæ Eccleſiæ, abijcit inutiles ceremonias, quibus refertus fuit totus Papatus, retinet & ordinat pios ritus, quibus eccleſia exercetur pie & utiliter. Et quanquam primatum Papæ atq; omnem eius tyrannidem & imperandi libidinem execratur, tamen eccleſia noſtra Danica, non eſt ἀκέφαλος, ſed agnoſcit cum Eccleſia Catholica unum CHRISTVM regem et ſacerdotem. Deinde quantum ad diſciplinam externam attinet, agnoſcit magiſtratum ciuilem ius gladij habere, quod exercere debet ſecundũ ſuas leges in reos. Agnoſcit etiam eccleſiaſticam diſciplinam, qua ſuperiores legitime uocati ad miniſterium, ut epiſcopi, paſtores, doctores,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

in ſcholis, uti poſſunt ad coercendos contumaces uerbo, ſine ui corporali. Arma enim miniſtrorum uerbi, ſpiritualia ſunt, quemadmodum Paulus docet, 2. ad Corinth. 10. Inter hos miniſtros agnoſcit etiam Eccleſia noſtra gradus dignitatis, & ordines pro diuerſitate donorum, laborum magnitudine ac uocationum dignitate, ac iudicat barbaricum eſſe, de Eccleſia hunc ordinem tollere uelle, iudicat cæteros miniſtros ſuis epiſcopis oportere obtemperare in omnibus quæ ad ædificationem eccleſiæ faciunt, iuxta uerbum Dei, ac utilem Eccleſiæ œconomiam. Iudicat Epiſcopos ius habere in cæteros miniſtros Eccleſiæ, non deſpoticum ſed patrium. Et quanquam fatetur noſtra Eccleſia, æqualem miniſtrorum uerbi poteſtatem eſſe, quantum ad iurisdictionem ſpiritualem attinet, de qua re poſtea dicemus: tamen quia diſciplina Chriſtiana retineri non poteſt niſi corrigantur uicia, & officia ſingulis debita commendentur, indicat recte facere Epiſcopos, qui hortationibus & obiurgationibus non ſolum laicos (ut uocant) uerumetiam presbyteros in officio retinent. Hoc confirmatur non ſolum officij exequendi neceßitate, uerumetiam Pauli teſtimonio, qui ſuum Timotheum hortatur, ne presbyteros aſpere obiurget, ſed tanquam pater hortetur. Ex hoc Pauli teſtimonio 1. Timoth. 4. duo aperte colliguntur: PRIMVM Epiſcopos habere ius hortandi & obiurgandi non facientes officium. DEINDE quia fruſtra fieret obiurgatio et hortatio præfractis et contumacibus, uult Paulus ut inferiores pijs præceptionibus, monitionib. & obiurgationibus ſuperiorum cedant. Pijs dico, quia ſi epiſcopi aliquid præceperint, quod non ſit ſui officij, hic modeſte

modeſte licet inferiori miniſtro, quod imperatur recuſare. DEINDE & hoc ex mandato Dei apertum eſt, quod Epiſcopis uel uerbum Dei corrumpentibus, uel ſupprimentibus, nullo pacto ſit obtemperandum. Epiſcoporum enim poteſtas ad ædificationem Eccleſiæ, non ad deſtructionem ſe extendit. 2. Corint. 13. Liquet & hoc, quod inferioris gradus miniſtris liceat ſuperiores pie & modeſte admonere, ſi quando recto pede ad ueritatem Euangelij non incedant. Neque hoc ægre ferre debent pij Epiſcopi, ſed tanquam patres benigne filiorum ſuorum hortamenta cum gaudio excipient. Sic Petrus admonitus eſt a Paulo, cum non recto pede ad ueritatem Euangelij incederet. Sic Paphnutius presbyter ſententiæ Epiſcoporum de interdicto ſacerdotum coniugio obuiauit, cui pij Epiſcopi ceſſerunt.

HVNC ordinem amplectitur noſtra Eccleſia, hos dignitatis in miniſterio gradus ſeruientes decoro & diſciplinæ agnoſcit. Nec mouetur Anabaptiſtarum ac Libertinorum effreni libidine, qui Eccleſiam Chriſti barbaricum quendam hominũ cœtum, ſine ordine fingunt, in quo cœtu nulla aut donorum aut laborum aut uocationum ratio habeatur, cum habeat noſtra Eccleſia non ſolum exemplum Apoſtolicæ & purioris Eccleſiæ, uerumetiam mandatum Spiritus ſancti, omnia ordinate & decenter ad ædificationem faciendi.

CAPVT XI.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

POTESTAS Eccleſiaſtica Symbolo clauium in Scripturis deſignatur, Matth. 16. cum dicitur Petro: Dabo tibi claues regni cœlorum, & quodcunq; ligaueris in terra, erit in cœlis ligatum, & quodcunq; ſolueris ſuper terram, erit ſolutũ in cœlis. Claues autem regni cœlorum ſunt, quibus regnum cœlorum aperitur & clauditur. At regnum cœlorum quod eſt Eccleſia, adminiſtratur, aperitur et clauditur prædicatione Euangelij. Proinde CLAVES REGNI cœlorum nihil aliud eſſe poſſunt, quam munus & poteſtas adminiſtrandi Eccleſiã Chriſti, idq; ſecundum uerbum Chriſti. Appellationis ratio hæc eſt: Qui œconomi conſtituuntur in aliqua domo, ijs traduntur claues, ut omnia aperiant & claudant pro arbitrio domini ſui. Inde factum eſt, ut clauium ſymbolo in Scripturis ſignificetur domus adminiſtratio. Eſa. 22. Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiet. Hic aperte clauis domus Dauid ſignificat adminiſtrationem regni Dauidici. Vnde miniſtri uerbi qui prædicatione uerbi aditũ ad cœlum patefaciunt recipientibus uerbum, & clauſum eſſe cœlũ inobœdientibus uerbo docent: Oeconomi regni Dei & claues regni cœlorum habere dicuntur. Quare ECCLESIASTICA POTESTAS recte definitur eſſe facultas Eccleſiæ data, qua ipſa recipit, quos iubet Dominus, remiſſis peccatis, in conſortium regni ipſius recipere: & reijcit quos ipſe reijci præcipit, paſcit receptos & regit uerbo, ſacramentis & diſciplina, ut ueterem hominem indies magis magiſq; aboleant, & nouum inſtaurent: eijcit rurſus ex conſortio regni Chriſti, qui ſuis moribus promerebant,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

bant, ac iterum eiectos, ſi egerint pœnitentiam, recipit. Poſtremum uocat miniſtros ad miniſterium uerbi, quibus hanc adminiſtratione͂ commendat. Hæc uera Eccleſiaſticæ poteſtatis eſt deſcriptio, quæ in genere ita quoq; definiri poteſt, quod ſit munus Eccleſiæ collatum, quo ipſa adminiſtrari debeat iuxta uerbum Dei. Quod autem in uerbo Dei fundata debeat eſſe hæc poteſtas, ex eo liquet, quod Paulus omnem poteſtatem a Deo datam Eccleſiæ ad ædificationem (fidei) dicat: Nunc autem quicquid pertinet ad ædificationem fidei, id uerbo Dei co͂tinetur. Proinde poteſtas Eccleſiaſtica omnis ut ex uerbo eſt, ita in eodem uerbo incluſa exiſtit. Et cum Dominus, Ioan. 7. dicit, Doctrina mea non eſt mea, ſed eius qui miſit me, miniſtris Euangelij omnibus, quam in docendo regulam ſequi debeant, ſuo exemplo præſcribit. Non igitur Eccleſiæ poteſtas infinita eſt, ſed certis limitibus definita, ut quæ uerbo Dei ſit ſubiecta & ei incluſa. EX HIS *etiam manifeſte colligitur, tria requiri in poteſtate Eccleſiaſtica.* PRIMVM, *ut a Deo ſit data.* SECVNDO, *ut in ſalutem & ædificationem Eccleſiæ exerceatur.* TERTIO, *ut uerbo Dei nitatur. Data quidem eſt toti Eccleſiæ, ſed eam rite exercent, qui mandato eius fideliter obœdiunt legitime uocati, idq; ſi uerbum Dei tanquam unicam agendi regulam ſequantur.* POR RO *hæc Eccleſiaſtica poteſtas duplex eſt, nimirum Ordinis & Iuriſdictionis.* ORDINIS POTESTAS *eſt miniſterium uerbi, quo recipiunt in Eccleſiam eos, qui uel dant ipſi Chriſto nomina, ut illa tria millia hominum, qui ad concionem Petri compuncti corde crediderunt, quos Petrus recipit in Eccleſiam communicato*

baptiſ-

baptiſmo: Vel qui offeruntur Eccleſiæ per credentes, ut infantes, qui pro ſe non loqui poſſunt, quos Dominus nihilominus uult recipi in Eccleſiam, iuxta illud: Baptiſantes omnes gentes, in quorum numero infantes includuntur. Deinde eadem poteſtate in Eccleſiam receptos regunt doctrina, ſacramentis & ceremonijs. Hanc poteſtatem ideo ordinis eſſe dico, quia certam & ordinatam regulam habet, quam ſemper ſequi debet, nec in bene conſtituta Eccleſia requirit deliberationem aut ſenatus Eccleſiaſtici ſententiam, ſed ad miniſterium uocati miniſtri iuxta ordinis præſcripti rationem ſe gerunt, quantum quidem ad publicam functionem attinet. ALTERA PARS poteſtatis Eccleſiaſticæ eſt IVRISDICTIO, quæ maxima ex parte pendet a poteſtate clauium. Hæc nihil aliud eſt, quam ius ſpiritualem politiam conſeruandi. Et in tribus conſiſtit. PRIMVM, in cognitione ueræ doctrinæ. SECVNDO, in improbatione falſæ doctrinæ. TERTIO, in diſciplina.

QVOD autem ECCLESIA VNIVERSALIS, habet ius cognoſcendi ueram doctrinam, teſtantur plurima teſtimonia. Chriſtus inuitat ad ſe omnes, ut a ſe diſcant. Apoſtoli mittuntur ut doceant. Deus requirit noticiam ſui uerbi, ſine qua ſalus nemini contingere poteſt. Quare horrendo ſacrilegio tenentur Papiſtæ, qui laicos arcent a lectione ſacrorum librorum, & interdicunt, ne ſacra biblia uulgata lingua excudantur, & legantur a laicis (ut uocant) qua re declarant, ſe immanes hoſtes eſſe ſalutis hominum, quos Dominus Lucæ 11. obiurgat dicens: Væ uobis legiſperitis, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introijſtis, & eos qui introibant prohibu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

prohibuiſtis. Item Matth.23. Væ uobis Scribæ & Phariſæi, hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, uos enim non intratis, nec aduenientes ſinitis intrare. Hæc uehemens obiurgatio pertinet ad omnes omnium temporum Phariſæos, qui ſibi docendi ius uindicant, ſed interim ueram uiam ad Chriſtum intercludunt. DEINDE, quod ius habeat Eccleſia improbandi falſam doctrinam, oſtendit mandatū Chriſti, Matth.7. Cauete a pſeudoprophetis. Matt.16. Lucæ 12. Cauete a fermento Phariſæorum. Item ad Gal.1. Si quis aliud docuerit Euangelium, Anathema ſit. TERTIA Iuriſdictionis pars eſt DISCIPLINA, qua membra corporis Chriſti, hoc eſt, Eccleſia inter ſe cohærent. Nam ut doctrina ipſa eſt ueluti anima Eccleſiæ: ita diſciplina inſtar neruorum eſt, quibus membra ſuo quæq; loco aptantur, connectuntur & continentur. Huius diſciplinæ magna laus eſt. Prædicatur enim eſſe ſanitatis ſubſidium, ordinis fundamentum, unitatis uinculum. Nam ſine diſciplina nulla domus, nulla reſpublica incolumis perſiſtere poteſt. Et quia quæque familia quo honeſtior fuerit, eo iuſtiorem ſectatur diſciplinam, par eſt, ut omnium honeſtiſsima familia Chriſti, hoc eſt, Eccleſia, optima diſciplina regatur. Quare huc pauca de diſciplina Eccleſiaſtica adijciam, idq; non ex Pontificijs decretis, quæ ſapiunt tyrannidem: ſed ex uerbo Domini, traditione Apoſtolica, & exemplo purioris Eccleſiæ.

DEFINITVR autem DISCIPLINA ECCLESIASTICA hoc pacto, quod ſit pædagogia quædam, qua homines in familiam Chriſti recepti coercentur & ad pietatem, iuſticiam, modeſtiamq; aſſuefiunt, ne quid

adeo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

adeo auguſta profeßione indignum committant, ſed ut iuxta doctrinam Euangelij præſcriptum ſinguli ſuum officium faciant. EST AVTEM hæc diſciplina duplex, COMMVNIS, & CLERICI PECVLIARIS: Illi ſubeſſe omnes debent ex æquo, huic ſoli clerici. Porro Communis duplex eſt: Ordinaria, & Extra ordinaria, de quibus diſtincte deinceps dicendum eſt, ac primum de Ordinaria.

ORDINARIA itaq; diſciplina eſt, quæ uerbum Dei ac traditionem Apoſtolicam pro regula habet, a qua nunquam licet diſcedere, Eſt enim iuris diuini, ac dependet proprie a poteſtate clauium. Hæc quia lapſus contra legitimam uiuendi rationem corrigit, PRIMVM lapſuū genera nobis ſunt explicanda, DEINDE qualis diſciplina in ſingulis obſeruari oporteat, POSTREMO penes quos ſit corrigendi facultas, declarandum eſt. LAPSVS itaq; diſciplina corrigendus duplex eſt, Occultus nimirū & manifeſtus. OCCVLTVM uoco, cuius unus aut pauci admodum ſunt conſcij. MANIFESTVM uero, qui eſt publice notus & apertus. Occultus rurſus aut ex ignorantia, aut ex infirmitate, aut ex malicia contingit. Manifeſtus ſeu publicus aut delictum eſt, aut flagitium. DELICTVM quidem quod errore uel infirmitate perpetratur, aut etiam caſu inopinato: FLAGITIVM uero eſt enorme ſcelus, ut homicidium, adulterium, uſura, furtum &c. Deinde flagitiorum alia multitudinem inuaſerunt, alia paucos tantum de multitudine. NVNC qualis in his lapſibus diſciplina adhibenda ſit uideamus.

Si itaq; LAPSVS OCCVLTVS eſt, regula emen-

dandi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

dandi ac corrigendi, quam Dominus præſcribit Matth. 18. ſequenda eſt : Si peccauerit,inquit,in te frater tuus, uade & argue eum inter te & ipſum ſolum, Si te audierit,lucratus es fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum aut duos,ut in ore duorum aut trium teſtium conſiſtat omne uerbum. Quod ſi non audierit eos,dic Eccleſiæ, Quod ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi uelut ethnicus & publicanus, hoc eſt, prophanus & impius. Amen dico uobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo, & quæcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta in cœlo. IN HAC concionis Chriſti pericopa quatuor ſunt nobis diligenter obſeruanda. PRIMVM eſt mandatum Chriſti, quod nemo contemnere citra magnum ſacrilegium poteſt. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, id eſt, te conſcio,uel ſub tua conſcientia. Nam in Græco eſt εἰς σὲ, quod phraſi græca non ſignificat contra te, ſed coram te,ſeu te conſcio. Eſſet enim contra Chriſti doctrinā propriam iniuriam perſequi. DEINDE monſtratur hic præcipuum diſciplinæ Eccleſiaſticæ fundamentum,quod eſt priuata correptio. Vade, inquit,& argue eum inter te & ipſum ſolum. TERTIO loco indicantur gradus priuatæ correptionis,& tres enumerantur. Primus,ut arguas ipſum pro modo delicti inter te & ipſum ſolum, hoc cum dicit Dominus, non uult ut peccatum fratris, quod tibi ſoli aut paucißimis eſt notum,omnibus manifeſtum facias, hoc enim cum caritate fraterna pugnat, & magis ad deſtructionem quam ædificationem facit. Nam alijs ſcandalo eſt poſtquam enotuerit ipſum factum. Quod ſi hoc primo gradu promoueris aliquid,

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

& emendauerit ſe reus frater, feciſti officium & lucratus es fratrem tuum. Verum ſi hac uia nihil profeceris, gradus ſecundus tentandus eſt, hoc eſt, adhibebis unum aut alterum teſtem tecum ac in ipſorum præſentia conaberis fratrem in uiam reuocare. Quod ſi fruſtra feceris, adhuc non deſperandum de fratre, ſed extrema tentanda ſunt, & coram Eccleſia, hoc eſt, uel coram ſenatu Eccleſiaſtico, uel coram pluribus fratribus contumacem obiurgabis, ut uel hoc pacto ſuffuſus rubore reſipiſcat. Verum ſi hac uia nihil ſuccedit, habendus eſt pro impio & prophano, quia nihil habet commune cum Eccleſia Chriſti. Tunc enim uere iſti contumaci continget, quod Salomon Prouerb. 15. dicit: Qui increpationes odit, morietur. POSTREMO Eccleſiæ iudicium ratum fore in cœlo Dominus pronunciat his uerbis: Amen dico uobis, Quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo. Sed de hoc iudicio Eccleſiæ infra plura dicenda ſunt.

PORRO SI LAPSVS fratris fuerit MANIFESTVS, ſequendum eſt præceptum & factum Pauli. 1. Timoth. 5. præceptum habetur in hunc modum: Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant. Hoc præceptum niſi intelligatur de manifeſtis peccatis, cum mandato Domini iubentis arguere fratrem inter te & ipſum ſolum, ſtare non poteſt. Quare non dubium eſt, quin de emendatione publicorum delictorum intelligendum ſit hoc Pauli præceptum. Factum Pauli quo præceptum confirmatur, habetur ad Galat. 2. Vbi Petrum palam in facie Eccleſiæ obiurgauit. Fuit enim lapſus Petri Eccleſiæ præſenti cognitus. Ex his

duas

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

duas colligamus regulas. PRIOREM, in occultis delictis corrigendis procedendum eſt ſecundum gradus a Domino præſcriptos,nimirum, ut primum ſolus, deinde adhibitis teſtibus, poſtremo coram Eccleſia, ſeu quibuſdam delectis uiris, quorum pietas & grauitas eſt ſpectata,fratrem delinquentem corripias. POSTERIOREM: In manifeſtis delictis ſtatim procedendum eſſe ad ſolennem Eccleſiæ correptionem, idq; cum ut lapſus emendetur, tum ut reliqui fratres timeant & ipſius exemplo reddantur cautiores. VERUM quemadmodum in occulto lapſu, ita etiam in publico prudenter caſtigatio adhibenda eſt. Si enim quis lapſus eſt ignorantia aut infirmitate, ſufficit paterna & blanda admonitio cum exhortatione in poſterum uitandi tale delictum. At ſi ex malicia peccatum eſt, lapſus quidem occultus ſeuerius corrigendus, Manifeſtus uero excommunicatione feriendus eſt, ſed ita tamen omnia moderanda ſunt, ne caſtigationis ſeueritas errantem in deſperationem adigat. Eſt enim æquitate & clementia temperanda diſciplina Eccleſiæ, ne rigor modum excedat. Seueritate quidem opus eſt, ne impunitate, quæ peccandi illecebra eſt,mali reddantur audaciores. Ac rurſus quia periculum eſt, ne is qui caſtigatur, animum deſpondeat,adhibenda eſt moderatio, nempe ut eccleſia ſimul atq; reſipiſcentiam illius certo cognouerit, ad dandam ueniam ſit parata. Loco huius regulæ de moderatione, ſit nobis conſilium Pauli 2. ad Cor. 2. qui obſecrat Corinthios,ut inceſtum reſipiſcentem caritate proſequantur,condonent ei flagitium, ac pœnitentem conſolentur, ne forte abundantiori triſticia abſorbeatur. Quemadmodum enim corre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ptio fraterna a caritate proficiſci, ita etiam in emendationem et ædificationem fratris delinquentis tendere debet. Id quod euincitur ex finibus diſciplinæ Eccleſiæ, unde conſilium in corripiendis fratribus omnino petendum eſt.

SVNT autem tres FINES caſtigationis Eccleſiaſticæ, ac potiſsimum EXCOMMVNICATIONIS. PRIMVS eſt, ne cum Dei contumelia inter Chriſtianos nominentur, qui turpem ac flagitioſam uitam degunt. SECVNDVS, ne aſsidua malorum conſuetudine boni corrumpantur. Modicum enim fermentum totam maſſam corrumpit: TERTIVS ut lapſi, pudore ſuffuſi tandem reſipiſcant & reconcilientur Eccleſiæ. Ex his finibus ſatis apparet, in caſtigatione Eccleſiaſtica gloriam Dei quærendam eſſe, ædificationem Eccleſiæ & reſipiſcentiam lapſi fratris, quo ſi reſpexerimus, non erit difficile ſeueritatem æquitate & clementia temperare.

RESTAT ultima diſtinctio, qua flagicia alia in multitudinem graſſantia, alia paucorum eſſe dixi, de quibus hoc loco in uniuerſum tenendum eſt, Quod ſuo genere omnino digna ſint excommunicatione, ut teſtatur dictum Pauli 1. Corinth. 5. Si quis frater nominatur inter uos, uel ſcortator, uel maledicus, uel ebrioſus, uel rapax, uel auarus, uel cultor idolorum, cum huiuſmodi nec cibum ſumere permitto. Verum his prout ſtatus eſt præſentis Eccleſiæ, cauendum eſt, ne in maiorem deſtructionem adhibeatur excommunicatio, & ex medicina fiat uenenum. Quare cenſeo ſequendas eſſe duas regulas Auguſtini: quarum prior eſt de peccatis in multitudinem graſſantibus, qualia proh dolor, in hoc regno ſunt, ebrietas, luxus

luxus ueſtium, commeſſationes, uſura, & huius generis fere infinita: Non aſpere inquit, quantum exiſtimo, non duriter non modo imperioſo, iſta tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Hoc Auguſtini conſilium regulam præſcribit agendi cum multitudine peccantium, quæ regula confirmatur ex finibus excommunicationis ſupra poſitis. Nam ſi hic excommunicatio adhiberetur, magis turbaret paucos bonos infirmos, quam corrigeret multos animoſos malos. Neque tamen ex eo ſequitur, non eſſe taxanda publice graſſantia ſcelera, ſed tantum modum caſtigandi temperare oportet, publicæ pacis gratia. De paucorum flagitijs hanc dat regulam Auguſtinus: Seueritas exercenda eſt in peccata paucorum. Hæc enim ſtare poteſt cum correptionis Eccleſiaſticæ finibus.

PORRO hic duo genera hominum admonere oportet, nimirum INFIRMOS, ne deficiant ab Eccleſia propter graſſantia flagitia, & MINISTROS uerbi, ne uel deſpondeant animum, uel omnino munus docendi abijciant, cum parum admodum ſe proficere ſuis laboribus & uigilijs animaduertũt. INFIRMI itaq; ſciant, abſtinendum eſſe a flagitioſis, quantum ad priuatam conuerſationem attinet, non quantum ad Eccleſiæ externam communionem, niſi cenſura Eccleſiæ fuerint excommunicati. Nec cum his pugnat præceptum Apoſtoli 2. ad Theſ. 3. Præcipimus autem uobis fratres in nomine Domini Ieſu Chriſti, ut ſubducatis uos ab omni fratre ambulante inordinate. Non enim hic Paulus de externa Eccle-

ſiæ communione agit, ſed de priuata conuerſatione & familiaritate. In libertate enim noſtra ac facultate poſitum eſt, an familiariter uerſari cum ſceleratis uelimus, nec ne: at in arbitrio noſtro nequaquam poſitum eſt, a communione eccleſiæ abſtinere. OBSERVETVR & hæc regula Auguſtini: In corripiendis fratribus, miſericorditer corripiat homo quod poteſt, Quod autem non poteſt, patienter ferat, & cum dilectione gemat ac lugeat. Miniſtri uerbi huius regulæ ſint memores, quod omnis pia ratio & modus eccleſiaſticæ diſciplinæ, unitatem ſpiritus in uinculo pacis intueri ſemper debeat. Quiſquis igitur uel quod poteſt arguendo corrigit, uel quod corrigere non poteſt, ſaluo pacis uinculo excludit, uel quod ſaluo pacis uinculo excludere non poteſt, æquitate improbat, firmitate ſupportat, hic a maledictione liber & ſolutus eſt: ita enim eradicanda ſunt zizania, ne frumenta lædantur.

IAM PENES quos ſit corrigendi facultas, breuiter eſt dicendum. Quantum igitur attinet ad PRIVATOS lapſus omnium Chriſtianorum, qui eius lapſus ſunt conſcij, officium eſt, eos corrigere doctrina, admonitione, & obiurgatione, iuxta gradus a Chriſto præſcriptos, qui ſupra enumerati ſunt & declarati. PVBLICA DELICTA a miniſtris uerbi palam coram omnibus arguenda ſunt, ſi uidebitur ad ædificationem facere. Idq; non unius paſtoris cenſura, ſed uel totius Eccleſiæ, uel ſaltem quorundam grauium uirorum, qui uice totius Eccleſiæ funguntur, fieri oportet, Ita tamen ut paſtor toti Eccleſiæ excommunicationis ſententiam pronunciet. Hæc enim ratio excommunicandi in primitiua Eccleſia ſeruata

uata

uata eſt, & habet pro regula apoſtolicam traditionem 1. Cor. 5. Præterea eiuſdem Eccleſiæ eſt emendatos in Eccleſiam recipere per miniſtros uerbi, qui miniſtri pœnitentiam ſeriam eorum qui reconciliari eccleſiæ cupiunt, exponere debent. HACTENVS de ordinaria diſciplina, quæ proprie dependet a poteſtate clauium, huic ſubſeruit ordinatio certi temporis, loci, quando & ubi populus conuenire debeat, ad audiendum uerbum & ad ſacram cœnam. Hæc ordinatio tametſi quantum ad certi temporis & loci circunſtantias attinet, eſt libera, ut quæ non obliget nos uerbo Dei, tamen quantum ad genus attinet, iuris diuini eſt. Omnibus enim mandatum eſt uerbum audire et participare ſacramentis. Quapropter nemo pius certam temporis & loci, quando & ubi uerbum & ſacramenta tractabuntur, ordinationem contemnit, ſed libenter ſe huic diſciplinæ Eccleſiaſticæ parti ſubijcit. Nec hoc pugnat cum Chriſtiana libertate. Nam qui in Chriſto ſunt liberi, ut ſciant ſe per Chriſtum a peccato, maledictione legis, ac ritibus humanis eſſe liberos: ita quoq; norunt ſe diſciplinæ & ordinis gratia, quantum ad externum Eccleſiæ regimen attinet, honeſtæ ac piæ diſciplinæ ſubiectos eſſe. HACTENVS de communi diſciplina & ordinaria dictum eſt: nunc paucis de extra ordinaria dicendum.

EXTRAORDINARIA DISCIPLINA nec tempus nec modum nec formam præſcriptam uerbo Dei habet, ſed in Eccleſiæ arbitrio poſita eſt, & temporum rationem cum euentu habet unde in hac extra ordinaria diſciplina reſpicere oportet ad tria tempora, præteritum, præſens, & futurum. Ad PRAETERITVM, ut ſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

aliquid præter opinionem euenit, ueluti magnorum uirorum liberatio e periculis, fœlix Eccleſiæ & miniſterij uerbi ſucceſſus, propagatio doctrinæ in alijs nationibus. Hic officium miniſtrorum uerbi fuerit, conſentientibus præcipuis Eccleſiæ membris populum certo tempore conuocare ac ad gratiarumactionem inuitare. Ad PRAESENS, ut ſi graſſari incipiat peſtilentia, uel fames, uel bellum, hic populus conuocandus eſt, exhortatio ad pœnitentiam, ieiunium, preces, inſtituenda eſt. Ad FVTVRVM tempus, ut ſi uel clades aliqua imminere uidetur, uel aliqua magna deliberatio ſiue de religione, ſiue de ſtatu politico ineunda eſt, piorum paſtorum officium fuerit, hortari populum ad ſolennes preces, ut Dominus pericula imminentia uel auertat prorſus, uel conuertat in ſui nominis gloriã, ac deliberationes inſtituendas ſuo ſpiritu gubernet. Hæc extra ordinaria diſciplina cum Prophetarum tum Apoſtolorũ puriorisq; Eccleſiæ exempla habet. Quare nequaquam ubi res poſtulat negligẽda eſt.

NVNC reſtat diſciplina quam CLERI PECVLIAREM dixi. Hæc canone & executione conſtat. CANON uerſatur circa quatuor, ALIAS circa certarum rerum prohibitionem, ut ne quis clericus uenationi, ne quis fœnori aut mercaturæ uacet, ne quis laſciuis ſaltationibus interſit. ALIAS circa certa exercitia, ut ſunt cantationes, ſacræ lectiones, uigiliæ: ALIAS circa officiorum in Eccleſia diſtinctionem, ut in Eccleſia alius doceat, alius recitet aliquid ex ſacris literis, alius præſit cœnæ dominicæ. ALIAS circa pœnas, quarum gradus fuerunt, priuata obiurgatio ab Epiſcopo, publica a conceſſu epiſcoporum et presbyterorũ, depoſitio ab officio, excom-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

excommunicatio, extremus gradus fuit anathematizatio, quæ ſolum adhibebatur contra obſtinatos hæreticos, quales fuerunt Arius, Cherinthus, &c. Veteris enim Eccleſiæ mos fuit, ſine ui externa in ſuum clerum animaduertere. HVIVS DISCIPLINAE executio potiſſimum Epiſcopis commiſſa erat, qui ideo aliquando bis, aliquando ſæpius in anno ſynodos prouinciales conuocabant, ubi non unius Epiſcopi cenſura, ſed totius cleri collecti ſententia res agebatur. In hiſce ſynodis de doctrina, de moribus, de ceremonijs, de diſciplina, atq; alijs rebus Eccleſiæ utilibus tractabatur, atq; tantiſper res feliciter ſucceſſit, donec dominandi libido inuaſit Papam alioſq; creatos ab eo Epiſcopos. HAEC DE DISCIPLINA Eccleſiaſtica communi & clericali dicta ſint.

VERVM ſi quis cupit priuati hominis diſciplinam, ſciat eam in quatuor conſiſtere, ut ſuos affectus petulantes & cogitationes prauas meditatione uerbi & oratione domet: ut uerba pietate regat, ut facta ad normam legis exigat, utq; geſtus ſimiliter pietati congruos amet. Sed de his ſatis: nunc de tertia hierarchiæ eccleſiaſticæ parte dicendum eſt.

CAPVT XII.

DE AVTORITATE ECCLESIASTICA.

CVM poteſtate coniuncta eſt AVTORITAS, in qua duo ſunt conſideranda. Vnum, quarum rerũ ſit, Alterum, penes quas perſonas reſideat Eccleſiæ autoritas.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tas. Duas res ſubijciunt Eccleſiæ autoritati, traditiones nimirum & interpretationes ſcripturæ. TRADITIONES ſunt ritus, qui abſq; ſcriptura traditi dicuntur, uel ab Apoſtolis, uel poſt Apoſtolos a ſanctis patribus. Huius generis ſunt baptiſma infantium, obſeruatio diei dominicæ, quod cœna Domini a ieiunis celebretur, & a ieiunis percipiatur, Item canones pleriq; de diſciplina Eccleſiæ & cleri. Sed quid ſentiendum ſit de huiuſmodi traditionibus, uide in locis Theologicis Philippi. Interpretationes ſcripturæ ſunt peculiaria dona Dei, quibus eruuntur & in lucem producuntur quæ obſcura uidebantur. In hoc genere ſequenda eſt regula Pauli, nimirum quod omnis ſcripturæ interpretatio debeat eſſe analoga fidei, hoc eſt, conuenire debeat cum primis et apertis pronunciatis ſcripturæ, continentibus ueræ religionis fundamenta. DEINDE & hoc diſcrimen obſeruetur, quod dicta interpretum ſint in triplici genere. ALIA enim ſunt demonſtrata, alia probabilia, ſed præter ſcripturam, alia pugnantia cum ſcriptura. PRIMI generis ſumma eſt autoritas, nam eiuſdem firmitudinis ſunt quæ immota conſequentia ex uerbo aperto Dei colliguntur, atq; ipſa oracula Dei. Huc pertinet ſymbolum Nicenum Athanaſij. MEDIVM genus tantiſper propter autoritatem patrum retineri poteſt, donec a Sophiſtis in malam conſequentiam trahatur. De poſtremo genere utilem tradit regulam Ambroſius libro 10. officiorum: Nos noua omnia, quæ Chriſtus nos docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia Chriſtus eſt, Si igitur Chriſtus non docuit quod docemus etiam nos, id deteſtabile iudicamus. Proinde quicquid ex Patrum ſcriptis cum autoritate

ritate

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ritate ſcripturæ congruit, cum laude illorum accipiendum, quod autem non congruit, cum pace illorum reſpuendum eſt, ſed de his ſupra.

RESTAT ut dicatur, penes quas perſonas reſideat autoritas Eccleſiæ. Papa ſibi autoritatem uendicat, ſed falſo: Eſt enim autoritas Eccleſiæ fundata in oraculis Dei, contra quæ nulla humana autoritas ualet. Quare ſciendum eſt hanc AVTORITATEM penes totam & uniuerſam Eccleſiam eſſe, ſed diuerſimode. MAIOR enim eſt eorum in Eccleſia autoritas, qui ex ueris fructibus ſpiritus declarant ſe ſpiritum Chriſti habere. Item MAIOR piorum miniſtrorum quam laicorum. AMPLIOR adhuc penes pios doctores, longo tempore exercitatos. GRANDIOR adhuc penes piorum conſilia, ubi ex fructibus, ſpiritus Chriſti adeſſe cognoſcitur. Verum hic iuxta conſilium Pauli 2. Corint. 11. probandi ſunt ſpiritus, an ex Deo ſint, quod nulla alia re certius fieri poteſt, quam ipſa Scriptura, ipſa lege Dei, ad quam Dominus ipſe probationem ſpirituum exigendam præcepit, Deuteron. 13. his uerbis: Si ſurrexerit in medio tui Propheta, aut qui ſomnium uidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi: eamus & ſequamur deos alienos, quos ignoras, & ſeruiamus eis: non audies uerba Prophetæ illius aut ſomniatoris, quia tentat uos Dominus Deus ueſter, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non. In toto corde & in tota anima ueſtra, Dominum Deum ueſtrum ſequimini, & ipſum timete, et mandata illius cuſtodite, & audite uocem eius, ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis. Quod autem interpretationem Scriptu-

rarum certis perſonis & certo hominum ordini aſſcribunt, falſiſsimum eſt. Nam interpretatio ſcripturarum donum Dei eſt, quod largitur Dominus in Eccleſiæ ſuæ ædificationem, cuicunque uoluerit. Hæc breuiter de Hierarchia & eius partibus ſint dicta.

CAPVT XIII.

SATISFACTIO.

VT autem doctrina de SATISFACTIONE clara & perſpicua habeatur, PRIMVM de ciuili ſatisfactione, SECVNDO, de ea quæ coram Deo ualet, TERTIO, de Eccleſiaſtica ſatisfactione dicendum eſt.

CIVILIS SATISFACTIO duplex eſt. Hominibus enim læſis dupliciter ſatisfacit, VNO MODO, cum hi qui offenderunt, læſis tantum præſtant rei uel officij, ut id quod læſis iniuria detractum eſt, iure compenſatum habeatur. ALIO MODO, cum hi qui offenderunt, culpam tantum agnoſcunt, & dolere eam ſibi teſtantur, ueniamq; ſupplices orant, cum officiũ in poſterum plenius præſtandi promiſsione. HAEC duplex ciuilis ſatisfaciendi ratio ad tribunal Dei accommodari poteſt, ſed hoc ſeruato diſcrimine. Quantum enim ad priorem attinet modum ſatisfaciendi, ſolus Chriſtus ſatisfecit patri pro iniuria Deo ab humano genere illata. Hunc enim ſolum Scriptura prædicat eum eſſe, qui ſua uictima patrem cœleſtem placauerit, unde ſolus eſt expiatio pro peccatis noſtris. Supra eum ſolum correctio pacis noſtræ, per ſolum eius nomen obtinetur remiſsio peccatorum, Vnde conſtat

conſtat ex Scriptura, quod hic Ieſus Chriſtus ſit ſatisfactio pro omni offenſa, qua cœleſtem patrem offenderat genus humanum. Huius ſatisfactionis ſoli credentes participes ſunt. Quare ſacrilegiũ eſt tribuere ulli rei hanc ſatisfactionis gloriam, quæ ſoli Chriſto competit. Verũ quia iuſtificati ſatisfactione Chriſti ſæpe labimur, ac Deum offendimus quotidianis erratis, & Deo ſupplices, per ueram pœnitentiam deprecamur culpam per Ieſum Chriſtum, dicimur interdum a ſanctis patribus Deo ſatisfacere, ſed ut filij, offenſum patrem pœnitentia ſibi concilißant. Hinc Cyprianus: offerimus uobis animi & conſilij noſtri ſalutare munus, & quia odiſſe non licet nobis, & ſic Deo plus placemus dum nullam pro iniuria uicem reddimus, hortamur, dum facultas, dum aliquid de ſeculo ſupereſt, Deo ſatisfacere, et ad ueram religionis candidam lucem de profundo tenebroſæ ſuperſtitionis emergere.

ECCLESIASTICA SATISFACTIO pars eſt diſciplinæ Eccleſiæ, & refertur non ad tribunal Dei, ſed ad placandum offenſos fratres in Eccleſia. Fuitq; olim ritus externus Eccleſiæ, non pertinens ad conſcientiam ſeu remißionem peccatorum coram Deo, ſed duos alios fines habuit, ut exploraretur an ſerio redirent lapſi ad Eccleſiam, deinde etiam ut alij admoniti diligentius regerent mores, ne ſimili pœna aliquãdo lapſi caſtigarentur. Hæc ſatisfactio publicæ pœnitentiæ pars tertia olim numerabatur. Nam pœnitentiam, quam requirebant a lapſis coram Eccleſia quando recipiebantur, diuiſerunt ſancti patres in CONTRITIONEM (quæ ex lacrimis pœnitentis agnoſcebatur) CONFESSIONEM (qua reus coram Eccleſia deplorabat ſuum lapſum) & SATIS-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

FACTIONEM, *qua ſatisfiebat* Eccleſiæ. Has *poſtea indocti* Monachi *ad conſcientiam tranſtulerunt.* Hæc *quia ad poteſtatem* Iurisdictonis *pertinebat, non priuato unius paſtoris arbitrio, ſed maturo deliberatoq; ſeniorum conſilio res gerebatur, ne quid imperito aut intempeſtiuo zelo fieret contra caritatis regulam, aut etiam ne crimen lapſi propalatum unius zelo maius ſcandalum excitaret.*

CAPVT XIIII.

CHRISTIANA LIBERTAS.

LIBERTAS CHRISTIANA *eſt manumiſſio ſpiritualis, parta ſanguine Chriſti, quam offert* Euangelium *credentibus in Chriſtum, per quam liberati a peccato, a damnatione legis ac ritibus humanis, donamur ſpiritu ſancto, ut formidoloſæ noſtræ conſcientiæ pacificentur, & ſub cruce gloriemur, certi, quod breui liberator noſter ſit nos ex omnibus malis erepturus, ut amplius non ſimus hominum ſerui, hoc eſt, humanarum traditionum, ſed ut liber populus, ijs libere, boni ordinis & decori ſeu diſciplinæ gratia, utamur citra opinionem iuſticiæ, cultus, meriti, neceſſitatis.* Hæc *deſcriptio multa continet.* PRIMVM, *quod libertas Chriſtiana non ſit ciuilis aut carnalis, ſed ſpiritualis, ut quæ in Chriſti regno ſpirituali locum habet & in conſcientia dominatur.* DEINDE, *quia natura ſumus ſerui peccati, monet deſcriptio quod ſanguine Chriſti ſit hæc parta libertas,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

bertas, quæ ut offertur per Euangelium, ita fide recipienda eſt. Si enim Filius uos liberauerit (inquit liberator noſter Ioan. 8.) uere liberi eritis.

DEINDE *recitantur quatuor gradus huius libertatis, qui tametſi natura coniuncti ſunt, tamen eos diſcerni utile eſt, ut cor pium inde maiorem conſolationem haurire poßit.* PRIMVS *itaque gradus eſt liberatio a peccato, cum quo* SECVNDVS *libertatis gradus coniunctus eſt, liberatio a maledictione legis. Chriſtus enim (inquit Paulus) redemit nos a maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Et ſignificanter dicitur a maledictione legis, nam quantum ad obœdientiam legis moralis pertinet, omnes adoptati ſumus, ut Domino ſeruiamus, præſtemusq; ei iuxta uerbum obœdientiam.* TERTIVS *gradus eſt donatio Spiritus ſancti, per quem non ſolum confirmatur primus & ſecundus, uerumetiam uiuificamur ad præſtanda ea opera, quæ ſpiritualis uita requirit. Et tametſi opera ſic facta propter uicioſitatem carnis minime ſatisfaciunt præcepto, tamen placent propter adoptionis ſpiritum, quo donati ſunt credentes.* QVARTVS *gradus eſt, quod liberi ſumus a ritibus non ſolum Moſaicis, uerumetiam ab omnibus humanis ritibus, quantum quidem ad conſcientiam attinet. De hoc gradu Paulus ad Galat. & ad Coloſſ. diſputat.*

VSVS.

VERVM *ne quis abutatur hac libertate,* FINES *quoque adiecti ſunt, ut, pacificatio conſcientiarum contra peccatum & ſententiam legis, Conſolatio in cruce, liber uſus rituum externorum, ne conſcientijs noſtris*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

laqueos inijciant humanæ traditiones. At ne quis omnes ritus contemnat, pietas, caritasq; ſuadent, ut pios ritus ordinis diſciplinæq; gratia ſeruemus, modo ne cultus Dei neceſſarius aut opinio iuſticiæ, meriti & neceßitatis in illis collecetur.

CAPVT XV.

CEREMONIA.

CEREMONIAE ſunt ritus & ordinationes ad regendam Eccleſiaſticam politiam inſtitutæ. Harum ALIAE pugnant cum uerbo Dei, quales pleræque hodie Papiſtarum, a quibus liberos nos eſſe ſuperiore capite declaratum eſt: ALIAE non pugnant cum uerbo Dei, ſed AVT apertum uerbum & mandatum habent, ut Baptiſmus & Cœna Domini, AVT faciūt reuera ad conſeruandam doctrinam & politiam Eccleſiaſticam, & ſunt a ſenatu Eccleſiaſtico ordinatæ, uocanturq; a Paulo παραδόσεις, id eſt, traditiones. Hæ traditiones aut decori, aut ordinis gratia inſtitutæ eſſe debent. DECORI quidem partes duæ ſunt: PRIOR eſt, ut excitemur ad pietatem illis adminiculis, POSTERIOR, ut modeſtia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἄσημοι nec hiſtrionicæ eſſe debent, quales pleræq; in papatu fuerunt. ORDINIS uero partes ſunt tres. PRIMA, ut præſidentes habeant certam agendi regulam. SECVNDA, ut auditores aſſuefiant ad obœdientiam & diſciplinam. TERTIA, ut bene compoſito Eccleſiæ ſtatu, paci & tranquillitati conſulatur. Sed de hac re ſupra dictum eſt.

CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

CAPVT XVI.

ADIAPHORA.

TRIPLICIA ſunt opera. QVAEDAM enim opera neceſſario facienda ſunt, ut quæ expreſſo uerbo Dei præcipiuntur: QVAEDAM neceſſario cauenda ſunt, ut quæ Deus aperto uerbo prohibuit. QVAEDAM ſunt inter hæc media, quæ uſitate ἀδιάφορα uocantur, quæ Nazianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα uocat, de quibus quid ſentiendum ſit, breuiter exponam.

VSITATE definiunt ἀδιάφορα res eſſe, quæ neque mandantur neq; prohibentur uerbo Dei aperto. Verum ne hic erretur, diligenter cauendum eſt, & inprimis tres regulæ obſeruandæ ſunt.

PRIMA, operis in ſpecie non expreſſe præcepti uel prohibiti, genus, aut eſt præceptum aut prohibitum: Si præceptum eſt genus, recte opus cenſetur ἀδιάφορον. At ſi genus prohibitum eſt, nequaquam opus ἀδιάφορον dici poteſt. Eſt enim in genere prohibitum. CELEBRARE Miſſas hodie Papiſtæ clamitãt eſſe adiaphoron, quia ut nullibi eſſe præceptum, ita nec prohibitum eſſe uociferantur. Verum quia genus eius, quod eſt colere Deũ mandatis hominum, aperte prohibitũ eſt: Sequitur & hanc prophanationem Miſſaticam in genere interdictam eſſe, alioqui admitteretur implicatio contradictionis. Vnde ſic definienda adiaphora colligo, quod uera ADIAPHORA ſunt, cum genus quidem facti eſt mandatum, Specierum uero circumſtantiæ ſunt liberæ & indifferentes, ut uerbum audiendum eſt ex mandato

Dei,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Dei, decorum ſeruandum eſt & ordo. Sed circunſtantiæ loci, temporis, ueſtitus ſunt liberæ & indifferentes.

SECVNDA regula: In adiaphoris & opus & uſus indifferentia eſſe debent. Adiaphororum natura eſt candida & linea ueſte res ſacras, ut Baptiſmum, Cœnam Domini peragere: Verum ſi uſus non eſt liber, ſed ſuperſtitionis gratia ſeruatur, non poteſt amplius inter res adiaphoras numerari, tum enim, ut in caſu confeßionis adiaphora eſſe deſinunt. Quare recte fecerũt miniſtri uerbi, qui per nouas & papatum redolentes conſtitutiones, noluerunt cogi ad recipiendas iſtas ueſtes, quas propter abuſum & ſuperſtitionem iam longo tempore abiecerant.

TERTIA, Adiaphora conſiderari debent dupliciter. PRIMVM in ſe, ut ſunt res mediæ abſq; relatione ad perſonas. DEINDE ex ratione perſonarum quæ illis utuntur. Si per ſe conſiderantur neq; placent neque diſplicent Deo, ut nec ſub præceptum nec ſub interdictũ ipſius cadant. Verum ſi ex perſonis conſiderantur, tenendum eſt hoc diſcrimen, quod perſonæ utentes adiaphoris, aut ſunt fideles aut non. Si ſunt fideles, Deo placet obœdientia in adiaphoris propter fidem fidelium, nec obſtat quod Paulus dicit, Quicquid non fit ex fide, eſt peccatum, quia non omnino uerbo Dei carent uera adiaphora, imo habent uerbum quantum ad genus facti attinet, unde æſtimationem capit opus coram Deo, ubi fides accedit. Ezechias non habuit uerbum expreſſum de tollendo æneo ſerpente, attamen placuit Deo, quia genus facti mandatum eſt, nimirum tollere idololatriam, & idololatriæ occaſiones. Quare hoc factum Ezechiæ ex fide profectum placuit Deo, eique gratus cultus fuit.

fuit. At ſi utentes adiaphoris ſunt infideles, polluta ſunt & mens & conſcientia illorum, qui illa faciunt. Nam quicquid non eſt ex fide peccatum eſt, hoc eſt reum, pollutum ac maledictum coram Deo.

CAPVT XVII.

SCANDALVM.

SCANDALVM in genere eſt quicquid alijs uel cauſa uel occaſio offenſionis eſt, & uſitate diuiditur in Datum & Acceptum. DATVM quidem uocant, cum aliquis efficacem cauſſam lapſus alijs præbet ſeu dat. ACCEPTVM uero, quod homines ex aliorum recte factis, aut alijs rebus accipiunt, ſibi ipſis in ruinam. Verum quia nullum maius malum in mundo eſt, quam ſcandalum, & Chriſtus dicit: Væ mundo a ſcandalis: utile erit utrumq; genus additis regulis certis, de cauendis & non cauendis ſcandalis explicare.

DATVM itaque ſcandalum, ſi materiale ſeu fundamentum ſpectes, AVT oritur ex facto in ſe malo, AVT ex facto in ſe adiaphoro ſeu intempeſtiue facto, contra caritatis regulam. Vtrumq; quidem malum ſed illud peius. Vtrumq; enim grauiter prohibitum eſt uoce Dei. Et Chriſtus pronunciat, melius eſſe hominem demergi in mare, alligata mola aſinaria ad collum, quam ulli eſſe ſcandalo. Sunt igitur hæ regulæ diligenter obſeruandæ. PRIMA: Scandalum datum malo facto, hoc eſt, dicto opere, doctrina, pugnantibus cum lege Dei, omnes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

quibus ſalus curæ eſt, non ſecus quam infernum cauere debent. SECVNDA. In uſu adiaphororum conſideretur triplex hominum genus. Quidam enim ſunt docti Chriſtianam libertatem ideoque firmi, quidam ſunt infirmi, quidam obſtinati & indociles. Coram extremis generibus, hoc eſt primo & tertio, rebus adiaphoris uti licet: illis enim non eſt ſcandalo factum adiaphorum, imo gaudio potius & conſolationi. Nam ex mutua firmitudine in negocijs pietatis non parum gaudent uere pij: His quidem ſcandali occaſionem præbes, ſed non cauſſam efficacem, nam occaſionem offenſionis arripiunt ſua malicia, ideoque acceptum eſt illorum ſcandalum & non datum abs te. De MEDIO GENERE hæc ſeruetur regula, quod nihil contra caritatem proximi faciendum ſit. Qui enim in Adiaphoris offendunt infirmos, in Chriſtum peccant, percutientes illorum conſcientiam infirmam. Vnde Paulus: Si cibus ſcandalizat fratrem meum, nequaquam comedam carnes in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem. 1. ad Corinth. 8. Loquitur enim hic Paulus non de firmis aut obſtinatis, ſed de infirmis duntaxat. Breuiter fides & dilectio fraterna ſatis admonere poſſunt, quando adiaphoris utendum ſit & quando non.

RECIPIT & hoc ſcandalum quod datum nominăt plura diſcrimina: Eſt enim PRIVATVM, quod unum aut paucos offendit. Eſt & PVBLICVM quod totum cœtum turbat. Vtrumq; ſuo genere malum eſt, uerum hoc poſterius multo grauius, ut quod pluribus nocet. SVMITVR & aliud diſcrimen a differentijs perſonarum, ALIAE perſonæ in aliqua dignitate conſtitutæ ſunt,

ALIAE

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ALIAE obſcuræ priuatam uitam degunt. Quod igitur datur a perſona in dignitate conſtituta, multo grauius eſt, & meretur grauiora ſupplicia, cum propter perſonam ipſam, quæ ſuum locum in quem a Deo euecta eſt, commaculat: tum propter homines alios, quibus lapſus cauſſam præbuit efficaciorem ſuo facto. Vt enim quo ingentius fuerit ſaxum cadens ab alta rupe, eo plura fragmenta facit: ita quo dignior fuerit perſona, & in ſublimiore dignitatis culmine conſtituta, eo plures in lapſum ſecum trahit cum cadit. Vt, ſtudioſus peccans ebrietate, libidine, aut alio flagicio, maiori offendiculo eſt, quam miles aut nauta, atque ideo grauiori pœna coërcendus et puniendus eſt, nam plures ſecum in ruinam trahit. Dauid in regno Iudaico non ſolus peccauit, non ſolus fuit adulter aut homicida, attamen eius peccatum propter maius ſcandalum inde ortum, in conſpectu Dei aliorum delictis longe atrocius erat. Ad eundem modum de alijs iudicandum, iuxta dignitatis aut officiorum gradus. Atq; hæc de dato ſcandalo breuiter dicta ſufficiant.

ACCEPTVM SCANDALVM eſt, quod aliquis ſibi ſumit a recte factis aliorum aut alijs rebus, quod duplex docendi gratia conſtituam, nimirum, Humanum & Diabolicum. HVMANVM partim impiorum, partim piorum eſt. IMPIORVM quidem quando impij offenduntur piorum aut recte factis, aut libero Adiaphororum uſu, aut etiam externo habitu ſeu Eccleſiæ forma. Nam cum impij uident cruce premi pios, & eſſe ueluti reiectamenta in mundo occaſionem inde maioris ruinæ accipiunt impij. Vt Iudæi qui offendebantur humilitate Chriſti & calamitate Eccleſiæ. Sic Cicero ſubie-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ctione Iudæorum motus, offendebatur adeo, ut conuicia coniecerit in Deum Iudæorum, & religionem ipſorum. Contra, PII ACCIPIVNT ſcandalum, quando uident impios florere, quando Eccleſia a Tyrannis opprimitur, cum multi innocentes trahuntur ad ſupplicia, cum hæreſibus turbari Eccleſiam animaduertunt. Verum hoc ſcandalum rurſus ſuperant partim confirmante eos Spiritu ſancto, partim exemplis Eccleſiæ Chriſti, partim ardentibus precibus. Nec ullum præſtantius eſt aduerſus huius generis ſcandala remedium, quam opponere perpetuam conſuetudinem Dei, qui in hoc mundo, ideo ſinit ſuam Eccleſiam obrui uarijs calamitatibus, ut olim glorificetur cum filio ipſius dilecto. DIABOLICVM ſcandalum uoco, cum homines præpoſtere captant quæ ad peccandi licentiam obtendunt. Vt Cham qui abſq; dubio ita proterue inſultauit patri, ut ſibi impune peccandi licentiam acquireret. Tales hodie uidemus permultos, qui uicia ſanctorum Patrum pluſquam ſtudioſe conquirunt, uti inceſtum Loth, ebrietatem Noë, adulterium & homicidium Dauid, periurium Petri, durius iugum quod impoſuit Aegyptijs Ioſeph, rapinam Zachei, ut ſine pudore ad omnem nequitiam ſe proijciant. Imo ex hominum uicijs quærunt, quomodo ſe obdurent ad Dei contemtum. Quare non immerito hoc genus ſcandali diabolicum uocaueris, ut quod calumnijs fulcitur in contumeliam Dei.

CAPVT XVIII.

CRVX.

QVIA

QVIA CRVX perpetuo Eccleſiam Chriſti comitari ſolet, neceſſaria eſt doctrina de cruce, ut pij armentur aduerſus ſcandalum crucis. Eſt autem CRVX quæuis afflictio, cum totius Eccleſiæ, tum ſingulorum membrorum in Eccleſia. Et eſt multiplex: eſt animi anguſtia: eſt corporis uexatio: eſt ſpiritus & carnis lucta: eſt ex præſenti & imminenti malo ſæpe probatio: eſt in œconomia, politia & Eccleſiaſtico ſtatu difficultas. Quatuor itaq; de cruce dicemus. PRIMVM de cauſſis crucis. DEINDE diſcrimen inter crucem piorum, & impiorum. TERTIO, quo animo ferenda ſit crux. POSTREMO, unde conſolatio petenda.

CAVSSAE autem CRVCIS, cum in nobis ipſis, tum extra nos quærendæ ſunt. Sed utrumq; genus uarium eſt. In nobis enim tres cauſſæ crucis inueniuntur. PECCATVM INHABITANS, CONCVPISCENTIA inde pullulans, & QVOTIDIANI LAPSVS, quos peccatum originis ſeu inhabitans per ſuas concupiſcentias gignit. Iam niſi cruce premeretur caro, infinitos mortis & damnationis fructus ederet, adeo peſtilens radix peccatum eſt originis, unde ſancti potiſſimum conqueruntur, ut Dauid cum exclamat Pſal. 51. In peccatis concepit me mater mea. Animaduertit enim in quantam ruinam per peccatum illud originis & eius concupiſcentiam eſſet pertractus. Et Paulus, cum inquit: Rom. 7. Infelix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius. Nam ex lucta carnis & ſpiritus, tantā tribulationem in ſe ſenſit, quod optarit mori liberariq; ab hac cruce. Ob hanc igitur cauſſam crux neceſſaria eſt Eccleſiæ, ut quaſi freno & chamo cohibeatur caro, ne nimium fe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

rociat aduerſus ſpiritum. Hinc Dauid: Pſal.119. Bonum eſt mihi quod humiliaſti me. Quandiu igitur in hoc mortali corpore manendum eſt, opus erit cruce ad compoſcendam carnis ferociam, ne fructus carnis extinguant ſpiritum. ALTERVM GENVS eas crucis cauſſas complectitur, quæ extra nos quidem poſitæ ſunt, ſed tamen in noſtrum bonum cedunt, modo ne ſub cruce ſuccumbamus. Eſt autem hoc externum genus crucis Eccleſiæ quadruplex. NVNC enim diabolus, NVNC membra diaboli, NVNC benignus pater cœleſtis, NVNC uocationis noſtræ difficultas crucis eſt cauſſa, de quibus ſigillatim ſed breuiſsime dicam.

1. Pet.5. Diabolus circuit ut leo rugiens, quærens quem deuoret, & quam multas calamitates in mundum inuexerit, teſtatur non ſolum primorum parentum lapſus, uerumetiam totius orbis triſtiſsima facies. Hic homicidio & mendacio ad euertendum regnum Chriſti uſus eſt, utitur, & utetur, donec hic mundus ſteterit. Quod autem uſque adeo ſæuiat in Eccleſiam, potiſsimum facit odium, cum aduerſus totum genus humanum, tum præcipue aduerſus Chriſtum reparatorem generis humani, & eius ſponſam Eccleſiam, cuius extremam perniciem perpetuo quærit, ut una ſecum æternis pœnis obnoxia reddatur, utq; dominus rex & pontifex ſuo honore priuetur. Huius ſæui hoſtis tyrannis non eſt æqualis in omnibus. Filijs enim contumaciæ pleno imperio imperat, eoſque pertrahit tanquam beſtias ad omnia flagiciorum genera, id quod non ſolum ueteres hiſtoriæ, uerum etiam præſens dies plus ſatis teſtatur. At filijs Dei facesſit quidem negocia, ſed ne pilum quidem capitis tollere

lere poteſt ſine Patris cœleſtis uoluntate, id quod hiſtoria Iob aperte docet. Quare ſi hic tuti eſſe uelimus, militandum eſt nobis in caſtris Chriſti, ſub duce noſtro, uictore ſatanæ aſſumta πανοπλία Dei, quam Paulus Chriſtianis militibus ad Epheſ. 6. commendat.

MEMBRA diaboli, hoc eſt, mali homines hoſtes Dei, ſe Eccleſiæ Chriſti opponunt totis uiribus, & non parum afflictionis illi inferunt. Hos in quatuor ordines diſtinguere licet. IN QVORVM PRIMO ſapientes mundi collocantur, qui ſophiſtica Eccleſiam Chriſti oppugnant. In horum catalogum omnia ſectarum genera refero, quales ſunt ueteres & noui hæretici, qui ſanam doctrinam calumnioſe deprauant, ſuo duci diabolo obſequium præſtantes. SECVNDVM ordinem obtinent tyranni, in bellum contra Eccleſiam a ſophiſtis producti, hi uiolenta manu Eccleſiam conantur opprimere. Horum quidam aperte Chriſtianos gladio perſequuntur, ut Turca, Saraceni ac omnes aliæ prophanæ gentes: quidam Chriſti nomen ſe magnificere ſimulant, interim flumine ſanguinis piorum, curſum Euangelij occludere moliuntur, quorum poſt diabolum anteſignanus eſt Papa antichriſtus. Hic ſibi adiungit impios principes mundi, Cardinales, Epiſcopos, Abbates, Priores, Officiales.

IN TERTIO ORDINE ſunt hypocritæ, qui ficta religionis ſpecie non parum nocent Eccleſiæ Chriſti. Huc religioſorum turba, Monachi, moniales, Canonici, uicarij, ſacrificuli recenſeantur, quorum pleriq; ſparguntur in plures ordines, quo magis Eccleſiam Chriſti premant, incitentq; alios ad acriorem pugnam. POSTREMI ordinis ſunt prophani homines & flagitioſi,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

quos ἀλάστορας καὶ καθάρματα Græci uocant. Horum enim cauſſa non raro affligitur Eccleſia, quemadmodum multæ hiſtoriæ docent. Vnius Achan ſcelere multi bello conciderunt ſub duce Ioſua. Facinus Roboam multis fuit exitio. Stuprum uxoris Leuitæ uſq; ad internecionem tribum Beniamin adduxit, in qua plurimi pij fuerunt. Nec dubium eſt quin maxima afflictio Eccleſiæ proficiſcatur inde, quod cum quidam nefandis ſuis ſceleribus commereantur grauia ſupplicia, non tamen puniantur. Refert Sophocles, propter unius Oedipi facinus peſte uexatum fuiſſe Thebanum regnum. Teſtatur Homerus propter abreptam ſacerdotis filiam, magnam græci exercitus partem peſte abreptam. Scribit Heſiodus interdum unius ob noxam affligi rempublicam.

INTER EXTERNAS crucis cauſſas tertio LOCO benignum Patris cœleſtis amorem propoſui, quem diligenter intueri oportet in omni afflictione, hinc enim maxima conſolationis copia ſub cruce petitur. Quanquam autem conſilium Dei hic uarium eſt, tamen ad duodecim reuocabo cauſſas, quare Deus ſuam Eccleſiam, quam adeo caram in dilecto habet, cruci ſubiectam in hoc mundo eſſe uelit. PRIMA igitur eſt ipſius Dei iuſticia, cum paterna ſtorga coniuncta. Vt enim patris iuſti & clementis eſt, errantes caſtigare, ſic benigniſſimus Pater cœleſtis omnem filium quem recipit, caſtigat. Quare qui ſine caſtigatione perpetuo uerſantur, adulterini potius quam germani filij cenſendi ſunt. Ad Ebræos 11. SECVNDA priori coniuncta eſt, ut tanquam freno nos coerceat, καὶ κατεῦχοι, ne præcipites ruamus in triſtes lapſus. Hinc Pſa. 31. Pſalmiſta, in chamo

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

& freno maxillas illorum conſtringe, qui non appropin-
quant ad te. TERTIA. Vt peccatum in nobis per
crucem reprimatur, & paulatim uim ſuam amittat, abo-
leatur, mortificetur. Vnde Paulus, Roman. 8. Corpus
mortuum eſt propter peccatum. Et Dauid, Pſalm. 38.
Propter iniquitates corripis filios hominum. QVAR-
TA. Vt crux ſit fidei quædam probatio, & ueluti exa-
men, Ita Iob, Abraham, Ioſeph cruce tanquam Lydio
lapide probati ſunt. QVINTA. Vt crux ſit argu-
mentum æternæ uitæ. Deus promiſit credentibus bona,
ſed ea non conſequuntur in hac uita, ergo alia reſtat, in
qua Deus promiſſa præſtabit. Non enim poteſt mentiri.
SEXTA. Vt piorum cruce impœnitentes admonean-
tur de æternis ſupplicijs, niſi reſipiſcant. SEPTIMA.
Vt conſpiciatur diuina præſentia in genere humano, &
potiſſimum in Eccleſia, quod fit dum Eccleſia uidet ſe di-
uinitus defendi. Numer. 14. Vt audiant Aegyptij, quod
tu Domine ſis in hoc populo. OCTAVA. Vt crux
noſtra ſit teſtimonium ueræ doctrinæ. Huc omnium ſan-
ctorum martyria pertinent. Vocantur autem ſanctorum
confeſſiones MARTYRIA, quia ſunt teſtimonia confeſ-
ſionis doctrinæ, quam non dubitarunt ſanguine ſuo obſi-
gnare. NONA. Vt crux præbeat occaſionem diligen
tius diſcendæ, intelligendæ & meditandæ de Deo do-
ctrinæ. Pſal. 118. Bonum eſt mihi quod humiliaſti me, ut
diſcerem iuſtificationes tuas. Eſaiæ 28. Vexatio dat in-
tellectum. DECIMA. Vt conformes fiant electi ima
ginis filij Dei. Roman. 8. Item: Si compatiamur, ſimul
etiam regnabimus. VNDECIMA. Vt timor Dei, fi-
des, inuocatio, humilitas, patientia & cæteræ uirtues

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

excitentur & creſcant. DVODECIMA. Vt crux ſit occaſio ampliſſimorum præmiorum. Hæ ſunt cauſſæ, cur Deus uelit ſuam Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci.

CAETERVM quia uidemus hoſtes Dei interdum grauiſſime affligi: quæri poteſt, & ſcire utile eſt, diſcrimen afflictionis piorum & impiorum, Quod ſane ex quinque potiſſimum colligendum puto, nimirum ex cauſſis efficientibus, finalibus, effectibus, tempore, & loco. CAVSSAE EFFICIENTES προκαταρκτικαὶ ſunt, Afflictionis quidem piorum paternus amor, quo filios ſuos uirga paterna caſtigat Pater cœleſtis: Afflictiones uero impiorum, ira & furor iuſti iudicis, qui ſceleratos punit ut hoſtes & aduerſarios. FINALES CAVSSAE, Deus pios quidem in bonum eorũ, impios uero in malum punit niſi reſipiſcant. Pios enim ut cruce probentur, impios ut dignis ſupplicijs coërceantur. EFFECTVS, Pij, ut Iob, Dominum benedicunt in cruce, impij fremunt aduerſus Deum & triſtantur: Pij erudiuntur, impij confunduntur: Pij probantur, impij perturbantur: Pij patientia ſub cruce diſcunt & inuocant, impij impatientia uicti deſperant. TEMPVS, pij ad breue tempus, ut poſtea cum capite Chriſto glorificentur: impij perpetuo malo inuoluuntur, quorum præſens afflictio præludium eſt afflictionis eorum æternum duraturæ. LOCVS, Pij in hoc mundo tantum erudiuntur, impiorum ignis nunquam extinguetur. Hic enim conſcientia cruciantur mala, illic æterna ira Dei obruti, perpetua & nunquam finienda luent ſupplicia. HOC de diſcrimine crucis piorum, & ſupplicij impiorum tenere admodum utile eſt.

PORRO tametſi ex dictis intelligi poteſt, quo animo pijs ſit ferenda crux, et unde conſolationem capiant, tamen nonnihil de ea re huc adijciam. PII HOMINIS animus ſub cruce in hunc modum erit compoſitus: PRIMVM omnium renunciabit ueteri homini, & eius concupiſcentijs, ut tanquam noua creatura in Chriſto, non amplius iuxta carnis, ſed iuxta ſpiritus & noui hominis imperium uiuat. Hæc renunciatio carnis ſeu abnegatio ſui oritur ex duplici cognitione, Nempe Dei & ſui ipſius, de qua re ſupra dictum eſt. SECVNDO, fides uera prælucere debet in omnibus ærumnis, quæ nititur merito & interceßione Chriſti. TERTIO, quicquid iam mali obuenerit, accipies tanquam ex manu optimi patris, ut cum Iob dicere poßis: cap. 2. Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala autem cur non ſuſtineamus? QVARTO, præſenti cruce uti debes, tanquam auxiliari pharmaco contra omnes animi morbos, ſuperbiam, philautiam, petulantiam carnis. QVINTO, crux erit incitamentum ac ueluti calcar ad ſtrenue currendum, in propoſito ſalutis ſtadio ut ardentius inuoces Deum, prædices eum, præſertim cum ſcias, te olim cum Chriſto coronandum, modo cum eo patiaris in hac uita.

QVANQVAM autem hinc ampliſsimæ conſolationes peti poſſunt: tamē conſolationis locos octo recitabo. PRIMVS. Videndum primum, an cauſſa præſentis crucis ſit publica aut priuata. Deinde, an tuo ſingulari culpa, an non. Si non tua ſingulari culpa accidit crux, conſolaberis te bona conſcientia & exemplis ſanctorū, qui ſimiliter olim ſunt afflicti. At ſi tua culpa affligeris, pœnitentiā age cum latrone, ut tua crux ſacrificiū fiat Deo gratum.

gratum. SECVNDVS. *Conſideratio finium conſilij* Dei, *quos ſupra recitaui.* TERTIVS. *Cogitatio exemplorum* Domini, *atq; adeo omnium piorum, qui ante nos uixerunt, quorum plurimi recitantur ad* Ebræos 11. QVARTVS. *Neceßitas obœdientiæ debitæ Deo, qua nullum ſacrificium gratius eſſe poteſt.* QVINTVS. *Præſentia* Dei. *Ego tecum ſum in tribulatione.* Pſal. 91. SEXTVS. *Promißio liberationis & mitigationis pœnarum & auxilij, quæ promißio uerbis propoſita, infinitis confirmatur exemplis. Clamauerunt patres noſtri & audiſti eos, &c.* SEPTIMVS. *Collatio præſentum ærumnarum cum futura gloria,* Rom. 8. OCTAVVS. *Dignitas. Nam hac ratione olim glorificandi filij* Dei *declarantur conformes imaginis* Filij *unigeniti.*

CAPVT XIX.

MORTIFICATIO.

HIC *locus uicinus eſt ſuperiori.* Eſt *enim* MORTIFICATIO *opus, quo caro noſtra mortificatur, ut totus homo ſe imperio ſpiritus ſubmittat. Huius tria genera docendi gratia conſtituamus :* Eſt *enim mortificatio quædam præcepta, alia libera, alia ſuperſtitioſa.*

MORTIFICATIO *præcepta, eſt communio & ſocietas mortis* Chriſti *per crucem.* Et *eſt duplex:* INTERIOR, *quam* Scriptura *alias crucifixionem ueteris hominis uocat, de qua* Paulus *ad* Roman. 6. *Vetus noſter homo*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

homo ſimul crucifixus eſt. Item: *Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus quod & uiuemus cum eo.* Hæc mortificatio in abnegatione tui conſiſtit, nimirum ut uera contritione, ex agnitione peccati orta, renuncies carni & concupiſcentiæ eius, ne amplius iuxta carnis, ſed iuxta ſpiritus imperium uiuas. Hanc Dominus commendat omnibus uolentibus ſe ſequi. Lucæ 9. *Si quis uult poſt me uenire, abneget ſeipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur.* Item Mar. 8. *Siquis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, et tollat crucem ſuā.* EXTERIOR, duo complectitur, nempe patientiam ſub cruce, & temperantiam. PATIENTIA ſub cruce eſt obœdientia, qua ſubmittimus nos Deo, & ab eo expectamus liberationem a præſentibus ærumnis. Hæc in Scriptura MORTIFICATIO EXTERNI hominis dicitur, quæ multis tum teſtimonijs Scripturæ, tum exemplis nobis commendatur. Ad Galat. 6. Patientia inter fructus ſpiritus recenſetur. 2. Timoth. 2. *Tu igitur feres afflictionem, ut bonus miles Chriſti.* Ad Ebræos 6. *Ne ſitis imbecilles, ſed imitatores eorum qui per fidem ac patientiam hæreditatem acceperunt promißionum.* Pſal. 9. *Patientia pauperum non peribit in finem.* Exempla patientiæ plurima ſcriptura habet, ut Noë, Abrahæ, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Dauidis. Sed inter omnia exempla ſummum ex patientia filij Dei, qui ſe tantis miſerijs ſubiecit pro humano genere, ut mortem crucis etiam adierit, quo in ſe credentes ab æterna morte liberaret. TEMPERANTIA ſeruat modum in cibo & potu, alijsq; rebus, ne crapula & ebrietate grauati ſpiritus imperium excutiamus. Huc dictum Domini pertinet, Lucæ 21.

Attendi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Attendite uobis ne grauentur corda ueſtra crapula & ebrietate &c. Atque hactenus de mortificatione præcepta.

MORTIFICATIO LIBERA eſt ſponte ſuſceptum exercitium, ut labor, ieiunium, & alia huiuſmodi, quibus ferocia carnis domatur. Quæ non eo referenda ſunt, ut ſint cultus Dei, ſed ut ſint ueluti frenum iniectum carni, ne laſciuiat contra ſpiritum. In hoc mortificationis genere tria obſeruentur. PRIMVM, ut genus facti ſub præceptum cadat, tametſi circunſtantiæ ſpeciei ſint liberæ. SECVNDO, ne iſta exercitia deſtruant corpus, & ualetudinem lædant. TERTIO, ne paulatim finis ſuperſtitioſus attexatur, quemadmodum in multis exercitijs factum eſt, quæ poſteritas a ſanctis patribus acceperat.

MORTIFICATIO SVPERSTITIOSA eſt exercitium ſeu opus non mandatum a Deo, quo frenatur quidem caro, ſed finis eſt impius & ſuperſtitioſus, nimirum ut tale electitium opus ſit cultus Dei, ac meritorium apud Deum. Huius generis ſunt ſtata Papiſtarum ieiunia, preces ad certam menſuram, χαμευνίαι, iudicia ex pilis, flagellationes, uigiliæ, profectiones in longinquas terras religionis gratia, & huiuſmodi plurimæ nugæ, Quæ una hac Chriſti ſententia euertuntur ac damnantur, Marci 7. *Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.*

FINIS TERTIAE CLASSIS.

EXPLI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

EXPLICATIO CAPITVM QVARTAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

MAGISTRATVS.

DE MAGISTRATV CIVILI dicturi quinq; conſtituamus membra. PRIMVM, unde & quid ſit magiſtratus. SECVNDVM, quæ conditiones legitimi magiſtratus eſſe debeant. TERTIVM, quod officium, quiq; fines ſint adminiſtrationis politicæ. QVARTVM, quale nam magiſtratus ius exiſtat in ſubditos ſubditorumq; bona. POSTREMVM, quid magiſtratui debeant ſubditi: His enim quinque explicatis, quid de politica adminiſtratione ſentiendum ſit, planiſsime intelligi exiſtimo.

PRIMVM itaq; membrũ Paulus ad Rom.13. clare explicat. Docet enim magiſtratum a Deo eſſe. Non enim (inquit) eſt poteſtas, niſi a Deo. Quæ uero ſunt poteſtates, a Deo ſunt ordinatæ. Quod quidem de iure imperij intelligendum eſt, non de confuſione, quæ ſæpe in imperijs propter ſcelera hominum cernitur. Dum itaq; boni magi-

magi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

magiſtratus præſunt, Deum ueluti nobis propinquum cernimus, & nobis eorum, quos conſtituit, manu imperantem. Contra cum impij magiſtratus præſunt, impietas quidem a diabolo & praua imperantis uoluntate eſt, ſed Deus iratus laxat frena tyrannis & impijs, ut ita ingratitudinem hominum ulciſcatur. Habes unde ſit magiſtratus: QVID autem SIT, idem Paulus definit, nempe, quod ſit ordinatio Dei, ſubditis in bonum, dum uindicantur boni, & puniuntur mali corporalibus pœnis ſeu gladio. Idem ſentit Ariſtoteles cum definit magiſtratum cuſtodem legis eſſe, quod quidem uerum eſt, quantum ad externam diſciplinam attinet.

CONDITIONES boni magiſtratus (hoc enim eſt ſecundum partitionis noſtræ membrum) Exod.12. quatuor recenſentur, nimirum ut ſit ſapiens, timens Dei, uerax ac minime auarus, quas conditiones memoriæ gratia hoc uerſiculo complecti ſoleo.

Iudex eſto pius, ſapiens, uerax, miſidorus.

PIETAS facit ut Deum reſpiciat in omnibus cauſsis, caueatq; ne quid committat, quo illum offendat. SAPIENTIA gubernat actiones, ne in adminiſtratione per errorem peccet ac peruertat iudicium. VERITAS efficit, ne falſas legum interpretationes ac ſycophantias admittat. ODIVM AVARICIAE ſinceritatem in iudicando conſeruat. Vbi enim nummarij iudices ſunt, actū eſt de æquitate. Nam ſi perſonæ acceptio, corruptio eſt iudicij, ut nullus ſit æquitati locus, profecto auaricia efficit, ut iudex potius perſonam, quam cauſſam intuetur. Quiſquis igitur magiſtratu fungens precio ducitur, æquum & bonum perſpicere non poteſt. Munere

enim

enim excæcantur oculi ſapientum, et peruertuntur uerba iuſtorum. Hinc eſt quod auari iudices furum ſocij ab Eſaia dicuntur capite 1.

OFFICIVM MAGISTRATVS, de quo tertio loco propoſui, cum ſcripturæ teſtimonijs, tum illuſtribus exemplis demonſtratur, quod quidem in genere eſt, Vt ſit cuſtos legis, quod cum ſit exemplo Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, Theodoſij & aliorum, primum tollit idololatriam, & occaſiones idololatriæ. Vt, Ezechias æneum ſerpentem comminuit: Ioſias templum purgauit a uarijs idolis: Moſes uitulum confregit: Dauid exhortationibus populum ad uerum cultum Deo præſtandum adduxit: Nam ſi magiſtratus a Deo ordinatus eſt, ut ſit miniſter Dei homini in bonum, debet utiq; quæ homini noxia uidet, pro uiribus amoliri, ne reipublicæ bonum & ciuium ſalus impediatur. Deinde curabit magiſtratus exemplo Ioſiæ, ut uera religio proponatur, conſeruetur ac propagetur, impijs doctrinis abolitis. Quanquam autem diſtincta ſunt officia magiſtratus ciuilis & miniſterium uerbi, tamen in hoc conuenire poſſunt & debent, ut gloriam Dei et ſalutem generis humani ſimul quærant, ſed ſeruata utriuſq; legitima ratione, hoc eſt, ut magiſtratus ciuilis edicto & gladio, Miniſter uero uerbi, doctrina, exhortatione, obiurgatione & comminatione impietatem tollere, & gloriam Dei quærere conentur. Præterea quia religio ſine docentibus & diſcentibus conſeruari non poteſt, magiſtratus officium eſt ſcholas erigere, ſtipendijs conſeruare, ut docentes & diſcentes pietatis ſtudijs incumbere poßint. Ad hæc Ezechiæ & regis Niniuæ exempla commonefaciant magi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſtratum, ut uel præſentem uel imminentem iram Dei ſolennibus ad Deum precibus, ueraq; ad Dominum conuerſione auertere ſtudeant. Atq; hæc quidem ad eam partem legis referenda ſunt, quæ religionem potiſsimum ſpectat. Quantum tamen ad externum politicum ſtatum attinet, idem officium eſt magiſtratus boni in ſua republica, quod eſt honeſti patrisfamilias in ſua domo, nimirum ut quemadmodum pater liberos diſciplina regit, caſtigat contumaces, bonos honore afficit, largitur præmia, breuiter in hoc totus incumbit, ut ſua familia quam optime conſtituta uideatur: ſic magiſtratus in tota resp. facere debet, ut uere de illo dici poßit quod Theſeus apud Euripidem bono magiſtratui tribuit, cum inquit, εὐεργέτης βροτοῖσι καὶ μέγας φίλος, hoc eſt, ſit beneficus erga homines & magnus amicus. Hinc eſt, quod reges apud Homerum dicuntur patres. Hinc in Geneſi regia appellatio eſt Abimelech, quod ſonat pater mi rex. Proinde regia poteſtas a paterno affectu ſepari non debet: uerum ut ad numeros reuocem magiſtratus officia, ſit eius PRIMVM officium ſtudium pacis, ut in tranquillitate Deum colamus, abolitis ſuperſtitionibus, quæ ueram religionem corrumpunt. SECVNDVM, curet ut ſinguli ſua officia recte faciant quod fieri non poteſt, niſi ubi legum manet autoritas & executio. Leges .n. ferre, quas executio non ſequitur, rerum publicarum pernicies eſt. Quare ut honeſtas leges magiſtratui ferre licet, ita caueat oportet, ne in contemtum ueniant, quod fit ſi non ſequatur executio. TERTIVM eſt, ut puniat ſontes, & inſontes tueatur, iuxta legum præſcriptum & prudentem moderationem. Vnde hoſtes patriæ pio magiſtratui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

armis arcere licet, id quod etiam plurima exempla piorum Iudicum et Regum teſtantur. Ex his fines magiſtratus facile eſt colligere, quod ſit propter Deum, Eccleſiam, ac rerumpublicarum incolumitatem conſtitutus. Quare recte dicitur, gubernationem, religionem & propriam domum, principi curæ eſſe debere.

SEQVITVR quartum membrum, quale nam ſit ius magiſtratus in ſubditos & ſubditorum bona. Xenophon præclare in primo de inſtitutione Cyri dicit: μέτρον δὲ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ᾽ ὁ νόμος ἐστὶ, hoc eſt, Regula non affectus, ſed lex eſſe debet. Vnde ſequitur tantum iuris magiſtratum habere in ſubditos, quantum leges conſentientes decalogo & legi naturæ permittunt. Habet igitur ius iuxta quartum præceptum imperare ſubditis neceſſaria officia, cum ad publicam incolumitatem, tum ad ſingulorum commoda facienda. Poteſt ad bella uocare ubi res poſtulat, & alias operas neceſſarias iniungere. Verum quantum ad bona ſubditorum attinet, ſciat magiſtratus ſe ius habere in ea, non quantum ad occupationem ſeu poſſeßionem, ſed quantum ad defenſionem attinet. Quod confirmatur hiſtoria de impio Achab, qui a Deo punitus eſt propterea quod occupauerit per uiolentiam uineam Naboth. Sunt igitur diſtinctæ poſſeßiones magiſtratus, & ſubditorum, quæ ex æquo tueri debet bonus magiſtratus. Deinde habet magiſtratus ius exigendi tributa, quorum fines tres facit Cicero pro lege Manilia, nimirum ut ſint ornamenta pacis, ſubſidia belli, nerui reipub. Hos fines quando conſiderat magiſtratus, facile intelliget, quando ordinarijs tributis contentus eſſe debeat, & quando extraordinaria petere liceat. Sæpe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

enim accidit, ut propter maiora pericula deuitanda, propter hoſtes patriæ abigendos & depellendos, & huiuſmodi alia, extraordinaria & inconſueta onera maioribus tributis indigeat magiſtratus. Verum caueat magiſtratus, ne tributa petantur, ut priuatæ libidinis aut luxuriæ inſtrumenta ſint.

RESTAT QVOD POSTREMO *loco propoſui, de officio ſubditorum erga magiſtratum, quod quidem ad quatuor capita reuocari poſſe exiſtimo, ut* PRIMVM *ſit iuxta quartum præceptum, honorare magiſtratum, hoc eſt, ſuſpicere & reuereri ipſum tanquam miniſtrum & legatum* Dei, *ita ut ipſum honores, timeas, ac candide de ipſo iudices, errata in meliorem partem accipias, non cum uulgo magiſtratui detrahas. Nam id ſeuere prohibetur, uerbo* Dei Exodi 22. *Principi populi tui ne maledicas. Maledictionis autem uoce omnes calumniæ & detractationes intelliguntur.* Thucyd. *dicit:* τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις, *quod quidem in ijs qui uerbo regi nolunt longe ueriſſimum eſt: ſed qui timet* Deum, *ordinationem* Dei *amandam nouit.* SECVNDVM, *edictis parere, cum in tributis dandis, tum in alijs quoq; rebus, quatenus per religionem & legem naturæ liceat ad* Tit. 3. *Admoneto illos, ut principatibus & poteſtatibus ſubditi ſint, ut magiſtratibus pareant, ut ad omne opus bonum ſint parati.* TERTIVM, *orare pro magiſtratu. Adhortare inquit* Paulus, *ut ante omnia fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarumactiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus in eminentia conſtitutis, ut placidam & quietam uitam degamus, cum omni pietate & honeſtate.*

Quartum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

QVARTVM, non irrumpere in partes magiſtratus, ſed magiſtratui cognitionem deferre, ſi quid ad Reipub. ſalutem pertinere uideatur.

TESTIMONIA DE MAGISTRATV.

Matthæi 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.

Roma. 13. Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubdita ſit, non eſt enim poteſtas, niſi a DEO.

Ad Titum 3. Hortare ut principibus & poteſtatibus ſubditi ſint.

2. Pet. 2. Subditi eſtote omnes cuiuis humanæ creaturæ propter Dominũ, ſiue regi tanquam præcellenti, ſiue præſidibus, ut qui ab eo mittantur, ad uindictam quidem nocentium, laudem uero recte agentium, quoniam ſic eſt uoluntas Dei.

Ibidem: Regem honorate.

Romanorum 13. Cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal, &c.

SECVNDVM CAPVT.

LEGES.

LEGVM ciuilium magnæ ſunt laudes. Demoſthenes ita inquit ὁ νόμος τῆς πόλεως ἐστὶ ψυχή. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει: οὕτως καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται, hoc eſt, Lex ciuitatis anima eſt. Vt enim corpus anima priuatum cadit, ita ciuitas remotis legibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

bus euertitur. Et Cicero: Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, ut neruis, ſanguine & membris uti poteſt. Vt autem ſciatur qualibus legibus utendum ſit, duo in legibus obſeruanda ſunt, Ratio & Autoritas. RATIO pendebit partim ex lege naturæ, quæ in Ethicis libris et Iurisprudentia explicatur: partim ex lege Dei, cuius epitome eſt Decalogus, cum quibus ſi lex pugnat, ratione obligatoria caret, Nam tum locum habet dictum Socratis apud Platonem: ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν, καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. hoc eſt, Ego uos, o uiri Athenienſes (Iudices alloquitur) complector quidem et amo, at Deo potius quam uobis obtemperabo. Et illud Antigonæ apud Sophoclem: Magis obtemperandum eſt dijs, apud quos diutius manendum erit, quam hominibus, cum quibus admodum breui tempore uiuendum eſt. Quibus dictis accedit reſponſum Petri in Actis capite 5. Oportet Deo magis obœdire quam hominibus. Cum igitur uel demonſtratione, uel probabili ratione colligitur lex politica, ex lege naturali aut decalogo, obligat ratione ſubditos: cum quibus ſi pugnat, nequaquam obligatoria eſt. AVTORITAS legis ſimiliter in duobus conſiſtit, nimirum ut ſit a LEGITIMO magiſtratu lata, ac PVBLICO conſenſu approbata. Hæc duo ſi una cum ratione lex habuerit, obtemperandum eſt illi, PRIMVM propter mandatum Dei, qui uult ut magiſtratui obtemperemus. SECVNDO, ut noſtra obœdientia teſtemur nos ſubditos eſſe, ac amantes ordinationis diuinæ. TERTIO, propter proprium commodum, quod non ſolum in præmijs conſequendis aut pœnis uitandis poſitum eſt, uerumetiam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

iam in conſcientia, quæ uaſtatur inobœdientia aduerſus legitimum magiſtratum. Legitimum dico, ne quis ſe obnoxium putet Papalibus legibus, aut legibus aliarum rerumpublicarum quarum ciues non ſumus.

HIC QVAESTIO explicanda eſt de legis rigore & ἐπιεικείᾳ de qua re ſic ſentiendum iudico. Iudex in tria reſpicere debet, in legem, ſontem & populum. Quantum quidem ad LEGEM attinet, cauendum eſt ne indulgentia intempeſtiua legis autoritas minuatur, eleuetur & uileſcat. DEINDE uidendum quæ ſit legis extrema uoluntas, quæ ſane non uult perniciem ciuium, ſed emendationem cum conuerſatione totius corporis reipub. Vt fur omnis iuxta rigorem legis Danicæ ſuſpendendus eſt, at legis extrema uoluntas uidetur, ut coërceatur petulantia hominum malignorum, qui res alienas rapiunt, unde ſequitur rerum publicarum uaſtitas. Quare ſi quis paupertate extrema coactus, non alioqui nequitioſus, panem aut pecuniam mediocrem furetur, non eſt legis uoluntas ut talis ſuſpendatur, ſed ut mitiori pœna caſtigatus ſeruetur, ita tamen ſi exemplum non uideatur, nociturum reipublicæ. Melius enim eſt (ut inquit Bernardus) ut pereat unus, quam unitas. Quantum ad reum attinet, conſiderandum eſt, qualis ſit ipſe, qualeq; delictum perpetratum, unde Iudex æſtimabit an mitior pœna ſufficiat. Hoc iudicium petendum eſt ex ante acta uita. In populo duo cauenda ſunt, PRIMVM ne lenitatis exemplum pariat peccato patrocinium. DEINDE ne cum damno & periculo reipublicæ parcatur reis. Ex hoc fundamento ſequens regula colligitur. QVANDO legis uoluntas admittit ἐπιείκειαν, &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

reus emendari ſine duriori pœna poteſt, ac populus non redditur deterior exemplo, poteſt magiſtratus clementiore ſententia uti, & reo ſupplici emendationis ſpe parcere.

CAETERVM *una adhuc quæſtio hoc loco nobis determinatione digna uidetur, hæc uidelicet:* An liceat *Chriſtiano magiſtratui quicquam permittere in ſua republica, quod expreſſe uerbo* Dei *prohibitum eſt?* Ad *hanc quæſtionem ita reſpondendum iudico:* Quædam *prohiberi poſſunt & tolli ſimul: quædam prohiberi quidem, ſed tolli in uniuerſum non poſſunt.* Illa *niſi aboleat magiſtratus legibus & pœnis, grauiſsimo obſtringetur reatu, ut qui non ſolum fert peccata graſſari in ſua republica, uerumetiam alienis peccatis communicat & inuoluitur: hæc quia penitus aboleri & extirpari non poſſunt, minuat quantum poteſt, imiteturq; medicos peritos.* Nam *ut ipſi arte ſæpe malum quod tolli in totum nequit coërcent, ne in uniuerſum corpus ſerpat contagio: ita & ipſe conetur certos limites præfigere, extra quos ſi quis peccare depræhenditur, puniatur ſeuere, ne malum maiores uires ſumat, ac in infinitum ſerpat.* Hoc *licere magiſtratui ratione firma et probato exẽplo, quod uim regulæ habet, confirmatur.* Magiſtratus *officiũ eſt omnia externa ita in ordinem redigere, ut cedant in gloriam* Dei *& reipub. tranquillitatem.* Quare *qui impedit graſſantia mala, quantum poteſt, & qui ea coërcet intra certos limites, quæ omnino tolli nequeunt, pie et ſancte facere eſt cenſendus.* Exemplum *illuſtre eſt* Moſis, *qui ſtatuit, uxorẽ non dimittendam eſſe ob quamlibet cauſam, niſi dato libello repudij.* Nam *cum* Moſes *uideret*

tantam eſſe duriciam cordium iſtius populi, ut non poſſent in uniuerſum diuortia illegitima prohiberi, ne malum nimium ſerperet, prudenti conſilio ſtatuit, ne quis uxorem dimitteret, niſi dato libello repudij, quæ res iſtorum leuitatem nonnihil coërcuit. Sic quoque de uſura ſtatuerunt olim Imperatores, & principes pij poſſunt hodie uſuræ certos limites ſtatuere. Poſtquam enim uident, malum uſuræ altius egiſſe radices, quam ut poßit ſine magno incommodo & turbatione tolli, hoc requirit eorum officium, ut certis limitibus claudatur uſurarius contractus, ne immodica uſura pauperes premantur, & tandem ſequantur grauiora mala. Cum itaque parcunt ijs, qui mitiori uſura contenti ſunt, & eos puniunt qui terminos uſuræ permiſſæ transgrediuntur, pie & ſancte faciunt. Interim tamen caueant diligenter, ne ſuis permißionibus uideantur approbare, quod Deus improbat. HAEC cum ita ſint, iudico recte & pie a Rege & Senatu noſtro factum, quod petulantiam uſurariorum intra certos limites incluſerint.

VERUM ne nimium ſibi permittat magiſtratus, tenendum eſt diſcrimen peccatorum. ALIA ſunt peccata ſua natura, ALIA peccati rationem ex adiuncto ſumunt. PECCATA quæ talia ſunt ſua natura, ut idololatria, blaſphemia, homicidium, furtum, adulteriū, falſum teſtimonium, nullo pacto ſunt permittenda, imo ſeuere pœnis coërcenda ſunt a magiſtratu, qui rite ſuo officio fungi uelit. PECCATA autem quæ peccati rationem ex adiuncto ſumunt, in quorum numero eſt uſura, ſi penitus tolli nequeunt, permitti poſſunt, ſed prudentia ſingulari adhibita, ne magiſtratus ea approbare uideatur.

tur. Non enim per ſe peccatum eſt dare mutuo pecuniam iuxta pactionem interpoſitam, ſed ex adiuncto peccati rationem ſortitur, nimirum ex eo, quod & animus uſurarij auarus ſit & idololatra, & proximus grauetur contra dilectionis præceptum. Atq; hæc cauſſa aſſignatur plerunq; in Scriptura, quando prohibetur uſura. Verum ſi hæc abeſſe poſſent ab uſura, uſurarius contractus haud improbari deberet. Nam ſi ſua natura peccatum eſſet huiuſmodi contractus, nequaquam ſuo populo permiſiſſet Dominus uſuras capere ab alienis. Deut. 23. Neque recte contra hæc obijci poſſunt ſpolia Aegyptiorum, cum ea fuerint ſtipendia pro duriſſimis laboribus, quæ cum negarent Aegyptij, Dominus, ut ſupremus iudex, ea mutuo accepta ab Aegyptijs, auferri præcepit. SED de uſura quid ſit ſentiendum propter adiunctum malum, infra capite ſexto oſtendam.

TESTIMONIA DE LEGIBVS.

OMNIA teſtimonia Scripturæ de magiſtratu, ſimul & leges non pugnantes cum lege naturæ, & legitima iudicia confirmant.

Prouerb. 29. Qui cuſtodit legem, beatus eſt.

Eſaiæ 10. Væ qui condunt leges iniquas, ſcribentes iniuſticiam, ut opprimant pauperem in iudicio.

Roman. 2. Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

CAPVT TERTIVM.

IVDICIA.

CVM magiſtratus, ordinatio Dei dicatur à Paulo, non dubium eſt, quin IVDICIA à Deo approbentur, ſine quibus inutilis eſſet magiſtratus, & leges irritæ. Vt autem pius animus recte de iudicijs politicis inſtitui poßit, primum obſeruandum eſt, duplex eſſe iudicium, publicũ & priuatum. PVBLICVM quidem extra noſtrã eſt poteſtatem, quare ex noſtro arbitrio minime pendet: PRIVATVM eſt, cum propter priuata negocia ſeu iniurias nobis factas, petitur iudicis ſententia.

SED hic oboritur ualde obſcura quæſtio. Paulus uult, ut pij potius iniuriam ſuſtineant. Dominus dicit, Lucæ 21. In patientia poßidebitis animas ueſtras, Et ſæpe Scriptura hortatur, ut condonemus quoties in nos peccauerit aliquis, ut uincamus in bono malum &c. Item, ne malum pro malo cuipiam reddamus. Ex his uidetur conſequi, quod accuſare quenquam, ob factam nobis iniuriam, non liceat. Ad quod ſic reſpondendum iudico. Inter rem ipſam & accidens diſtinguere oportet. Accuſare quidem, per ſe non eſt uicioſum. Paulus enim Chriſtianis permittit arbitros & iudicia: nec Euangelium abolet politicam ordinationem. At affectus adhærentes ut plurimum uicioſi ſunt, ut intemperantia, ulciſcendi libido, inimicitiæ, pertinacia ac ſimiles. Si igitur Chriſtianus proſequi ſuum ius abſque offenſa Dei uelit, cauere inprimis debet, ne quam ultionis animi cupiditatem: ne quem prauum animi motum, ut iracundiam: nec ullum denique uenenum in forum afferat.

Huius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Huius rei CARITAS optima erit moderatrix. Tametſi autem rarum eſt boni litigatoris exemplū, tamen rem ipſam per ſe non eſſe malam, ſed uiciari abuſu, ſcire utiliſſimum eſt, idq; propter quatuor. PRIMVM, ne uideatur Deus fruſtra inſtituiſſe iudicia. DEINDE, ut ſciant pij, quantum ſibi liceat, ne mala conſcientia quicquam ſuſcipiant. TERTIO, ut admoneantur, ne remedium ſibi a Domino permiſſum proprio uicio contaminent. POSTREMO, ut improborū audacia coërceatur puro ſinceroq; zelo. Atq; hæc de iudicijs dicta ſufficiant.

TESTIMONIA DE IVDICIIS.

Leuit. 19. Non facies quod iniquum eſt, nec iniuſte iudicabis.

Ioan. 7. Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate.

Actor. 25. Ad tribunal Cæſaris ſto, ibi oportet me iudicari.

Deuteron. 16. Iudices & magiſtratus conſtituas in omnibus portis.

Leuit. 19. Nolite aliquid facere iniquum in iudicio.

Prouerb. 17. Qui iuſtificat impium, & condemnat iuſtum, uterq; abominatio eſt Domino.

Deuteron. 27. Maledictus, qui peruertit iudicium aduenæ, pupilli & uiduæ.

CAPVT QVARTVM.

VINDICTA.

VINDI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

VINDICTA ultio eſt, qua qui offendit punitur. Eſtq; duplex, publica & priuata. PVBLICA eſt, quæ exercetur a publica perſona, legum præſcriptũ ſequente, bono fine, abſq; odio perſonæ in quam fit animaduerſio. Hanc eſſe licitam, uerbum Dei, lex naturæ, ac plurima exempla in Scripturis oſtendunt. Nam ſine uindicta publica nulla remanet legum autoritas, nulla relinquitur tranquillitas ab improbis, nullus denique malorum finis eſſe poterit. Quare Paulus magiſtratui gladium datum docet, ut ſit timori malis operibus, & uindex ad iram. Ad hanc publicam uindictam referantur caſtigationes œconomicæ & ſcholaſticæ, quibus contumaces frenantur & retinentur in officio. Sed hæc uindicta ex amore iuſticiæ proficiſcetur in bonum finem, nimirum, ut reus emendetur, & alij admoneantur, quo ſint cautiores, ut contumacia & rebellio minuatur, ut tranquillæ politiæ & œconomiæ ſint.

PRIVATA uindicta eſt ultio ex affectu malo proficiſcens, tendens in malum eius, de quo petitur uindicta. Atq; hæc duplex eſt, QVAEDAM enim a priuata perſona: QVAEDAM a publica exercetur, ſed priuato affectu, Vtraq; Chriſtianis prohibita eſt. Rom. 12. Nulli malum pro malo reddentes. Matth. 5. Ego autem dico, ne reſiſtatis malo. Ibidem: Benefacite ijs qui oderunt uos. Deuteron. 32. Mea eſt ultio, & ego retribuam eis tempore oportuno, ut labatur pes eorum.

TESTIMONIA DE VINDICTA.

Leuit. 19. Ne quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Prouerb. 24. Ne dicas, quomodo fecit mihi, ſic faciam ei: & reddam unicuique ſecundum opus ſuum.

Eccleſiaſtici 28. Qui uindicari uult a Domino, inueniet uindictam.

CAPVT QVINTVM.

ZELVS.

Vocabulum ZELVS παρὰ τὸ ζέειν a feruendo dictum. INTERDVM PRO PARTE tantum ſuæ ſignificationis accipitur, ut cum uel amorem, uel indignationem, uel inuidiam, uel ſtudium, uel uehementiam, uel exemplum, uel impetum Spiritus ſancti, uel uindictam ſignificat, quemadmodum periſtaſis loci in quo ponitur requirere uidetur: INTERDVM PROPRIE accipitur, ut eſt affectus miſtus de qua nonnulla dicam. Græca definitio qua zelus definitur eſſe διέγερσις ψυχῆς εἰς καλὰ πρὸς παράδειγμα ὁρώσης, hoc eſt, Excitatio animi ad honeſta, ad exemplar aſpicientis, non eſt plena, non enim continet omnia zeli genera. Quare aliam colligam. In affectuum animi definitionibus tria concurrere oportet, MOTVM ANIMI, OBIECTVM, & FINEM, ut: Miſericordia eſt motus animi dolentis ob alterius malum, & manus auxiliatrices porrigentis, ut a malo quo premitur liberetur afflictus. Iſta tria in definitione zeli etiam concurrere oportet. Sed quia zelus eſt miſtus affectus, ſingula iſtorum trium geminari oportet, ut ſit duplex motus cordis, duplex obiectum, duplex finis. MOTVS zeli ſunt, amor

amor & indignatio: OBIECTA, res grata ſeu amica, & ingrata ſeu inimica: FINES, grati quidem obiecti defenſio & fruitio, ingrati uero excluſio. Ex his fundamentis hanc definitionem zeli extruamus. ZELVS eſt affectus, ex amore & indignatione natus, non ferens alteri tribui, quod quis ſibiipſi uel alicui quem amat tribui cupit, ut res armata quidem recte habeat, eaq; fruatur qui debet & alienus ex eius fruitione excludatur. Hanc definitionem plenam & perſpicuam eſſe iudico. Nam ea continet quæ ad ipſius plenam rationem facere uidentur. Nunc aliquot eius diuiſiones ſubijciam, ut uicioſus zelus a recto & laudabili diſcerni queat.

PRIMA DIVISIO.

ZELVS alius eſt diuinus, alius humanus, alius diabolicus.

ZELVS DIVINVS duplex eſt, unus præter ſcientiam, alter cum ſcientia. Zelus diuinus PRAETER SCIENTIAM eſt, qualem Paulus in Iudæis fuiſſe dicit, Roman. 10. Talis etiam in ipſo Paulo erat, ut habetur Galat. 1. Actorum 8. 9. Hic zelus erroneus eſt, & habet cauſſam antegreſſam, inſcitiam ueri intellectus uoluntatis Dei, & opinionem ueri intellectus, ſed erroneam. Hinc inflammatur animus amore gloriæ Dei propagandæ, & indignatione aduerſus eos, quos putat Dei hoſtes, ſed falſo, eoq; tendit totus, ut Deus glorificetur, utq; hoſtes quos ita falſo iudicat impediantur, aut etiam e medio tollantur. ZELVS diuinus CVM SCIENTIA habet cauſſam antegreſſam, ueram Dei noticiam, inflammatur amore uerbi Dei propagandi,

& odio earum rerum quæ curſui uerbi impedimento eſſe uidentur, hic quoq; eſt duplex, nempe, Tempeſtiuus & Intempeſtiuus. TEMPESTIVVS, qualis in Moſe, Phenie, Elia & Chriſto exarſit. Tabeſcere (inquit Pſal. 119.) me fecit zelus domus tuæ, quoniam inimici mei obliti ſunt uerborum tuorum. INTEMPESTIVVS & incautus, quando non ſeruatur temporis oportunitas: talis Audæ Epiſcopi Perſici fuit, de quo Theodorus lib. 5. & Euſebius lib. 10. cap. 3. Talis quoque quorundam martyrum, ut Cointi & aliorum, de quibus Euſebius lib. 4. cap. 15. qui nullo urgente ſe hoſtibus puniendos tradiderunt.

HVMANVS ZELVS eſt etiam duplex. Vnus OFFICII, ut parentis in ſua œconomia, principis in regno, præceptoris in ſchola, concionatoris in templo. Hic zelus facit, ne quis ſit negligens aut remiſſus in officio. Alter CONTRA OFFICIVM, ut Medeæ furor, quo excitabatur ad dilacerandum infantem: Neronis ſimiliter ad perdendum regnum, qui (ut refert Suetonius in uitis Cæſarum) ſolitus eſt dicere, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιγέιη πυρί, me miſceatur igne terra mortuo.

DIABOLICVS ZELVS eſt Iudæorum, Turcarum, Papiſtarum, Anabaptiſtarum, qui rapiuntur & inſtigantur a Satanæ ſpiritu ad opprimendam ueritatem Dei. Sed uiuit ille ἀψευδὴς, qui dixit: Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam.

SECVNDA DIVISIO.

ZELVS alius eſt ad uitam, alius ad mortem. ZELVS AD VITAM eſt flagrans amor cultus diuini & gloriæ

gloriæ Dei, qualis in Abel fuit. Hic Zelus impellit hominem pium, ut nullis malis cedat, ſed potius mortem & quæuis tormenta patiatur, quam ut a Deo & eius ueritate ſe auelli permittat. Hic in omnibus pijs eſt, in alijs uehementior, in alijs remiſsior. Exempla plurima huius zeli in Eccleſiaſtica hiſtoria habentur. ZELVS AD MORTEM eſt flagrans odium cultus ueri Dei, qualis in Cain, Scribis & Phariſæis fuiſſe uidetur.

TERTIA DIVISIO.

Eſt ZELVS ad culpam, eſt zelus ad gratiam. ILLE quidem, dum zelamur in malignantibus, prohibetur ut pernicioſus: Pſal. 36. Nolite æmulari in malignantibus. HIC uero eſt ardor pietatis, & religionis ueræ cognoſcendæ & intelligendæ ſtudium, qualis in Nicodemo & Cornelio fuit.

QVARTA DIVISIO.

ZELVS amantium eſt duplex, Honeſtus & Inhoneſtus. HONESTVS amantium zelus, eſt coniugis, non ferentis riualem uel amoris ſocium. Vnde zelotes dicuntur qui riualem non ſuſtinent: Hinc uocabulum ad Deum transfertur. Nam quemadmodum zelotes dicitur, qui nullum in amore fert riualem: ita Deus metaphorice zelotes ex eo dicitur, quod nullum in cultu ſibi debito fert ſocium, ſeu, quia non uult ferre, ut anima hominis ſibi deſponſata, cum dijs alienis fornicetur. Quapropter idolorum cultus in ſcriptura ſpirituale adulterium & ſcortatio dicitur. TVRPIS ZELVS eſt impudicorum & laſciuorum, qui libidini pro uero Deo & hone-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ſto coniugio ſe tradiderunt, qui zelus extreme uitupe-randus, ut qui ſpiritũ Chriſti ex anima hominis expellit.

CAPVT SEXTVM.

CONTRACTVS.

QVONIAM exacte dicere de CONTRACTV eiuſq; generibus, quibus res inter ſe commutantur, iuridicæ facultatis eſt, nolo falcem (quod aiunt) in alienam meſſem mittere, ſed tantum regulas quaſdam præſcribam quibus conſcientiæ piorum certificari de licitis contractibus poßint, ne quid mala erronea aut dubitante conſcientia in hiſce negocijs faciant.

PRIMA: Ius naturale, eſt uere ius diuinum, iuxta quod quilibet, quod uult ſibi ab alio fieri, ab alio accipere poßit.

SECVNDA: Moralis certitudo in moralibus negocijs ſufficit, hoc eſt, non ratio exactißima quærenda, ſed medium ἐν πλάτει, ut Iuriſperiti loquuntur accipiendum eſt.

TERTIA: In omni contractu caritas ex fide manans prælucere debet, & nihil in contractibus committendum, quod cum legis caritate pugnat.

QVARTA: In contractibus & rerum commutationibus proportio arithmetica ſeruanda eſt.

QVINTA: Præceptum Domini, Luc. 6. in mutuandis rebus ſeruandum eſt. Date mutuo, nihil inde ſperantes, hoc eſt: Tametſi ſimile ab ijs, quibus mutuo datur, officium minime ſperetur, tamen ijs mutuo dari oportet.

Neq;

Neq; enim Chriſtus iſto ſuo præcepto uetat ſperare, ut reddatur ſors ipſa, ſed tantum ne Ethnico more ijs ſolum res noſtras mutuo demus, qui nobis uiciſſim ſimili officio ſaltem in genere uicem rependere poſſunt.

SEXTA: Omnis contractus pugnans cum ſuperioribus regulis, illicitus eſt. Vnde ſequitur uſuram nequaquam excuſandam eſſe. Eſt enim uſura lucrum ſupra ſortem cuiuslibet rei exactum propter officium mutuationis. Hinc recte Ambroſius cum inquit, Vſura eſt eſca, uſura ueſtis eſt, & quodcunq; ſorti acceſſerit uſura eſt, quod uelis ei nomen imponas, uſura eſt. Nec de uſura ulla diſtinctio contra legem naturæ & uerbum Dei recipienda eſt. Sunt enim qui uſuram ita diuidunt, ut alia ſit prægrauans proximum, alia commodans non prægrauans, ideoq; licita. Et hanc diuiſionem putant confirmari Ebraico uocabulo, quo uſura appellatur Neſec, quod a mordendo dicitur. Verum quia hæc diſtinctio plane Grammatica eſt, primum reſpondeo, uſuram non ſolum uocari Neſec Ebræis a mordendo, ſed Marbith & Tarbith ab augmento ſiue incremento. Leuitici 25. Non dabis cibum tuum Marbith, id eſt, ad uſuram. Item: Ne accipias ab eo Neſec & Tarbith, id eſt, uſuram & incrementum. Nam poſteriori uoce ſignificat quid per priorem intelligit. Nimirum quodlibet augmentum ſeu incrementum, quod excedit ſortem. Deinde dico prohibitiones uſuræ eſſe generales, quare iſta diſtinctio ut parum firma eſt: ita minime excuſat conſcientiam uſurarij.

Longe igitur rectius ſentit Ariſtoteles qui dicit, VSVRAM ESSE CONTRA NATVRAM: Deinde cum plus recipitur quam datur, uiolatur pro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

portio Arithmetica, quæ in rerum commutationibus perpetuo adhibenda eſt. Ezech.capite 18. aperte dicit, Vir ſi non ad uſuram dederit, & amplius non acceperit, hic iuſtus eſt, & uitam uiuet. Vnde ex contrario ſequitur,minime iuſtum eſſe, qui uſuram exerceat.

SED uafri homines multa quærunt ſubterfugia, & ſe benefacere proximo, dando illi pecuniam ad uſuram gloriantur,ac ita uſurarium contractum impudenter uirtutis nomine induunt, & inter opera caritatis numerant. Sæpe(inquiunt)pauper aliquis redditur ditior ex pecunia pro qua uſuram ſoluit. At Deus non fallitur ſophiſtica, non recipit maligna ſubterfugia, Quare ſi legem Dei & caritatis contemnis, prorſus circa fidem naufragium feciſti: Quapropter aduerſus omnia argumenta eorum qui patrocinantur huic impio contractui uſurario hanc regulam opponito: De uſura non ex commodo aut incommodo eius qui mutuum accipit, ſed ex lege Dei, ex iure naturæ, & affectu uſurarij iudicandum eſt.Lex Dei uitæ regula eſſe debet, qui animum uſurarij furem docet, & uacuum caritatis proximi oſtendit.Non igitur humana excuſatio hic ualet. Nam de peccatis iudicandum eſt iuxta uerbum Dei. Quis quæſo per humanam rationem iudicaſſet, morſum pomi adeo enorme peccatum fuiſſe, niſi tanta calamitas in humano genere fuiſſet conſecuta? Quocirca diſcamus peccatum eſſe quicquid Deus prohibet,utut uideatur hominibus excuſabile, quamcunque ob cauſſam. At firma mente teneamus dictum Dauidis Pſal. 14. Domine quis habitabit in taberculo tuo, & quis requieſcet in monte ſancto tuo? Hinc inter alia reſpondet in hunc modum: Qui pecuniam ſu-

am non

am non dedit ad uſuram, unde aperte excluditur de tabernaculo DOMINI quiſquis pecuniam ſuam dat ad uſuram.

SED quid de eo dicendum, qui uſuram ſoluit? Ad hanc quæſtionem Philippus reſpondet in hunc modum: Qui ſoluit uſuras non peccat, non enim alios afficit iniuria. Quod ſane intelligendum eſſe iudico de iјs, qui inopia coacti accipiunt mutuum ab uſurariјs, non accepturi niſi accederet pactum de uſura. De diuitibus uero, qui ut plures diuitias cumulent, accipiunt ab uſurariјs mutuum cum pacto ſoluendi uſuras, intelligendum non puto: Hos enim dupliciter peccare ſtatuo. PRIMVM, quia mediocritate præſenti non ſunt contenti: DEINDE, quod ſuo exemplo præter neceßitatem confirmant uſurariorum maliciam, unde magis creſcit conſuetudo dandi ad uſuram.

TESTIMONIA DE CONTRACTV.

Matth. 7. Omnia quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, ſic & uos illis facite.

Exodi 20. Ne furtum facias.

Rom. 13. Nemini quicquam debeatis, niſi ut inuicem diligatis. Non igitur uult ut alius alium defraudet in contractibus.

Leuitici 19. Dilige proximum tuum ſicut teipſum.

1. Theſſa. 4. Ne quis ſupergrediatur neq; ſuperueniat in negocio fratrem ſuum, quoniam uindex eſt Dominus de iјs omnibus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Leuitici 25. Pecuniam tuam non dabis ad uſuram.
Deuteron. 23. Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram pecuniam.

CAPVT VII.

OECONOMIA.

OECONOMIA proprie eſt priuatæ domus gubernatio ſeu adminiſtratio, de qua pulcerrime & ſapientiſsime Xenophon in ſuo œconomico diſſerit, & ſcientiam eſſe definit adminiſtrandæ & augendæ domus. Dicitur autem œconomia παρὰ τὸ τὸν οἶκον νέμεσθαι, hoc eſt a domus gubernatione ſiue adminiſtratione. Hæc ipſum Deum autorem habet, qui eam in paradiſo inſtituit, ac poſtea quarto præcepto muniuit. Hæc prima Eccleſia fuit, ex hac prodeunt perſonæ, quibus Eccleſiarum & politiarum adminiſtrationes committuntur. Quare deteſtandæ ſunt iſtæ prophanæ uoces: Domeſtica cura eſt diabolica cura. Huiuſmodi uoces iactant impij homines, ordinationis diuinæ hoſtes. Verũ contra has blaſphemias opponendum eſt uerbum Dei, quod teſtatur Deum œconomiarum autorem eſſe, & ſimul inuocandus eſt Deus, ut ſuæ ordinationi aſsit, eamq; tueatur, ne a Diabolo turbetur, qui familijs potiſsimum inſidiatur. Scit enim, ibi prima pietatis & honeſtatis ſemina iacienda eſſe, quæ ſuffocare conatur. Quemadmodum in prima familia Adami & Euæ fecit, & hodie non deſinit in multis familijs idem facere.

Porro OECONOMIA tribus quaſi iugis conſtat.

VNVM

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

VNVM continet ſeruos & dominos: ALTERVM eſt coniugium inter uirum & uxorem: TERTIVM conſtat parentibus & liberis. Ita in œconomia ſunt ſex diuerſæ perſonæ, quarum ſingulis ſuum peculiare eſt officium, ad totius œconomiæ autoritatem & ſtatum conſeruandum faciens, propter hunc finem, ut œconomia ſit ueluti ſchola quædam, in qua de Deo & bonis rebus primum inſtituantur homines, ut ſint quoddam templum Dei, in quo Deus agnoſcatur & celebretur, quo omnes ſuos conatus unanimiter referre debent illa tria hominum iuga, quæ in œconomia eſſe dixi, de quibus nunc ordine dicendum.

CAPVT OCTAVVM.

DOMINIVM ET SERVITVS.

DISTINCTIONES ſuperiorum & inferiorum graduum inter homines ſupra in quarto præcepto, atq; in primo huius claſsis capite ſecundo, oſtenſæ ſunt. Hic igitur tantummodo de officijs dominorum & ſeruorum erga ſe inuicem (nam hi unum in œconomia iugum conſtituunt) dicam, idq; breuiſsime. Qui autem fide præditi ſunt domini & ſerui, ijs non difficile eſt in præſtandis officijs ſibi inuicem τὰ ἴσα, hoc eſt, ius analogum reddere. Et quanquam recte dicit Cyprianus, eandem eſſe naſcendi ſortem, conditionem unam moriendi, corporum materiam conſimilem, animarum rationem communem, æquali iure & pari lege uel uenire homines in

nes in hunc mundum, uel de hoc mundo poſtea diſcederet: tamen neceſſarium eſt propter conſeruationem familiarum, ut alij præſint, & alij obtemperent, Nec quicquam excogitari poteſt τῆς ἀναρχίας triſtius, unde recte Creon & Simon in loco apud Sophoclem: τῆς ἀναρχίας οὐκ ἐστὶ μεῖζον κακόν, hoc eſt, ſine imperio eſſe nullum maius eſt malum. ET QVIA inter Chriſtianos, ut inter Philemonem & Oneſinum, dominandi & ſeruiendi conditiones ſunt per Euangelium licitæ, execrandi ſunt Anabaptiſtæ & Libertini noui, qui ἀναρχίαν in mundum inuehere conantur, contra apertum uerbum Dei, quod concedit & approbat graduum diſtinctiones inter homines. Dicam igitur breuiter (ut promiſi) quædam de mutuis dominorum & ſeruorum officijs.

Paulus Epheſ. 6. utilem tractandi ſeruos regulam præſcribit, cum inquit: Et uos domini eadem facite illis (id eſt ſeruis) remittentes minas, (ſeu laxantes iracundiam) ſcientes quod & ueſter ipſorum Dominus eſt in cœlis, & perſonarum acceptio apud Deum non eſt. Et ad Coloſ. 4. Domini, quod iuſtum eſt, & æqualitatem ſeruis præbete. HAEC Pauli teſtimonia tria docent. PRIMVM, quod liceat homini Chriſtiano uti ſeruorum operis. Non enim iubet Paulus ut domini abijciant poteſtatem, quam habent in ſeruos, ſed ut eos comiter & benigne tractent. DEINDE quomodo domini Chriſtiani debeant erga ſuos ſeruos affecti eſſe, nimirum, ut eos non contemnant, tanquam uilia & abiecta mancipia, ſed ut conſeruos Dei placide & amanter foueant. POSTREMO ut reddant τὰ αὐτὰ ſeu iuſtum & æqualitatem. His enim TRIBVS eadem res ſignificatur, nimirum

ius

ius analogum aut diſtributiuum. Neque enim ſic habent domini obnoxios ſeruos ſibi, quin uiciſsim ipſis aliquid debeant. Vt enim ius analogum ualere debet inter omnes homines: ita inter dominos & ſeruos ualeat neceſſe eſt. Seruus laboret fideliter, dominus grato animo reddita iuſta mercede ſeruum laborantem complectatur, & foueat in Domino.

PORRO ſeruis hanc regulam præſcribit Paulus Epheſ.6. Serui obœdite dominis ueſtris carnalibus, cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis ueſtri, tanquam DOMINO, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed tanquam ſerui CHRISTI facientes uoluntatem Dei, ex animo cum beneuolentia ſeruientes ſicut Domino, & non hominibus. Et ad Coloſ.3. Serui obœdite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis timentes Deum, Quodcunque facitis ex animo operamini ſicut Domino, & non hominibus. EX HIS teſtimonijs Pauli collige, quid in Chriſtianis ſeruis requirendum ſit. PRIMVM igitur requiritur in ipſis timor Dei, quemadmodum in dominis ipſis, adeoque omnibus hominum ordinibus. SECVNDO requiritur ſimplicitas cordis, qua nequitia, πανουργία ſeruilis, contumax rebellio, & reſponſatrix audacia expellitur. TERTIO exigitur obœdientia erga dominos. QVARTO, regula iſtius obœdientiæ præſcribitur, nimirum, ut tanquam Chriſto ſuis dominis obtemperent ſerui. Vult enim, ut in omnibus actionibus ſuis ad mandatum Dei reſpiciant. Nihil itaque faciendum iubentibus dominis, quod pugnat contra mandatum ſu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

premi Domini, quem omnes uenerari oportet. POSTREMO magnifice ornat ſeruorum obœdientiam, cum eam Deo præſtari pronunciat. Vilißima ergo pij famuli aut famulæ ſeruitia Deo placent, illique cultus gratus exiſtunt.

CAPVT NONVM.

CONIVGIVM.

IVGVM alterum in œconomia eſſe CONIVGIVM, dixi, in quo religionis ſchola primaq; Eccleſia à Domino ordinata fuit, cuius maieſtatem ac dignitatem ſi ſpectes, multiplicem ſane inuenies. A Deo patre optimo maximo inſtituitur, ſancitur, confirmatur, benedictioneq; fœcundatur. A Filio eius Domino noſtro Ieſu Chriſto miraculo & præſentia ornatur. A Spiritu ſancto approbatur, honeſtum, immaculatum, purumq; prædicatur. Ab eodem Spiritu ſancto imago copulæ admirandæ Filij Dei & Eccleſiæ ſtatuitur. Ante peccatum & contaminatam naturam in paradiſo ſanctißimo loco initium ſumit. Exemplis Patriarcharum, Prophetarũ, ſanctorum Sacerdotum, regum, multorumq; piorum commendatur: legibus diuinis ac humanis omnium gentium approbatur. HVC accedunt FINIS & EFFECTVS, unde eius precium ſummum æſtimatur, ut ſunt, procreare ſobolem, uitare impuros concubitus, habere mutuum præſidium & auxilium: in hac prima religionis ſchola conſeruare Eccleſiam, relinquere (ubi fatis concedendum eſt) Deo, loco noſtro cultores. Hinc Plato-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

nis, licet Ethnici, grauiſsima, pio tamen homine digniſsima ſententia in ſexto de legibus: Ad nuptias (inquit) ut decet celebrandas, & hæc exhortantur, aſſerentes oportere filiorum filios relinquendo nobis uidelicet in diuino miniſterio ſucceſſuros naturam aſſequi ſempiternam. Et paulo poſt: Quapropter parentibus utriſque affinibuſque relictis ſeorſum quaſi ad coloniam proficiſcantur, ac uiciſsim ſeipſos reſpicientes habitent, liberos generando & educando & uitam quam ab alijs acceperunt, a ſe quaſi tædas ardentes alijs tradant, Deum ſemper ſecundum leges colentes. HAEC Dei æterni, ſcripturæ ſacræ, piorum hominum, ac grauiſsimorum philoſophorum teſtimonia, opponantur criminationibus Papiſtarum, qui coniugium tanquam rem prophanam, ac ſtatum in quo uiuere non liceat ſanctiſsimis uerbi miniſtris iudicant, cum tamen in Scriptura de Zacharia & Elizabet coniugibus ſic ſcriptum ſit Lucæ 1. Erant autem iuſti ambo coram Deo, uerſantes in omnibus præceptis & iuſtificationibus DOMINI irreprehenſibiles. Et ne excipiant ſacerdotes noui Teſtamenti, Paulus præcipit, 1. Timoth. 3. eligi ad Epiſcopi munus maritum, qui ſit unius uxoris uir. Et Spiritus ſanctus dicit, Hebræor. 13. Honorabile eſt coniugium in omnibus, & thorus immaculatus. QVARE RELICTA Dæmoniorum doctrina de matrimonij prohibitione, Scripturæ lucem ſequamur, ſecureque contemnamus omnes tenebras, quas Papa inuexerat contra apertum uerbum DEI.

CAETERVM ut quale nam ſit coniugium intelligatur, quaſdam Scripturæ ſententias PRIMVM recitabo,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

DEINDE certa puncta ſeu membra in coniugio ſpectanda ex adductis teſtimonijs colligam.

Geneſ.2. Adæ cum non inueniebatur adiutor coram eo, immiſit Deus ſoporem in Adam. Cumq; obdormiuiſſet, tulit unam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitq; Adam, hoc nunc os de oßibus meis, et caro de carne mea : Hæc uocabitur Iſcha, quoniam de uiro ſumta eſt. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.

Ad Epheſ.5. Vxores proprijs maritis ſubditæ eſtote, tanquam Domino, quia uir eſt caput mulieris, quemadmodum & Chriſtus caput Eccleſiæ, & ipſe eſt ſaluator corporis, ſed quemadmodum Eccleſia ſubijcitur Chriſto, ſic & uxores proprijs maritis in omnibus. Mariti diligite uxores proprias tanquam & Chriſtus dilexit Eccleſiam : Et paulo poſt : Sic debent mariti diligere proprias uxores, tanquam propria corpora. Qui diligit uxorem ſuam, ſeipſum diligit.

Ad Coloſſ.3. Vxores ſubditæ eſtote proprijs maritis, quemadmodum decet in Domino. Mariti diligite uxores ueſtras, & non ſitis amari erga ipſas.

1.Pet.3. Mulieres ſubditæ ſint uiris ſuis, ut etſi qui non credunt uerbo per uxorum conuerſationem ſine uerbo lucrifiant, conſiderantes cum timore coniunctam caſtam conuerſationem ueſtram. Et paulo poſt : Subiectæ proprijs uiris, ſicut Sara obœdiebat Abrahæ, dominum eum uocans, cuius eſtis filiæ, benefacientes & non pertimeſcentes ullam perturbationem. Viri ſimiliter co-

habitan-

habitantes ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori uaſculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ uitæ, ut non impediantur orationes ueſtræ.

1.Cor.7. Propter ſcortationem unuſquiſq; propriam uxorem habeat, & unaquæq; proprium maritum habeat. Vxori maritus debitam beneuolentiam reddat, ſimiliter autem & uxor marito. Vxor proprij corporis poteſtatem non habet, ſed maritus, ſimiliter autem & maritus proprij corporis non habet poteſtatem, ſed uxor.

Ex his Scripturæ teſtimonijs quinque colligamus. PRIMVM, quid ſit coniugium, eiusq; fines, quamq; arcta ſit copula: DEINDE, inter quas perſonas coniugium licitum ſit: TERTIO, quis nam ſit ordo poteſtatis & ſubiectionis inter coniuges: QVARTO, qualisnam affectus mutuus coniugum eſſe debeat: POSTREMO, quod nam ſit ius analogum in coniugibus. His enim quinque rite perpenſis & cognitis, quid de matrimonio pie ſit ſentiendum apparebit.

QVANTVM ad primum itaq; attinet, Moſis teſtimonium euidenter docet, non ſolum quid ſit matrimonium, uerumetiam quam ſit arcta copula coniugalis. Cum itaq; dicit Moſes, Gen.2. Dixit Deus, non eſt bonum homini eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi, matrimonium eſſe ordinationem Dei, iuxta quam aptæ perſonæ copulentur in mutuum adiutorium, aperte indicat. Eſt itaque VNVS FINIS coniugij mutuum adiutorium. Deinde cum additur: Erunt duo in carnem unam, in matrimonium tantum duæ perſonæ, maſculus unus & fœmina una admittuntur, ut ſint in carnem unam, id eſt,

indiſſo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

indiſſolubiliter copulatæ, non ſecus atque ſubſtantia ſeu reipſa eſſent una caro. Præterea dum additur: Geneſ.1. Creſcite & multiplicamini, FINIS SECVNDVS & proprius matrimonij exprimitur, qui eſt, creſcere & multiplicari, quod fit dum liberi procreantur & educantur. Huic fini Paulus adhuc TERTIVM addit: Propter fornicationem (ſcilicet uitandam) unuſquiſq; ſuam uxorem habeat. Ex his non erit difficile definitionem matrimonij colligere in hunc modum.

MATRIMONIVM ſeu coniugium eſt ordinatio diuina, in qua legitime copulantur uinculo indiſſolubili duæ perſonæ maſculus & fœmina, ut ſint ſibi inuicem adiutorio, procreent, educent ac inſtituant liberos iuxta uoluntatem Dei, præterea etiam ut fugiant ſcortationem ac omnem prohibitam uenerem. Hæc definitio collecta ex Moſe continet omnes cauſſas matrimonij, efficientem, materialem, formalem & finales: deinde indicat, quam arctum ſit uinculum, nimirum indiſſolubile, cum dicitur, Erunt duo in carnem unam. Neque tamen ex his ſequitur, nullum diuortium eſſe licitum. Nam cum dicitur indiſſolubile uinculum, oſtenditur qualiſnam ſit res copula coniugalis ex ordinatione Dei, nimirum quod nemo uolens hoc uinculum reſcindere debeat. DIVORTIVM itaque uoluntarium prohibetur, quod cum prima ordinatione coniugij pugnat, & improbatur a Chriſto Matth.5. & 19. Mar.10. Lucæ.8. Item a Paulo 1. Corint.7. cum Dominus ait: Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet, prohibet manifeſte uoluntariũ diuortium, quod fit ſine cauſſa iuſta, ac ſine legitimo iudicio, quod uice Dei exercetur ab ordinatis iudicibus.

Verum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Verum de inuoluntario diuortio longe ſe aliter res habet. Dicitur autem inuoluntarium diuortium, cum alter coniugum alterum deſerere cogitur, ob nefandum & ſacrilegum adulterium, quo copula coniugalis corrumpitur, ac fides matrimonij perfide uiolatur. Tale diuortium Chriſtus non improbat, imo diſertis uerbis admittit Matth. 19. ubi ſic inquit: Dico uobis, quicunq; dimiſerit uxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Hæc uerba Chriſti unam iuſtam repudij cauſſam, nempe fornicationem diſerte exprimunt. Qui dimiſerit (inquit) uxorem ſuam, & aliam duxerit, mœchatur, ſed excepta fornicationis cauſſa. Ergo ubi adulterium interuenit, licet contaminatam perſonam repudiare, licet quoque alium aut ſociam quærere ſine ſcelere, alioqui exceptio hic fruſtra a Domino adiecta eſſet. Quærunt Phariſæi, an liceat ob quamuis cauſſam iuxta receptam eorum conſuetudinem dimittere uxorem? Quod negat Dominus, ac unam ſolam exceptionem, nimirum fornicationem ſtatuit. HAEC EXCEPTIO, ut ſtet Scriptura, ſubaudienda eſt, Mar. 10. & Luc. 8. ubi eandem quæſtionem tractant Euangeliſtæ. Neq; enim fieri poteſt, ut Chriſtus æterna Dei ſapientia ſecum pugnet, quod profecto faceret ſi ſpeciem quam in uno loco exciperet a genere, in alijs in genus includeret, quod fieri nequaquam poteſt ſine contradictionis implicatione. IVXTA EANDEM Chriſti regulam, dictum Pauli 1. Corinth. 7. intelligendum eſt: Loquitur enim Paulus de uoluntarijs ac uſitatis uulgo diuortijs quæ fiebant ob quamlibet offenſam. Nam ſi in genere loqueretur Paulus, ſine omni exceptione, pugnaret cum regula

Chriſti, quod ſentire de ſanctiſsimo Apoſtolo impium eſt. Ex his itaque clare conuincitur, quod & licitum ſit diuortium propter adulterium, & liceat repudianti impuram perſonam aliud coniugium amplecti. QVOD AVTEM aliqui dicunt, argumentum hoc eſſe a contrario ſenſu, quod non in quauis materia ualet, falſum eſt, quia hic diſerte exprimitur exceptio. μὴ ἐπὶ πορνείᾳ. παρεκτὸς λόγου πορνείας, non ob fornicationem, excepta fornicationis cauſſa. Quare uerbis Domini, pijs in Eccleſia doctoribus Hieronymo, Ambroſio & alijs multis, & ſanctorum exemplis potius acquieſcendum, quam decretis impuris Pontificum.

CAETERVM hic magis adhuc ardua oritur quæſtio de rea perſona, an illi liceat coniugium nouum quærere poſt diuortium, ſublata omni reconciliationis ſpe? Sed quæſtio hæc ſoluitur ex dicto Chriſti, Matth. 5. ubi ſic dicit Dominus, Omnis enim qui dimiſerit uxorem ſuam, excepta fornicatione, facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit, adulterium committit. Hoc dictum Chriſti etſi uniuerſaliter ſonat, tamen exceptionem expreſſam habet, Quare ſic reſoluenda eſt ſententia. Omnis qui dimiſerit uxorem ſuam, facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterium committit, ſed excepta fornicationis cauſſa, hanc exceptionem ad utrunque membrum pertinere non eſt dubium. Quapropter ſi cauſſa fornicationis a generali dicto excludenda eſt, ſequitur profecto fornicationis cauſſa repudiatam non mœchari, ſi alteri nupſerit, nec illum qui repudiatam duxerit adulterium committere. Verum hic prudenter noſtræ Eccleſiæ, exemplo Saxonicarum Eccleſiarum, &

aliarum,

aliarum, quæ ueram Euangelij doctrinam cum illis amplectuntur, occurrere ſcandalis conantur, dum externæ diſciplinæ gratia permittendum negant, ut in eadem prouincia ſeu regione in qua crimen commiſſum eſt, rea perſona nouum matrimonium ineat. Nam ſi hæc diſciplina non adhiberetur, magnæ & horrendæ œconomiarum uaſtationes proculdubio ſecuturæ eſſent. Malignæ enim naturæ ſtudioſe ſe contaminarent, ut hoc modo liberari poſſent a matrimonio, quod ſibi moleſtius ac durius eſſe uideretur. Quapropter ſeuera diſciplina hic neceſſaria eſt, qua reprimantur homines impudici, ne ordinationem Dei ſacrilege uiolent, magno cum Eccleſiæ ſcandalo, & œconomiarum ruina.

PORRO cum Dominus dicit, Extra cauſſam fornicationis: cauſſam diuortij uelim aſsignet, qui ſubſtantiam matrimonij euertit, qualis eſt, fornicatio aut aliæ huic ſimiles, ut coactio ſeu deſertio, quarum illa non fuiſſe coniugium oſtenditur, hac ſacrilege ruptum coniugij fœdus declaratur. Quare in his caſibus prudentes iudices quærendi ſunt, qui conſcientijs recte conſulere norunt. Sed de hac re uide examen Philippi.

HACTENVS de primo membro partitionis dictum eſt: NVNC inter quas perſonas coniugium licitum ſit explicabitur: Quod ut diſtinctius fiat, tres quæſtiones excutiendæ ſunt. PRIMA, ſit ne licitum matrimonium in omnibus hominum ordinibus & ſtatibus. ALTERA, qui cognationis ſeu conſanguinitatis gradus ſint prohibiti. TERTIA, quibus affinibus contrahere inter ſe matrimonium liceat. QVANTVM autem ad PRIMAM quæſtionem attinet, num licitum ſit matrimonium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

in omnibus ſtatibus hominum & ordinibus, Papa negat, Spiritus ſanctus ait. Papa quidem matrimonium ſacramenti titulo ornat, ſed cum quæritur, an liceat ſacerdotibus, monachis & monialibus contrahere matrimonium, tanquam oblitus ſui, inter carnis opera numerat matrimonium, & in perfectionis Chriſtianæ operibus ponit ſuum impurum cœlibatum. Ad quam ſuam ſententiam ſtabiliendam impudenter abutitur ſuo more uerbo Dei. Sed quia apertus hoſtis eſt Euangelij Chriſti Papa, ipſius autoritas cum omnibus ipſius legibus merito eſt contemnenda. Præterea cum ſententia Spiritus ſancti, pronunciantis prohibitionem matrimonij, doctrinam eſſe Dæmoniorum, & clare enunciantis, matrimonium in omnibus honorabile, eſſe ordinationem Dei, Geneſis 2. Maſculum & Fœminam, &c. & plurima exempla ſanctorum Patriarcharum, Prophetarum & Apoſtolorum & caſtiſsimorum Epiſcoporum in primitiua Eccleſia, ex diametro cum impuro iſto Papæ dogmate pugnent: non iudico opus eſſe longiore confutatione in re adeo perſpicua.

At ſi quis VOTVM interueniſſe dicat, quo, quod liberum erat natura, factum eſt non liberum, dico uotum temerarium & impium non obligare, poſtquam is qui ſtulte uouit, rectius uerbo Dei edoctus eſt, Sed de hac quæſtione ſupra capite 6. ſecundæ claſsis. ALTERA QVAESTIO de gradibus conſanguinitatis, plus habet difficultatis. Sunt enim qui inter eas perſonas omnes, contractus matrimonij eſſe licitos docent, quæ non nominatim prohibentur Leuit. 18. Sunt rurſus qui propter propoſitionem uniuerſalem in Moſe expreſſam, non tantum eas

perſonas

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

perſonas prohibitas putant, qui (ut dicunt) recenſentur exempli gratia: uerumetiam multo plures, ut quæ a Iuriſperitis & Canoniſtis recitantur, uſque ad quartum gradum incluſiue. Sed perſonas enumeratas in Moſe ordine recitabo. PRIMA, pater. SECVNDA, mater. TERTIA, nouerca. QVARTA, ſoror germana. QVINTA, priuigna. SEXTA, neptis ſeu filia filij. SEPTIMA, amita ſoror patris. OCTAVA, matertera ſoror matris. Hic primus & ſecundus gradus conſanguinitatis prohibentur, etſi non uniuerſaliter. Qui priorem ſententiam tuentur, matrimonium extra hos gradus enumeratos conſanguinitatis contractum probant & non diſſoluendum propter humanas leges docent. Qui ſecus ſentiunt, multo plures perſonas prohibitas lege naturæ uolunt, de quibus conſulendæ ſunt leges politicæ, quas iudico in hac religioſe ſeruandas eſſe, & peccare eos ſtatuo, qui has leges uiolant niſi diſpenſatione ſuperioris magiſtratus excuſari poßint.

PORRO perſonæ ratione affinitatis prohibitæ, hæ ſunt: PRIMA uxor patrui: SECVNDA, nurus ſeu filij uxor. TERTIA, uxor fratris. QVARTA, priuigna. QVINTA, filius priuigni, uel priuignæ. SEXTA, ſoror uxoris. Plura de gradibus conſanguinitatis & affinitatis petantur ex ſcriptis Iuriſconſultorum & libello Philippi, & tabulis Georgij Maioris. Ego tantum catalogum perſonarum breuiter in Moſe prohibitarum inſtitui.

IAM qualiſnam ſit ORDO inter coniuges uideamus, qui quidem ex prima coniugij inſtitutione ante peccatum, & deinde poſt lapſum ex mandato Dei intelligi

poteſt, nimirum quod uxor marito ſit ſubiecta, quæ ſane ſubiectio nequaquam tyrannica eſſe debet, neque qualis dominorum eſt in ſeruos. Non enim uxor habenda eſt tanquam mancipium aut ſerua, ſed tanquam conſors uitæ omniumq; bonorum. VOCABVLVM CONIVGIS quod a coniungendo deductum eſt, tam uirum quam mulierem compræhendit, unde conſortium, coniugium intelligitur. Abraham & Iſaac ſua cum uxoribus conſilia communicarunt. Imo ipſe Abraham uerbo Domini iubetur audire ſuam uxorem. Rex Artaxerxes Heſter quam captiuam ſeruam duxit, literis publicis conſortem regni ſui uocat, idq; haud immerito. Neque enim coniugium uxorem, ancillam aut ſeruam eſſe patitur: Quod ſane primum matrimonium clarius oſtendit. Eua ſiquidem non de Adæ capite, neque de pedibus eſt facta, uerum ex coſta, ex quo ſignificatur, quam neque domina, neque ſerua illi ſit condita, ſed ſocia & conſors. Liberalis itaq; eſt ſubiectio mulierum, non ſeruilis, ut quæ caritatis lege potius quam dominationis imperio ſubijciatur marito.

SEQVITVR quod QVARTO loco propoſui, qualiſnam affectus mutuus coniugum eſſe debeat. Euripides clare dicit, Salus hæc domus maxima eſt, ſi uxor & maritus recte concordant, & a ſe inuicem non diſſentiunt: tum demum dulcis mariti & uxoris conſuetudo erit, cum eam pietas, uirtus, mutua ἐπιείκεια, & mutuus amor mollem & ſuauem reddit. Firmiſſimum etenim adeoque primum conſuetudinis uinculum fuerit inter coniuges, ſi mentes eorum pariter in Deo unum ſint, quod quidem facit, ut ſe mutuo ament, quia decreuerunt

Deo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Deo obœdire. Nulla enim eſt uirtus firma,nulla ſtabilis amicitia,niſi a Deo ortum habeat. Virtus inter coniuges mutuam oblectationem parit, quemadmodum inquit Andromacha, hæc nomen decuſq; parit, quæ ſane dum in ſecundis & aduerſis rebus exercetur, conſuetudinem uitæ reddit amabiliorem. Mutua ἐπιείκεια in omnibus amicitijs adhibenda eſt, & maxime inter coniuges, qua quaſdam interdum iniurias ferre neceſſe eſt. Mutuus amor ex pietate natus, uirtute confirmatus, & mutua ἐπιεικείᾳ auctus,errata incidentia corrigit,leniter mitigat facitq; ut in omnibus duris iucunda ſit uita.

RESTAT quod POSTREMO LOCO propoſui, de iure analogo inter coniuges, (quod tametſi intelligi poteſt ex ijs, quæ dicta ſunt, tamen breuiter attingendum uidetur.) Cum Dominus dicat Geneſ. 2. Faciamus ei adiutorium ſimile illi, hoc eſt, faciamus mulierem quæ uiro æquali officij iure reſpondeat. Vt enim mulier iure,marito officium debet,ita uiciſſim maritus κατ' ἀναλογίαν mulieri reſpondeat officio neceſſe eſt. Mulier ſit uiro ſubiecta liberaliter, maritus uiciſſim eam foueat, ac amabiliter tractet. Mulier obœdientiam Deo præſtet in ferendis partus doloribus, uir uiciſſim afflictam conſoletur, trahatq; partem iugi commiſerando & fouendo. Mulier οἰκουρός, id eſt,cuſtos domus,iuxta traditionem Apoſtoli, & pudica familiarem rem conſeruet, augeat & recte diſpenſet. Maritus contra domum defendat,foris agat,laboret pro uocationis ratione,& iuſtum uictum iuſte conquirat. Breuiter maritus & uxor officioſe ſe inuicem obſeruent, ac ſibi mutuo debita officia iuxta rationem conditionis utriuſque præſtent.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Quod cum ſit, ſibi inuicem reddunt quod debent, ſeu ut Paulus loquitur τὰ ἀυτὰ, quo dicto ius analogum in officijs præſtandis ſignificatur. Vt cum mulier marito paret, maritus armis defendit uxorem. Officia hæc diſsimilia quidem ſunt reipſa, attamen iure analogo ſibi mutuo pulcre reſpondent & ſunt æqualia.

CAPVT DECIMVM.

PATRIVM IMPERIVM.

Dixi ſupra, œconomiam tribus quaſi iugis conſtare, Quorum tertium quod eſt parentum & liberorum, explicandum reſtat. Quod quia in quarto præcepto ſupra ex parte explicatum eſt, hic breuiter PRIMVM ſcripturæ ſententias paucas colligam: DEINDE ex his ſententijs notatis, officia parentum & liberorum extruam, ut inde qualenam ſit patrium imperium appareat: POSTREMVM de præmijs & pœnis præſtiti officij & non præſtiti agam.

Exodi 20. ſancitur patrium imperium his uerbis: Honora patrem tuum & matrem tuam, ut ſis longæuus ſuper terram.

Daniel 13. De parentibus Suſannæ ſcribitur: parentes illius cum eſſent iuſti, erudierunt filiam ſuam in lege Moſi.

Ephe. 6. Et uos patres nolite ad iracundiam prouocare liberos ueſtros, ſed educate in diſciplina & correptione Domini.

Col.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Col.3. Patres nolite prouocare liberos ueſtros, ne deſpondeant animum.

EX HIS paucis ſententijs non eſt difficile colligere officia parentum mutua erga liberos: PRIMVM enim uoce Dei, parentibus traditur autoritas in liberos, ut ipſis præſint in familia, ac quæ recta ſunt imperent facienda. Ex quo ſequitur, liberos iure diuino parentibus debere eſſe morigeros. SECVNDO parentum eſt pueros educare, quod officium non ſolum lex naturæ imperat, uerumetiam hunc affectum educandi & tuendi natos, omnibus animantibus inſeuit natura. TERTIO debent parentes liberaliter ſuos liberos tractare, ac prudenter, ut retineantur in officio. Et ſummopere cauendum, ne uel nimia indulgentia, uel nimia auſteritate natos perdant. QVARTO honeſtis in moribus & uera pietate erudire liberos pars officij parentum præcipua eſt, Ideo enim liberos generamus (ut rectiſsime Plato ſenſit) ut Deo cultores pro nobis (ubi fatis conceſſerimus) relinquamus. Hoc præcipuum poſt pietatem animi erga Deum, ſanctorum patriarcharum, regum, atq; adeo omnium piorum ſtudium ſemper extitit. Atq; hæc præcipua parentum officia ſunt erga liberos, quos iure analogo æqualia parentibus reddere decet.

Verum quia liberorum officia in quarto præcepto includuntur, cum dicitur: Honora parentes, inde ea colligam. HONORIS igitur uocabulo liberi PRIMVM iubentur agnoſcere, parentum autoritatem & eminentiam, ordinationem diuinam eſſe. Nihil enim uoce Dei honorabile dici poteſt, niſi idem a Deo profectum ſit & ordinatum. DEINDE requiritur hic reuerentia erga pa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

rentes, tanquam erga Dei uicarios & nutricios ciuium Eccleſiæ Chriſti. Proinde maieſtas quædam diuina in parentibus animaduertenda eſt. TERTIO loco uerbum honoris includit in ſe obœdientiam erga parentes, quæ obœdientia tantiſper & eatenus præſtanda eſt, donec et quatenus cum obœdientia, quam ſupremo parenti Deo debemus, ſtare poteſt. Huc dictum Domini Lucæ 14. Si quis uult uenire ad me, & non odit patrem ſuum & matrem ſuam, &c. non poterit eſſe meus diſcipulus. Hic odij uocabulum non affectum, ſed euentum ſequentem odium ſignificat, qui eſt detrectare imperium, & non facere imperata contra Deum. Iſtud igitur odium pietatis eſt, non credulitatis. Præterire enim, fugere, negligereq; omnes debemus, quando eos una cum Deo colere nequimus. At uero ſi utrumq; debite fieri poterit, et Deo & parentibus obœdientia exhibenda eſt. Neq; enim obœdire parentibus is recte dicitur, qui quicquid iuſſerint faciat, ſed tum demum parentibus aliquis obœdit, cum ſponte facit, quæ ipſi recte iuſſerint. QVARTO, honoris uocabulo GRATITVDO etiam ſignificatur erga parentes, ut ſi opus fuerit, eos ſenio confectos iuuent, foueant, alant, & omnium officiorum genere ſubleuent. QVINTO, honor præterea requirit ἐπιείκειαν, qua liberi tolerent parentum errata. Quantumuis enim pauperes et miſeri ſunt, precioſi ſunt nobis habendi, conſideranda eſt quædam in ipſis diuinæ maieſtatis ſimilitudo. Quare etſi interdum uidentur nobis parum honorabiles, maieſtas tamẽ diuina (ut antea dixi) in ipſis conſiderãda eſt. Proinde moroſitati, delirio & quibuslibet parentum uitijs, opponendum eſt nomen patris et matris. Non enim

tam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

tam quales parentes, quam quod parentes habemus, æſtimandum eſt. Atq; hæc officia liberorum ſunt erga parentes, quæ ad duo capita breuitatis cauſſa reuocare poſſumus, nimirum ad AFFECTVM & EFFECTVM. Illo eos animo proſequimur, hoc externa beneficia omnia, quæ ijs grata eſſe nouimus, præſtamus. Quantumuis enim multa in eorum gratiam fecerimus, ſemper tamen inferiora erunt omnia, quam eſſe deberent. EX HAC collatione officiorum mutuorum parentum & liberorum, non eſt difficile iudicare, qualenam ſit parentum IMPERIVM, qualisque liberorum SVBIECTIO. Mitius enim parentum in liberos, quam dominorum in ſeruos imperium eſt. Autoritas maior eſt parentum in liberos, quam maritorum in coniuges, & proxime accedit imperium patrium ad regale imperium.

IAM RESTAT quod poſtremo loco de præmijs & pœnis propoſui, quæ duabus uocibus, nempe BENEDICTIONIS & MALEDICTIONIS in Scriptura ſignantur. Vt enim parentes, qui liberos ſuos uoluptatibus indulgere permittunt, diuinitus maledicuntur, ut Eli ſacerdos: ſic qui officia præſtant a Deo imperata, benedictionem reportant. Et ut longæua uita promittitur liberis honorantibus parentes, ita maledictio immorigeris denunciatur. Salomon: Oculus qui ſubſannat patrem ac matrem ſuam, corui eum effodient. Vnde tritum prouerbium:

Paret carnifici renuens parere parenti.

EXEMPLA ſunt maledictionis, Cham, Ruben, filij Eli, Abſolon, & alij innumeri.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

CAPVT XI.

VSVS DIVITIARVM, ET RERVM PRAESENTIS VITAE.

CVM diuus Paulus 1. Corint. 7. dicit, Qui utuntur hoc mundo, ſint tanquam non utentes, non præcipit Chriſtianis abijcere facultates, ſed Chriſtiani hominis animum rebus terrenis non debere occupari, nec in illis acquieſcere docet. Sic enim uiuere nos oportet, quaſi ſingulis momentis migrandum ſit ex hac uita. Quapropter in omnibus rebus præſentis uitæ corda erecta eſſe debent ad meditationem uitæ cœleſtis. Atq; hæc regula generalis eſto de uſu rerum præſentis uitæ. PORRO quia in rebus mundi nihil periculoſius eſſe poteſt, quam magna rerum affluentia, niſi ſancta prudentia aſsit (uere enim Plato dixit, diuitias cæcas eſſe ſine prudentia, & eaſdem acute cernere ubi prouidentiam ſequuntur) tria breuiter de diuitijs dicam. PRIMVM, Quæ rationes acquirendarum diuitiarum licitæ ſint. DEINDE, Qualiter nos Deus erga diuitias eſſe uelit affectos. POSTREMO, Quis diuitiarum uſus rectus & legitimus.

QVANTVM itaq; ad legitimas rationes acquirendi diuitias attinet, omnium primum incoandum eſt a regula Chriſti Matt. 6. Quærite primum regnum Dei &c. PRIMA igitur cura & præcipua eſſe debet ſalutis animæ. DEINDE quia hæc uita opus habet adminiculis, iuxta Dei ordinationem, quæri poſſunt facultates, licetq;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

cetq; ijs, quæ ad uictum cultumq; neceſſaria ſunt, quærendis operam dare, id quod nō ſolum Sanctorum exemplis, uerumetiam mandato Dei confirmatur, qui benedictionem promittit pie laborantibus. DEINDE lucrum quod proficiſcitur nobis laborantibus ex benedictione Dei, capiamus tanquam ex manu Dei, neq; malis artibus utamur, quo facultates aliorū ad nos trahamus, fructumq; laboris noſtri, tanquam iuſtam mercedem percipiamus. IN CONTRACTIBVS abſint fraudes & fallaciæ, aperteq; & ſimpliciter agamus omnia, ea fidelitate, quā ipſi ab alijs uellemus requirere. Sit labor legitimus legitimæ uocationis, ut bona conſcientia gloriari poßimus, nos in ullius fraudem nihil egiſſe.

PARTIS DIVITIIS, ſingularis ars adhibenda eſt, ne nobis in ſpinas & laqueos conuertantur. Quod ne fiat, Dauidis & Pauli ſequamur conſilia, quorum ille quidem Pſalmo 61. ſic ait: Si affluant diuitiæ, noli cor apponere. Hic uero 1. ad Timoth. 6. Diuitibus in præſenti ſeculo præcipito, ne efferantur, neue ſperent in diuitiarum incertitudinem, ſed in Deo uiuo. Eſt itaque præcipuum, ne diuitiarum huius ſeculi cupiditate ducamur, ne ijs animum aut fiduciam adijciamus, eas a nobis abdicare ſimus parati, quoties Deo libuerit. Siue habeamus eas, ſiue ijs careamus, tanquam res caducas & fragiles aſpernemur, atq; ſolam benedictionem Dei omnibus rebus mundi præferamus. Abſit fallax ſpes in incertis diuitijs: abſit ſuperbia & contemtus pauperum. Aßit ſpes in diuitiarum largitore: aßit pius humilisq; animus. PORRO ubi ſic animo diues effectus eſt aliquis: etſi ei non erit difficile, diuitias recte in glo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

in gloriam Dei, & proximi utilitatem diſpenſare, tamen nonnihil dicendum eſt, ut legitimus diuitiarum uſus conſpiciatur.

VSVS igitur diuitiarũ eſt quadruplex. PRIMVS, ut conferantur diuitiæ ad promouendam religionem & gloriam Dei. Si enim ipſi nati ſumus ut Deum glorificemus, profecto huic uſui quicquid habemus, ſeruire debet. SECVNDVS uſus eſt, ut eas in quibus uiuimus, reſpublicas iuuemus ac ornemus noſtris facultatibus, ideoque tributa ſoluenda ſunt. TERTIVS uſus eſt, ut ipſi nos pro conditione noſtri ſtatus honeſte alamus, noſtram familiam foueamus, ut domus noſtra pro facultatũ ratione honeſta conſeruetur, ſine ſordibus & prodigalitate. QVARTVS & poſtremus uſus eſt, ut fontes noſtri, iuxta Salomonis conſilium deriuentur foras, hoc eſt, ut liberales ſimus erga pauperes, diuites in bonis operibus, quo multi noſtris bonis gaudere poſsint, nobiſcum Deo patri Domini IESV CHRISTI gratias agentes, qui abunde ſuppeditat omnia.

TESTIMONIA DE DIVITIIS.

Prouerb. 11. Qui confidit in diuitijs ſuis, corruet.

Prouerb. 15. Melius eſt parum cum timore Domini, quam theſauri magni & inſatiabiles.

Pſal. 61. Si diuitiæ affluant, noli cor apponere.

Prouerb. 5. Fontes tui deriuentur foras, & tu domi-nus eorum eſto.

1. Timoth. 6. Diuitibus huius ſeculi præcipe ne ſublime ſapiant, & ne ſperent in incertitudine diuitiarum, ſed in Deo uiuo.

CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

CAPVT XII.

DE SOLLICITVDINE, ET CVRA LICITA ET ILLICITA.

QVIA nulla maior peſtis eſt ueri cultus Dei, quam ethnica & prophana CVRA & SOLLICITVDO: & rurſus nihil magis optandū, quam ut unuſquiſque ſollicite ambulet coram Deo in uocatione ſua: operæ precium eſt, ut recte inſtituantur pij de ſolicitudine licita & illicita, ne nimium uel in dextram partem deflectant, omnem curam abijciendo: uel in ſiniſtram, ethnicam & prophanam curam amplectendo. Quare tenendum, quod triplex ſit cura. VNA prophana & ethnica. ALTERA neceſſaria & ſancta. TERTIA miſta ex illis. Harum quidem extremæ illicitæ, media uero licita eſt.

IMPIA SEV ETHNICA ſollicitudo eſt, quæ oritur ex diffidentia & ignorantia prouidentiæ Dei. Hæc damnatur Matth. 6. ubi Chriſtus multis argumentis, a prouidentia Dei ſumtis, ab ea dehortatur. Hæc cura interdum CARNIS CVRA dicitur, cum quia ex carnis ſenſu ſine fide proficiſcitur, tum quia ſcopum habet carnalem, nimirum præſentis uitæ quietem & tranquillitatem.

SOLLICITVDO, quam dico neceſſariam, piam & ſanctam, commendatur Scripturæ teſtimonijs & exemplis. Rom. 12. Qui præeſt in ſollicitudine. 1. Timot. 5. Si quis ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet,

bet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior. Abraham, Iſaac, Iacob, piam ſuæ familiæ curam habuerunt. Ioſeph in Aegypto ſeptem annorum curam in ſe pie ſumſit. Daniel in Babylone, pij reges & prophetæ in populo Dei, non tanta geſſerunt ſine hac ſancta cura. Paulus 2. Corint. 11. ad Coloſſ. 2. 1. Theſſal. 2. ſuam ſollicitudinem pro Eccleſia fatetur. Sic reges pro ſuis regnis: patresfamilias pro ſua familia: miniſtri uerbi pro ſuis auditoribus: præceptores pro ſuis diſcipulis: breuiter, ſinguli in ſua uocatione ſanctam quandam ſollicitudinem habere poſſunt & debent, modo in impietatis notam incurrere nolint. Verum ne hæc ſancta ſollicitudo contaminetur, ſciendum eſt, ad eam quinq; requiri. Horum PRIMVM mandatum Dei eſt. Mens enim pia nihil aggredi debet ſine mandato Dei. Honeſta igitur erit uocatio piæ & ſanctæ curæ. DEINDE proficiſci debet ex fide. Nam ſine fide Deo placere nihil poteſt. TERTIO, quia niſi Dominus ædificauerit ciuitatem, fruſtra laborant qui ædificant eam, adhibenda eſt inuocatio quidem, qua auxilium Dei petas, gratiarum uero actio, qua ſucceſſum Deo tribuas, & non tuæ prudentiæ aut iuſticiæ. Eſt enim optimum remedium aduerſus ſollicitudinis ethnicæ tentationem, precibus ardentibus ad Deum confugere, quod ad Philip. 4. docemur. QVARTO tendat tua cura in gloriam Dei principaliter. Quanquam autem tuæ domus incolumitas ſpectari poteſt, tamen principalis finis erit gloria Dei. QVINTO, ſi parum labor noſter uotis reſpondeat, ſubmittamus nos paternæ uoluntati Dei, in uero timore & humilitate, iuxta conſilium Petri, 1. Pet. 5. dicentis: Humiliamini ſub potenti manu Dei,

ut

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

ut uos exaltet in tempore uiſitationis, omnem ſollicitudinem ueſtram proijcientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de nobis. Et Pſalm. 54. Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iuſto. Debent igitur pij iuxta uerbum Chriſti PRIMVM quærere regnum Dei, DEINDE Dei iuſticiam, TERTIO fide promiſſionem curæ diuinæ amplecti. Dicit enim, Et hæc omnia adijcientur uobis. TVM abijcienda eſt prophana ſollicitudo, ſtrenueq; in uocatione laborandum, ſeruatis circunſtantijs ſanctæ curæ, quas enumeraui.

MISTA EST, quæ partim pia apparet, partim prophana conuincitur, ut cum curamus quidem, quæ officij noſtri ſunt, id quod Deus a nobis ſerio requirit: ſed propter innatam in nobis dubitationem de prouidentia Dei, limites transgredimur, ac in officium Dei ſacrilege irrumpimus. Vt, cum paterfamilias recte quidem & pie inſtituit liberos, ſuam familiam curat, ſed nimia trepidatio & anxietas ad impatientiam impellit, quando uotis non reſpondet labor & cura noſtra. Iactet igitur hanc curam pius in Dominum, & ſtrenue faciat officiũ, nec ſinat piam curam ethnica diffidentia conſpurcari, quo abiecta ethnica diffidentia & anxietate, pax nobis interne conſtet, ac erga homines ſimus modeſtiores & manſuetiores, cum quibus eidem Domino ſeruimus excuſſo iugo Mammonæ & ethnicæ ſollicitudinis.

CAPVT XIII.

PERFECTIO CHRISTIANA.

HVC

HVC breuiter commonefactionem & doctrinam utilem de Chriſtiana perfectione adijciam. Nam huius rei uera explicatio, & ſtimulos addit in ſtadio pietatis currentibus, & conſolatur pios, dum ſuas ſordes & imperfectionem agnoſcentes, intuentur beatam illam uitam, in qua plena perfectione beati fulgebunt ſicut ſol in domo patris ſui. VT autem hanc doctrinam rectius intelligamus, omniũ primum ſtatuendum eſt DISCRIMEN inter duplicem perfectionem piorum, quarum ALTERA in præſenti uita exiſtit, ALTERA erit in futura. Ingens enim diſcrimen eſt perfectionis Chriſtianæ ratione huius duplicis ſtatus. Nam longe alia eſt perfectio currentis, quam perfectio conuenientis. Illa militantis, hæc triumphantis eſt. PII ITAQVE in hac uita dicuntur perfecti, non ſicut perficiendi ſunt in illa mimortalitate, qua æquabuntur Angelis Dei, ſed ſicut eſſe poſſunt in hac peregrinatione perfecti. Neq; enim præſentis uitæ perfectio æſtimanda eſt ex perfectione iuſticiæ (nemo enim eſt qui non peccet) ſed ex imputatione diuina, & cordis rectitudine, qualis eſſe poteſt in hac uita. AT IN futura uita æſtimabitur ex perfectione iuſticiæ, & erit plena glorificatio futura ſanctorum, plena noticia Dei, abſoluta cordium puritas, & perfecta obœdientia in omni æternitate.

Porro DEFINITIONEM perfectionis Chriſtianæ, qualis eſſe poteſt in hac uita, colligam primum. DEINDE partes eius ſubijciam. TVM quare perfectionis nomen ei tribuatur, oſtendam.

CHRISTVS Matth.19. iuueni, a quo interrogatus erat de uita æterna conſequenda, dicit: Si uis perfectus

eſſe,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

eſſe, uade uende tuas poſſeßiones, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & ueni ſequere me. Ex his uerbis Domini ſolidam definitionem colligere non eſt difficile, ubi primum hoc ſtatuerimus, quod hoc fuerit, quantū ad ſpeciem facti attinet, PERSONALE PRAECEPTVM, alioqui nec Noë,nec Abraham,nec Dauid fuiſſent perfecti,qui tamen perfecti teſtimonio Dei dicuntur. Proinde genus facti nobis definitionem perfectionis exhibebit. Quid hic requirit Chriſtus ab adoleſcente? ut ex præcepto intelligat ſe imperfectum eſſe, iubet ut uendat facultates,det pauperibus, & ſe ſequatur. Vendere autem facultates mandāte Chriſto,eſt obœdientiam erga Chriſtum anteferre omnibus rebus mundi,& paratum eſſe,non ſolum uendere, ſed etiam perdere propter Chriſtum omnia, ſi res ita poſtulauerit, & ſimul Chriſtum ſequi,& proximum beneuolentia complecti. Nam hæc Chriſtus coniungit. PERFECTIO itaque CHRISTIANA eſt agnita imperfectione,ex fide Chriſti, obœdientiam erga Deum præferre omnibus rebus mundi,ac ei totam uitam approbare. Sita eſt igitur hæc perfectio in affectu potius, quam in effectu: imputatione perfectionis potius, quam in perfectione iuſticiæ. Deus autem ex ſua bonitate tale ſtudiū PERFECTIONIS titulo ornat,ut magis magisq; ad perfectionem tendamus. Hæc definitio per locum a coniugatis etiam probari poteſt. Scriptura Abrahamum pronunciat perfectum,quia uoci Dei obtemperauit, dulci patria, parentibus,amicis, fortunis præſentis uitæ poſthabitis, Deum ueracem credidit, ei totam uitam approbauit. Similiter ante ipſum Noë qui iuſtus & perfectus in ſcriptura

prædicatur, uocem Dei audiuit, impijs mundi conſilijs renunciauit, parauit arcam, et ſe totum ad normam uerbi diuini, concepta in ipſum fiducia, compoſuit. Ex his confirmatur apertiſſime definitio, quam propoſui. PHILIPPVS hanc tradit, quæ a mea non diſſentit. PERFECTIO CHRISTIANA eſt agnitio noſtræ infirmitatis, & fiducia mediatoris, & præſentia Dei in cordibus noſtris transformantis nos, ut fiamus ſimiles imaginis Dei, quæ eſt, λόγος æterni Patris.

PORRO PARTES Chriſtianæ perfectionis ſitæ ſunt in rectitudine mentis, affectuum puritate et morum integritate. RECTITVDO MENTIS eſt recte ſentire de Deo, iuxta ipſius uerbum: PVRITAS AFFECTVVM agnitione noſtræ infirmitatis, fiducia mediatoris, & uoto pietatis continuandæ æſtimatur: MORVM INTEGRITAS in pietate erga Deum, ſanctimonia uitæ, dilectione erga homines, ſancta in uocatione cura abſoluitur. Breuiter, perfectio Chriſtiana poſita eſt in uera conuerſione hominis ad Deum, ſeu pœnitentia ſalutari.

HAEC VERA CONVERSIO ſiue pœnitentia triplici de cauſſa perfectionis nomine honoratur. PRIMVM propter reſpectum ad ſuperiorem uitam, cum in tenebris & ignorantia Dei uiximus: DEINDE propter imputationem. Etſi enim ſordes multæ adhærent ſanctis, tamen Deus iſtas ſordes non imputat, modo ſpiritu ipſius ducamur: POSTREMVM, quia ad perfectionem illam glorioſam tendit.

PORRO PERFECTIO Chriſtiana qualis in futura uita erit, antea definita eſt, & ſimiliter in tribus

eſt

eſt poſita. PRIMVM in doctrina, ſeu noticia, ſeu in mentis rectitudine. Cum uenerit inquit Apoſtolus 1. Cor. 13. τὸ τέλειον, abolebitur τὸ ἐκ μέρους. Nunc cernimus per ſpeculum in ænigmate, tunc facie ad faciem. DEINDE in affectuum perfecta puritate: erunt puriſsimi cordis, puriſsimi affectus, ardēs dilectio Dei, læticia ſpiritus etc. POSTREMO in tota uita lucebit imago Dei, Nos, inquit Paulus, ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus, 1. Ioan. 3. Cariſsimi, filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus, ſcimus, quoniam cum apparuerit ſimiles ei erimus: quoniam uidebimus eum ſicuti eſt. Et omnis qui habet hanc ſpem in eo, purificat ſe, ſicut ille ſanctus eſt. Breuiter, PERFECTIO SANCTORVM in beata uita, conformitas noſtri cum Deo erit, habitatio Dei in nobis, plena fruitio Dei, abſoluta dilectio, cuius ſpes (ut Ioannes monet) nos excitare debet ad ſanctimoniam uitæ in hoc mundo, ut aliquo modo illam expectatam incoemus perfectionem iuſticiæ. HAEC de perfectione Chriſtiana ſcire utile eſt, unde non ſolum excitamur ad diligentiam in tota uita: uerumetiam aduerſus peſtilentem doctrinam Monachorū de perfectione armamur, qui perfectionem in mendicitate ponunt, contra omne uerbum Dei, ac exempla eorum qui perfectionis laudem in Eccleſia conſecuti ſunt.

TESTIMONIA DE PERFECTIONE CHRISTIANA.

Iacobi 1. Cæterum patientia opus perfectum habeat, ut ſitis perfecti & integri, nullaq; in parte diminuti.

Matth. 5. Eſtote perfecti, ſicut & pater ueſter cœleſtis.

Coloſ. 1. In ipſo (Chriſto) complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipſo.

Philip. 3. Non quod apprehenderim, aut iam perfectus ſim, ſed ſector, ſi etiam apprehendam, quatenus apprehenſus ſum a Chriſto Ieſu. Fratres, ego meipſum nondum arbitror aſſecutum eſſe, unum autem illud ago, ea quidem quæ a tergo ſunt obliuiſcens, ad ea uero quæ a fronte ſunt enitens, iuxta præfixum ſignum inſequor ad palmam ſupernæ uocationis Dei per Chriſtum Ieſum, Quotquot itaque perfecti ſumus, hoc ſentiamus.

Matth. 19. Si uis perfectus eſſe, uade uende quæ poßides, da pauperibus & ueni & ſequere me.

FINIS.

INDEX

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.

Artes & linguæ in Theologo requiruntur 2
Abſurdum in Theologia contra articulos fidei, legem moralem, & claram Dei ordinationem 7
Actionum humanarum gradus 64. 65. &c.
Actionum ad externam diſciplinam pertinentium genera duo 66
Actionum ſpiritualium cauſſæ præcipuæ 69. & 70
Adam conſideratur dupliciter 77
Ad actiones, ut recte gerantur, tria requiruntur 64
Adminiſtrationis diuinæ modi tres 48. 49. 50
Adiaphora quid 335
in Affectibus definiendis tria oportet concurrere 366 367
Amen quid 266
Angeli & homines cur conditi 46
Anthropomorphitarum error 36
Antitheſeon collatio quid proſit 9
Antinomiæ in ſacris literis, cur in ſpecie tantum, & non reales 11
Antinomias ſacrarum literarũ ſoluendi ratio dialectica ibidem
Appellationum, quæ Deo competunt, diuiſio 34
Appellationum, quæ Deo competunt, definitiones 36. 37. 38

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Appellationes filij Dei, quæ naturarum proprietates ſignificant, ab officij appellationibus diſcernendæ 42
Appellationes filij Dei, quæ denotant officium, competunt toti perſonæ, non alicui naturæ ſeorſim ibid.
Arrianorum doctrina de Filio Dei impia 37 & 38
Autoritas eccleſiaſtica quas res habeat ſubiectas 327.328
Autoritas eccleſiaſtica penes quas perſonas 329. 330

B.

Bona opera 160.161.162 &c
Bonorum operum doctrina generalis ſex quæſtionibus comprehenſa 161
Bona opera quæ facienda ſint 161.162
Bona opera quomodo fiant, & quæ ad ea facienda requirantur 163
Bona opera quomodo placeant 164.165
Bonorum operum cauſſæ triplices 165. 166
Bonorum operum neceßitas ibid.
Bonorum operum dignitas 166.167
Bonorum operum præmia multiplicia 167
Bonis operibus cur promißiones ſint additæ 167.168
Bona opera in quib. Deo placeant, et nõ placeãt 168.169
Bonorum operum præmia cur mercedis nomine dignetur ſcriptura 170.171
Baptiſmus unde dicatur 285
Baptiſmus quid ſit 286
Baptiſmus duplex ibid.
Baptiſmi inſtitutio 286.287
Baptiſmi definitio apud Petrum 291
Baptiſmi modus 293

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

C.

Conſilium diſcendi Theologiam 1. & 2
Capita doctrinæ Eccleſiæ duo maxima, Lex & Euangelium 5
Contradictionis iuſtæ octo conditiones 11
Contradictionis iuſtæ lex prima, ut uitetur ambiguitas ibidem
Contradictionis ambiguitas in quinque rebus conſiſtit ibid.
Contradictionis iuſtæ lex ſecunda, de iјsdem ſubiectis 13
Contradictionis iuſtæ lex tertia, de iјsdem obiectis ibid.
Contradictionis iuſtæ lex quarta, de iјsdem cauſis ibid.
Contradictionis iuſtæ lex quinta, de eadem relatione 14
Contradictionis iuſtæ lex ſexta, de eadem comparatione ibid.
Contradictionis comparatio quintuplex 14. & 15
Contradictionis iuſtæ lex ſeptima, de eodem modo rei ſignificatæ & dicentis 16
Contradictionis iuſtæ lex octaua, de eodem tempore 17
Contradictionis ſacrarum literarum conciliandæ generale præceptum 18
Catalogi capitum, quæ in ſingulis claßibus explicantur 22. 23. 24
Cognitionis uocabulum quid ſignificet 28
Communicatio idiomatum quid ſit 40 & 41
Communicatio idiomatum cur tantum tribuatur perſonæ in concreto 40
Creatio 45. 46. 47 &c.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Creatio quid 45
Creaturæ cur bonæ prædicentur cauſſæ 46
Creaturæ de quibus nos admoneant, & in ijs quæ ſpectanda 46
Creatarum rerum gradus quatuor 47
Creatarum rerum finis 47
Contingentia 71 & 72
Contingentia quid ſit? 71
Cauſſarum gradus duo in natura 71
Contingentiæ cauſſa uoluntas Dei, angelorum & hominum 72
Contingentiæ teſtimonium Dei prouidentia 72
Concupiſcentia quibus rebus conſtet 75
Contritio quid ſit? 93
Contritionis quatuor proprietates ibid.
Cauſſarum ordines in iuſtificatione hominis concurrentium 104 & 105
Cultus Dei quid ſit, & definitionis explicatio 156.157 158
Cultus Dei fundamentum duplex 155
Cultus Dei, alius expiatorius, alius meritorius 156
Cultus Dei regula 154
Cultus Dei alius internus, alius externus, & utriuſq; definitio 159
Cultus Dei diuiſio apud Paulum 160
Cultus Dei ſpiritualis ratio legitima 154
Conſcientia 180.181.182 &c.
Conſcientiæ malæ deſcriptio apud Iuuenalem 180
Conſcientiæ deſcriptio apud Ouidium 180
Conſcientiæ definitiones ex Paulo 182

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Conſcientia ex quibus conſtet 181
Conſcientiæ ſyllogiſmus practicus & eius partes 181
Conſcientiæ bonæ fulcra quatuor 184
Conſcientiæ differentiæ 185
Conſcientia bona & mala quid? 185
De conſcientia gloriatio quas habeat exceptiones 186
Conſcientia erronea utrum obliget nec ne? ibid.
Carnis & ſpiritus uocabula quid ſignificent apud Paulum 187
Chriſti hiſtoria ad quatuor capita refertur 212
Chriſti humanitatis hiſtoria in ſex partes ſecatur in ſymbolo ibid.
Chriſti nomina diuinitatem eius & officium explicantia 213. 214. 215
Chriſti conceptio & natiuitas, earumque circumſtantiæ 224. 225. 226
Chriſti natiuitas cur annuncietur ab angelo 224
Chriſtus quomodo & cur a Spiritu ſancto ſit conceptus 225
Chriſtus cur natus ex Virgine 226
Chriſti mater uirgo, cur uiro fuerit deſponſata 226. 227
Chriſtus natus ex proſapia Dauidis duas ob cauſſas 227
Chriſtus quo tempore natus ſit 227
Chriſtus cur uenerit in mundum 228
Chriſti paßio & mors, & harum cauſſæ 228. 229. 230
Chriſti paßio quem habeat effectum 230. 231. 232
Chriſti paßionis meditatio 232. 233. 234
Chriſti ſepultura & eius typus 234
Chriſtus cur ſepultus ibid.
Chriſtus cur deſcenderit ad inferos 234. 235

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Chriſti reſurrectio, & eius commoda 235. 236
Chriſti aſcenſio ad cœlos, & ſeßio ad dexteram patris 236. 237. 238
Chriſti ad iudicium extremum aduentus 238
a Chriſto tota ſalutis ſumma dependet 239
Catholicum quid ſit 244
Carnis reſurrectio 247
Conditiones reſurgentium 248
Chriſtus duplici modo inuocandus 253. 262
Circunciſio 280
Cœna Domini quid 294
in Cœna Domini quæ circunſtantiæ ibid.
Cœnæ Dominicæ uariæ appellationes 297. 298
in Cœna Domini tria paria rerum diuerſarum 300
Cœnæ Domini meditatio in quibus conſiſtat 301
Claues regni cœlorum quid ſint 314
Corrigendi facultas penes quos 324
Ceremoniæ quid & quottuplices 334
Ceremoniæ ordinis & decori cauſſa inſtitutæ 334
Crux quid 341
Crucis cauſſæ 341. 342
Crucis piorum & impiorum diſcrimen 346
Crucis piorum conſolationes octo 347. 348
Contractus 370
Coniugium a quo inſtitutum 378
Coniugij finis & effectus ibid.
Coniugium quid ſit 381. 382
Coniugium inter quas perſonas licitum 385. 386
Coniugium uota utrum tollant ibid.
inter Coniuges qualis ordo 387. 388

Coniugum qualis mutuus affectus 388
Coniugum iura analoga 389
Cura licita & illicita 397
Cura triplex 397.398

D.

Definitionis rerum in controuerſijs utilitas 5
Diuiſionis rerum utilitas ibid.
Doctrina ad ſalutem neceſſaria non eſt obſcura 8
Deus 25.26.27.28.&c.
Dei definitiones duæ ex Platone 26
Dei definitio apud Xenophontem 26
Dei deſcriptio, & eius quinq; partes 29. & 30
Differentia inter naturam & perſonam 36.37
Diſcrimen inter uocabula, naſci & procedere 39
Doctrinæ de Deo utilitates ſex 44. & 45
Doctrina uitæ communis filiorum Dei 118
Decalogus quid contineat 118
Decalogus totus eſt συνεκδοχικὸς 126
Decalogum interpretandi ratio 126.127.128
Decalogum tractandi ordo 128
Decalogi uerba 129.130.131
Decalogi præceptorum duplex diſtinctio 131.132
Decalogus conſtat duabus tabulis 132
Decalogi præcepta ad duas theſes refert Chriſtus ibid.
Dei nomen in uanum aſſumere quid 142
Deum glorificare quid 158
Deum habere quid 135
de Deo hiſtoria ad tria capita refertur 211
Deo patri in Symbolo tria attribuuntur ibid.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Deus quare ſit nobis pater 212
Dei nomen quomodo ſanctificetur 263
Dei uoluntas quomodo a nobis fiat 264
Dei apparitionis exempla ex ſacris literis 271
Dicta Patrum in triplici ſunt diſcrimine 267.268
Diſciplina Eccleſiaſtica ordinaria quid & quottuplex 317.318
Diſciplina Eccleſiaſtica extraordinaria 325
Diſciplina cleri peculiaris quibus conſtet 326.327
Dicta interpretum triplicia 328.329
Dominium & ſeruitus 375
Diuortium uoluntarium & inuoluntarium 382.383
Diuitiæ & earum uſus 394
Diuitiarum acquirendarum ratio legitima 394.395
Diuitiarum uſus quadruplex 396

E.

Enchiridion auctoris Theologicum in quatuor claſſes diſtinctum 21
Euangelium 88
Euangelium quid proprie ſignificet 89
Euangelium quid ſignificet Apoſtolis 90
Euangelij definitio unde colligatur, & quid ſit ibid.
Eccleſiæ duplex uerbum propoſitum 97
Eccleſia, & eius ſignificatio 205
Eccleſia quid 205.206
Eccleſia quibus titulis ornetur in ſcriptura 206.207
Eccleſia militans & triumphans 207
Eccleſiæ unitas in quibus conſiſtat 207.208

Eccleſia catholica & particularis 208
Eccleſia quibus rebus conſtet & fulciatur 208
Eccleſiæ ſigna 208
Electio quid ſignificet in ſcriptura 199
Eccleſiæ ſanctæ conditiones quatuor 243
Eccleſia cur una ibid.
Eccleſia cur ſancta cauſſæ quatuor ibid.
Eccleſia cur catholica cauſſæ quatuor 244
Eccleſia cur firma ibid.
Eccleſiæ doctrina 267. 268
Eccleſiæ doctrina quam habeat cautelam 269
Eccleſiæ doctrina certa 269. 270
Eccleſia catholica quomodo æſtimetur 307
in Eccleſia duo hominum genera 307
Eccleſiæ miniſtri quomodo pares & diſpares 307. 308
Eccleſiæ miniſtrorum ordo poſt Apoſtolos 308. 309
Eccleſiæ Danicæ ordo 311. 312
Eccleſia uniuerſalis ius habet cognoſcendi doctrinam 316
Excommunicationis Eccleſiaſticæ tres fines 322

F.

Filius Dei cur λόγος dicatur 37 & 38 & 55
de Filio Dei cognitu neceſſaria 42
Fides quid ſit 93 & 97
Fidei uaria ſignificatio 97
Fides legalis & Euangelica ibid.
Fides fiduciæ quid ſit ibid.
Fiducia, quod forma ſit fidei promiſſionis, unde probetur 98
Fides profeſſionis doctrinæ ibid.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Fides operationis miraculorum 99
Fides remunerationis bonorum operum 99
Fides ſola iuſtificat 106
Fines iuſtificationis quatuor 105
Furti quædam ſpecies 151
Filius Dei cur uocetur Emanuel 163
Fides in Chriſtum qualis eſſe debeat 213
Fidei in Chriſtum meditatio in quibus conſiſtat 213. 214
Fides in Spiritum ſanctum qualis requiratur 242
Flagitiorum diuiſio 322

G.

Gradus actionis diuinæ in reparatione noſtri 113. 114

H.

Hominis & animantium membra cur Deo tribuantur 36
Homo 53. 54. 55
Homo quid 53
Hominis ſtatus quadruplex in ſacris literis 54. 55. 56. &c.
Homo qualis fuerit in ſtatu innocentiæ 54. 55
Homo homini quot modis ſit proximus 172. 173
Homo uetus & nouus, & eorum diuerſa ſtudia 187. 188
Homo uetus & nouus quomodo & quare ſic dicantur 187
Homo uetus & nouus dupliciter conſiderantur 187
Homo uetus & nouus quid ibid.

Homi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Hominis noui definitio apud Paulum ibid.
Homo nouus duobus modis dicitur ibid.
Homo externus & internus 188
Homo apud Paulum diuiditur in terrenum & cœleſtem 188
Hominum in mundum propagationes uariæ 226

I.

Iuſticiæ Chriſtianæ definitio 20 & 21
Idioma quid ſit 40
Imago Dei quid 54
Imago Dei duplex 55
Imago Dei naturalis duplex, eſſentiæ & gloriæ ibid.
Imago Dei gratuita in homine tripliciter conſideratur 56. & 57
Imago Dei quatenus in homine remanſerit 57
Iuſticia originalis 60.61
Iuſticia originalis quid ibid.
Iuſticiæ originalis materiale & formale ibid.
Inobœdientiæ uox quatuor complectitur in ſcriptura 73
Iuſtificatio 99
Iuſtificationis uaria ſignificata 99. 100. 101
Iuſtificationis definitio 102
Iuſtificator quis 104
Iuſtificandi modus ibid.
In reparatione noſtri officium noſtrum 114. 115
Imagines, & quid de ijs ſentiendum 137. 138
Imaginum in templis uſus triplex 137. 138. 139
Imaginum uſus politicus triplex 140. 141

Inuocatio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Inuocatio Sanctorum & eius fundamenta infirma 260
Iudicia 363
Iudicium publicum & priuatum ibid.
Iudicijs an recte utantur Chriſtiani ibid.
Iudicia cur ſint conceſſa, cauſſæ quatuor 364

L.

Locorum Theologicorum Philippi tres ordines 5
Item quatuor ibid.
Legis uocabulum generale 20
Liberum arbitrium 61. 62
ad Liberum arbitrium pertinentium quorundam uocabulorum explicatio 61
Liberum arbitrium quid, & unde ſit 62
Liberum arbitrium cur Theologi quidam oppugnent 62. 63
Libertatis uocabulum quæ habeat oppoſita 63
Libertatis uocabulum in doctrina Eccleſiæ opponitur ſeruituti, non coactioni 67
Liberi arbitrij definitio 63
de libero arbitrio quæſtio potiſſima, & quomodo ad eam ſine errore reſpondendum 64
Liberum arbitrium quarum ſit rerum ibid.
Liberum arbitrium in quibus actionum gradibus homo habeat & non habeat 65. 66
Libertatis in externis rebus tres cauſſæ 66
Liberum arbitrium quomodo in homine ſit, & non ſit, diuerſo reſpectu 68
Liberi arbitrij uires manent quo ad ſubſtantiam, non quo ad habitus 69

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Legis uaria ſignificata 119.120
Lex quid ſit 121
Legi neminem ſatisfacere demonſtrationes quinq; 122
123
Lex cur ſit præcepta cum ſit impoßibilis 124
Legis uſus triplex 124. 125
Legis tripartita diſtinctio 125
Legis moralis duæ quaſi partes 125. 126
Legis rigor in tribus conſiſtit 126
Lex moralis quomodo ſit abrogata 125. 126
Legis proœmium duplex & eius explicatio 133. 134
Legis & Euangelij ἀντίθεσις 103
Litera & ſpiritus 189
Litera & ſpiritus quid ſignificent 190
Liber uitæ quid 199
Lutherus reformator Eccleſiæ in Germania 311
Lapſuum genera quot 318
Libertas Chriſtiana quid 332
Libertatis Chriſtianæ gradus quatuor 333
Leges 357
Legis rigor & ἐπιείκεια quando obſeruanda 359
in Legibus duo obſeruanda 358
Liberorum officia erga parentes 391. 392

M.

Meritum mortis triplex 79
Merces diuerſas habet ſignificationes in ſacris literis
170
Mercedis ſignificatio generalis & ſpecialis 171

Mereri & meritum quid ſignificent proprie & κατα-
χρηστικῶς ibid.
Mors ſecundum ſcripturam triplex 250
Malū in oratione dominica qd in genere ſignificet 266
Miraculorum ueteris teſtamenti diſtinctio ſecundum
tempora 272.273
Miraculorum noui teſtamenti diſtinctio 275.276
Mortificatio quid & quottuplex 348.349
Magiſtratus unde 351
Magiſtratus quid 352
Magiſtratus boni conditiones ibid.
Magiſtratus officium 353.354
Magiſtratus quale ius in ſubditos & eorum bona 355
Magiſtratui quid debeant ſubditi 356
Magiſtratus Chriſtianus an recte poßit permittere ali-
quid prohibitum uerbo Dei 360.361

N.

Noticia de Deo duplex 25
Noticia de Deo uniuerſalis ibid.
Noticiæ uniuerſalis de Deo uſus duplex 27
Noticia de Deo peculiaris duplici fundamēto nititur ibi.
Noua obœdientia quibus rebus conſtet 94

O.

Obſcuritas aut in rebus, aut in uerbis, aut in utrisque ſi-
mul 7
Obſcuritas in rebus explicatur quinque rationibus 7
Obſcuritas in uerbis duplex 8

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Obſcuritas uerborum ſingulorum unde orta & quomodo explicanda ſit ibid.
Obſcuritas uerborum compoſitorum ſeu phraſium quomodo illuſtranda ibid.
Obœdientia erga Deum immediata & mediata 132
Opera caritatis 172. 173. 174
Operum caritatis cauſſæ efficientes 172
Operum caritatis obiectum 172. 173
Operum caritatis cauſſæ finales 173
Operum caritatis diſcrimen ibid.
Opera uocationis 174. 175. 176
Ordo actionum Dei in prædeſtinatione 197. 198
Oratio 251. 252
ad Orationem neceſſaria quinq; 251
Orantis affectus qualis eſſe debeat ibid.
Orationis & inuocationis cauſſæ ibid.
Oratio ad quem dirigenda 252
Orationis materia 253
Oratio Chriſtiana quid ſit 254
Orationis genera quatuor apud Paulum 254. 255
Orationis Chriſtianæ circunſtantiæ 255. 256
Orationis tempora diſciplinæ gratia obſeruata 255
Orationis locus 255
Orationis ordo 256
Orationis geſtus 257
Orandi ſtudium quæ uel extinguant uel impediant 257 258. 259
Orationes exaudiendi modus duplex apud Deum 259
Oratio pro fratribus 260
Oratio dominica, & eius enarrandi methodus 260. 261

Orationis dominicæ exordium, & quid in eo contineatur 261
Orationis dominicæ exordium quid nos doceat 263
Orationis dominicæ petitio prima 263
Orationis dominicæ petitio ſecunda ibid.
Orationis dominicæ petitio tertia 264
Orationis dominicæ petitio quarta ibid.
Orationis dominicæ petitio quinta 265
Orationis dominicæ petitio ſexta ibid.
Orationis dominicæ petitio ſeptima 266
Orationis dominicæ explicandæ & tractandæ ordo 266.267
Ordo Eccleſiaſticus 306
Opera triplicia 335
Oeconomia quid 374
Oeconomia tribus quaſi iugis conſtat 375

P.

Principia quatuor, quæ afferenda ſunt ad ſtudium Theologiæ 2
Principiorum illorum quatuor uſus 3
Periſtaſis loci ſæpe obſcuritatem tollit 7
Perſonæ definitio 37
Perſonæ diuinitatis tres ibid.
Patris uocabulum duplicem habet relationem 38
Perſonarum in diuinitate proprietas duplex 39
Prouidentia Dei 48.49.50
Prouidentia Dei uniuerſalis 49
Prouidentia Dei ſpecialis ibid.
Prouidentia Dei peculiaris 59

Prouiden-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Prouidentiæ Dei finis & uſus duplex 50. & 51
Prouidentiæ Dei diſtinctiones duæ 51. & 52
Peccatum cum ſuis differentijs 73
Peccati definitio generalis ibid.
Peccati ratio in quibus conſiſtat ibid.
Peccati materiale & formale ibid.
Peccati differentiæ 74
Peccatum duplex ibid.
Peccatum originale quid ibid.
Peccati originis materiale & formale ibid.
Peccata quæ in lapſu primorum parentũ concurrant ibi.
Peccati originis uaria nomina in ſacra ſcriptura 75.76
Peccatum originis pro diuerſitate perſonarum uariat ui & efficacia 76
Peccatorum genera tria 76
Peccati originis cauſſæ 77. 78
Peccati originis propagatio 77
Peccatum originis alienum & proprium 78
Peccatũ orig. nõ eſt ſubſtãtia, ſed aduenticia qualitas ib.
Peccatum actuale quid 78. 79
Peccatum actuale aliud ueniale, aliud mortale 79
Peccare mortaliter quid ibid.
Peccatum actuale aliud omiſsionis, aliud commiſsionis 80
Peccatum actuale aliud ex infirmitate, aliud ex ignorantia, aliud ex malicia ibid.
Peccatum ex malicia duplex 80. 81
Peccatum in Spiritum ſanctum 81
Peccati in Spiritum S. Phariſæi conuicti a Chriſto ibid.
Peccatum in Spiritum ſanctum quid ibid.
Peccatum in Spiritum S. cur peculiariter dicatur ibid.

de Peccato in Spiritum S. a poſteriori iudicandum ibid.
Peccatum in Spiritum S. dicitur finalis impœnitentia ab euentu 81. & 82
Peccatum aliud uoluntarium, aliud inuoluntarium 82.
Pœna peccati 84 (168. & 169
in Pœnis peccatorum tria obſeruentur ibid
Pœnarum modus 85
Pœnarum in pijs & impijs diſcrimen ibid.
Pœnitentia cum ſuis partibus 92
Pœnitentia quid ſit 92.93
Pœnitentiæ tres partes, & duæ, diuerſo reſpectu 93
Pœnitentiæ & fidei uocabula πολύσημα 96
Pœnitentia duplex ibid.
Pœnitentia Euangelica dupliciter accipitur ibid.
Præceptum primum & eius explicatio 134. 135
Præcepti primi opera 135
Præcepti primi uſus 136
Præcepti primi appendix 136.137
Præceptum ſecundum cum explicatione 142. 143
Præcepti ſecundi finis 142
Præcepti ſecundi opera 143
Præceptum tertium 143. 144
Præcepti tertij finis, & quæ ad hunc finē pertinent 144
Præcepti tertij uſus peculiaris ibid.
Præcepta Dei duplicia Catholica & particularia ibid.
Præcepta particularia, et quæ in his regulæ obſeruādæ
Præceptum quartum 145. 146. 147. 148 (145
Parentes honorare quid 146
Præcepti quarti finis ibid.
Præceptum quintum 149. 150

Præ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Præcepti quinti finis 150
Præceptum ſextum 150. 151
Præcepti ſexti finis 151
Præceptum ſeptimum 151
Præcepti ſeptimi finis ibid.
Præceptum octauum & eius finis 152
Præceptum nonum & decimum 152. 153
Præcepti noni & decimi finis 152
Præcepti noni & decimi diſtinctio 153
Præſentiæ diuinæ modi ſeu gradus quatuor 43
Prædeſtinatio 192. 193. 294
de Prædeſtinatione unde ſumendum iudicium 198. 199
Prædeſtinationis circunſtantiæ 198. 199. 200
Prædeſtinationis incõmoda, cum a uerbo Dei diſceditur (200
Prædeſtinatio quid 201
Prædeſtinationis certitudo & eius cauſſæ 201. 202. 203
Prædeſtinationis finis & uſus 203. 204
Peccatorum remiſsio & in his obſeruãda tria 246. 247
Patris uocabulũ quid ſignificet in oratiõe dominica 262
Panis in oratione dominica quid complectatur 264
Primatus Pontificis reprehenditur 309. 310. 311
Paphnutius cœlibatum improbauit 313
Poteſtas Eccleſiaſtica quid 314
Poteſtas Eccleſiaſtica requirit tria 315
Poteſtas Eccceſiaſtica duplex 315. 316
Poteſtas iuriſdictionis in Eccleſia in tribus conſiſtit 316
Peccata alia ſua natura, alia ex adiuncto rationem peccati habent. 361
Patrium imperium 390
Parentum officia erga liberos 391. 392

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Præmia & pœnæ propter culta & neglecta officia parentum & liberorum 393
Perfectio Christiana 400
Perfectio piorum duplex ibid.
Perfectio Christiana in hac uita quid ſit 401

Q.

Quæſtiones de conſcientia tres 186

R.

Regula Rabinorum de periſtaſi locorum obſcurorum 7
Regula de prouidentia Dei ſpeciali 49
Regulæ ad controuerſiam de iuſtificatione iudicandam pertinentes 107.108.109
Reparationis ordo 113
Reparationis modus 114
Regnum Chriſti triplex 115
in Regno Chriſti, quod eſt gratiæ, ſex ſunt obſeruanda 115.116
Regnum Chriſti glorioſum dupliciter conſideratur 117
Regeneratio quid 166
Regeneratio conuerſioni coniuncta ibid.
Regulæ de modo præſtandi opera caritatis 173.174
Regula de uotis 178
Regula de factis triplex 181
Regulæ de prædeſtinatione & illarum uſus 193.194
Regulæ in enarratione orationis dominicæ obſeruandæ 260.261
Regula de dictis patrum demonſtratis 268

Renaſcen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Renaſcentia quomodo peragatur
Regulæ de lapſibus corrigendis 321
Regulæ de adiaphoris 335. 336
Regulæ de contractibus 370. 371

S.

Scripturæ totius tripartita diuiſio 4
Scripturæ hiſtoria principalis pars eſt, in qua ſex obſeruanda ibid.
Scripturæ res, & in ijs obſeruanda quatuor 4. & 5
Scripturæ ſigna, & in his tria obſeruanda 6
Scripturam interpretandi ratio recta ibid.
Scripturæ interpretatio ſcopo ſeruire debet ibid.
Scripturæ locorum obſcurorum examen quomodo inſtituendum 7
Scripturæ interpretatio fidei analoga eſſe debet ibid.
Scripturæ teſtimonijs recte & ſine errore utendum 9
Scripturæ dicta & exempla in explicatione coniungenda 10
Scripturæ ſacræ lectio ad duo utilis 19
Scripturæ ſacræ in quatuor ordines diuiſio 20
Series annorum utilis ad intelligendam ſcripturam 4
Subiectum in Græca lingua quomodo cognoſcatur 32
Spiritus de Deo cum prædicatur dupliciter accipitur 33. 39
Scripturæ modus uarius loquendi de filio Dei 39. 40. 41
Salus hominum in duobus conſiſtit 99
Subſtantia in rebus aliud eſt, aliud qualitas 109

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Sententiæ de præmijs bonorum operum duplicem reſpectum habent ibid.
Sabbatum ſanctificare quid 144
in Sabbato ueteri tria ſunt 145
Sabbati uſus legitimus ibid.
Symbolum 209. 210. 211
Symbolum quid 209. 210
Symboli partitio 210. 211
Symbolum quæ requirat a Chriſtianis 210
Sacerdotium Chriſti & de eo aliquot hypotheſes 215. 216. &c.
Sacerdotium Chriſtianorum 220. 221
Sacerdotes hodie cur uulgo ſic dicantur 221
Sacrificium Papiſticum 222
Sacrificium propiciatorium quid, & quæ ad illud requirantur 229
Spiritus ſanctus quis ſit & qualis 240
Spiritus ſancti officium 241
Spiritus ſanctus quomodo nos ſanctificet ibid.
Sanctorum communio quid 245
Symboli compendium 250
Scripturæ tractatio & illuſtratio quæ habeat probandi genera 269
Sacramentum 278
Sacramenti inſtitutio 279
Sacramentum in genere quid 281
Sacramenta noui Teſtamenti duo 281. 284
Signa uerbo adiecta duplicia 279
in Signis tria ſpectanda 282
Sacramentum in nouo Teſtamento quid 282. 283

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Sacramenta ueteris & noui Teſtamenti quomodo differant 284. 285
Sacramentalis prædicatio in propoſitione de cæna Domini 296. 297
S'tisfactio ciuilis duplex 330
Satisfactio coram Deo ibid.
Satisfactio Eccleſiaſtica tres habet partes 331
Scandalum in genere quid & quottuplex 337
Scandalum datum unde 338
Scandāli dati diſcrimina 338. 339
Scandalum acceptum quid & quottuplex 339. 340
Serui quomodo tractandi 376
Seruorum officia 377

T.

Teſtimonijs Eccleſiæ quando acquieſcendum 8
Teſtimonium uerbo adiectum duplex 27
Teſtimonia probantia unum eſſe Deum 30
Teſtimonia probantia tres perſonas diuinitatis 30. 31
Teſtimonia probantia diuinitatem Filij, & eorum capita quinque 31. & 32
Teſtimonia probantia Spiritum ſanctum eſſe Deum 33
Teſtimonia de Dei proprietatibus 43. 44
Teſtimonia creationis 48
Teſtimonia prouidentiæ Dei uniuerſalis 52
Teſtimonia prouidentiæ Dei ſpecialis 52. 53
Teſtimonia prouidentiæ Dei peculiaris 53
Teſtimonia de primo ſtatu hominis 59. 60
Teſtimonia euertentia liberum arbitrium in rebus ſalutis ſine gratia 70

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Teſtimonia de peccato originis 82. 83
Teſtimonia de peccatis actualibus 83
Teſtimonia uerbi accuſantis & damnantis 86. 87
Teſtimonia de Euangelio 91
Teſtimonia de partibus pœnitentiæ 94. 95
Teſtimoniorum de iuſtificatione & bonis operibus duo ordines 107
Teſtimonia de iuſtificatione alia ſunt θετικὰ, alia complectentia perſonas 111
Teſtimonia iuſtificationis per fidem 111. 112
Teſtimonia de operibus caritatis 174
Teſtimonia de uotis 179
Teſtimonia uocationis 176
Teſtimonia de homine ueteri & nouo 188. 189
Teſtimonia de prædeſtinatione 204. 205
Teſtimonia de Eccleſia 208. 209
Tentatio quibus rebus perficiatur 265
Tentatio duplex 266
Teſtimonia certitudinem doctrinæ Eccleſiæ confirmantia 270. 271 &c.
Teſtamentum quid 301
in Teſtamento quæ concurrant 302
Teſtamenti ueteris & noui diſcrimen ibid.
Teſtamenti ueteris & noui definitio 303
Teſtimonia de Teſtamento utroque 304. 305
Traditiones quid 328
Teſtimonia de magiſtratu 357
Teſtimonia de legibus 362
Teſtimonia de iudicijs 364
Teſtimonia de uindicta 365. 366

Teſtimonia de contractibus 373
Teſtimonia de coniugio 380.381
Teſtimonia de patrio imperio 390
Teſtimonia de diuitijs 396
Teſtimonia de perfectione Chriſtiana 404

V.

Vſus uocabuli naturæ in doctrina de diuinitate 37
Vſus doctrinæ de homine 59
Vſus doctrinæ de originali iuſticia 61
Voluntas libera & ſerua quid ſit 67.68
Voluntas coacta 68
Vſus doctrinæ de libero arbitrio 69
Vſus doctrinæ de contingentia 73
Vſus doctrinæ de peccato 84
Verbum accuſans & damnans quid ſit 86
Verbo accuſante duo genera hominum tanguntur a Spiritu ſancto ibid.
Vſus doctrinæ de uerbo accuſante & damnante 87
Vſus doctrinæ de Euangelio 92
Vſus doctrinæ de iuſtificatione 113
Vſus doctrinæ de regno Chriſti 117
Vitæ terminus & de eo quid ſit ſentiendum 147
Vitam æternam adeundi ius triplex habent pij 115
Vocatio quid 174.175
Vocatio duplex, communis & perſonalis 175.176
Vocationis communis officia regia & ſacerdotalia 175
Votum 176.177
Votum quid & quottuplex 177
Votum particulare aliud pium aliud temerariũ 177.178

Vota

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Vota monaſtica cur ſint reſcindenda 179
de Votis Papiſtarum errores plurimi ibid.
Vita terrena & cœleſtis 188
Vſus ſeßionis Chriſti ad dexteram Patris 238
Vſus fidei reſurrectionis 248
Vita æterna 249
Vitæ diſcrimina tria in ſcriptura ibid.
Vſus doctrinæ de libertate Chriſtiana 333
Vindicta quid & quottuplex 365
Vſura & de ea quid ſentiendum 371. 372. 373

Z.

Zelus & eius ſignificata 366
Zeli definitiones ibid.
Zelus alius diuinus, alius humanus, alius diabolicus 367 368
Zelus alius ad uitam, alius ad mortem 368. 369
Zelus alius ad culpam, alius ad gratiam 369
Zelus amantium honeſtus & inhoneſtus ibid.

ELENCHVS LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, in hoc libro obiter explicatorum.

Attende lectioni, exhortationi & doctrinæ. & paulo poſt, Attende tibi ipſi & doctrinæ, & perſiſte in illis, &c. 1. Timot. 4. 1
Non auditores, ſed factores legis iuſtificabũtur. Ro. 6. 6
Sermonem abbreuiatum faciet Dominus ſuper terram. Rom. 9. 7

Lex

Lex per Moſen data eſt, gratia & ueritas per Chriſtum facta eſt. 1. Ioan. 1. 9
Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Ro. 8. 9
Reuelatur enim ira Dei, &c. inexcuſabiles. Ro. 1. 25. 26
Homo iuſtificatur ſine operibus legis. Paulus
Homo non iuſtificatur ſine operibus. Iacobus 12
Caro & ſanguis regnum Dei non poßidebunt, qui uero crediderit, ſaluabitur ibid.
Oraturus intra in conclaue tuum
Domus mea domus orationis uocabitur ibid.
Si oculus te offenderit effodito eum, inquit Chriſtus
Paulus ad Coloſſ. læſionem corporis prohibet ibid
Deus peccatores non exaudit
Deus Manaſſen peccatorem exaudiuit ibid.
Qui dederit hauſtum aquæ diſcipulo, non perdet mercedem ſuam 13
Eſtote miſericordes. Lucæ 6.
Ne miſereberis. Deut. 19 ibid.
In præceptis meis ambulate
Lex iuſto non eſt poſita ibid.
Dico uobis, ne omnino iuretis, dicit Chriſtus
Per nomen illius iurabis, dicit Moſes in Deut. 14
Si ſeruus uocaris, non ſit tibi cura. Paulus
Nolite fieri ſerui hominum. Idem ibid
Factores legis iuſtificantur. Paulus
Nemo lege iuſtificatur. Idem ibid
Tentauit Deus Abraham in Gen.
Deus neminem tentat
Nolite timere, ut enim tentaret uos Deus uenit, & ut terror illius eſſet in uobis, & non peccatis. Exod. 20.
Hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Hæc omnia dabo tibi, ſi proſtratus adoraueris me, inquit Diabolus Matth. 4. 15
Diuiſiones gratiarum ſunt, idem uero ſpiritus. 1. Cor. 12
Hæc omnia operatur unus & idem ſpiritus, diſtribuens ſingulis, prout uult.
Vt impertiar uobis aliquod donum ſpirituale. Rom. 1
Quis igitur Apollo? quis Paulus? niſi miniſtri, per quos credidiſtis. 1. Cor. 3.
Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incremẽtum dat.
Dei ſumus σύνεργοι ibid.
Si quis uenit ad me, nec odit patrem ſuum, non poteſt eſſe meus diſcipulus, inquit Chriſtus.
Honora patrem & matrem, inquit lex 16
Qui diligit non peccat
Nemo eſt qui non peccet ibid.
In ſudore uultus tui ueſceris pane tuo 17
Iurabis per nomen eius in ueritate, in iudicio & iuſticia Ier. 4
Neq; iuraueritis, uiuit Dominus. Oſeæ 4 ibid.
Nemo uos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei feſti.
Ne attingas, ne guſtes, &c. ibid.
Maſculus, cuius præputium non fuerit circumciſum, exterminabitur de populo ſuo, inquit Deus.
Si circumcidamini, Chriſtus uobis nihil proderit, dicit Paulus 18
Viditq; Deus cuncta quæ fecerat. Gen. 1. 45
Non eſt iuſtus, ne unus quidem 66
Senſus carnis eſt inimicitia aduerſus Deũ. Paulus 66. 67
Ne regnet peccatum in uobis. Paulus 76
Inimicitias ponam inter te & mulierem, &c. Gen. 3. 88

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Quoniam impletum eſt tempus, &c. Mar. 1. 96
Breues dies hominis ſunt &c. Iob 14 147
In præceptis patrũ ueſtrorũ nolite incedere. Ezech. 20. 162
Oſtendunt opus legis ſcriptũ in cordib. ſuis etc. Rom. 2. 180. 181
Hæc eſt gloriatio noſtra teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Paulus.
Qui gloriatur in Domino glorietur. Idem 2. Cor. 10. 186
Litera occidit, Spiritus uiuificat. 2 Cor. 3. 191. 192
Quos præſciuit, hos etiam prædeſtinauit. Rom. 8. 198
Qui uocauit uos per Euangelium &c. Paulus. 202
Euntes in mundum uniuerſum, prædicate &c. Mar. ult. 237. 287
Aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem &c. Pſal. 68. & Epheſ. 4. 238
Tu autem cum oraueris, intra in conclaue &c. Matt. 6. 256
Qui non habet gladium, emat.
Ecce duo gladij hic, Lucæ 22. 309. 310
Si peccauerit in te frater tuus. Matth. 18. 319. 320
Peccantes coram omnibus argue. 1. Tim. 5 320
Et uos Domini eadem facite ſeruis, remittentes minas. Epheſ. 6.
Domini quod iuſtum eſt, & æqualitatem ſeruis præbete. Col. 4. 376
Quicunq; dimiſerit uxorem ſuam &c. Matth. 19. 383
Vxor a uiro non diſcedat, & uir uxorem non dimittat. 1. Cor. 7. ibid.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

INDEX TESTIMONIORVM EX PATRIBVS.

Ambroſius de dictis patrum contra ſcripturam enunciatis 268
de uſura 371
de peccato, quid ſit 74
Auguſtinus de prouidentia Dei uniuerſali 49
de imagine Dei ſubſtantiali in homine 56
de hominis ſtatu, qui dicitur gratiæ 59
de uſu liberi arbitrij 69
de cultu Dei legitimo 158
de conſcientia & fama 186
de Chriſti conceptione 225
de Chriſti natiuitate 226
de effectu paſsionis Chriſti 231
de Chriſti deſcenſu ad inferos 235
de inuocatione 259
de Sacramentis 282
de Baptiſmo 290

Baſilius de Spiritu ſancto 33
Bernardus de libero arbitrio 67, 68
de peccato originali 78
de meritis humanis 171
de uotis 178
de effectu paſsionis Chriſti 232
de paſsione Domini 233
de baptiſmo 290

Clemens

Clemens Alexandrinus de bona conſcientia 184
Cyprianus de ſatisfactione 331

Hieronymus de inuocatione 259
Hilarius de imagine gloriæ Dei in Chriſto 55.56

FINIS.

LIPSIAE
IN OFFICINA M. ERNESTI
VOEGELINI CONSTAN-
TIENSIS.
Anno M. D. LXII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

EVANGELIVM est pelagús qò Elephas natat z ovis peditat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]

4701.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Th. 43684 8° [LN 843]